

บทที่ 5

ผลการศึกษา

จากการศึกษานุกรมวิธานของไม้พุ่ม ไม้รอเลื้อย และไม้เถาเนื้อแข็ง ในบริเวณวนอุทยาน น้ำตกขุนกรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2540 ถึงเดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2542 โดยออกสำรวจและเก็บตัวอย่างจำนวน 16 ครั้ง ครอบคลุมทุกเดือนและ ทุกฤดู พบไม้ดอกพวกไม้พุ่ม ไม้รอเลื้อย และไม้เถาเนื้อแข็งทั้งสิ้น 128 ชนิด จัดอยู่ใน 96 สกุล 48 วงศ์ ดังแสดงอยู่ในตารางรูปที่ 5.1 ต่อไปนี้

ตารางที่ 5.1 รายชื่อและปริมาณความมากน้อยของพรรณไม้ดอกพวกไม้พุ่ม ไม้รอเลื้อย และไม้เถาเนื้อแข็ง ในบริเวณวนอุทยานน้ำตกขุนกรณ์ จังหวัดเชียงราย

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ปริมาณ
ACANTHACEAE	<i>Phlogacanthus curviflorus</i> (Wall.) Nees	ห้อมช้าง	****
	<i>Pseuderanthemum acuminatissima</i> (Miq.) Radlk.	-	****
ALANGIACEAE	<i>Alangium barbatum</i> (R.Br.) Baill. var. <i>decipiens</i> (Evrard) Bloemt.	-	*
AMARANTHACEAE	<i>Deeringia amaranthoides</i> (Lamk.) Merr.	เครือข่าง	*
ANNONACEAE	<i>Orophea polycarpa</i> A. DC.	จักหัน, เหลือง	**
APOCYNACEAE	<i>Chonemorpha griffithii</i> Hook.f.	บานบุรีดง	***
	<i>Epigynum aunitum</i> (C.K. Schneid.) Tsiang & P.T. Li	ย่านมู, เข็ม เถา, โมกเขา	*
	<i>Parameria laevigata</i> (Juss.) Moldenke	เครือเขามวก	**
	<i>Rauvolfia verticillata</i> (Lour.) Baillon	ชะย่อมใหญ่	****
	<i>Tabernaemontana peduncularis</i> Wall.	-	***
	<i>Trachelospermum lucidum</i> (D.Don) K. Schum.	-	*
BIGNONIACEAE	<i>Nyctocalos brunfelsiiflora</i> Teijsm. & Binn.	เครือหนูปอย	*

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ปริมาณ
BORAGINACEAE	<i>Tournefortia intonsa</i> Kerr	หญ้างวงช้าง หลวง	*
BUDDLEJACEAE	<i>Buddleja asiatica</i> Lour.	ราชวดีป่า	****
CAESALPINIACEAE	<i>Bauhinia ornata</i> Kurz var. <i>subumbellata</i> (Pierre ex Gagnep.) K. & S.S. Larsen	-	**
	<i>Caesalpinia cucullata</i> Roxb.	หนามจัน	**
	<i>Caesalpinia hymenocarpa</i> (Prain) Hattink	หนามเก็ง	**
	<i>Cassia tora</i> L.	ชุมเห็ดไทย	***
CAMPANULACEAE	<i>Codonopsis celebica</i> (Bl.) Thuan	มะยมแก้ว	***
CAPPARACEAE	<i>Capparis assamica</i> Hook. f. & Thoms.	-	*
	<i>Stixis suaveolens</i> (Roxb.) Pierre	ขางน้ำข้าว	*
CELASTRACEAE	<i>Salacia macrophylla</i> Blume	สะเดาเย็น	**
COMBRETACEAE	<i>Quisqualis indica</i> L.	จ้ามัง, เล็บมือนาง	****
CONNARACEAE	<i>Connarus semidecandrus</i> Jack	กอบแถบเครือ	***
	<i>Rourea minor</i> (Gaertn.) Leenh.	ขางแดง	**
CONVOLVULACEAE	<i>Ipomoea soluta</i> Kerr	เถาพันเอ็น	*
ERICACEAE	<i>Agapetes variegata</i> (Roxb.) D. Don ex G. Don	-	***
EUPHORBIACEAE	<i>Acalypha kernii</i> Craib	ขางปอย	****
	<i>Aporosa planchoniana</i> Baill. ex Muell. Arg.	พริกไทยดง	***
	<i>Aporosa wallchii</i> Hook.f.	เหมือดค่าง	**
	<i>Baliospermum micranthum</i> Muell. Arg.	-	**
	<i>Breynia angustifolia</i> Hook. f.	ก้างปลาขาว	****
	<i>Glochidion eriocarpum</i> Champ.	-	**
	<i>Glochidion oblatum</i> Hook. f.	โครัมด	**
	<i>Glochidion sphaerogynum</i> Kurz	มันปลา	**

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ปริมาณ
	<i>Homonoia riparia</i> Lour.	ไคร้หน้า	**
GESNERIACEAE	<i>Rhynchotechum ellipticum</i> (Wall. ex D. Dietrich) A. DC.	ข้า้สาน, หนาด ดง	**
HYDRANGEACEAE	<i>Dichroa febrifuga</i> Lour.	ชอมดง	**
ICACINACEAE	<i>Pittosporopsis kerrii</i> Craib	มะขม	****
LAMIACEAE	<i>Colquhounia elegans</i> Wall. ex Benth.	-	****
	<i>Pogostemon heyneanus</i> Benth.	-	*****
LAURACEAE	<i>Litsea cubeba</i> (Lour.) Pers.	จะไค้ตัน, ตะไคร้ตัน	****
LEEACEAE	<i>Leea aequata</i> L.	-	***
	<i>Leea indica</i> (Burm.f.) Merr.	ตองต้อม, กะตังใบ	****
LOGANIACEAE	<i>Gelsemium elegans</i> (Gardn. & Champ.) Benth.	สามใบตาย, มะเค็ด	*
LORANTHACEAE	<i>Helixanthera parasitica</i> Lour.	กาฝากก่อ	**
	<i>Macrosolen cochinchinensis</i> (Lour.) Tiegh.	ประทัดนวล	***
MALVACEAE	<i>Abelmoschus manihot</i> (L.) Medicus ssp. <i>tetraphyllus</i> (Roxb. ex Hornem.) Borss.	ปอฝ้าย	**
	<i>Abelmoschus moschatus</i> ssp. <i>moschatus</i> Medicus	ชะมดตัน	**
	<i>Cenocentrum tonkinense</i> Gagnep.	-	*
	<i>Sida rhombifolia</i> L. ssp: <i>rhombifolia</i>	หญ้าขี้ด, ขี้มอน	*****
	<i>Thespesia lampas</i> (Cav.) Dalz. & Gibbs var. <i>lampas</i>	ปอเขียว	**
	<i>Urena lobata</i> L. var. <i>lobata</i> L.	ขี้ควอก, เสง	***
MELASTOMATACEAE	<i>Melastoma malabathricum</i> L.	โคลงเคลงจีนก	*****

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ปริมาณ
	<i>Osbeckia stellata</i> Buch.-Ham. ex Ker- Gawler var. <i>crinita</i> (Benth. ex Naud.) C. Hansen	เอ็นฮ้าน	***
MENISPERMACEAE	<i>Tinospora sinensis</i> (Lour.) Merr.	ปึงกะลิง	**
MIMOSACEAE	<i>Acacia concinna</i> (Willd.) DC.	ส้มขอน, ส้มป่อย	**
	<i>Acacia megaladena</i> Desv. var. <i>indo-chinensis</i> Nielsen	หนามหัน, หาง ไหลแดง	****
	<i>Entada rheedii</i> Spreng.	ตะบ้ำ, มะบ้ำ หลวง	*****
MORACEAE	<i>Maclura fruticosa</i> (Roxb.) Corner	-	***
MYRSINACEAE	<i>Ardisia symplocifolia</i> (C.Chen) K. Larsen & C.M. Hu	ตาไก่	**
	<i>Ardisia virens</i> Kurz	ตาผ่านเขา	*
	<i>Embelia ribes</i> Burm f.	ส้มกุ้ง	****
	<i>Maesa montana</i> A. DC.	กำลังช้างสาร	*****
	<i>Maesa permollis</i> Kurz	กำลังช้างเผือก	**
	<i>Maesa ramentacea</i> (Roxb.) A.DC.	ข้าวสารหลวง	**
MYRTACEAE	<i>Decaspermum parviflorum</i> supsp. <i>parviflorum</i> (Lam.) A.J. Scott.	ส้มกุ้ง, ชีไต้, พลองชี้ควาย	**
OLACACEAE	<i>Olax</i> sp.	-	*
OLEACEAE	<i>Jasminum coarctatum</i> Roxb. var. <i>vanprukii</i> (Craib) P.S. Green	มะลิป่า	**
	<i>Jasminum nervosum</i> Lour.	มะลิไล่ไก่	***
	<i>Jasminum subglandulosum</i> Kurz	-	**
POLYGALACEAE	<i>Polygala arillata</i> Buch.-Ham. ex D.Don	ต่างไก่ป่า	****
RANUNCULACEAE	<i>Clematis eichleri</i> Tamura	-	*
ROSACEAE	<i>Rubus blepharoneurus</i> Card.	ป่าผู้น้อย	**
	<i>Rubus ellipticus</i> J.E. Smith var. <i>obcordatus</i> Franch.	หนามไต้, มะฮู	***

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ปริมาณ
	<i>Rubus ferox</i> Wall. ex Focke	-	***
	<i>Rubus multibracteatus</i> Lev. & Van	มะตาดู	****
RUBIACEAE	<i>Canthium parvifolium</i> Roxb.	หนามมะเค็ด	****
	<i>Chassalia curviflora</i> Thw.	เข็มพระราม	****
	<i>Duperrea pavettifolia</i> Pitard	เข็มดอย, เข็มดง	**
	<i>Morinda angustifolia</i> Roxb.	สลักป่า, ตังไล	****
	<i>Mussaenda glabra</i> Vahl	ใบต่างดอก	**
	<i>Mussaenda kerrii</i> Craib	กัลปพฤกษ์เครือ	**
	<i>Mussaenda sanderiana</i> Ridl.	กำเบือ, แก้ม ขาว	****
	<i>Mussaenda cf. subsessilis</i> Pierre	-	*
	<i>Mussaenda wallichii</i> G. Don	ขาม้าบิด, ไม้ เถื่อน	*
	<i>Mycetia gracilis</i> Craib	-	****
	<i>Paederia wallichii</i> Hook.f.	เถาขน	**
	<i>Pavetta petiolaris</i> Wall. ex Craib	เข็มแพะ	**
	<i>Prismatomeris tetrandra</i> K. Schum.	ตะไทร	**
	<i>Psychotria monticola</i> Kurz	ยอเทศ	*
RUTACEAE	<i>Clausena excavata</i> Burm. f.	หวดหม่อน, เพี้ยฟาน	**
	<i>Euodia gracilis</i> Kurz	-	****
	<i>Micromelum minutum</i> (Forst.) Wight. & Arn.	หัตถคุณ, หญ้า สาบอื่น	***
SAMBUCACEAE	<i>Sambucus javanica</i> Reinw.	สะพ้านกัน	***
SAPINDACEAE	<i>Allophyllus cobbe</i> (L.) Raëuschel	-	*
	<i>Lepisanthes rubiginosa</i> (Roxb.) Leenh.	มะหวด, สีสอก น้อย	*
SIMAROUBACEAE	<i>Picrasma javanica</i> Blume	กอมขม	***
SOLANACEAE	<i>Lycianthes biflora</i> (Lour.) Bitt.	มะม่วงป่า	***

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ปริมาณ
	<i>Lycianthes laevis</i> (Dunal) Bitter	-	*
	<i>Solanum barbisetum</i> Nees	มะเขือแจ้ป่า	***
	<i>Solanum erianthum</i> D.Don	ฝ้ายแป้ง	***
STERCULIACEAE	<i>Helicteres elongata</i> Wall. ex Boj.	ข้าวจี, ชี้อ้น	****
	<i>Melochia corchorifolia</i> L.	ขางปากปุด, ตะนองโบนน	*
	<i>Sterculia lanceolata</i> Cav.	ปอผ้าสาม	****
	<i>Sterculia lanceolata</i> Cav. var. <i>principis</i> (Gagnep.) Phengkhai	ลั่นวง, เกาลัด ป่า	***
THEACEAE	<i>Camellia connata</i> (Craib) Craib	เมี่ยงฮือาม	*
	<i>Pyrenaria garrettiana</i> Craib	เมี่ยงผี	**
TILIACEAE	<i>Grewia hirsuta</i> Vahl	ข้าวท้าวอก	***
	<i>Triumfetta bartramia</i> Linn.	ปอหุยมยุ	*****
	<i>Triumfetta pilosa</i> Roth	หญ้าผสมยุ่ง	***
URTICACEAE	<i>Boehmeria clidemioides</i> Miq. var. <i>pletyphylloides</i> Yahara	-	***
	<i>Boehmeria macrophylla</i> D.Don	จ้ำป่าน, ป่าน	**
	<i>Boehmeria malabarica</i> Wedd.	-	***
	<i>Boehmeria thailandica</i> Yahara	สร้อยป่า	**
	<i>Debregeasia velutina</i> Gaud.	ไชปลาด	***
	<i>Maoutia puya</i> Wedd.	จ้ำป่าน	****
	<i>Pouzolzia sanguinea</i> (Bl.) Merr.	-	****
VERBENACEAE	<i>Callicarpa rubella</i> Lindley var. <i>rubella</i>	ชาเบียดง, ฝ้าย	*
	<i>Clerodendrum colebrookienum</i> Walp.	นมสวรรค์เขา, เข็มป่า	*****
	<i>Clerodendrum garrettianum</i> Craib	ป่าตายวายป่า	****
	<i>Clerodendrum kaempferi</i> (Jacq.) Sieb. ex Steud.	ปิ้งตาไก่, ปิ้ง แดง	*
	<i>Clerodendrum lasiocephalum</i> C.B.Clarke	ปิ้งขาว	***

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ปริมาณ
	<i>Clerodendrum serratum</i> (L.) Moon var. <i>serratum</i> Schau.	แข่งม้า, ชะรึก ป่า	****
	<i>Clerodendrum wallichii</i> Merr.	ระย้าแก้ว	****
	<i>Congea forbesii</i> King & Gamble var. <i>ridleyana</i> Munir	-	*
	<i>Congea tomentosa</i> Roxb.	เครือขออน	***
	<i>Premna scandens</i> Roxb.	สะคางเครือ	*

หมายเหตุ :	*	หมายถึง น้อยมาก
	**	หมายถึง น้อย
	***	หมายถึง ปานกลาง
	****	หมายถึง มาก
	*****	หมายถึง มากที่สุด

และได้จัดทำคำบรรยายลักษณะวงศ์ รูปวิธานจำแนกสกุล คำบรรยายลักษณะสกุล รูปวิธานจำแนกชนิด และคำบรรยายลักษณะชนิด โดยเรียงลำดับตามตัวอักษร ทั้งในระดับวงศ์ สกุล และชนิด ดังต่อไปนี้

ACANTHACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้เลื้อย หรือไม้พุ่ม ใบเดี่ยว ออกเป็นคู่ตรงข้าม มักพบผลึกซิลิโกลิท (Cystoliths) ไม่มีหูใบ ดอกออกเป็นช่อที่ยอดหรือช่อใบ ดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง มีใบประดับ กลีบเลี้ยงแยกหรือเชื่อมตรงโคน ปลายแยกเป็น 4-5 แฉก เรียงซ้อนเหลื่อมหรือจรดกันในดอกตูม กลีบดอกเชื่อมกันที่โคนเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 กลีบไม่เท่ากัน หรือเป็นรูปปากเปิด (bilabiate) บางครั้งมี 1 ปาก กลีบดอกเรียงแบบซ้อนเหลื่อมหรือบิดเวียนในดอกตูม เกสรเพศผู้มี 4

อัน แบบสั้น 2 ยาว 2 หรือมี 2 อันติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูแยกกันหรือเชื่อมติดเป็นคู่ อับเรณูมี 2 ช่อง หรือ 1 ช่อง แตกตามยาว มีจานฐานดอก รังไข่เหนือวงกลีบ มี 2 คาร์เพล 2 ช่อง แต่ละช่องมีออวูล 2-จำนวนมาก พลาเซนทารอบแกนร่วม ผลแบบผลแห้งแตก (capsule) โดยแตกจากบนลงล่าง เมล็ดมักจะติดที่ขอโค้งซึ่งยื่นมาจากแกนกลางของผล

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. ดอกสีชมพูแกมแดง กลีบดอกเชื่อมกันเป็นหลอดโค้งงอ รูปปากเปิดเบี้ยว ยอดเกสรเพศเมีย แหวม ผลรูปแถบแบน ออวูล 4 อันในแต่ละช่อง ..... 1. *Phlogacanthus*
1. ดอกสีม่วง กลีบดอกเชื่อมกันเป็นหลอดเรียวยาวตรง ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก ผลรูปกระบอง ออวูล 2 อันในแต่ละช่อง ..... 2. *Pseuderanthemum*

1. *Phlogacanthus*

Nees, in Wall. Pl. As. Rar. III. 76, 99. 1832; Kurz in For. Fl. Burma II: 246. 1877.

ไม้พุ่ม หรือไม้กึ่งพุ่ม ชอบใบเรียบ ดอกมักเด่นสะดุดตา เป็นช่อกระจุกหรือช่อเชิงลด ออกเดี่ยวๆ หรือแยกแขนง ที่ซอกใบหรือปลายยอด ใบประดับแคบ กลีบเลี้ยง มี 5 แฉก รูปแถบ ขนาดเท่ากัน กลีบดอกโค้ง รูปปากเปิดเบี้ยว กลีบบนกว้างกว่า ยาวกว่าและมี 2 แฉก กลีบล่างเป็น 3 แฉก เกสรเพศผู้มี 2 อัน อับเรณู 2 ช่อง ยอดเกสรเพศเมียแหวม รังไข่ มี 4 ออวูลในแต่ละช่อง ผลรูปแถบแบน

Phlogacanthus curviflorus (Wall.) Nees in Wall. Pl. As. Rar. III: 99. 1832; Kurz, For. Fl. Br. Burma II: 246. 1923; Clarke in Fl. Brit. Ind. IV: 511. 1882. - *Justicia curviflora* Wall. Cat. 2429, and Pl. As. Rar. II: 9. t. 112.

ไม้พุ่มสูงประมาณ 2 ม. กิ่งอ่อนกิ่งรูปสี่เหลี่ยม เกือบ ใบ รูปรีแกมรูปไข่กลับหรือรูปไข่ ขนาด 15-42 x 7-22 ซม. ปลายใบแหลมหรือเรียวแหลม โคนใบแหลม ชอบใบเรียบ ผิวใบค่อนข้างเกลี้ยง ยกเว้นตามเส้นใบมีขนเล็กน้อย ด้านล่างมีต่อมเล็ก ๆ สีขาวกระจายทั่วไป เส้นแขนงใบแบบขนนก จำนวน 9-14 คู่ ก้านใบยาว 3-12 ซม. ช่อดอก แบบช่อกระจุกแยกแขนงแน่น ออกที่ปลาย

กิ่ง ใบประดับ รูปแถบ ปลายแหลม ยาว 3-6 มม. ก้านดอกย่อยยาว 10-12 มม. ปกคลุมด้วยขนละเอียด กลีบเลี้ยง เชื่อมกัน สีเขียว หลอดกลีบเลี้ยงยาวประมาณ 3 มม. แฉกกลีบเลี้ยงรูปแถบแกมรูปสามเหลี่ยม ยาว 5-6 มม. ปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ ปลายแฉกเรียวแหลม กลีบดอก เชื่อมกันรูปปากเปิด ด้านในสีเหลืองอ่อนหรือสีครีม ด้านนอกสีชมพูแกมแดง ปกคลุมด้วยขนสั้นสีน้ำตาลหนาแน่น หลอดกลีบดอกยาว 3-4.5 ซม. โด่งอ แฉกกลีบดอกเรียงซ้อนเหลื่อม ยาวประมาณ 1/3 - 1/4 ของความยาวหลอดกลีบดอก เกสรเพศผู้ แยกกัน ติดอยู่ใกล้โคนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูยาว 1.2-5 ซม. เกลี้ยงถึงมีขนเล็กน้อยที่โคน อับเรณูรูปหัวใจ ยาว 5-6 มม. ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังอับเรณู เกสรเพศเมีย ก้านเกสรเพศเมียยาวประมาณ 2 ซม. หรือยาวเท่ากับความยาวของเกสรเพศผู้ สีชมพู ปกคลุมด้วยขนสีน้ำตาล ยอดเกสรเพศเมียเป็นจุด รั้งไข่ สูงประมาณ 6 มม. เกลี้ยง ออวูล จำนวน 4 อันต่อช่อง ผล ไม่พบ (ภาพที่ 13)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง

การกระจายพันธุ์.- ยูนนาน อินเดีย พม่า ลาว

นิเวศวิทยา.- พบบริเวณที่กึ่งร่มใกล้ลำธารในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 770 ม. เวลาออกดอกเดือน มกราคม

ชื่อพื้นเมือง.- ห่อมช้าง (เชียงใหม่)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 188 (BCU); J.F. Maxwell 95-972, 97-1460, K.

Bunchuai 6, Th. Santisuk et al. 104, H. Koyama T-33148 (BKF)

2. Pseuderanthemum

Radlk. in Th. Dunn. Ind. gen.: 314. 1888; Ridl., Fl. Mal. Pen. 2: 588. 1923; Benoist, Fl. Gen. I.-C. 4: 716. 1935; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 577. 1965.

ไม้ล้มลุก หรือไม้พุ่มขนาดเล็กถึงกลาง ใบออกเป็นคู่ตรงข้าม ดอกช่อแบบช่อแยกแขนง ช่อกระจุก ช่อกระจุก หรือช่อเชิงลด ออกที่ปลายยอดหรือช่อใบ มีใบประดับและใบประดับย่อยขนาดเล็ก กลีบเลี้ยงโคนเชื่อมเล็กน้อย ปลายแยกเป็นแฉกลึก 5 แฉก ๆ รูปแถบปลายแหลม มีขน กลีบดอกเชื่อมเป็นหลอดยาว ปลายแยก 5 แฉก 2 แฉกบนเชื่อมกันสูงกว่าแฉกอื่น และมีขนาดเล็กกว่า เกสรเพศผู้สมบูรณ์ 2 อัน ไม่สมบูรณ์ 2 อัน ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูรูปขอบขนาน มีจำนวนดอกรั้งไข่มี 2 คาร์เพล. 2 ช่อง แต่ละช่องมี 2 ออวูล ก้านเกสรเพศเมียยาว ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2

แฉก ขนาดเล็ก ผลแห้งแตก รูปกระบอก มี 2 หรือ 4 เมล็ด ติดที่ขอโค้งบนแกนกลางผล เมล็ดรูปไข่ หรือกลมแบน

Pseuderanthemum acuminatissima (Miq.) Radlk.; Backer, Fl. Java 2:578. 1965. – *Eranthemum acuminatissimum* Miquel, Fl. Ind. Bat. II: 835. – *E. Andersonii* Masters in Gard. Chron.: 134. 1869. – *E. Blumei* Anderson, Teysm. in Miq. Fl. Ind. Bat. II: 836.

ไม้พุ่ม สูงประมาณ 1.5-3 ม. ลำต้นและกิ่งเกือบเกลี้ยง ใบ รูปไข่แกมรูปรี ขนาด 2-16 x 0.8-7 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบแหลมรูปลิ้ม ขอบใบเรียบ แผ่นใบค่อนข้างบางเมื่อแห้ง ผิวใบเกือบเกลี้ยง ยกเว้นบริเวณเส้นกลางใบและเส้นใบ เส้นแขนงใบแบบขนนกจำนวน 7-9 คู่ ก้านใบยาวได้ถึง 3 ซม. มีขน ช่อดอก แบบช่อกระจุกแยกแขนง (thyrses) ยาวได้ถึง 25 ซม. ออกที่ปลายกิ่ง ใบประดับ รูปแถบแกมรูปใบหอก ขนาด 2.5 x 1 มม. มีขนปกคลุมทั้งสองด้าน ขอบมีขน กลีบเลี้ยง สีเขียว ยาวประมาณ 5-7 มม. สอดตามรัศมี หลอดกลีบเลี้ยงยาวประมาณ 2.5 มม. ค่อนข้างเกลี้ยง แฉกกลีบเลี้ยงจำนวน 5 แฉก รูปแถบถึงรูปใบหอกแคบ ปลายสอบเรียวแหลม ยาว ขนาด 3.5-4 x 0.75 มม. มีขนสั้น ๆ ทั้งสองด้าน ด้านในหนาแน่นกว่า กลีบดอก รูปปากเปิดแกมรูปดอกเข็ม (salver form) สีขาวอมม่วง กลีบบนเป็น 2 แฉกสั้น ๆ กลีบล่างเป็น 3 แฉกลึก รูปไข่แกมรูปรี ปลายมน ขนาด 10-12 x 5 มม. ค่อนข้างเกลี้ยงหรือด้านนอกมีขนละเอียด แฉกตรงกลางมีจุดหรือแต้มสีม่วงเข้ม หลอดกลีบดอกทรงกระบอกเรียวผอมยาว 3.5-4 ซม. สีเข้มกว่าแฉก กลีบดอก ด้านนอกปกคลุมด้วยขนละเอียด เกสรเพศผู้ จำนวน 2 อัน ติดอยู่ใกล้ปากหลอดกลีบดอก โผล่พ้นหลอดเล็กน้อย อับเรณู รูปกึ่งกลม สีน้ำตาลเข้ม เกลี้ยง จำนวน 2 ช่อ แตกตามยาว ก้านชูอับเรณูติดที่ฐานอับเรณู เกสรเพศเมีย มีก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยาว 3.5-4.5 ซม. เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียเป็นหลอดรูปจานฐานดอก รูปถ้วย สูงน้อยกว่า 0.5 มม. เกลี้ยง รังไข่ รูปไข่แกมรูปขอบขนาน ขนาด 2-2.5 x 1 มม. เกลี้ยง มีก้านสั้น ๆ ประมาณ 0.25 มม. ออวูล มีก้านติดกับแกนของรังไข่ จำนวน 2 อันต่อช่อ ผล ไม่พบ (ภาพที่ 14)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ พะเยา โลก พะเยาบุรีรัมย์; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ :

สกลนคร; ภาคตะวันออก : นครราชสีมา; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี

การกระจายพันธุ์.- เวียดนาม ลาว

นิเวศวิทยา.- พบบริเวณที่ค่อนข้างชื้นและในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 650 ม. เวลาออกดอกเดือน ตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.- -

ประโยชน์.- ช่อดอกสวยงาม ในสิงคโปร์นิยมนำเข้ามาปลูกเป็นไม้ประดับ (Burkill, 1935)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 140 (BCU); Winit 1484, A.F.G. Kerr 9483, 10455, 17836 (BK)

ALANGIACEAE

ไม้พุ่ม หรือไม้ต้น บางครั้งมีหนาม ใบเดี่ยว เรียงสลับ ไม่มีหูใบ ดอกออกเป็นช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ตามซอกใบ เป็นดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี ก้านดอกย่อยมีข้อต่อ กลีบเลี้ยง ปลายตัดตรงหรือเป็นแฉก 4-10 แฉก กลีบดอก 4-10 กลีบ เรียงตัวแบบจรดกันในดอกตูม เมื่อดอกบานปลายกลีบมักจะม้วนงอลง โคนกลีบอยู่ชิดกันแต่ไม่เชื่อมกัน เกสรเพศผู้จำนวนเท่ากับ กลีบดอก เรียงสลับกับกลีบดอก ก้านชูอับเรณูแยกหรือเชื่อมกันเล็กน้อยที่โคน อับเรณูแตกตามยาว รั้งไข่ได้วงกลีบ มี 1-2 ช่อง พลาเซนตาที่ยอด ออวูลจำนวน 1 อันต่อช่อง หรือมีเพียงช่องเดียว เท่านั้นที่มี 1 ออวูล ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง (drupe)

Alangium

Lam. Non. cons., Encycl. 1: 174. 1783 ; Harms in Engl. et Prantl, Nat. Pflanzenfam. 3(8): 260. 1868; Wang. in Engler, Pflanzenr., Heft 41(N, 220b) : 6. 1910; Evrard in Lecomte, Fl. Gen. I.-C. 2: 1184. 1923; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 160. 1965; Tardieu in Fl. C.L.V. 8: 36. 1968.

ลักษณะเช่นเดียวกับลักษณะวงศ์

Alangium barbatum (R.Br.) Baill. var. *decipiens* (Evrard) Bloemt., Tardieu-Blot, Fl. C.L.V. 8: 46. 1968. – *Alangium decipiens* Evrard, Bull. Mus. Par. 25: 524. 1919 (pro parte); Viguiet in Lecomte, Fl.Gen. Indoch. 2: 1191, f. 143. 1923; Harms, in Engler et Prantl, Naturl. Pflanzenfam. 3(8): 262. 1898.

ไม้พุ่มสูง 1.5-4 ม. หรือไม้พุ่มรอเลื้อย ลำต้นและกิ่งกลม มีขนสีน้ำตาลอ่อนอมเหลือง ใบรูปรีแกมรูปขอบขนาน ขนาด 6.5-19 x 2-7 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบเบี้ยว ขอบใบเรียบ ผิวใบมีขนกระจายห่าง ๆ ด้านล่างมีขนหนาแน่นโดยเฉพาะตามเส้นใบ เส้นใบออกจากฐาน 3 เส้น แตกแขนงแบบขนนก 6-9 คู่ ก้านใบยาว 8-12 มม. ปกคลุมด้วยขนยาวสีน้ำตาลทอง ช่อดอก ยาวได้ถึง 3 ซม. ปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ สีน้ำตาลทอง ดอกตูมรูปขอบขนานหรือรูปทรงกระบอก โคนป่อง ยาวประมาณ 6-8 มม. ปลายมน ก้านดอกย่อยยาว 5-7 มม. เป็นช่อติดกับกลีบเลี้ยง มีขน กลีบเลี้ยง เชื่อมกันรูประฆัง ยาวประมาณ 3 มม. สีเขียว มีขน แยกกลีบเลี้ยงจำนวน 5-6 หยัก ประมาณ 0.5-1 มม. รูปสามเหลี่ยม ปลายแหลม กลีบดอก แยกกัน จำนวน 5-6 กลีบ สีขาวอมเขียว รูปขอบขนาน หรือรูปแถบกว้าง โคนป่อง ปลายแหลม ขนาด 8-10 x 1 มม. ผิวด้านนอกมีขนสั้น ๆ สีน้ำตาลอ่อน ด้านในเกือบเกลี้ยง ยกเว้นบริเวณเหนือส่วนที่ป้องกันมีขนยาว กลีบดอกมีวงงอออกด้านนอกเมื่อบานเต็มที่ เกสรเพศผู้ แยกกัน ก้านชูอับเรณูสั้น ประมาณ 2.5 มม. โค้งงอ ปลายมีกลุ่มขนยาวสีน้ำตาลอ่อน อับเรณูรูปขอบขนาน ยาว 5-6 มม. เกลี้ยง ก้านชูอับเรณูติดที่ฐาน เกสรเพศเมีย ก้านเกสรเพศเมียสีขาว รูปทรงกระบอก ยาว 5-6 มม. เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียรูปคล้ายกระบอกหรือเป็น 2 พู ฐานฐานดอก รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5-2 มม. มีเนื้อเกลี้ยง รังไข่ เชื่อมติดกับกลีบเลี้ยง จำนวน 1 ช่อง ออวูล รูปรีแกมรูปขอบขนาน ขนาด 1.5 x 0.5 มม. จำนวน 1 อัน ต่อช่อง ผล ไม่พบ (ภาพที่ 15)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย

การกระจายพันธุ์.- เวียดนาม ลาว

นิเวศวิทยา.- ขึ้นอยู่ใกล้ลำธารในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 900 ม. เวลาออกดอกเดือน ธันวาคม

ชื่อพื้นเมือง.-

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 148 (BCU); Poilane 10693, A.F.G. Kerr 21803, 20594 (K)

AMARANTHACEAE

ไม้ล้มลุก หายากที่เป็นไม้เลื้อย หรือไม้พุ่ม ใบเดี่ยว ออกตรงข้ามหรือเรียงเวียนสลับ ขอบใบเรียบหรือเกือบเรียบ ไม่มีหูใบ ช่อดอกเป็นช่อเชิงประกอบ (compound inflorescence)

ประกอบด้วยช่อเชิงลด (spike) หรือช่อกระจุกแน่น (capitulum) อัดกันแน่น มีใบประดับย่อย ดอกมีเพศเดียวหรือสมบูรณเพศ ดอกไม่สมบูรณเพศมักจะเป็นช่อหรือหนาม วงกลีบรวม 3-5 กลีบ กลีบบางและแห้ง เกสรเพศผู้จำนวนเท่ากับกลีบรวมและเรียงตรงข้ามกับกลีบ ก้านชูอับเรณูเชื่อมที่ฐานเป็นหลอด อับเรณูแตกตามยาว ส่วนมากมีจานฐานดอกอยู่ภายในหลอดก้านชูอับเรณู เกสรเพศเมียมี 2-3(-4) คาร์เพล รังไข่เหนือวงกลีบ มี 1 ช่อง 1 ออวูล พลาเซนตาที่ฐาน ก้านเกสรเพศเมียอาจสั้นหรือยาว ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่ม หรือ 2-3(-4) แฉก ผลแบบผลเปลือกแข็งเมล็ดเดียว (nut) ผลเป็นกระเปาะ (utricle) หรือผลแห้งแตกตามขวาง (circumscissile) มักจะมีวงกลีบรวมล้อมรอบ เมล็ด 1 เมล็ด

Deeringia

R. Br., Prodr.: 413. 1810; Schinz in Pflanzenfam. ed. 2,160: 26. 1934. – Lestibudesia Pet.-Thou., Hist. Veg. II. Austr. Afr.: 53. 1806. – Cladostachys D. Don, Prod. Fl. Nepal.: 76. 1825.

ไม้ล้มลุกหรือไม้พุ่ม ต้นตั้งตรงหรือร่อเลื้อย ใบเรียงเวียนสลับ มีก้านใบ ช่อดอกเป็นช่อแยกแขนง ประกอบด้วยช่อกระจุก หรือช่อเชิงลด ออกที่ปลายกิ่งหรือด้านข้าง ดอกมีใบประดับรองรับ และมีใบประดับย่อย 2 ใบ สมบูรณเพศหรือมีเพศเดียว วงกลีบรวมมี (4-)5(-6) กลีบ แยกกันเกลี้ยง ขอบกลีบบางและแห้ง เกสรเพศผู้จำนวนเท่ากับวงกลีบรวม ก้านชูอับเรณูเชื่อมกันที่โคนเป็นหลอดหรือเกือบแยกกัน รังไข่ไร้ก้าน หรือมีก้านสั้น ก้านเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมีย (2-)3(-4) แฉก ผลแบบกล้วย (baccate) ผนังบาง ทรงกลมแกมรูปไข่กลับ ล้อมรอบด้วยวงกลีบรวมซึ่งติดทน

Deeringia amarantoides (Lamk.) Merr., Int. Rumph.: 211. 1917; Gagnep. in Fl. Gen. I.-C. 4: 1055. 1936; K. Larsen in Fl. C.L.V. 24: 11. 1989; in Fl. Thail. 5,4: 377. fig. 83: 1-5. 1992. – Achyranthes amarantoides Lamk., Enc. 1: 548. 1785. – Deeringia celosoides R.Br., Prodr.: 413. 1810; Hook.f. in Fl. Br. Ind. 4: 714. 1885. – Cladostachys baccata (Retz.) O.Ktze, Rev. Gen. Pl. 2: 541. 1981.

ไม้พุ่มรอเลื้อย ลำต้นและกิ่งก้านเกือบเกลี้ยงถึงเกลี้ยง กิ่งอ่อนปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ ใบ รูปไข่แกมรูปใบหอก ขนาด 13-19 x 5-7 ซม. ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม โคนใบตัดหรือสอบแหลม ไปจนถึงก้านใบ ขอบใบเรียบ เนื้อใบบางเมื่อแห้ง ผิวใบทั้งสองด้านค่อนข้างเกลี้ยงจนถึงมีขนละเอียดเล็กน้อยตามเส้นใบด้านล่าง เส้นแขนงใบแบบขนนกจำนวน 9-15 เส้น ก้านใบยาว 3-4 ซม. ช่อดอก ยาวได้ถึง 35 ซม. ปกคลุมด้วยขนละเอียด ใบประดับ ขนาดเล็ก รูปไข่ ขนาด 1 x 0.5 มม. ปลายเรียวแหลม เกลี้ยงถึงมีขนละเอียดเล็กน้อย ขอบเป็นขนครุย ดอก สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี ก้านดอกย่อย ยาว 1-2 มม. วงกลีบรวม จำนวน 5 กลีบ สีเขียว เรียงซ้อนเหลื่อม รูปรีแกมรูปไข่ ปลายแหลม โค้งพับลงเมื่อแก่เต็มที่ ขนาด 2 x 1-1.25 มม. เกลี้ยงทั้งสองด้าน เกสรเพศผู้ จำนวน 5 อัน โคนก้านชูอับเรณูแผ่ออกเชื่อมกันเป็นแผ่น สูงประมาณ 0.5 มม. อยู่บนจานฐานดอก ส่วนปลายแยกเป็นเส้นเรียวแหลม ยาวประมาณ 3 มม. เกลี้ยง อับเรณูรูปขอบขนาน ขนาดประมาณ 1 มม. เกลี้ยง จำนวน 2 ช่อง ติดเหลื่อมกัน ก้านชูอับเรณูติดด้านหลัง เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 3 คาร์เพล ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 3 แฉก ยาวประมาณ 0.75-1 มม. รังไข่ รูปไข่ เป็น 3 พู ขนาดประมาณ 1.5 มม. เกลี้ยง สีเขียว ภายในมีจำนวน 3 ช่อง ออวูล จำนวน 2 อันต่อช่อง ผล ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 4-6 มม. เมล็ด รูปไตหรือรูปกลม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 มม. สีดำ มันวาว (ภาพที่ 16)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เลย; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้ : สุราษฎร์ธานี

การกระจายพันธุ์.- จากอินเดีย (ต้นแบบ) ถึงตอนใต้ของจีน และได้หนีไปจนถึงภูมิภาคอินโดจีน และในแถบภูมิภาคมาเลเซียถึงตอนเหนือของออสเตรเลีย

นิเวศวิทยา.- ขึ้นอยู่ใกล้ลำธารในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 750 ม. เวลาออกดอกเดือน ธันวาคม

ชื่อพื้นเมือง.- เครืออย่าง (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ); พาโหมปลา (ภาคใต้)

ประโยชน์.- ไม่มีรายงานจากประเทศไทย แต่ในอินโดจีนมีการนำเข้ามาปลูกเพื่อการใช้ประโยชน์ทางยา (Larsen, 1992)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 156 (BCU); Dee 434, J.F. Maxwell 95-1086, Dumrongsak 136, T. Smitinand 8670 (BKF)

ANNONACEAE

ไม้พุ่ม ไม้รอเลื้อย หรือไม้ต้น เนื้อไม้และใบมีกลิ่น ใบเดี่ยว เรียงสลับ ไม่มีหูใบ ดอกมักเป็นดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 3 กลีบ กลีบดอกมักมี 6 กลีบ เรียงเป็น 2 วง ๆ ละ 3 กลีบ ทั้งสองวงอาจมีลักษณะเหมือนกันหรือต่างกัน อาจพบบ้างที่มีกลีบดอก 3 กลีบ เกสรเพศผู้จำนวนมาก เรียงแบบเวียนสลับ ก้านชูอับเรณูหนาและสั้น เกสรเพศเมียจำนวนมากและแยกจากกัน รังไข่เหนือวงกลีบ มี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐานหรือแนวเดียว ออวูล 1 หรือจำนวนมาก ผลกลุ่ม ผลย่อยแบบมีเนื้อหลายเมล็ด (berry) เมล็ด 1-จำนวนมาก อาจมีเนื้อหุ้มเมล็ด

Orophea

Blume, Bijdr. 18. 1825

ไม้พุ่ม หรือไม้ต้น ดอกมักมีขนาดเล็ก ออกเดี่ยว ๆ ตามซอกใบ หรือออกเป็นกลุ่ม 1-3 ดอก หรือออกแบบช่อกระจุก กลีบเลี้ยงจำนวน 3 กลีบ เรียงตัวแบบจรดกัน กลีบดอกจำนวน 6 กลีบ เรียงเป็น 2 วง ๆ ละ 3 กลีบ เรียงตัวแบบจรดกันในดอกตูม ขนาดใหญ่กว่ากลีบเลี้ยงมาก กลีบวงนอกรูปไข่ แยกกัน วงในยาวกว่า ส่วนล่างคล้ายก้านกลีบเรียวผอม ส่วนบนแผ่ออก ขอบกลีบแต่ละกลีบมาชิดกัน เกสรเพศผู้จำนวน 3-9(-12) อัน รูปไข่ มีเนื้อ แกนอับเรณู (connective) ผอมแคบ รังไข่จำนวน 3-15 อัน ก้านเกสรเพศเมียสั้น หรือไม่มี ออวูล 2-4 อัน ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลมหรือรูปรี ไร่ก้าน คาร์เพลที่แก่จัดเป็นรูปทรงกระบอกยืดยาว หรือรูปกลม มีเนื้อ เมล็ดจำนวน 1-4

Orophea polycarpa A. DC. Mem. Anon.: 39. t. 4. 1832; Hook. f. et Th. in Fl. Br. Ind. I: 91. 1875; Kurz in For. Fl. Brit. Burma I: 49. 1877; Craib in Kew Bull.: 434. 1915; Keblor in Blumea 34: 505. 1990. - *O. anceps* Pierre, Fl. For. Cochinch., tab. 46. 1881; Fl. Indo-Ch. I: 118; *O. polycephala* Pierre Fl. For. Cochinch., tab. 46. 1881; *O. undulata* Pierre, Fl. For. Cochinch. tab. 41. 1881.

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก กิ่งอ่อนปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ กิ่งแก่เกลี้ยง ใบ รูปรีถึงรูปไข่กลับ ขนาด 6-13 x 1.8-4 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบแหลมหรือรูปลิ้ม ขอบใบเรียบ มีขนยาว เนื้อใบค่อนข้างหนา ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างมีขนกระจายห่าง ๆ เส้นแขนงใบแบบขนนก จำนวน 8-10 คู่ มีเส้นขอบใบ ก้านใบยาว 3-5 มม. ปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ ช่อดอก แบบช่อกระจุก ช่อละ 1-3 ดอก ใบประดับ รูปไข่แกมรูปใบหอก ขนาด 3-5 x 2-3 มม. ด้านในเกลี้ยง ด้านนอกปกคลุมด้วยขนยาวสีน้ำตาลหนาแน่น ขอบเป็นขนครุย ดอก ก้านดอกย่อย ยาวได้ถึง 2.5 ซม. เกือบเกลี้ยง กลีบเลี้ยง เชื่อมกันเล็กน้อยที่โคน สีเขียว แฉกกลีบเลี้ยงจำนวน 3 แฉก รูปสามเหลี่ยมหรือรูปไข่กว้าง ขนาด 1.5 x 1-1.3 มม. ปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ กลีบดอก แยกกัน กลีบวงนอกสีครีมแกมเขียว รูปกลม ปลายแหลม เรียงสลับกับกลีบวงใน ขนาดประมาณ 4 x 4 มม. ปกคลุมด้วยขนสั้น และต่อมขนาดเล็กหนาแน่น กลีบวงในสีครีมหรือสีเหลืองอ่อน รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนหรือรูปข้าวหลามตัด ขนาด 7.5 x 4-4.5 มม. ปลายโค้งมาจรดกัน บริเวณครึ่งบนมีขนส่วนครึ่งล่างเกลี้ยง ด้านในมีต่อมน้ำต้อย (nectary) เป็นร่องยาวจำนวน 2 ต่อม ส่วนโคนคล้ายก้านกลีบ ยาว 1.5-2 มม. เกสรเพศผู้ แยกกัน จำนวน 6 อัน ยาวประมาณ 1.5 มม. อับเรณูสีเหลือง รูปขอบขนาน จำนวน 2 ช่อ แตกตามยาว ก้านชูอับเรณูเชื่อมติด มีแกนอับเรณูปลายแหลม เกสรเพศเมีย จำนวน 12 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียและยอดเกสรเพศเมียสั้นมาก สีขาว ขนาดประมาณ 0.5 มม. รังไข่ รูปรีแกมรูปขอบขนาน ขนาด 0.8-1 x 0.4-0.5 มม. เกลี้ยง โค้งงอ ออวูล จำนวน 2 อันต่อช่อ พลาเซนตาแนวเดียว ผล ไม้พอบ (ภาพที่ 17)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ น่าน อุตรดิตถ์ พิษณุโลก นครสวรรค์; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เพชรบูรณ์ ขอนแก่น หนองคาย; ภาคตะวันออก : ชัยภูมิ; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : ปราจีนบุรี ชลบุรี; ภาคกลาง : ออยุธยา สระบุรี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์

การกระจายพันธุ์.- ภูมิภาคอินโดจีน พม่า (ต้นแบบ) คาบสมุทรมลายู

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นริมลำธารค่อนข้างร่มในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 750 ม. เวลาออกดอกเดือน เมษายน

ชื่อพื้นเมือง.- จักหัน (หนองคาย); เหลือง (ประจวบคีรีขันธ์, ภาคเหนือ)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 98 (BCU); Vanpruk 324, C.P. 1244, T. Smitinand 2693 (BKF)

APOCYNACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้เลื้อย ไม้เถาเนื้อแข็ง ไม้พุ่ม หรือไม้ต้น มียางขาว ใบเดี่ยว เรียงสลับ เวียนสลับ ออกตรงข้าม ตรงข้ามสลับตั้งฉาก หรือวงรอบ ไม่มีหูใบ ดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี ดอกเดี่ยว หรือดอกช่อแบบช่อกระจุก (raceme) หรือช่อกระจุก มีใบประดับ กลีบเลี้ยง 5 กลีบ ชั้นนอกเชื่อม กลีบดอกเชื่อมติดกันตอนโคน ปลายแยกเป็น 5 แฉก ในดอกตูมแฉกกลีบบิดเวียน ดอกรูปกรวย (funnel) หรือรูปดอกเข็ม เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดบนกลีบดอกและเรียงสลับกับกลีบดอก อับเรณูมักเป็นรูปหัวใจหรือรูปสามเหลี่ยม อาจแยกหรือติดอยู่กับยอดเกสรเพศเมีย มีหรือไม่มีจานฐานดอก เกสรเพศเมียมี 2 คาร์เพล เชื่อมกันตลอด หรือแต่ละคาร์เพลแยกกัน ส่วนก้านและยอดเกสรเพศเมียเชื่อมติดกัน รังไข่เหนือวงกลีบ อาจพบบ้างที่รังไข่กิ่งได้วงกลีบ มี 1 ช่องพลาเซนตาตามแนวตะเข็บ หรือมี 2 ช่อง พลาเซนตารอบแกนร่วม หรือรังไข่แยกกัน 2 คาร์เพล แต่ละคาร์เพลพลาเซนตาแนวเดียว ผลแบบผลแตกแนวเดียว (follicle) ผลแห้งแตก (capsule) ผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง หรือผลมีเนื้อหลายเมล็ด เมล็ดอาจมีหรือไม่มีปีก หรือมีขนเป็นพู่

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. ไม้รอเลื้อย หรือไม้เถาเนื้อแข็ง
  2. กลีบดอกซ้อนทับกันไปทางซ้ายในดอกตูม..... 3. Parameria
  2. กลีบดอกซ้อนทับกันไปทางขวาในดอกตูม
    3. ดอกขนาดใหญ่ เส้นผ่านศูนย์กลางมากกว่า 5 ซม. ไม้รอเลื้อย..... 1. Chonemorpha
    3. ดอกมีขนาดเล็กเส้นผ่านศูนย์กลางน้อยกว่า 5 ซม. ไม้เถาเนื้อแข็ง
      4. ช่อดอกแบบช่อกระจุก เกสรเพศผู้ติดอยู่ใกล้ปากหลอดกลีบดอก
..... 6. Trachelospermum
      4. ช่อดอกแบบช่อกระจุกแยกแขนง ปลายช่อแบน เกสรเพศผู้ติดอยู่ต่ำกว่ากึ่งกลางหลอดกลีบดอก..... 2. Epigynum
1. ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก
  5. ใบออกเป็นวงรอบ จำนวน 3-5 ใบ กลีบเลี้ยงไม่มีต่อม (colleters) ด้านใน .....
.....4. Rauvolfia
  5. ใบออกเป็นคู่ตรงข้าม กลีบเลี้ยงมักมีต่อมอยู่ด้านใน..... 5. Tabernaemontana

1. Chonemorpha

G. Don, Gen. Syst. 4: 76. 1837. Nom. Cons.; Benth. & Hook.f., Gen. Pl. 2: 720. 1876; K. Schum. in Engl. & Prantl, Nat. Pflanzenfam. 4(2): 177. 1895; Chatterjee, Kew Bull. 1947: 47. 1947; Pichon, Mem. Mus. Nat. Hist. Nat., ser. B, Bot. 1: 33. 1950. – Rhyncospermum A. DC. in DC., Prodr. 8: 431. 1844 non Reinw. – Cerocoma Miq., Fl. Ind. Bat. 2: 445. 1857 non Wall. – Triademia Miq., Fl. Ind. Bat. 2: 458. 1857 non Spach. – Rhynchodia Benth. in Benth. & Hook.f., Gen. Pl. 2: 719. 1876.

ไม้รอเลื้อย ใบขนาดใหญ่ ออกตรงข้าม ช่อดอกแบบช่อกระจุก หรือช่อแยกแขนง ออกที่ปลายกิ่งหรือชอกใบใกล้ปลายกิ่ง มีใบประดับ กลีบเลี้ยงเชื่อมกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 แฉก โคนกลีบด้านในมีต่อมเรียงกันเป็นวง กลีบดอกรูปดอกเข็ม หลอดกลีบดอกรูปทรงกระบอกโคนแคบ ปลายแยกเป็น 5 แฉกกว้าง เกสรเพศผู้ 5 อัน ก้านชูอับเรณูสั้นมาก แผ่กว้างและมีขน รังไข่ประกอบด้วย 2 คาร์เพลแยกกัน เกสรตัวเมีย อยู่บนจานฐานดอกขอบเรียบหรือหยักเป็นพู ก้านเกสรเพศเมียสั้น โคนเกสรตัวเมีย ปลายมีขนห่าง ๆ ยอดเกสรเพศเมีย 2 แฉก ออกลจำนวนมาก ผลแบบผลแตกแนวเดียว เป็นฝักยาว ตรง มีขน เมล็ดแบน รูปขอบขนานแกมรูปไข่

Chonemorpha griffithii Hook.f., Fl. Br. Ind. 3: 662. 1882; Li et al., Fl. China 16: 171. 1995; Middleton in Fl. Thail. 7, 1: 122. 1999. – C. macrantha Pitard, Fl. Gen. I.–C. 3: 1247. 1933; Kerr, Fl. Siam. En. 2: 474. 1939. – C. valvata Chatterjee, Kew Bull. 1947: 51.

ไม้เถาเนื้อแข็ง ลำต้นและกิ่งมีช่องอากาศ และขนสั้นนุ่ม ใบ รูปไข่กว้างหรือรูปรี ขนาด 20-30 x 15-21 ซม. ปลายใบแหลม ฐานใบตัดถึงกลม หรือรูปหัวใจเล็กน้อย ขอบใบเรียบ เส้นแขนงใบ 11-13 คู่ ผิวใบด้านบนมีขนกระจายห่าง ๆ ด้านล่างมีขนสั้นนุ่มหนาแน่น เส้นใบบนเด่นชัดด้านล่าง ก้านใบสีแดง ยาวประมาณ 4-5 ซม. ช่อดอก แบบช่อกระจุกแยกแขนง (racemose panicle) มีขนสั้นปกคลุม ใบประดับ รูปใบหอก ขนาด 10 x 3 มม. มีขนสั้นนุ่ม ปลายสอบเรียวแหลม ดอก ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 8 ซม. ก้านดอกยาว 1.5-2.5 ซม. กลีบเลี้ยง ยาวประมาณ 1.2 ซม. สีเหลืองอ่อนแกมเขียว หลอดกลีบเลี้ยงสั้น ประมาณ 2.5-3 มม. มีขนสั้นนุ่ม แฉกกลีบเลี้ยง 5 แฉกเล็ก รูปใบหอก ปลายแหลม ขนาด 8-9 x 2-3 มม. ปกคลุมด้วยขนสั้นนุ่ม กลีบดอก รูปดอก

เข็ม แฉกกลีบใหญ่ สีเหลืองอ่อน มีกลิ่นหอมเย็นอ่อน ๆ หลอดกลีบดอกยาว 3.5 ซม. ด้านนอก
เกลี้ยง ด้านในมีขนตลอดถึงปากหลอด แฉกกลีบดอก รูปไข่กลับ ปลายกลม ขนาด 5.5 x 3-3.5
ซม. บิดเวียนไปทางขวา ขอบกลีบเป็นคลื่น เกลี้ยง เกสรเพศผู้ ติดอยู่ใกล้โคนหลอดกลีบดอก อับ
เรณูไร้ก้าน ปลายเรียวแหลม ยาวประมาณ 9-10 มม. เกลี้ยง อับเรณูส่วนที่อยู่ติดกับยอดเกสรเพศ
เมียเป็นบริเวณที่เป็นหมัน (sterile area) เกสรเพศเมีย ก้านเกสรเพศเมียยาวประมาณ 4 มม.
เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียรูปกึ่งกลม มีขนสั้นๆ จานฐานดอก เป็น 5 พู สูงประมาณ 0.5 มม.
เกลี้ยง รังไข่ เป็น 2 คาร์เพลเชื่อมกันที่โคน รูปไข่ ขนาด 1.5 x 2 มม. เกลี้ยง พลาเซนทารอบแกน
ร่วม ออวูล จำนวนมาก ผล ไม่พบ (ภาพที่ 18)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ: เชียงราย เชียงใหม่

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย (ต้นแบบ) เนปาล พม่า ภูมิภาคอินโดจีน

นิเวศวิทยา.- พบในป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,350 เมตร เวลาออก
ดอกเดือน เมษายน

ชื่อพื้นเมือง.- บานบุรีดง (เชียงใหม่)

ประโยชน์.- ในยุคนานใช้ลำต้นเป็นยาสำหรับรักษากระดูกแตกหรือหัก และอาการปวดรูห์
มาติกเรื้อรัง (Li et al., 1995)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 106, 190 (BCU); H.B.G. Garrett 556, T.
Smitinand 90-204 (BKF)

2. Epigynum

Wight, Ic. t. 1308. 1848; Benth. & Hook.f., Gen. Pl. 2: 717. 1876; K. Schum. in Engl. &
Prantl, Nat. Pflanzenfam. 4(2): 178. 1895; Pichon, Mem. Mus. Nat. Hist. Nat. ser. B, Bot.
1:103. 1950. – *Argyronerium* Pitard, Fl. Gen. I.-C. 3: 1234. 1933. – *Nouettea* Pierre, Bull.
Mens. Soc. Linn. Par. Ser. 2,1: 30. 1898.

ไม้เถาเนื้อแข็ง ใบออกตรงข้าม มีต่อมที่ซอกใบ เส้นใบโค้งจรดกันก่อนถึงขอบใบ ช่อดอก
แบบช่อกระจุกแยกแขนง (cymose panicle) ปลายแบน ออกที่ซอกใบและปลายกิ่ง ใบประดับ
ขนาดเล็ก กลีบเลี้ยงมีหรืออาจพบบ้างที่ไม่มีต่อม (colletors) อยู่ด้านใน กลีบดอกในดอกตูมตอน
โคนเป็นหลอดแคบและโป่งพองบริเวณที่เกสรเพศผู้ติดอยู่ ส่วนหัวเป็นรูปไข่ กลีบซ้อนทับกันไปทาง

ชวา กลีบดอกรูปดอกเข็มเมื่อบาน แฉกกลีบรูปไข่กลับ เกสรเพศผู้ติดอยู่บริเวณครึ่งล่างของหลอด กลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูรูปสามเหลี่ยมแคบ ปลายเรียวแหลมหรือแหลม โคนรูปหัวใจ ครีมีบริเวณที่เป็นหมันเชื่อมติดกับยอดเกสรเพศเมีย จำนวนดอกเป็น 5 พู แยกกัน หรือเป็นรูปร่างวง เกลี้ยง รั้งไขกึ่งใต้วงกลีบ เป็น 2 คาร์เพลแยกกัน ส่วนปลายเชื่อมกันเป็นก้านเกสรเพศเมีย รูปเส้นด้ายเพียงอันเดียว ยอดเกสรเพศเมียรูปทรงกระบอกยาว ปลายเรียวแหลม ออวูล จำนวนมาก ผลเป็นคู่แตกแนวเดียว รูปกระสวย เมล็ดแบน เกลี้ยง

Epigynum auritum (C.K. Schneid.) Tsiang & P.T. Li, Acta Phytotax. Sin. 11: 397. 1973; Li et al., Fl. China 16: 187. 1995; Middleton in Fl. Thail. 7,1: 118. 1999. - *Trachelospermum auritum* Schneider in Sargent, Pl. Wils. 3: 341. 1916. - *I. curtisii* King & Gamble J. As. Soc. Beng. 74(2): 498. 1907; Ridl., Fl. Mal. Pen. 2: 366. 1923; Woodson, Sunyatsenia 3: 73. 1936; Kerr, Fl. Siam. En. 2: 473. 1939. - *Epigynum lachnocarpum* Pichon, Bull. Mus. Nat. Hist. Nat. ser. 2,2: 192. 1948.

ไม้เถาเนื้อแข็ง กิ่งอ่อนกลม ปกคลุมด้วยขนยาวนุ่มหนาแน่น กิ่งแก่เกือบเกลี้ยง มีช่องอากาศกระจายอยู่ห่าง ๆ ใบ รูปรีหรือรูปรีกว้าง ขนาด 11-17 x 5.5-12 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบรูปติ่งหูถึงรูปหัวใจ ขอบใบเรียบและเป็นขนครุย ผิวใบด้านบนมีขนยาวห่าง ๆ และหนาแน่น ขึ้นบริเวณเส้นกลางใบ ด้านล่างปกคลุมด้วยขนสาก มีขนยาวนุ่มหนาแน่นตามเส้นใบ เส้นแขนงใบแบบขนนกจำนวน 8-12 เส้น ก้านใบยาว 1-1.5 ซม. ปกคลุมด้วยขนหนาแน่น ช่อดอก ยาวได้ถึง 17 ซม. ปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ ใบประดับ รูปใบหอกแกมรูปขอบขนาน ขนาด 2.5-5 x 1 มม. มีขนดอก ก้านดอกย่อยรูปทรงกระบอก ยาวได้ถึง 12 มม. กลีบเลี้ยง เชื่อมกันรูปประฆัง ยาว 4-5 มม. สีเขียว หลอดกลีบเลี้ยง ยาว 1-1.5 มม. ด้านนอกมีขนสั้น ๆ แฉกกลีบเลี้ยง รูปไข่แกมรูปขอบขนาน ขนาด 3 x 1-1.5 มม. ด้านนอกมีขนละเอียด ด้านในเกลี้ยงบริเวณโคนมีต่อม ขนาดเล็กเรียงเป็นแถว ขอบกลีบเป็นขนครุย ปลายแหลม กลีบดอก สีขาว หลอดกลีบดอกตรง ยาวประมาณ 2 ซม. โคนป่องพอง เป็นร่องตามยาว 5 ร่อง ในร่องมีขนละเอียด ด้านในเกือบเกลี้ยงถึงมีขนสั้น ๆ เล็กน้อย แฉกกลีบรูปไข่กลับถึงรูปใบหอกกลับ ปลายตัดเบี้ยว ๆ ขนาด 1.2-1.3 x 1 ซม. เกลี้ยงทั้งสองด้าน ขอบเป็นขนครุยและเป็นคลื่นถี่ ๆ เล็กน้อย เกสรเพศผู้ ติดอยู่บริเวณส่วนที่ป่องพองของหลอดกลีบดอก หรือประมาณ 4 มม. จากโคนหลอด ไม้โผล่พ้นกลีบดอก อับเรณูไร้ก้านหรือกึ่งไร้ก้าน รูปใบหอก ยาวประมาณ 4 มม. ปลายเรียวแหลม เกลี้ยง ก้านชูอับเรณูติดที่ฐาน เกสรเพศเมีย มี 2 คาร์เพล ยาวประมาณ 3 มม. เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมีย ยาวประมาณ 2 มม. จำนวน

ดอก เป็นพู่แยกกันจำนวน 5 พู่ รูปไข่กลับแกมรูปขอบขนาน เกสรตัวผู้ สูงประมาณ 0.5 มม. เรียงอยู่รอบรังไข่และติดอยู่สูงกว่ารังไข่ รังไข่ กิ่งรูปกลมแกมรูปขอบขนาน สูง 1-1.5 มม. มีขนสั้นห่าง ๆ ที่ยอด เป็น 2 คาร์เพลแยกกันแต่อยู่ชิดกัน พลาเซนตาแนวเดียว ออวูล จำนวนมากต่อช่อง ผล ไม่พบ (ภาพที่ 19)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : ชลบุรี ตราด จันทบุรี; ภาคใต้ :

ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ตรัง พังงา

การกระจายพันธุ์.- จีน (ต้นแบบ) คาบสมุทรมลายู

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นริมลำธารในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 730 ม.

เวลาออกดอกเดือน มิถุนายน

ชื่อพื้นเมือง.- ย่านมู (นครศรีธรรมราช); เข็มเถา (ตราด); โมกเขา นวลขาว (สุราษฎร์ธานี); ย่าน

คอแลน (ตรัง)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 183 (BCU); P. Puudjaa 420, T. Santisuk 6682, Thai-Dutch 737 (BKF)

3. Parameria

Benth. in Benth. & Hook.f., Gen. Pl. 2: 715. 1876; K. Schum. in Engl. & Prantl., Nat. Pflanzenfam. 4(2): 162. 1895; Middleton, Blumea 41: 74. 1996. – *Parameriopsis* Pichon, Bull. Mus. Nat. Hist. Nat., ser. B, Bot. 1: 85. 1950.

ไม้เถาเนื้อแข็ง กิ่งปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ หรือเกลี้ยง มีช่องอากาศหรือไม่มี ใบออกตรงข้ามหรืออาจมี 3 ใบเรียงเป็นวงรอบแต่พบน้อยมาก บริเวณซอกของเส้นแขนงใบด้านล่างมักมีกลุ่มขนหยวนแข็ง หรืออาจเป็นรอยเว้าเล็ก ๆ มีตุ่มใบ (domatia) ช่อดอกแบบช่อกระจุก หรือเป็นช่อกระจุกแยกแขนง ออกที่ซอกใบและปลายกิ่ง ใบประดับขนาดเล็ก รูปไข่ ดอกมักเป็น 5 เหลี่ยมชัดเจน มีกลิ่นหอม กลีบเลี้ยงรูปไข่ ปลายแหลมหรือเรียวแหลม มีต่อม (collectors) หลายอันอยู่ด้านใน กลีบดอกซ้อนทับกันไปทางซ้ายในดอกตูม ดอกบานเต็มที่เป็รูปดอกเข็ม หลอดกลีบดอกรูปทรงกระบอก แฉกกลีบดอกไม่สมมาตร ลาดเฉียงไปทางซ้ายเมื่อมองจากด้านใน เกสรเพศผู้ติดอยู่ใกล้โคนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูรูปหัวใจครึ่ง มีส่วนที่เป็นหมันซึ่งเชื่อมติดกับยอดเกสรเพศเมีย จำนวนดอกเป็น 5 พู่ ลึกหรือแยกจากกัน รังไข่มี 2 คาร์เพลแยกกัน แต่ส่วนบนเชื่อมเป็น

ก้านเกสรเพศเมียอันเดียว ออวูล จำนวนมาก ผลเป็นคู่ แดงแนวเดียว เรียว ยาว และคอด เมล็ดมี
กระดูกขยที่ปลาย

Parameria laevigata (Juss.) Moldenke, Rev. Sudamer. Bot. 6: 176. 1940; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 234. 1965; Middleton, Blumea 41: 76. 1996; in Fl. Thail. 7, 1: 151. 1999; Li et al., Fl. China 16: 185. 1995. – *Aegiphila laevigata* Juss., Ann. Mus. Paris 7: 76. 1805. – *Parameria barbata* (Blume) K. Schum., Nat. Pflanzenfam. 4(2): 162. 1895; Kerr, Fl. Siam. En. 2: 464. 1939. – *Parameria glandulifera* (Wall. ex G.Don) Benth. ex Kurz, Fl. Burm. 2: 189. 1877; Hook.f., Fl. Br. Ind. 3: 660. 1882; Ridley, Fl. Mal. Pen. 2: 358. 1923. – *Parameria glandulifera* var. *pierrei* (Heim ex Spire) Pitard, Fl. Gen. I.-C. 3: 1201. 1933. – *P. barbata* var. *pierrei* (Heim ex Spire) Kerr, Fl. Siam. En. 2: 464. 1939.

ไม้เถาเนื้อแข็ง ลำต้นและกิ่งคล้ายทรงกระบอก ขรุขระ เกือบ ใบ รูปรี หรือรูปไข่กลับแกมรูปขอบขนาน ขนาด 5.5-12 x 3-6 ซม. ปลายใบเรียวแหลมยาว ฐานใบรูปลิ้ม ขอบใบเรียบ เส้นแขนงใบ 3-6 คู่ ผิวใบเกลี้ยง เส้นใบด้านบนเป็นร่อง ด้านล่างนูนเด่นชัด ก้านใบยาว 2-6 ซม. เกือบช่อดอก ยาวประมาณ 8-14 ซม. มีขนละเอียด ก้านดอกย่อย ยาว 2.5-6 มม. มีขนละเอียดนุ่ม ใบประดับ รูปไข่แกมรูปใบหอก ยาว 1-15 มม. มีขน กลีบเลี้ยง เชื่อมกัน ยาวประมาณ 1.5 มม. สีเขียว มีขนละเอียดทั้งสองด้าน หลอดกลีบเลี้ยงยาวประมาณ 0.75 มม. แฉกกลีบเลี้ยงลึกประมาณครึ่งหนึ่งของกลีบเลี้ยง รูปไข่ถึงรูปสามเหลี่ยม ขนาด 0.75 x 0.5 มม. มีขนละเอียด กลีบดอก สีขาว หลอดกลีบดอกยาว 1.5 มม. ด้านนอกขนสั้นนุ่ม ด้านในมีขนสั้นบริเวณปากหลอดกลีบดอก แฉกกลีบดอกรูปรี หรือรูปไข่ถึงรูปกลม ขนาด 2 x 1.5 มม. ปลายกลมถึงเป็นติ่งแหลมอ่อน เกือบเกสรเพศผู้ แยกกัน ติดอยู่ที่โคนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณู ยาวประมาณ 0.5 มม. อับเรณูยาวประมาณ 1.25 มม. เกือบ ก้านชูอับเรณูติดที่ฐานอับเรณู เกสรเพศเมีย จำนวน 2 คาร์เพล เชื่อมติดกันเล็กน้อยที่ฐาน ยาว 0.7-1.2 มม. จำนวนฐานดอก มี 5 พู แยกกัน รั้งไข่ รูปไข่ยาว 0.5 มม. มีขนบริเวณปลาย ออวูล จำนวนมากในแต่ละช่อง พลาเซนตาแนวเดียวหรือรอบแกนร่วม ผล ไม้พบ (ภาพที่ 20)

ประเทศไทย.- พบทั่วไปในทุกภาคของประเทศไทย

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย จีน พม่า ภูมิภาคอินโดจีน ภูมิภาคมาเลเซีย

นิเวศวิทยา.- พบในบริเวณป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 720 ม.

เวลาออกดอกเดือน ตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.- เครือเขามวก เขามวกขาว (ภาคเหนือ); มวก ส้มลม (ปราจีนบุรี); เครือชูด (สระบุรี, อุบลราชธานี); เกาประหลาดผี (ชัยนาท); สร้อยสุมาลี กุมาริกา (ภาคกลาง)

ประโยชน์.- เปลือกใช้ปรุงเป็นยารักษาบาดแผลภายใน โดยเฉพาะหญิงหลังการคลอดบุตร โรคทางเดินอาหาร และวัณโรค (Burkill, 1935)
- ทุกส่วนของพืชใช้รักษาโรคปวดตามข้อ ตามกล้ามเนื้อ ไตอักเสบ และบาดแผลต่าง ๆ (Li et al., 1995)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 144 (BCU); J.F. Maxwell 87-1450, C. Phengkai et al. 3279, C.F. van Beusekom & C. Charoenpol 1966, Winit 1481 (BKF)

4. Rauvolfia

L., Sp. Pl. 208. 1753; A.DC. in DC., Prod. 8: 336. 1844; Benth. & Hook.f., Gen. Pl. 2: 697. 1876; K. Schum. in Engl. & Prantl., Nat. Pflanzenfam. 4(2): 153. 1895. – *Ophioxylon* L., Sp. Pl. 1043. 1753. – *Dissolena* Lour., Fl. Cochinch. 137. 1790.

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก ใบเรียงเป็นวงรอบ 3-5 ใบ พบน้อยที่ออกตรงข้าม มักมีต่อมที่ซอกใบ ซอดอกแบบช่อกระจุก หรือช่อกระจุกเป็นวงรอบ ออกที่ซอกใบหรือปลายกิ่ง หรือทั้งสองแบบ กลีบเลี้ยงไม่มีต่อม (colletors) ด้านใน หรือพบเฉพาะที่มุมกลีบเท่านั้น กลีบดอกซ้อนทับกันไปทางซ้ายในดอกตูม ดอกรูปดอกเข็ม แฉกกลีบดอกกึ่งสมมาตร รูปไข่หรือรูปรี ปลายมนถึงกลม เกสรเพศผู้แยกเป็นอิสระจากยอดเกสรเพศเมีย อยู่ภายในหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้นและแคบ อับเรณูรูปไข่ถึงรูปใบหอก โคนเป็นรูปหัวใจ ปลายแหลมถึงมน จำนวนดอกรูปวงแหวน สั้นกว่ารังไข่ รังไข่คาร์เพลเชื่อมกันและมี 2 ช่อง หรือมี 2 คาร์เพลเชื่อมกันเฉพาะที่โคน หรือมี 2 คาร์เพลแยกกัน แต่ทั้งหมดจะมีส่วนบนที่เชื่อมเป็นก้านเกสรเพศเมียอันเดียว เกลี้ยง ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ออกล จำนวน 2 อันต่อคาร์เพล ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง เมล็ดรูปไข่แบน

Rauvolfia verticillata (Lour.) Baillon, Bull. Soc. L. Paris. 1: 768. 1888; Whitmore, Tr. Fl. Mal. 2: 21. 1973; Markgraf, Blumea 30: 160. 1984; Li et al., Fl. China 16: 159. 1995;

Middleton in Fl. Thail. 7, 1: 54. 1999. – *Dissolena verticillata* Lour., Fl. Cochinch. 138. 1790. – *Rauvolfia densiflora* (Wall.) Benth. ex Hook.f., Fl. Br. Ind. 3: 633, 1882; Kerr, Fl. Siam. En. 2: 429. 1939. – *Tabernaemontana ophiorrhizoides* Kurz, Fl. Burm. 2: 175. 1877. – *Rauvolfia ophiorrhizoides* (Kurz) Kerr, Fl. Siam. En. 2: 429. 1939. – *Rauvolfia peguana* Hook.f., Fl. Br. Ind. 3: 632. 1882; Pitard, Fl. Gen. I.-C. 3: 1118. 1933. – *Rauvolfia perakensis* King & Gamble, J. As. Soc. Beng. 74(2): 424. 1907; Ridley, Fl. Mal. Pen. 2: 335. 1923; Kerr, Fl. Siam En. 2: 430. 1939; Corner, Ways. Trees 148. 1940.

ไม้พุ่มสูงประมาณ 0.6-1 ม. ลำต้นและกิ่งเกลี้ยง มีช่องอากาศเล็ก ๆ สีขาว ใบ เรียงเป็นวง รอบ 3-4 ใบ 2 ใบขนาดใกล้เคียงกัน อีก 1 ใบขนาดเล็กมาก รูปรีแกมรูปไข่กลับถึงรูปใบหอกกลับ ขนาด 3.5–21 × 1-7 ซม. ปลายใบเรียวแหลมถึงยาวคล้ายหาง ฐานใบแหลม ขอบใบเรียบ แผ่นใบ บางคล้ายกระดาษเมื่อแห้ง เส้นแขนงใบ 9-15 คู่ เส้นใบย่อยเห็นไม่ชัด ผิวใบเกลี้ยง ด้านบนสีเขียว ด้านล่างสีอ่อนกว่า ก้านใบยาว 0.5-2 ซม. ช่อดอก แบบช่อกระจุกแยกแขนง ออกที่ปลายกิ่ง ก้านช่อดอกยาว 1.5-2 ซม. เกลี้ยง ใบประดับ รูปแถบแกมรูปใบหอก ขนาด 10 × 2-2.5 มม. ค่อนข้างหนา ปลายแหลม เกลี้ยง ดอก ก้านดอกย่อยยาว 3-5 มม. กลีบเลี้ยง เชื่อมกัน รูประฆัง ยาวประมาณ 2 มม. สีเขียว เกลี้ยงหลอดกลีบเลี้ยงยาว 0.5-1 มม. แฉกกลีบเลี้ยง รูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 1 มม. ปลายแหลม กลีบดอก หลอดกลีบดอก ยาว 1.5-1.7 ซม. สีเขียวอ่อน ด้านนอกเกลี้ยง ด้านในมีขนยาวบริเวณครึ่งบน แฉกกลีบดอกกลม ขนาด 2-2.5 × 2.5 มม. สีขาว เกลี้ยง เกสรเพศผู้ ติดอยู่บริเวณกึ่งกลางของหลอดกลีบดอก อับเรณูรูปขอบขนาน ขนาด 1.3 × 0.5 มม. เกลี้ยง ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังของอับเรณู เกสรเพศเมีย จำนวน 2 คาร์เพล เกือบแยกกัน ติดกันเฉพาะที่โคนเล็กน้อย ก้านเกสรเพศเมียยาวประมาณ 8 มม. เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มขนาดใหญ่ มีปลอก (collar) ด้านล่าง จานฐานดอก รูปวงแหวนสูงประมาณ 0.5 มม. รั้งไข่ เกลี้ยง พลาเซนตาแนวเดียวหรือรอบแกนร่วม ผล ไม่พบ (ภาพที่ 21)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : แม่ฮ่องสอน เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง; **ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ :** เลย; **ภาคตะวันตกเฉียงใต้ :** กาญจนบุรี; **ภาคตะวันออกเฉียงใต้ :** จันทบุรี; **ภาคใต้ :** ชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี พังงา ตรัง สงขลา ปัตตานี นราธิวาส

การกระจายพันธุ์.- ศรีลังกา อินเดีย ภูฐาน พม่า จีน ภูมิภาคอินโดจีน เวียดนาม (ต้นแบบ) และภูมิภาคมาเลเซีย

- นิเวศวิทยา.- พบขึ้นข้างทางในป่าเบญจพรรณ หรือป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,300-1,400 ม. เวลาออกดอกเดือน เมษายน-พฤษภาคม
- ชื่อพื้นเมือง.- ชะย่อมใหญ่ จี๊ปก (ภาคเหนือ); ยาแก้ฮากขม (เชียงใหม่); พุดน้อย (ลำปาง); แจก (ตรัง)
- ประโยชน์.- รากใช้ขับพยาธิในท้องได้ (ข้อมูลจากตัวอย่างพันธุ์ไม้แห้ง คัด สุวรรณสุทธิ์ 555 (BKF))
- ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 38, 105, 108 (BCU); C. Phengkai et al. 6193, R. Geesink & T. Santisuk 4978, K.S. 555, S. Phusomsaeng & C. Phengkai 209 (BKF)

5. *Tabernaemontana*

L., Sp. Pl. 210. 1753; Benth. & Hook.f., Gen. Pl. 2: 706. 1876; Leeuwenberg, Rev. Tabernaemontana 1. 1991. – *Tabernaemontana* sect. *Ervatamia* A. DC. in DC., Prod. 8: 373. 1844. – *Ervatamia* (A. DC.) Stapf, Fl. Trop. Afr. 4,1: 126. 1902; Pichon, Mem. Mus. Nat. Hist. Nat. ser. 2,27: 218. 1948. - *Pagiantha* Markgr., Notizbl. Bot. Gart. Mus. Berl. 12: 549. 1935.

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก กิ่งเกลี้ยงหรือมีขนสั้นกระจายห่าง ๆ ใบออกตรงข้าม ในแต่ละคู่ มักมีขนาดไม่เท่ากัน ที่ขอบใบมีปลอกลักษณะคล้ายหูใบชัดเจน ช่อดอกแบบช่อกระจุกหลวม ๆ หรือดอกเดี่ยว ดอกมักมีกลิ่นหอม กลีบเลี้ยงมักมีต่อม (colletors) อยู่ด้านใน กลีบดอกในดอกตูมที่แก่เต็มที่ หลอดกลีบดอกเรียวยาว และส่วนหัวรูปกลมถึงรูปไข่ แฉกกลีบดอกซ้อนทับกันไปทางซ้าย ดอกรูปดอกเข็ม เกสรเพศผู้กึ่งไร้ก้าน หรือก้านชูอับเรณูสั้น อยู่ภายในหลอดกลีบดอก อับเรณูรูปสามเหลี่ยมแคบถึงรูปขอบขนาน โคนรูปหัวใจ ปลายแหลม ไม่มีบริเวณที่เป็นหมัน และแยกเป็นอิสระจากยอดเกสรเพศเมีย ไม่มีจานฐานดอก รังไข่มี 2 คาร์เพลแยกกัน ก้านเกสรเพศเมียเชื่อมกันเป็นอันเดียวรูปเส้นด้าย ยอดเกสรเพศเมียสั้น ผลแห้งเป็นคู่ แตกแนวเดียว รูปรีเบี้ยว หรืออาจยืดยาวเป็นร่องหรือเรียบบางครั้งอาจคอดเล็กน้อย เมล็ดปกคลุมด้วยเยื่อหุ้มเมล็ดอวบน้ำเนื้อ รูปรีเบี้ยว

Tabernaemontana peduncularis Wall., Bot. Reg. 15, sub. t. 1273. 1829; Hook.f., Fl. Br. Ind. 3: 647. 1882; Coner, Ways. Trees 151. 1940; Middleton in Fl. Thail. 7,1: 34. fig. 11.

1999. - *Ervatamia peduncularis* (Wall.) King & Gamble, J. As. Soc. Beng. 74(2): 451. 1907; Ridl., Fl. Mal. Pen. 2: 343. 1923; Kerr, Fl. Siam. En. 2: 446. 1939. - *Tabernaemontana graciliflora* Wall., Bot. Reg. 15, sub. t. 1273. 1829; Kurz, Fl. Burm. 2: 175. 1877; Hook.f. Fl. Br. Ind. 3: 647. 1882. - *Ervatamia graciliflora* (Wall.) Lace, List trees, shrubs, climbers Burma 91. 1913; Kerr, Fl. Siam. En. 2: 444. 1939.

ไม้พุ่มสูง 1-3 ม. ลำต้นและกิ่งกลม เกือบ มีช่องอากาศขนาดเล็ก สีขาว จำนวนมาก ใบรูปรีแกมรูปไข่กลับถึงรูปใบหอกกลับ ขนาด 5-18 x 2-7 ซม. ปลายใบเรียวแหลมถึงยาวคล้ายหางโคโนใบแหลมถึงสอบเรียว ขอบใบเรียบ เนื้อใบบางเป็นเยื่อเมื่อแห้ง ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน เส้นแขนงใบแบบขนนกจำนวน 8-12 คู่ ก้านใบยาว 5-13 มม. เกือบ ขัดดอก แบบช่อกระจุกเชิงประกอบ ยาวได้ถึง 20 ซม. บอบบาง ก้านช่อดอกปฐมภูมิยาวประมาณ 5-6 ซม. ก้านทุติยภูมิยาว 1.5-2.5 ซม. ดอก ก้านดอกย่อยยาว 3-10 มม. กลีบเลี้ยง เชื่อมกันรูปประมง ยาว 1.5-2 มม. สีเขียวอมเหลือง เกือบถึงมีขนละเอียดเล็กน้อย หลอดกลีบเลี้ยงสั้น ประมาณ 1 มม. แฉกกลีบเลี้ยงขนาดไม่เท่ากัน รูปไข่ ขนาด 0.75-1.5 มม. เกือบเกลี้ยง ขอบเป็นขนครุย ปลายกลีบแหลม กลีบดอก เชื่อมกันเป็นหลอดยาว 2.3-2.5 ซม. สีขาว บริเวณปากหลอดมีสีเหลืองเล็กน้อย หลอดกลีบดอกด้านนอกเกลี้ยง ด้านในมีขนต่อมใกล้ปากหลอดบริเวณที่เกสรเพศผู้ติดอยู่ แฉกกลีบดอกจำนวน 4-5 แฉก รูปไข่กลับเบี้ยว ปลายกลม ขนาด 8 x 3.5 มม. เกือบ ขอบเป็นคลื่น มีขนละเอียดเล็กน้อย เกสรเพศผู้ ติดอยู่ใกล้ปากหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้นมากหรือไม่มี อับเรณูรูปใบหอก ยาวประมาณ 1.75-2 มม. เกือบ ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังใกล้ฐานอับเรณู เกสรเพศเมีย จำนวน 2 คาร์เพล แยกกันหรือเชื่อมกันเล็กน้อยที่โคน ก้านเกสรเพศเมียยาว 7-18 มม. มีขนละเอียด ยอดเกสรเพศเมียรูปแถบสั้น ๆ ประมาณ 1 มม. รังไข่ รูปไข่แกมรูปรี สูงประมาณ 1.5 มม. เกือบ พลาเซนตาแนวเดียวหรือรอบแกนร่วม ผล ไม่พบ (ภาพที่ 22)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เลย; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : จันทบุรี ตราด; ภาคใต้ : ชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง ตรัง พังงา ภูเก็ต สงขลา ยะลา ปัตตานี นราธิวาส

การกระจายพันธุ์.- พม่า กัมพูชา คาบสมุทรมลายู (ต้นแบบ)

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นอยู่ในป่าเบญจพรรณชื้น บริเวณที่โล่งแจ้งริมถนนในป่าดิบเขาที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 600-1,150 ม. เวลาออกดอกเดือน พฤษภาคม - มิถุนายน

ชื่อพื้นเมือง

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 32, 179 (BCU); T. Smitinand 56, R. Geesink et al. 6708, 6675, TDBS 9940, K. Larsen et al. 43491 (BKF)

6. *Trachelospermum*

Lem., Jard. Fleur. 1: pl. 61. 1851 nom. Cons. Prop.; Benth. & Hook.f., Gen. Pl. 2: 720. 1876; K. Schum. in Engl. & Prantl., Nat. Pflanzenfam. 4(2): 173. 1895; Pichon, Bull. Mus. Nat. Hist. Nat. ser. 2,20: 190. 1948, et Mem. Mus. Nat. Hist. Nat. ser. B. Bot.1: 30. 1950.

ไม้เถาเนื้อแข็ง ใบออกตรงข้าม ขนาดเท่ากัน มีต่อมเรียงเป็นแถวอยู่ระหว่างก้านใบ เส้นใบทุติยภูมิโค้งจรดกันก่อนถึงขอบใบ ช่อดอกแบบช่อกระจุก ออกที่ซอกใบและ/หรือปลายกิ่ง ใบประดับขนาดเล็ก กลีบเลี้ยงมีต่อม (colletors) เรียงเป็นแถวอยู่ด้านใน ในดอกตูมหลอดกลีบดอกแคบและขยายพองออกตรงบริเวณที่เกสรเพศผู้ติดอยู่ ส่วนหัวเป็นรูปไข่ กลีบดอกซ้อนทับกันไปทางขวา ดอกบานรูปดอกเข็ม แฉกกลีบดอกรูปไข่กลับ เบี้ยวเฉียงขึ้นไปทางขวา เกสรเพศผู้กิ่งไว้ก้าน ติดอยู่เหนือกึ่งกลางของหลอดกลีบดอก อับเรณูรูปรี ปลายเรียวแหลม โคนรูปหัวลูกศร มีบริเวณที่เป็นหมันเชื่อมติดกับเกสรเพศเมีย จำนวนดอกเป็น 5 พู แยกกัน เกสรตัวผู้ 5 กิ่ง ไข่กึ่งใต้วงกลีบ มี 2 คาร์เพลแยกกัน ส่วนก้านเกสรเพศเมียเชื่อมรวมกันเป็นหนึ่งอันรูปเส้นด้าย ยอดเกสรเพศเมียขนาดเล็ก รูปกลม ออกลจำนวนมาก ผล เป็นคู่ แตกแนวเดียว รูปกระสวย เมล็ด รูปแถบ มีกระดูกที่ปลาย เกสรตัวผู้

Trachelospermum lucidum (D.Don) K. Schum. in Engl. & Prantl., Nat. Pflanzenfam. 4(2): 173. 1895; Middleton in Fl. Thail. 7,1: 111. 1999. - *Alstonia lucida* D.Don, Prod. Fl. Nepal 131. 1825. - *Ichnocarpus fragrans* Wall. ex A.DC. in DC. Prod. 8: 435. 1844. - *Trachelospermum fragrans* (Wall. ex. A.DC.) Hook.f., Fl. Br. Ind. 3:667. 1882.

ไม้เถาเนื้อแข็ง กิ่งอ่อนปกคลุมด้วยขนละเอียด กิ่งแก่กลม เกสรตัวผู้หรือเกสรตัวเมีย มีช่องอากาศกระจายห่าง ๆ ใบ รูปไข่กลับถึงรูปขอบขนานแกมรูปใบหอกกลับ ขนาด 3.5-11 x 1.8-4.5 ซม. ปลายใบมนหรือแหลมถึงเรียวแหลม โคนใบสอบเรียว ขอบใบเรียบ มีเส้นขอบใบประมาณ 1-2 มม. จากขอบใบ เนื้อใบค่อนข้างหนา ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน เส้นแขนงใบแบบขนนก จำนวน 11-

15 คู่ ก้านใบยาว 3-7 มม. ปกคลุมด้วยขนสั้น ช่อดอก ยาวได้ถึง 8 ซม. ปกคลุมด้วยขนละเอียด ใบประดับ รูปใบหอก ขนาด 0.5-1 มม. มีขนละเอียด ดอก ก้านดอกย่อยยาว 2.5-3 มม. กลีบเลี้ยง ยาว 2-2.5 มม. สีเขียวอ่อน เชื่อมกันเล็กน้อยที่โคน ประมาณ 1 มม. เกสรเพศผู้ กลีบเลี้ยง ขนาดไม่เท่ากัน รูปไข่ ขนาด 1-1.5 x 0.75-1 มม. ปกคลุมด้วยขนละเอียดเล็กน้อย ขอบกลีบมีขน ชูย กลีบดอก สีขาว ปากหลอดกลีบดอกสีเหลือง มีขนยาว หลอดกลีบดอกยาว 8-12 มม. ครึ่งล่าง รูปทรงกระบอก เกสรเพศผู้ ส่วนครึ่งบนป่องออกเป็น 5 พู รูปประมัญบริเวณที่เกสรเพศผู้ติดอยู่ ด้านนอกเกสรเพศผู้ ด้านในมีขนละเอียด แฉกกลีบดอกรูปไข่กลับ หรือรูปใบหอกกลับเบี้ยว ขนาด 5-10 x 2.5-5 มม. เกสรเพศผู้ ติดอยู่บริเวณครึ่งบนของหลอดกลีบดอก ไม่ใกล้ปากกลีบดอก ส่วนปลายก้านชูอับเรณูที่ติดกับอับเรณูมีขนสั้น ๆ อับเรณูยาว 3-3.5 มม. เกสรเพศเมีย จำนวน 2 คาร์เพล แยกกันหรือเชื่อมกันเล็กน้อยที่โคน ก้านเกสรเพศเมียยาว 5-6 มม. เกสรเพศเมีย ยอดเกสรเพศเมียขนาดประมาณ 1 มม. จานฐานดอก สูงประมาณ 0.5 มม. เกสรเพศผู้ รั้งไข่ รูปไข่ แกมรูปขอบขนาน ขนาดประมาณ 0.75 มม. แต่ละคาร์เพลผลาเซนตาแนวเดียว เกสรเพศผู้ ออวูล จำนวนมาก ผล ไม่พบ (ภาพที่ 23)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย (ต้นแบบ) เนปาล ไทย

นิเวศวิทยา.- พบตามบริเวณที่โล่งแจ้งในป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,375 ม. เวลาออกดอกเดือน พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง -

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 174 (BCU); C.P. Goel s.n., Niranjana 230, J.F. Maxwell 89-615 (BKF)

BIGNONIACEAE

ไม้ต้นหรือไม้พุ่ม บางครั้งอาจพบไม้รอเลื้อย หนายากที่เป็นไม้ล้มลุก ส่วนใหญ่เป็นใบประกอบรูปนิ้วมือหรือแบบขนนกชั้นเดียวถึงสามชั้น พบน้อยมากที่เป็นใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม พบน้อยที่เรียงสลับ บางครั้งใบย่อยที่อยู่ปลายสุดมีลักษณะคล้ายมือเกาะ ไม่มีหูใบ ดอกมักมีขนาดใหญ่ เค้น สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้างเล็กน้อย ออกเป็นช่อแบบช่อกระจุกหรือช่อแยกแขนง กลีบเลี้ยงรูปประมัญ หรือรูปหลอดหรือแยกออกด้านหนึ่งคล้ายกาบ ปลายตัดหรือเป็น 5 แฉก กลีบ

ดอก 5 กลีบ เรียงซ้อนเหลื่อม เกสรเพศผู้เรียงสลับกับแฉกกีบดอก จำนวน (2)-4-(5) อัน อับเรณู มักมาแตะชนกันเป็นคู่ เกสรเพศผู้ที่เป็นหมันมักสั้นหรือไม่มี หรือมีจำนวน 3 อันเมื่อมีเกสรเพศผู้ที่สมบูรณ์เพียง 2 อัน มักพบจานฐานดอก รั้งไข่เหนียวกลีบ จำนวน 2 ช่อง มี 1 หรือ 2 พลาเซนตา ในแต่ละช่องหรือจำนวน 1 ช่อง ส่วนปลายแยกเป็น 2 พลาเซนตาดตามแนวตะเข็บ ออวูล จำนวน มาก ผล แห้งแตกแบบฝักกาด (silique) เมล็ดมีปีก แบน หรือพบน้อยมากที่เป็นผลมีเนื้อไม่แตก และเมล็ดไม่มีปีกฝังอยู่ในเนื้อ

Nyctocalos

Teijsm. & Binn. in Journ. Bot. Neerl. i.: 366.1861.

ไม้เถาเนื้อแข็ง ไม่มีมือเกาะ ใบประกอบแบบ 3 ใบย่อย ดอกบานในเวลาากลางคืน มีกลิ่นหอม จำนวนหลายดอกในช่อกระจุกสั้น ๆ ออกที่ปลายกิ่ง มีใบประดับ กลีบเลี้ยงรูปถ้วย ปลายตัดมีแฉกเล็ก ๆ คล้ายเขา 5 แฉก กลีบดอกค่อนข้างสมมาตรตามรัศมี รูปดอกเข็มกึ่งรูปกรวย หลอดกลีบดอกรูปทรงกระบอกแคบยาว ส่วนปลายพองออก แฉกกีบดอก 5 แฉก ซ้อนเหลื่อม เกสรเพศผู้ 5 อัน สมบูรณ์ทั้งหมด หรือ 4 อัน เป็น 2 คู่ ยาวไม่เท่ากัน ผลแห้งแตกตามรอยประสาน (septicidal capsule) ขนาดใหญ่ แบน มีก้าน ปลายเรียวแหลมแต่ขอบทั้งสองข้างขนานกัน เมล็ดมีปีกใส กลม

Nyctocalos brunfelsiflora Teijsm. & Binn. in Miq., J. Bot. Neerl. 1: 367. 1862, as "brunfelsiaeflorus"; Steenis, in Fl. Mal. I. 8: 125. 1977; Santisuk, Kew Bull. 28: 183. 1973; in Fl. Thail. 5,1: 34. 1987. – *Nyctocalos shanica* MacGregor & W.W. Smith, Rec. Bot. Surv. India 4: 280. 1911; Santisuk, Kew Bull. 28: 182, 183. 1973; in Thai For. Bull. 8: 38. 1974.

ไม้เถาเนื้อแข็ง ใบ ประกอบแบบมีใบย่อย 3 ใบ ใบย่อยรูปรีถึงรูปรีกว้าง รูปขอบขนานหรือรูปไข่กลับแกมรูปขอบขนาน ขนาด 6-13 x 2.5-6 ซม. ปลายใบเรียวแหลมถึงเป็นติ่งแหลมฐานใบค่อนข้างแหลมหรือมน ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ก้านใบยาว 4-7 ซม. แกนกลางยาว 1.5-3 ซม. ก้านใบย่อยยาว 1-2 มม. ช่อดอก แบบช่อกระจุก จำนวน 5-8 ดอก ก้านดอกย่อยยาว 7-11 มม. กลีบเลี้ยง ยาว 4-6 มม. สีน้ำตาลแดง แฉกกีบเลี้ยงจักซี่ฟัน มีต่อมทั้งสอง

ด้าน กลีบดอก รูปกรวย ยาวประมาณ 8-10 ซม. สีขาวหรือครีมและเปลี่ยนเป็นสีเหลืองอ่อนเมื่อแก่ หลอดกลีบดอก สีเขียวอมเหลือง เกสรตัวผู้ ยาว 4-7 ซม. แฉกกลีบดอก รูปรีแกมรูปขอบขนาน ถึงรูปไข่กลับ หรือกึ่งกลม ขนาด 2-2.5 x 1.7-2 ซม. ทั้งสองด้านปกคลุมด้วยต่อมรูปขามสีน้ำตาล ขอบกลีบเป็นคลื่นเล็กน้อย เกสรเพศผู้ จำนวน 5 อัน สมบูรณ์ทั้งหมด ติดอยู่ประมาณกึ่งกลาง ภายในหลอดกลีบดอก เกสรตัวเมีย ก้านชูอับเรณูยาวประมาณ 1.5-2 ซม. เกสรเพศเมีย มีก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยาวมากกว่า 7 ซม. เกสรตัวเมีย ยอดเกสรเพศเมียเป็น 2 แฉก รังไข่ จำนวน 2 ช่อง ออวูล จำนวนมาก พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ ผล ไม่พบ

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : ชลบุรี จันทบุรี
ตราด

การกระจายพันธุ์.- พม่า กัมพูชา บอร์เนียว และตะวันตกเฉียงใต้ของอินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- พบในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 675 ม.

เวลาออกดอกเดือน พฤษภาคม - พฤศจิกายน

ชื่อพื้นเมือง.- เครือหนูปอย (ภาคเหนือ)

ประโยชน์.- ดอกสวยงาม มีกลิ่นหอม ใช้ปลูกเป็นไม้ประดับ ในแถบตะวันตกเฉียงใต้ของชวา นำใบมาบดใช้ทาหรือนวด แก้อาการปวดศีรษะและปวดท้อง (van Steenis, 1977)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 184 (BCU)

BORAGINACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้เถาเนื้อแข็ง ไม้กึ่งพุ่ม ไม้พุ่ม หรือไม้ต้น ใบเดี่ยว เรียงสลับ พบน้อยมากที่ออกตรงข้าม ไม่มีหูใบ ขอบใบเรียบหรือพบบ้างที่จักฟันเลื่อย ช่อดอกแบบช่อกระจุก ช่อกระจุกเชิงประกอบ (compound cyme) ช่อกระจุก หรือช่อแยกแขนง (panicle) มีหรือไม่มีใบประดับ ออกที่ซอกใบหรือปลายกิ่ง บางครั้งพบเป็นดอกเดี่ยวออกที่ซอกใบที่อยู่บริเวณปลายกิ่ง ดอกสมบูรณ์เพศ พบน้อยที่เป็นดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้น ส่วนประกอบของดอกมี 5 หรือเป็นจำนวนเท่าของ 5 พบน้อยที่เป็น 4 ดอกสมมาตรตามรัศมี ยกเว้นบางสกุลสมมาตรด้านข้างเล็กน้อย กลีบเลี้ยงรูปถ้วยหรือรูปประฉิ่ง กลีบดอก โคนเชื่อมกันรูปหลอด รูปประฉิ่ง รูปกรวย หรือรูปกงล้อ แฉกกลีบดอกอ่อนเหลื่อมในดอกตูม พบน้อยที่กลีบจรดกัน หรือปิดเวียน เกสรเพศผู้จำนวนเท่ากับแฉกกลีบดอกและ

เรียงสลับ อยู่ภายในหรือใกล้พนักกลีบดอก รั้งไขเหนียววงกลีบมี 2 ช่อง ออตุล 2 ในแต่ละช่อง หรือแบ่งเป็น 4 ช่อง มี 1 ออตุลในแต่ละช่อง พลาเซนตารอบแกนร่วม ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็งหรือผลมีเนื้อหลายเมล็ด

Tournefortia

L., Sp. Pl.: 140. 1753; Gen. Pl., ed. 5: 68. 1754; I.M. Johnston, J. Arnold Arbor. 16: 145. 1935; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 460. 1965.

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม (พบบ่อยเป็นไม้พุ่มรอเลื้อย) หรือไม้ต้น ใบเรียงสลับ พบบ้างออกเป็นคู่ตรงข้าม บางครั้งออกแน่นที่ปลายกิ่ง ไร้ก้าน ฐานใบเรียวแคบหรือมีก้าน ช่อดอกมักแตกกิ่งแยกสองแฉกหรือสามแฉก มีช่อกระจุกออกด้านเดียว ไม่มีใบประดับ กลีบดอกเป็นหลอดทรงกระบอกหรือรูปประฆังสั้นหรือยืดยาว แฉกกลีบดอกแผ่กางออก มักเรียงพับซ้อนในดอกตูม เกสรเพศผู้ไม่ใกล้พนักกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้น อาจมีตั้งหนามสั้นที่ปลายอับเรณู ก้านเกสรเพศเมียสั้นมาก ยอดเกสรเพศเมียมีส่วนที่สืบพันธุ์ได้เป็นรูปวงแหวนอยู่ที่โคน และส่วนที่เป็นหมันอยู่ที่ส่วนปลายและมักเป็น 2 พู ผลอาจเป็นผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง สีขาว มีมันงั้นกลางขำน้ำ หรือผลแห้ง มันงั้นกลางเป็นถุงเล็ก ๆ มีลักษณะคล้ายไม้คอร์ก มันงั้นในแบ่งเป็น 2 ช่อง ช่องละ 2 เมล็ด หรือ 4 ช่อง ช่องละ 1 เมล็ด

Tournefortia intonsa Kerr in Kew Bull.: 185.1940; Craib, Fl. Siam. En. 3(1): 84.1951. – *T. ovata* Craib i. 422 et ii. 139, non Wall.

ไม้กึ่งพุ่ม ลำต้นกลม กิ่งมีขนแข็งกระจายทั่วไป ใบ รูปไข่กลับแกมรูปรีถึงรูปใบหอกกลับ ขนาด 6.5-21 x 2-7 ซม. ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม ฐานใบรูปลิ้ม ขอบใบเรียบ เส้นแขนงใบ 6-8 คู่ ผิวใบปกคลุมด้วยขนแข็งเอนหนาแน่นทางด้านล่างโดยเฉพาะบริเวณเส้นกลางใบ เส้นแขนงใบและเส้นใบย่อย ก้านใบยาว 0.7-3 ซม. มีขนแข็ง ช่อดอก แบบช่อวงแฉกคู่ (scorpioid) แน่น ไร้ก้าน ดอก สมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยง เชื่อมกัน ยาวประมาณ 3 มม. สีเขียว มีขนหนาแน่นด้านนอก แฉกกลีบเลี้ยง 5 แฉก ปลายแหลม ยาวประมาณ 2 มม. มีขน กลีบดอก เชื่อมกันรูปคนโท สีเหลืองอ่อน ยาวประมาณ 6 มม. หลอดกลีบดอกมีสันตามยาว 5 สัน มีขนหนาแน่นด้านนอก แฉกกลีบดอกสั้น ๆ 5 หยัก เกสรเพศผู้ จำนวน 5 อัน ติดที่โคนหลอดกลีบดอก อับเรณูขนาดใหญ่

ประมาณ 2.5 x 0.5 มม. มี 2 ช่อง แตกตามยาว ก้านชูอับเรณูสั้น ประมาณ 0.5 มม. ติดด้านหลังของอับเรณู เกสรเพศเมีย จำนวน 1 อัน ประกอบด้วย 4 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียหยัก 4 พู จานฐานดอก เป็นวงอยู่ใต้รังไข่ รังไข่ มี 2 ช่อง พลาเซนตารอบแกนร่วมค่อนข้างไปที่ยอด ออวูล จำนวน 4 อัน ผล ไม่พบ (ภาพที่ 24)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง แพร่; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : ราชบุรี กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์

การกระจายพันธุ์.- พม่า

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นบริเวณลาดภูเขาในป่าเบญจพรรณ ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 950 ม. เวลาออกดอกเดือน มกราคม

ชื่อพื้นเมือง.- หล้าวงช้างหลวง ตานขโมย (ภาคเหนือ); ขางขโมย (ลำปาง); หล้าโคงผู้ (เชียงใหม่)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 5 (BCU); J. F. Maxwell 89-273, L. Vanpruk 357, 454, T. Smitinand 3192, K. Larsen 8893 (BKF)

BUDDLEJACEAE

ไม้พุ่ม พบน้อยที่เป็นไม้ล้มลุก มักมีขนรูปดาว หรือขนที่มีต่อมปกคลุม ใบเดี่ยว ออกตรงข้ามหรือรอบข้อ ขอบใบเรียบหรือจักซี่ฟัน หูใบเป็นเส้นระหว่างคู่ของใบ ช่อดอกมีหลายแบบ ดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยงและกลีบดอกอย่างละ 4 กลีบ โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด เกสรเพศผู้ 4 อัน รังไข่ เหนือวงกลีบ มี 2 ช่อง พลาเซนตารอบแกนร่วม ออวูล จำนวนมากในแต่ละช่อง ผลแห้งแล้วแตก หรือผลมีเนื้อหลายเมล็ด หรือผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง

Buddleja

Houst. ex Linne, Gen. Pl. ed. 5: 51. 1754; Sp. Pl. 1: 112. 1753; Benth. & Hook.f., Gen. Pl. 2: 793. 1876; Leeuwenb. & Vidal in Fl. C.L.V. 13: 90. 1972.

ไม้พุ่ม กิ่ง ใบ ช่อดอก มีขนรูปดาวปกคลุมหนาแน่น กิ่งอาจกลมหรือเป็นสี่เหลี่ยม ใบออกตรงข้ามหรือกิ่งตรงข้าม ขอบใบเรียบหรือจักซี่ฟัน อาจมีติ่งที่โคนใบ และมีหูใบเป็นเส้นเชื่อมกัน หรือมีหูใบรูปร่างคล้ายใบอยู่ระหว่างก้านใบ ช่อดอกแบบช่อกระจุกแยกแขนง ช่อกระจุก หรือแบบช่อกระจุก กลีบเลี้ยง ด้านนอกมีขนปกคลุม ด้านในเกลี้ยง ดอกรูปดอกเข็ม หรือรูประฆัง (campanulate) หลอดกลีบดอกตรงหรือโค้ง ผิวด้านนอกเกลี้ยง หรือมีขนปกคลุม ด้านในมีขนกระจายห่าง ๆ กลีบดอกเรียงตัวแบบซ้อนเหลื่อมในดอกตูม เกสรเพศผู้ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ก้านเกสรเพศผู้สั้น ยอดเกสรเพศเมียมี 1 อัน หรือแยกเป็น 2 แฉก ผลแห้งแล้วแตกเป็น 2 ซีก หรือเป็นแบบมีเนื้อหลายเมล็ด เมล็ดมีขนาดเล็ก จำนวนมาก มักมีปีก

Buddleja asiatica Lour., Fl. Cochinch.: 72.1790; Clarke in Hook. f., Fl. Brit. Ind. 4: 82.1883; Ridl., Fl. Mal. Pen. 2: 4. 1923; Marquand, Kew Bull.: 195.1930; Kerr in Fl. Siam. Enum. 3 (1): 53. 1951; Leenhouts, Fl. Mal. Ser. 1,6: 337.1962; Backer & Bakh., Fl. Java 2: 212.1965.

ไม้พุ่มสูง 1-3 ม. กิ่งและก้านกลม มีขนสั้น ๆ สีขาวคล้ายขนวล ลอกหลุดง่าย ใบ รูปใบหอก ขนาด 7-16 x 1.5-3.5 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบแหลมถึงสอบเรียว ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนสีเขียว เกลี้ยง ด้านล่างสีอ่อน ปกคลุมด้วยขนรูปดาวหนาแน่น ก้านใบค่อนข้างสั้น ประมาณ 3-5 มม. โคนก้านใบของใบทั้งคู่มาเชื่อมกัน ช่อดอก แบบช่อเชิงลด ยาว 8-30 ซม. ออกที่ปลายกิ่ง มีขน ใบประดับ รูปแถบ ยาว 1.5-2 มม. มีขนยาว ดอก มีกลิ่นหอมอ่อน ๆ กลีบเลี้ยง สีเขียว ยาวประมาณ 2.5 มม. หลอดกลีบเลี้ยงสั้น ประมาณ 1 มม. แฉกกลีบเลี้ยงจำนวน 4-(6) แฉก ปลายแหลม ยาว 1-1.5 มม. กลีบดอก รูปดอกเข็ม สีขาวอมเหลืองอ่อน หลอดกลีบดอก ยาว 3-4 มม. มีขนสั้นนุ่ม แฉกกลีบดอก จำนวน 4-(6) แฉก ปลายกลมมน ยาวประมาณ 1 มม. เกือบเกลี้ยง ขอบเป็นคลื่น เกสรเพศผู้ แยกกัน จำนวน 4-(6) อัน ติดอยู่ใกล้ปากหลอดกลีบดอก สลับกับแฉกกลีบ อับเรณูรูปรีแกมรูปขอบขนาน ขนาด 0.5-1 มม. มี 2 ช่อง แตกตามยาว ก้านชูอับเรณูติดด้านหลัง อับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 2 คาร์เพล ยาวประมาณ 1.5 มม. เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมีย สีเขียว แบน รั้งไข่ รูปไข่ ขนาด 1.5 มม. สีเขียว เกลี้ยง ออวูล จำนวนมาก ผล ไม่พบ (ภาพที่ 25)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงใหม่ เชียงราย; ภาคตะวันออก : จุฬาราชธานี ชัยภูมิ; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : ราชบุรี กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้ : ภูเก็ต พังงา ตรัง

- การกระจายพันธุ์.- อินเดีย จีน เวียดนาม ภูมิภาคอินโดจีน คาบสมุทรมลายู อินโดนีเซีย บอร์เนียว ฟิลิปปินส์
- นิเวศวิทยา.- ขึ้นข้างทางในที่โล่งแจ้ง ในป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,400 ม. เวลาออกดอกเดือน ธันวาคม
- ชื่อพื้นเมือง.- ปวงน้ำ (เชียงใหม่); ราชาวดีป่า เกียงพาไหล ไคร้หางหมา หญ้าน้ำแป้ง (เชียงใหม่); ไคร้บก (ภาคเหนือ); ดอกถ่อน ฟอน (เลย); ดอกแม่มา้ย (กาญจนบุรี); งวงช้าง (ชัยภูมิ)
- ประโยชน์.- มี saponin ซึ่งมีคุณสมบัติทางยา ในฟิลิปปินส์ใช้รักษาโรคผิวหนัง แต่บางครั้งพบว่ามีการทำให้เกิดการแพ้ได้ (Burkill, 1935)
- ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 85 (BCU); J.F. Maxwell 98-33, T. Santisuk s.n. (BKF)

CAESALPINIACEAE

ไม้พุ่ม ไม้ต้น พืชยืนต้นที่เป็นไม้ล้มลุก ใบประกอบแบบขนนกชั้นเดียว สองชั้น หรือใบเดี่ยว ปลายเว้าเป็น 2 แฉก หรือแยกจนเป็นใบย่อย 1 คู่ เรียงสลับหรือเวียนสลับ มีหูใบ ช่อดอกแบบช่อ กระจะหรือช่อแยกแขนง ดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง ฐานดอกมีหลายแบบ กลีบเลี้ยง 5 กลีบ กลีบดอก 5 กลีบ หรือน้อยกว่า หรือไม่มีกลีบดอก เรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม เกสรเพศผู้ 10 อัน แยกหรือเชื่อมกัน และมักพบว่ามีเกสรเพศผู้ที่ลดรูปเสมอ รังไข่เหนือวงกลีบ มี 1 คาร์เพล 1 ช่อง ออวูล 1-จำนวนมาก พลาเซนตาแนวเดียว ผลเป็นฝักแบบถั่ว บางครั้งผลแก่ไม่แตก มีปีก

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. ใบเดี่ยว ปลายใบหยักเว้าเป็นสองแฉก หรือแยกแยกกลีบจนเป็นใบย่อย 2 ใบ ..... 1. Bauhinia
1. ใบประกอบแบบขนนก
  2. ใบประกอบแบบขนนกสองชั้น อับเรณูแตกตามยาว ..... 2. Caesalpinia
  2. ใบประกอบแบบขนนกชั้นเดียวปลายคู่ อับเรณูแตกเป็นรู หรือเป็นช่องสั้น ๆ ..... 3. Cassia

1. Bauhinia

Linn., Sp. Pl.: 374. 1753; Taubert in Pflanzenfam. 3(3): 147. 1892; Hutchinson, Gen. Fl. Pl. 1: 242.1964; K. & S.S. Larsen, Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 25: 1. 1973; S.S. Larsen, Grana 14: 114. 1975.

ไม้ต้น ไม้พุ่ม และไม้เลื้อยมีมือเกาะ ใบเดี่ยว เรียบ ปลายใบเว้าตื้น หยักเว้าเป็นสองแฉก หรือแฉกแยกเล็กน้อยเป็นใบย่อย 2 ใบ เส้นกลางใบมักมีขนแข็งอยู่ตรงกลางระหว่างแฉก หูใบปกติ มักร่วงง่าย ดอกสมบูรณ์เพศ พบน้อยที่เป็นดอกแยกเพศ กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมกันรูปถ้วย เป็นแผ่นลักษณะคล้ายกาบ หรือเป็นกลีบแยกจากกัน กลีบดอก 5 กลีบ ขนาดค่อนข้างเท่ากัน เกสรเพศผู้ 10, 5, 3, 2, 1 อัน อับเรณูแตกตามยาว มีบางชนิดแตกเป็นช่องตรงกลาง รังไข่มีก้าน พบน้อยที่ไร้ก้าน ฝักแก่แตก พบน้อยที่ไม่แตก

Bauhinia ornata Kurz var. *subumbellata* (Pierre ex Gagnep.) K. & S.S. Larsen, in Fl. C.L.V. 18: 209. 1980. – *B. subumbellata* P. ex Gagnep., in Not. Syst. 2: 180.1912 in Fl. Gen.l.-C. 2: 129. 1913. – *B. inflexilobata* Merr., l.c.

ไม้เถาเนื้อแข็งมีมือเกาะ กิ่งก้านที่ยังอ่อนมีขนสั้นนุ่มสีสนิม กิ่งแก่เกลี้ยง ใบ รูปไข่ถึงเกือบกลม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางใบ 9-16 ซม. ปลายใบแยกเป็น 2 แฉก ลึกประมาณ 1/3 ขอบแผ่นใบ ปลายแฉกแหลมถึงเรียวแหลม โคนใบรูปหัวใจ ขอบใบเรียบ แผ่นใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ยกเว้นด้านล่างบนเส้นกลางใบและเส้นใบมีขนสั้น ๆ เล็กน้อย โคนแผ่นใบบริเวณรอยต่อกับก้านใบมีขน เส้นใบออกจากโคนใบ 11-13 เส้น ก้านใบยาว 5-11 ซม. เกลี้ยงหรือเกือบเกลี้ยง หูใบ รูปขอบขนานแกมรูปเคียว ยาว 5-7 มม. ช่อดอก แบบช่อเชิงหลั่น ออกที่ซอกใบและปลายกิ่ง ใบประดับ รูปรีแกมรูปขอบขนาน ยาว 4-5 มม. ปลายเรียวแหลม ผิวด้านนอกมีขนสั้นสีน้ำตาล ใบประดับย่อย ขนาดเล็กมาก ประมาณ 0.5-1 มม. ติดอยู่บริเวณกึ่งกลางหรือต่ำกว่าของก้านดอกย่อย มีขน ดอก ก้านดอกย่อยเรียวยาว ยาว 5-6 ซม. มีขนประปรายหรือเกือบเกลี้ยง ดอกตูมรูปไข่แกมรูปรี ปลายมนถึงแหลม ยาว 6-8 มม. มีขนประปรายถึงเกือบเกลี้ยง กลีบเกลี้ยง เชื่อมกัน 2-4 หรือ 5 แฉก แฉกเล็กเกือบถึงโคนยาวประมาณ 10 มม. ด้านในเกลี้ยง ด้านนอกมีขนเล็กน้อย กลีบดอก แยกกันสีขาว ขนาดไม่เท่ากัน รูปเกือบกลมถึงรูปไข่กลับ ขนาด 2.2 – 2.5 x 1.1-1.8 ซม. ก้านกลีบยาว 3-6 มม. กลีบด้านในเกลี้ยง ด้านนอกตรงกลางกลีบมีขนสีขาว เกสรเพศผู้ที่สืบพันธุ์ได้ จำนวน 3 อัน แยกกัน ก้านชูอับเรณูกลม ค่อย ๆ เรียวแหลมไปที่ปลาย ยาว 1.5-1.7 ซม. เกือบเกลี้ยง ยกเว้นบริเวณโคนมีขนยาว อับเรณูรูปขอบขนาน ขนาด 5.5-6 x 2.5 มม. ก้านชูอับเรณูติดด้านหลัง เกสร

เพศผู้ที่เป็นหมัน จำนวน 2 อัน รูปแถบ ยาวประมาณ 5 มม. เกลี้ยง เกสรเพศเมีย เดี่ยว ก้าน เกสรเพศเมีย ติดด้านข้าง รูปทรงกระบอก ยาว 7-8 มม. เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียสีเขียว กลม ปลายแบน รังไข่ รูปขอบขนาน ขนาด 6.5 x 2.5 มม. มีขนสีน้ำตาลแนบไปกับรังไข่ปกคลุมหนา แน่น มีก้านยาวประมาณ 1.5 มม. ออวูล จำนวน 11-12 อัน ผล ไม่พบ (ภาพที่ 26)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย (เป็นพันธุ์ (variety) ที่พบใหม่ของประเทศไทย)

การกระจายพันธุ์.- ตอนเหนือของลาว เวียดนาม

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นริมลำธารในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 750 ม.

เวลาออกดอก เดือนมีนาคม

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 168 (BCU); Talbot de Malah 152 (K)

2. Caesalpinia

L., Sp. Pl.: 380. 1753; Hutchinson, Gen. Fl. Pl. 1: 260.1964; Larsen et al. in Fl. Thail. 4, 1: 61. 1984. – Mezoneuron Desf., Mem. Mus. Hist. Nat. Paris 4: 245. 1818.

ไม้เลื้อย ไม้พุ่ม หรือไม้ต้นขนาดเล็ก มักมีหนาม มีหรือไม่มีหูใบ อาจติดทนหรือร่วงง่าย ใบ ประกอบแบบขนนกสองชั้น แกนกลางมีหนาม ใบย่อยออกตรงข้ามหรือเรียงสลับ ไม่มีหรือมีก้านใบ ย่อย ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง หรือช่อกระจุก ออกที่ซอกใบหรือปลายกิ่ง ดอกสมบูรณ์เพศ ฐาน ดอกสั้น กลีบเลี้ยง 5 กลีบ ขนาดไม่เท่ากัน กลีบล่างสุด 1 กลีบเป็นรูปคีม เรียงซ้อนเหลื่อมในดอก ตุม กลีบดอก 5 กลีบ ขนาดไม่เท่ากัน กลีบบนสุดรูปร่างต่างจากกลีบอื่น ๆ เกสรเพศผู้ 10 อัน แยก กัน โคนก้านชูอับเรณูมีขนปกคลุม รังไข่มีขนปกคลุมหรือเกลี้ยง ออวูล 1-10 ก้านเกสรเพศเมียยาว เรียว ยอดเกสรเพศเมียรูปกรวยหรือแยกเป็น 2 แฉก ผลเมื่อแก่อาจแตกหรือไม่แตก มีปีกหรือไม่มี อาจมีหนามปกคลุม หรือผลบิดเวียนหรือเป็นร่อง เมล็ดทรงกลมหรือแบน รูปวงกลม รูปรี หรือรูปไต

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ใบย่อยจำนวน 3-4 คู่ ปลายใบเรียวแหลมยอดทู่และเว้าตื้นเล็กน้อย ก้านดอกย่อยยาว 4-12 มม. .... 1. *C. cucullata*
1. ใบย่อยจำนวน 5-9 คู่ ปลายใบย่อยมน ก้านดอกย่อยยาวได้ถึง 2.5 ซม....2. *C. hymenocarpa*

1. Caesalpinia cucullata Roxb., Fl. Ind. ed. 2,2: 358.1882; Vidal in Fl. C.L.V. 18: 52. pl. 8,12-15. 1980; K. & S.S. Larsen and Vidal in Fl. Thail. 4,1: 82. Fig. 21: 5-8. 1984. - Mezoneurum cucullatum (Roxb) Wight & Arn. Prod.: 283. 1834; Bak., in Hook.f., Fl. Br. Ind. 2: 258. 1878; Gagnep. in Fl. Gen. I.-C. 2: 197. 1913; Craib, Fl. Siam En. 1: 499. 1928. - M. cucullatum W.& A. var. robustum Craib, Fl. Siam. En. 1: 499. 1928.

ไม้รอเลื้อย กิ่งและก้านกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง 8-12 มม. เกือบ มีหนามแข็ง โค้งลง ใบ ก้านใบยาว 15-20 ซม. แกนกลางยาว 26-47 ซม. เกือบ แขนงข้อใบจำนวน 5 คู่ เรียงตรงข้าม แกนกลางย่อยยาว 5-18 ซม. ใบย่อยจำนวน 3-4 คู่ เรียงตรงข้าม หรือกิ่งตรงข้าม รูปไข่แกมรูปขอบขนาน หรือรูปไข่กลับ ขนาด 5.5-10 x 2.5-4.5 ซม. ปลายใบเรียวแหลมยอดชูและเว้าตื้นเล็กน้อยฐานใบเบี้ยวหรือมน ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง ก้านใบย่อย ยาวประมาณ 3 มม. เกือบ ช่อดอก ยาวประมาณ 20-24 ซม. มีขนละเอียด ใบประดับ รูปแถบ ขนาดประมาณ 2.5 มม. มีขนละเอียดสีน้ำตาล ร่วงง่าย ดอก ก้านดอกย่อยยาว 4-12 มม. เป็นช่อ มีขนละเอียด กลีบเลี้ยง สีเขียวอ่อน หลอดกลีบเลี้ยงสั้น ประมาณ 1.5-2 มม. มีขนละเอียด แยกกลีบเลี้ยง 4 แยกด้านในรูปไข่แกมรูปขอบขนาน ปลายแหลมถึงกลมมน ขนาด 5-7 x 4 มม. เกือบถึงมีขนประปราย บริเวณโคนกลีบด้านในมีขนสั้น ๆ ขอบเป็นขนครุยละเอียด กลีบนอกสุดรูปค้อม ขนาด 7-8 x 3.5-4 มม. ทั้งสองด้านมีขนสั้น ๆ กลีบดอก แยกกัน สีเหลือง กลีบคู่ล่างรูปรีแกมรูปขอบขนาน ปลายมน ขนาด 5.5-6 x 4.5 มม. กลีบคู่ข้างกิ่งกลมแกมรูปขอบขนาน ปลายมน ขนาด 4.5-5 x 3.5-4 มม. ผิวด้านนอก เกือบ ด้านในมีขนที่โคน กลีบกลางรูปรีแกมรูปไข่มีเส้นสีแดง อยู่ข้างในสุด ขนาดประมาณ 4 x 7 มม. ผิวทั้งสองด้านเกลี้ยง ปลายเว้าตื้น เกสรเพศผู้ ขนาดไม่เท่ากัน ก้านชูอับเรณูรูปลิ้นแฉบ ยาว 2-4 มม. มีขน อับเรณูรูปขอบขนาน ขนาด 2-2.5 x 1-1.5 มม. มี 2 ช่อง แต่ละช่องเท่ากัน หรือเหลื่อมกันเล็กน้อย เกือบ เกสรเพศเมีย ก้านเกสรเพศเมียยาว 3-3.5 มม. เกือบ ยอดเกสรเพศเมียรูปกรวย รั้งไข่ รูปขอบขนาน ขนาดประมาณ 1 x 3 มม. เกือบ ออวูล จำนวน 1 อันต่อช่อง ผล ไม่พบ (ภาพที่ 27)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย ลำปาง; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เลย; ภาคตะวันออก
เจียงใต้ : จันทบุรี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : ราชบุรี

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย อัลดัม (ต้นแบบ) เนปาล หมู่เกาะอันดามัน พม่า ยูนนาน เวียดนาม ภูมิภาคมาเลเซีย อินโดนีเซีย บอร์เนียว ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นอยู่ในป่าเบญจพรรณ ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 670 ม.

เวลาออกดอกเดือน ธันวาคม - กุมภาพันธ์

ชื่อพื้นเมือง.- กำจาย หนามจั่น (ภาคเหนือ); หนามค่า (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ); วัลล์ทะลิ่งใหญ่ (ภาคตะวันออก); หนามโค้ง หนามจาย (ภาคกลาง); ซีแรด (ภาคตะวันตกเฉียงใต้)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 150 (BCU); C. Niyomdham et al. 162 (BKF)

2. *Caesalpinia hymenocarpa* (Prain) Hattink, Reinwardtia 9: 35. 1974; Vidal in Fl. C.L.V. 18: 46. Pl. 7, 8-12. 1980; Vidal in Fl. Thail 4, 1: 79 Fig. 20 (8-12). 1984. – *Mezoneurum hymenocarpum* Jacks., Ind. Kew. 2: 223. 1895, nom. nud.; Craib in Fl. Siam. En 1: 500. 1928. – *Mezoneuron hymenocarpum* Prain, J. As. Soc. Bengal 66: 233, 472. 1897; Gagnep., in Fl. Gen. I.-C. 2: 194. 1913. – *M. laoticum* Gagnep., Not. Syst.(Paris) 2: 208. 1912; in Fl. Gen. I.-C. 2: 195. Fig.18. 1913.

ไม้พุ่มหรือไม้พุ่มรอเลื้อย สูง 2-4 ม. ลำต้นและกิ่งก้าน เกือบมีหนามเกิดจากผิว (prickle) ใบ ก้านใบยาว 6-7 ซม. เกือบเกลี้ยง แกนกลางยาว 24-28 ซม. มีขนละเอียด แขนงขอใบจำนวน 9 คู่ เรียงตรงข้าม ใบย่อย จำนวน 10-18 ใบ เรียงตรงข้ามหรือกึ่งตรงข้าม รูปขอบขนาน รูปไข่กลับ ขนาด 1.1-4.3 x 0.5-2 ซม. ปลายใบมน โคนใบเบี้ยว ขอบใบเรียบ ผิวใบมีขนสั้นนุ่มทั้งสองด้าน ก้านใบย่อยยาวประมาณ 1.5-2 มม. มีขนละเอียด หูใบ เป็นเกล็ดขนาดเล็ก ร่วงง่าย ช่อดอก ยาวได้ถึง 22 ซม. ออกที่ซอกใบ ใบประดับ รูปไข่แกมรูปใบหอก ขนาด 4 x 1-1.5 มม. ปลายเรียวแหลม มีขนยาว ดอก ก้านดอกย่อยยาวได้ถึง 2.5 ซม. เป็นช่อใกล้ปลาย มีขนละเอียด กลีบเลี้ยงเชื่อมกัน สีเขียว หลอดกลีบเลี้ยงยาวประมาณ 3-5 มม. มีขนละเอียด กลีบล่างขนาดใหญ่ 1 กลีบ รูปค้อน ขนาด 1.5 x 1 ซม. หุ้มกลีบอื่น ๆ อีก 4 กลีบขนาดไม่เท่ากัน รูปเกือบกลม ขนาด 6.5-9 x 6-7 มม. กลีบดอก แยกกัน สีเหลือง กลีบกลางขนาดเล็กอยู่ในสุด มีลายเส้นสีแดงและระยางค์รูปลิ้นสั้น ๆ ด้านใน 2 อัน ปลายกลีบมน ส่วนคล้ายก้านกลีบยาวประมาณ 5 มม. มีขนสั้น อีก 4 กลีบ รูปกึ่งกลม ขนาด 1.3-2 x 1.3-1.5 ซม. เกือบเกลี้ยง มีส่วนคล้ายก้านกลีบเล็กน้อย ยาวประมาณ 1.5 มม. มีขนประปราย เกสรเพศผู้ ขนาดไม่เท่ากัน ก้านชูอับเรณู ยาว 1.5-2 ซม. โคนพอง มีขนยาวหนาแน่น ส่วนบนเกลี้ยง อับเรณู รูปรีแกมรูปขอบขนาน ขนาด 3 x 1-1.5 มม. เกือบเกลี้ยง เกสรเพศเมีย เดี่ยว ก้านเกสรเพศเมียสีเขียว ยาวประมาณ 1.3 ซม. มีขนสั้นเล็กน้อย ยอดเกสรเพศเมีย

รูปกรวย ปลายมีขนครุย รั้งไข่ รูปขอบขนาน ขนาด 5 x 1.5 มม. มีขนสั้น ๆ เล็กน้อย มีก้านสั้น ประมาณ 0.5-0.75 มม. เกือบเกลี้ยง ออวูล จำนวน 5 อันต่อช่อง ผล ไม่พบ (ภาพที่ 28)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ แพร่ ตาก สุโขทัย; ภาคตะวันออก : ชัยภูมิ นครราชสีมา; ภาคกลาง : สระบุรี; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : ชลบุรี จันทบุรี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี; ภาคใต้ : ระนอง นครศรีธรรมราช

การกระจายพันธุ์.- ศรีลังกา หมู่เกาะอันดามัน พม่า (ต้นแบบ) ภูมิภาคอินโดจีน จีนตอนใต้ คาบสมุทรมลายู

นิเวศวิทยา.- พบบริเวณริมถนนในป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,270 ม. เวลาออกดอกเดือน สิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.- หนามกึ่ง หนามจัน (ภาคเหนือ); หนามบั้ง หนามจาย (ภาคตะวันออกเฉียงใต้)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 131 (BCU); K. Bunchuai & B. Nimanong 1489, K. Larsen 34232, C. Phengklae et al. 7470, T. Santisuk 795 (BKF)

3. Cassia

L., Sp. Pl.: 376. 1753; Hutchinson, Gen. Fl. Pl. 1:246. 1964; Larsen in Fl. Thail. 4,1: 102. 1984.

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม และไม้ต้น ใบประกอบแบบขนนกชั้นเดียวปลายคู้ มักจะมีต่อมที่โคนก้านใบ ช่อดอกแบบช่อกระจุก หรือช่อแยกแขนง ดอกสมบูรณ์เพศ สีเหลือง ชมพู หรือแดง ฐานดอกสั้นมาก กลีบเลี้ยงเรียงแบบซ้อนเหลื่อมในดอกตูม กลีบดอกมี 5 กลีบ เกสรเพศผู้ 10-5 อัน อับเรณูแตกเป็นรูหรือแตกเป็นช่อง (poricidal) สั้น ๆ ออวูลจำนวนมาก ผลมีหลายแบบ แก่แล้วแตกหรือไม่แตก

Cassia tora L., Sp. Pl.: 376. 1753; Bak., in Hook. f., Fl. Br. Ind. 2: 263. 1878. pro parte; Gagnep. in Fl. Gen. I.-C. 2: 163. 1913; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 618. 1922; Craib in Fl. Siam. En 1: 514. 1928; K. & S.S. Larsen in Fl. C.L.V. 18: 96. 1980; K & S.S. Larsen and Vidal in

Fl. Thail. 4, 1: 117. Fig. 28: 9-11. 1984. – *C. tala* Desv. in Morot, J. Bot. 3: t. 73. 1814. –
C. tora borneensis Miq., Fl. Ind. Bat. 1: 95. 1855. – *Senna tora* (L.) Roxb., Fl. Ind. ed. 2,2:
 340. 1832.

ไม้กิ่งพุ่มหรือไม้พุ่มขนาดเล็กสูงประมาณ 60 ซม. ลำต้นและกิ่งแก่เกลี้ยง กิ่งอ่อนมีขน
 ละเอียดเล็กน้อย ใบ ก้านใบยาว 2-3 ซม. มีขนละเอียด แขนกกลางยาวประมาณ 1.5-1.8 ซม. มี
 ต่อมรูปลิ้นแคบ ขนาดประมาณ 2 มม. อยู่ระหว่างใบย่อยคู่ล่างสุด ใบย่อยจำนวน 3 คู่ เรียงตรง
 ข้าม รูปไข่กลับ ขนาด 2-5 x 1-2.5 ซม. ใบคู่ล่างสุดขนาดเล็กที่สุด ปลายใบแหลมถึงมน โคนใบ
 แหลมหรือเบี้ยวเล็กน้อย ขอบใบเรียบ ผิวใบมีขนสั้นนุ่มทั้งสองด้าน หูใบ รูปแถบ ยาว 6-10 มม.
 ช่อดอก แบบช่อกระจุก ประกอบด้วย 1-3 ดอก ออกที่ซอกใบ ใบประดับ รูปใบหอกแคบแกมรูป
 แถบ ยาว 1.5-3 มม. มีขน ดอก ก้านดอกย่อยยาวประมาณ 8 มม. เป็นร่อง เกลี้ยง ขนาดใหญ่ขึ้น
 เมื่อเป็นผล กลีบเลี้ยง แยกกัน สีเขียว รูปรีแกมรูปไข่ ปลายแหลม ขนาด 6-6.5 x 2-3 มม. เกือบ
 เกลี้ยง ขอบมีขนครุย กลีบดอก แยกกัน สีเหลือง รูปรีกว้างแกมรูปไข่กลับ ปลายกลม ขนาด 10-
 13 x 5-6 มม. เกลี้ยง ส่วนคล้ายก้านกลีบสั้น ประมาณ 1-1.5 มม. เกสรเพศผู้ จำนวน 7 อัน
 ขนาดสั้นยาวไม่เท่ากัน ติดอยู่บนฐานดอกรูปถ้วยสั้น ๆ ก้านชูอับเรณู ยาว 1.5-2 มม. เกลี้ยง อับ
 เรณู 2 ช่อง รูปขอบขนาน ก้านชูอับเรณูติดที่ฐาน เกสรเพศเมีย ก้านเกสรเพศเมีย เกลี้ยง ยอด
 เกสรเพศเมียปลายตัด รั้งไข่ รูปขอบขนาน ขนาดยาว 10-12 มม. มีขนยาว ออวูล จำนวนมากกว่า
 20 อัน ผัก คล้ายทรงกระบอก ผอมเรียว โค้ง ขนาดกว้าง 2 มม. ยาว 9-12 ซม. มีขนสั้น ๆ เล็กน้อย
 เมล็ด จำนวน 20-30 เมล็ด (ภาพที่ 29)

ประเทศไทย.- พบทั่วไปในทุกภาคของประเทศไทย

การกระจายพันธุ์.- ทั่วไปในเขตร้อนของโลก ถิ่นกำเนิดมาจากอเมริกาใต้ อินเดีย (ต้นแบบ)

นิเวศวิทยา.- วัชพืชพบขึ้นทั่วไปในป่าเบญจพรรณหรือป่าผสมผลัดใบ ที่ความสูงจากระดับน้ำ
 ทะเลประมาณ 700 ม. เวลาออกดอก – ติดผลเดือน ตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.- ลับมีน ลับมีนน้อย เล็บมีน พรหมदान (ภาคเหนือ); ชุมเห็ดไทย ชุมเห็ดควาย
 ชุมเห็ดนา (ภาคกลาง); หญ้าลิกลิ้น (ภาคตะวันออกเฉียงใต้); ชุมเห็ดเล็ก (ภาค
 ใต้); กิเกีย หน่อปะหน้าหน่อ (กะเหรี่ยง/เหนือ)

ประโยชน์.- ชาวมาเลย์และอินเดียกินยอดอ่อนเป็นผัก ยาดัมจากใบใช้รักษาอาการไอ บาง
 ครั้งใช้ใบแทน *C. alata* รักษาช้ำกลาก ผักใช้รักษาโรคบิดและโรคตา เมล็ดมีสาร
 "emodin" นำมาบรรเทาอาการคัน ในจีนใช้ดัมเป็นยาทั้งภายนอกและภายใน

รักษาโรคตา ในอินเดียใช้เมล็ดคั่วแทนกาแฟ (Burkill, 1935) นอกจากนี้เมล็ดยังใช้ร่วมกับ "Indigo" ใช้ เป็นสีย้อม ให้สีน้ำเงิน (อ้างถึงใน ปิยชาติ ไตรสารศรี, 2540)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 67 (BCU); G. Murata et al. 38365, C. Phengkilai et al. 3320, J.F. Maxwell 94-1084, Th. Sorensen, K. Larsen & B. Hansen 4948 (BKF)

CAMPANULACEAE

ไม้พุ่ม ไม้เลื้อย หรือไม้ต้นขนาดเล็ก ส่วนใหญ่มีน้ำยาง ใบเดี่ยว ขอบใบเรียบหรือจักฟันเลื่อย เรียงสลับหรือเวียนสลับ พบน้อยมากที่เรียงตรงข้าม ไม่มีหูใบ ดอกมักมีสีฟ้า สีม่วง สีแดง หรือสีขาว ออกเดี่ยว ๆ หรือเป็นช่อแบบช่อกระจุก พบน้อยที่เป็นแบบช่อกระจุก ออกที่ซอกใบและปลายกิ่ง มีใบประดับ ดอกสมบูรณ์เพศ ส่วนประกอบของดอกมี 5 หรือเป็นจำนวนเท่าของ 5 สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยงส่วนใหญ่แยกกัน และมักติดทนจนกระทั่งเป็นผล กลีบดอกเชื่อมกันหรือเกือบแยกกัน กลีบจรดกันในดอกตูม เกสรเพศผู้เชื่อมติดกับกลีบดอกหรือแยกกัน ก้านชูอับเรณูมักแผ่กว้างบริเวณโคน มีจำนวนฐานดอก รังไข่ได้วงกลีบ มี 2-5 ช่อง ก้านเกสรเพศเมีย 1 อัน มักมีขนบริเวณใต้ยอดเกสรเพศเมีย ซึ่งมี 2-5 พู ออกลจำนวนมาก ส่วนใหญ่มีพลาเซนทารอบแกนร่วม ผลแบบผลแห้งแตกหรือผลมีเนื้อหลายเมล็ด หรือคล้ายผลมีเนื้อหลายเมล็ดแต่แตกที่ปลาย มีลิ้น (valve) หรือแตกตามขวาง เมล็ดจำนวนมาก

Codonopsis

Wall. in Roxb., Fl. Br. Ind. 2: 103. 1824; Chipp, J. Linn. Soc. Bot. 38: 374. 1908; Anthony, Not. R. Bot. Gard. Edinb. 15: 173. 1926. – Campanumoea Bl., Bijdr.: 726. 1826. – Cyclocodon Griff. Not. Pl. As. 4: 279. 1854.

ไม้กึ่งพุ่มหรือเลื้อย หรือไม้เลื้อย ใบเรียงตรงข้าม ดอกมักมีขนาดใหญ่ มีก้าน อาจเป็นดอกเดี่ยว ออกที่ซอกใบ หรือเป็นช่อแบบช่อกระจุก ออกตามกิ่งสั้น ๆ ที่ไม่มีใบ กลีบเลี้ยง เชื่อมติดกับรังไข่และติดทนจนเป็นผล จำนวน 4-6 กลีบ กลีบดอก รูประฆังกว้าง โคนเชื่อมติดกับรังไข่ ปลายแยก

เป็น 4-6 แฉก สีขาว ขาวอมเขียว หรือมีแต้มสีม่วง เกสรเพศผู้ (4-)6 อัน แยกกัน ติดใกล้โคนหลอด กลีบดอก ก้านชูอับเรณูป้องพองที่โคน รังไข่มี 4-6 ช่อง พังลาเซนตารอบแกนร่วม ออวูล จำนวนมาก ก้านเกสรเพศเมียทรงกระบอก ยอดเกสรเพศเมียมี 4-6 พูสั้น ๆ ผลแบบผลมีเนื้อหลายเมล็ด กิ่งกลมหรือรูปทรงกระบอก ปลายตัด แห้งไม่แตก หรือแบบผลแห้งแตก ปลายแหลม เมล็ดขนาดเล็ก รูปรี

Codonopsis celebica (Bl.) Thuan comb. nov. in Fl. C.L.V. 9: 10. 1969.- *Campanumoea celebica* Bl., Bijdr.: 727. 1826; Craib, Kew Bull., 404. 1911; Danguy in Lecomte, Fl. Gen. l.-C. 3: 693. 1930 [Campanulaceae]; Craib, Fl. Siam. Enum. 2: 307. 1936. - *Cyclocodon celebica* (Bl.) Miq., Fl. Ind. Bat. 2: 566. 1857. - *Codonopsis lancifolia* ssp. *celebica* (Bl.) Moeliono, Fl. Males. Ser 1,6: 121. 1960.

ไม้กิ่งพุ่มหรือไม้พุ่มทอดเลื้อย ลำต้น กิ่ง ก้านเกลี้ยง ใบ รูปใบหอก ขนาด 3-12 x 0.5-4 ซม. ปลายใบเรียวสอบแหลม โคนใบกลมมน ขอบใบหยักซี่ฟันหรือจักฟันเลื่อย แผ่นใบบาง ด้านบนเกลี้ยง สีเขียว ด้านล่างสีอ่อนกว่า ปกคลุมด้วยขนสั้นนุ่มสีขาว ก้านใบยาว 3-6 มม. ใบประดับรูปแถบคล้ายใบยาว 0.3-2 ซม. ช่อดอก แบบช่อกระจุก ออกที่ปลายกิ่ง เกลี้ยง ดอก ก้านดอกยาวได้ถึง 2 ซม. กลีบเลี้ยง เชื่อมกัน สีเขียว หลอดกลีบเลี้ยงยาวประมาณ 1.5 มม. เชื่อมติดกับโคนรังไข่ แฉกกลีบเลี้ยง รูปแถบ จำนวน 5 แฉก ขนาด 5-7 x 1.5 มม. ขอบจักฟันเลื่อย กลีบดอก บาง สีขาว เชื่อมกันรูปกงล้อ (rotate) หลอดกลีบยาว 4-5 มม. เกลี้ยง โคนเชื่อมกับรังไข่ แฉกกลีบดอก จำนวน 5 แฉก รูปไข่กว้าง ปลายแหลมหรือเป็นติ่งแหลม ขนาด 6-9 x 8 มม. เกลี้ยง เกสรเพศผู้ จำนวน 5 อัน เรียงสลับกับแฉกกลีบดอก และชิดกันรอบยอดเกสรเพศเมีย ก้านชูอับเรณู ยาว 2-2.5 มม. เกลี้ยง อับเรณูรูปขอบขนาน ขนาด 2-2.5 x 0.5 มม. เกลี้ยง จำนวน 2 ช่อง แตกตามยาว ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังใกล้ฐาน เกสรเพศเมีย ก้านเกสรเพศเมียยาวประมาณ 4 มม. เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียขนาดใหญ่ ยาวประมาณ 3 มม. โค้งลง รังไข่ สีเขียว ยาว 4-5 มม. เกลี้ยง ออวูล ขนาดเล็ก ผล แบบมีเนื้อหลายเมล็ด สีเขียวอ่อน รูปกลม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 8-10 มม. ปลายตัดเว้า มีกลีบเลี้ยงติดทน เมล็ด จำนวนมาก ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางน้อยกว่า 0.5 มม. สีน้ำตาล (ภาพที่ 30-31)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ ตาก; ภาคใต้ : ภูเก็ต พังงา

การกระจายพันธุ์.- เทือกเขาหิมาลัย พม่า จีน เวียดนาม ภูมิภาคมาเลเซีย บอร์เนียว หมู่เกาะชิลีเบส และนิวกินี

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นอยู่ในบริเวณป่าเบญจพรรณขึ้นที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 ม. เวลาออกดอกเดือน กรกฎาคม

ชื่อพื้นเมือง.- มะยมแก้ว (เชียงใหม่)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 127 (BCU); T. Shimizu et al. 11308, T. Smitinand 3947, Khantchai 174 (BKF)

CAPPARACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม ไม้เลื้อย หรือไม้ต้น มักมีหูใบเป็นหนาม อาจมีเกล็ดหุ้มยอด (cataphylls) หรือไม่มี ใบเดี่ยวหรือใบประกอบแบบนิ้วมือ มีใบย่อย 3-7 ใบ เรียงสลับ ดอกเดี่ยวหรือดอกช่อแบบช่อกระจุก ช่อเชิงหลั่น หรือช่อซี่ร่ม ออกที่ปลายกิ่ง ชอกใบ หรืออาจออกเรียงเป็นแถว กลีบเลี้ยง 4-6 กลีบ แยกกัน หรือเชื่อมกันตอนโคนเล็กน้อย กลีบดอก 4 กลีบ หรือไม่มีกลีบดอก เกสรเพศผู้ 6-จำนวนมาก ก้านชูอับเรณูแยกจากกัน ส่วนใหญ่รูปเส้นด้าย อับเรณูแตกตามยาว บางครั้งมีก้านชูเกสรร่วม (androgynophore) รังไข่เหนือวงกลีบ อาจมีหรือไม่มีก้านชูเกสรเพศเมีย (gynophore) มี 1-2 คาร์เพล พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ ออกลูมีน้อยถึงจำนวนมาก ผลแบบผลมีเนื้อหลายเมล็ดหรือผลแห้งแตก มีก้านผลซึ่งเจริญมาจากก้านดอกและก้านชูเกสรเพศเมีย เมล็ดมี 1-จำนวนมาก

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. กลีบเลี้ยง 4 กลีบ กลีบดอก 4 กลีบ ไม่มีก้านชูเกสรร่วม รังไข่มี 1 ช่อง ..... 1. Capparis
1. กลีบเลี้ยง 6 กลีบ ไม่มีกลีบดอก มีก้านชูเกสรร่วม รังไข่มี 3 ช่อง ..... 2. Stixis

1. Capparis

L., Sp. Pl. 1: 503.1753; Pax in Pflanzenfam. 3(2): 229. 1894; Jacobs, Blumea 12: 405. 1965; K. Chayamarit in Fl. Thail. 5,3: 242. 1991.

ไม้พุ่ม ไม้เลื้อย หรือไม้ต้น กิ่งก้านมักมีขนถึงเกลี้ยง บางครั้งมีใบเกล็ดหุ้มที่ฐานของยอดอ่อน ใบเดี่ยว เรียงสลับ ขอบใบเรียบ เส้นกลางใบและเส้นใบขนุนและเห็นชัดด้านล่าง หูใบเป็นหนามตรงหรือโค้ง ดอกเด่น เรียงเป็นแถวเหนือซอกใบ หรือเป็นช่อแบบช่อกระจุก ช่อซี่ร่ม (umbel) ออกเป็นกระจุก หรือดอกเดี่ยวออกที่ซอกใบและที่ยอด กลีบเลี้ยง 4 กลีบ แยกกัน เรียงเป็นสองชั้น กลีบคู่รูปรีหรือ กลีบคู่ในแผ่แบน กลีบดอก 4 กลีบ เรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม คู่บนโคนกลีบเชื่อมกัน คู่ล่างแยกกัน เกสรเพศผู้จำนวนมาก ก้านชูอับเรณูแยกกัน ก้านชูเกสรเพศเมียยาวเท่ากัน กับก้านชูอับเรณู รังไข่มี 1 ช่อง ออวูลจำนวนมาก ก้านเกสรเพศเมียไม่มี ผลแบบผลมีเนื้อหลายเมล็ด รูปกลมหรือรูปรี เมล็ดมี 1-จำนวนมาก รูปไต มีเยื่อหุ้ม

Capparis assamica Hook. f. & Thoms. in Fl. Br. Ind. 1: 177. 1872; Brand, Ind. Trees: 35. 1906; Kanjilal, Fl. Assam 1: 76. 1934; Jacobs, Blumea 12: 434. 1965; K. Chayamarit in Fl. Thail. 5,3: 249. 1991. – *C. gallatlyi* King, Ann: Roy. Bot. Gard. Calcutta 5: 118. 1896.

ไม้พุ่ม สูงประมาณ 50-100 ซม. ลำต้นและกิ่งเกลี้ยง มีใบเกล็ดคล้ายหนามเล็ก ๆ ปกคลุมที่โคนกิ่ง ก้าน ใบ รูปรีแคบแกมรูปไข่กลับ หรือรูปใบหอกกลับแกมรูปขอบขนาน ขนาด 11-20 × 2.5-4.5 ซม. ปลายใบเรียวแหลมถึงเป็นติ่งแหลม ฐานใบแหลมรูปลิ้น ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ด้านบนปกคลุมด้วยต่อมกลม ขนาดเล็ก สีดำ เส้นแขนงใบแบบขนนก จำนวน 8-10 คู่ เส้นใบย่อยขนุนและเห็นชัดด้านล่าง ก้านใบยาว 5-10 มม. หูใบ เป็นหนามเล็กแข็ง ยาวประมาณ 1.5-2 มม. โคนขึ้นบน ช่อดอก แบบช่อกระจุกค่อนข้างแน่น คล้ายรูปทรงกระบอกขณะยังอ่อน ยาวประมาณ 8-10 ซม. ใบประดับ ลักษณะเป็นใบเกล็ดยาวประมาณ มม. ดอก สมมาตรตามรัศมี มีกลิ่นหอมหวาน ก้านดอกย่อยเรียวยาว 1.5-2 ซม. มีขน กลีบเลี้ยง มี 2 วง สีเขียวแกมแดง กลีบคู่รูปรีหรือ คู่ในรูปขอบขนาน ปลายกลีบมน ขนาด 3.5-5 × 1.5-2 มม. ด้านในเกลี้ยง ด้านนอกมีขนละเอียดเล็กน้อย กลีบดอก สีขาวถึงสีม่วงอ่อน เรียงสลับกับกลีบเลี้ยง รูปขอบขนานแกมรูปไข่ ปลายแหลมถึงมน โคนหับลง ขนาด 3.5-6.5 × 1.5-2.5 มม. เกลี้ยง เกสรเพศผู้ จำนวน 16 อัน ก้านชูอับเรณูรูปเส้นด้ายยาวประมาณ 1-1.7 ซม. สีขาว เกลี้ยง อับเรณูสีเทา รูปรีแกมรูปขอบขนาน จำนวน 2 ช่อง ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังใกล้ฐานอับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 2 คาร์เพล ยอดเกสรเพศเมียเป็นพู่เล็กน้อยไร้ก้าน ก้านชูเกสรเพศเมีย เรียวยาวประมาณ 7-12 มม. ที่โคนก้านมีต่อม 1 ต่อม สีเหลือง ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 0.5 มม. หยักเป็นพู่เล็กน้อย รังไข่

รูปไข่ สีเขียวเข้ม ขนาดประมาณ 1.5-2 x 0.5 มม. เกือบจำนวน 1 ช่อง ออวูล จำนวน 9-10 อัน (ภาพที่ 32)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย (ต้นแบบ) พม่า จีน และลาว

นิเวศวิทยา.- พบในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 720 ม.
เวลาออกดอกเดือน เมษายน

ชื่อพื้นเมือง.- -

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 29, 115 (BCU)

2. Stixis

Lour., Fl. Cochinch.: 295. 1790; Gagnep. in Fl. Gen. I.-C. 1: 199. 1908; Jacobs in Fl. Males. I. 6: 95.1960. - *Roydsia* Roxb., Pl. Corom. 3: 87. 1819; Hook.f. & Thoms in Fl. Br. Ind. 1: 180. 1872; Kurz, Fl. Burma 1: 67. 1877.

ไม้เลื้อย กิ่งมีช่องอากาศ ไม้มีหนาม มีใบเกล็ดหุ้มที่ฐานของยอดอ่อน ใบเดี่ยว ขนาดค่อนข้างใหญ่ เกือบทั้งสองด้าน มีตุ่ม (pustules) อยู่ข้างเส้นกลางใบ ดอกจำนวนมาก ช่อดอกแบบช่อกระจะ หรือช่อแยกแขนง ออกที่ปลายกิ่งหรือออกใบ ก้านดอกสั้น กลีบเลี้ยง 6 กลีบ ปกคลุมด้วยขนสั้นนุ่มทั้งสองด้าน ไม่มีกลีบดอก เกสรเพศผู้จำนวนมาก ติดอยู่บนก้านชูเกสรร่วมรูปทรงกระบอกสั้น ๆ ก้านชูอับเรณูแบน ยาวกว่าก้านชูเกสรเพศเมีย อับเรณูรูปขอบขนาน ก้านชูอับเรณูติดกึ่งกลางอับเรณู รังไข่รูปไข่ มี 3 ช่อง แต่ละช่องมี 5-8 ออวูล พลาเซนทารอบแกนร่วม ก้านเกสรเพศเมียสั้นหรือไม่มี ยอดเกสรเพศเมีย 3 แฉก ผล รูปรี เมล็ด 2-3 เมล็ด

Stixis suaveolens (Roxb.) Pierre, Bull. Soc. Linn. Paris 1: 654. 1887; Gagnep. in Fl. Gen. I.-C. 1: 204. 1908; Jacobs, Blumea 12: 7. 1963; K. Chayamarit in Fl. Thail. 5,3: 260. 1991. - *Roydsia suaveolens* Roxb., Pl. Corom. 3: 87. t. 289. 1819, n.v.; Hook.f. & Thoms. in Fl. Br. Ind. 1: 180. 1872; Kanjilal, Fl. Assam 1: 79. 1934.

ไม้รอเลื้อย ลำต้นและกิ่งกลม เกือบ ใบ รูปขอบขนาน รูปรี หรือรูปไข่ ขนาด 6-30 x 3-14 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบแหลม มน หรือ เป็นรูปหัวใจเล็กน้อย ขอบใบเรียบ เนื้อใบหนา ผิว

ใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน เส้นแขนงใบ 8-10 คู่ เห็นชัดเจน ก้านใบยาว 0.5-3 ซม. เกลี้ยง ช่อดอกแบบช่อกระจุก ยาวประมาณ 10-35 ซม. มีขนละเอียด ใบประดับย่อย รูปไข่ ขนาด 3.5-4 x 1.5 มม. ปลายเรียวแหลม ดอก มีกลิ่นหอม ก้านดอกย่อยประมาณ 1-1.5 มม. กลีบเลี้ยง สีเหลืองแกมแดง โคนเชื่อมกันเล็กน้อย ปลายแยกเป็นแฉกลึกเกือบถึงโคน ขนาดไม่เท่ากัน เรียงเป็น 2 วง วงละ 3 กลีบ รูปไข่แกมรูปรี ปลายแหลมถึงมนเล็กน้อย ขนาด 5-6 x 2.5-3.5 มม. ด้านนอกมีขนละเอียด ด้านในมีขนสั้นนุ่ม เกสรเพศผู้ แยกกัน จำนวนมากกว่า 45 อัน ขนาดไม่เท่ากัน ยาวประมาณ 0.8-1.2 ซม. ก้านชูอับเรณูกลม ปลายแหลมรูปลิ้ม สีเหลือง เกลี้ยง อับเรณู รูปไข่ ขนาด 1.2 x 0.75 มม. สีนํ้าเงินอมม่วงเข้มเมื่อเจริญเต็มที่ เกลี้ยง เกสรเพศเมีย ก้านเกสรเพศเมียยาวประมาณ 1 มม. ปลายแยกเป็น 3 แฉก เกลี้ยงถึงมีขนละเอียดเล็กน้อย ยอดเกสรเพศเมียกลม ก้านชูเกสรเพศเมียรูปทรงกระบอก ยาว 5-6 มม. มีขนละเอียด รังไข่ รูปไข่ ขนาด 2 x 1.5 มม. สีเหลือง มีขนละเอียดเล็กน้อย ออวูล จำนวน 7-9 อันต่อรังไข่ ผล แบบมีเนื้อหลายเมล็ด รูปรีแกมรูปขอบขนาน ขนาด 15-17 x 10-13 มม. เกลี้ยง (ภาพที่ 33)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย ลำปาง; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : นครพนม

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย (ต้นแบบ) ภูมิภาคอินโดจีน

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นอยู่ในป่าเบญจพรรณและป่าไผ่ ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 600-700 ม.

เวลาออกดอก เดือนเมษายน - พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.- ขาน้ำข้าว (ภาคเหนือ); เป๋อหน้าหมูซา (กะเหรี่ยง/ลำปาง)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 110 (BCU); Winit 1923 (BKF)

CELASTRACEAE

ไม้พุ่ม ไม้เลื้อย หรือไม้ต้น ใบเดี่ยว ออกเป็นคู่ตรงข้ามหรือเรียงสลับ หูใบเล็ก ร่วงง่ายหรือไม่มี ดอกมีขนาดเล็ก ออกเป็นช่อ เป็นดอกสมบูรณ์เพศ สม่มาตรงตามวัคมี กลีบเลี้ยง 4-5 กลีบ แยกกัน เรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม เกสรเพศผู้ 4-5 อัน เรียงสลับกับกลีบดอก ก้านชูอับเรณูแยกกัน ติดอยู่ที่ขอบหรือต่ำกว่าขอบของจานฐานดอก รังไข่เหนือวงกลีบ มีจานฐานดอก บางครั้งอาจเชื่อมกับจานฐานดอกจึงดูเหมือนอยู่ใต้วงกลีบ รังไข่มี 2-5 คาร์เพล 2-5 ช่อง แต่ละช่องมี 2 ออวูล พลาเซนทารอบแกนร่วมหรือที่ฐาน ผลแบบผลแห้งแตก ผลมีเนื้อหลายเมล็ด (berry) ผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง หรือผลแห้งไม่แตก ผลปีกเดี่ยว (samara) เมล็ดมักมีเยื่อหุ้มเมล็ดสีสวยงาม

Salacia

L., Mant. ii. 159, 293. 1771; Kurz, For. Fl. Burma I: 257. 1877.

ไม้รอเลื้อย มักดูคล้ายไม้พุ่ม พบน้อยที่เป็นต้นตั้งตรง ใบออกเป็นคู่ตรงข้าม ไม่มีหูใบ ดอกขนาดเล็ก ออกที่ซอกใบ เป็นดอกเดี่ยวหรือออกเป็นช่อกระจุก พบน้อยที่เป็นช่อแยกแขนง กลีบเลี้ยงขนาดเล็ก ปลายแยกเป็น 5 แฉก กลีบดอก 5 กลีบ เรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม เกสรเพศผู้ 3 อัน พบน้อยมากที่เป็น 2 หรือ 4 อัน ติดอยู่ภายในจานฐานดอกใกล้รังไข่ แยกหรือเชื่อมติดกับรังไข่ ก้านชูอับเรณูโค้งงอที่ปลาย อับเรณูขนาดเล็ก แตกตามยาวหรือตามขวาง จานฐานดอกหนา รูปกรวยหรือแผ่แบน รังไข่จมอยู่ในจานฐานดอก มี 3 ช่อง แต่ละช่องมี 2 ออวูลหรือมากกว่า เรียงเป็น 1 หรือ 2 แถวบนแกนกลาง ผลแบบผลมีเนื้อหลายเมล็ด ผงังผลหนาหรือมีลักษณะคล้ายเนื้อไม้แข็ง แต่ละช่องมี 1-4 เมล็ด เมล็ดมักเป็นเหลี่ยม ไม่มีปีก

Salacia macrophylla Blume, Bijdr.: 221. 1825, non Miq. 1851; Koord. Exk. Fl. Java 2: 527. 1912; D. Hu in Fl. Malesiana I, 6: 412. 1963. – *S. macrocarpa* Korth. Kruidk.: 184. 1842. – *S. flavescens*; Kurz, For. Fl. Burma 1: 260. 1877; Laws. in Hook. f., Fl. Br. Ind. 1: 627. 1875; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 459. 1922. – *S. kamputensis* Pierre, For. Fl. Coch. 19. t. 312B. 1894, in text; Pitard in Fl. Gen. I.-C. 1: 905. 1912.

ไม้รอเลื้อยหรือไม้พุ่มรอเลื้อย ลำต้น กิ่งก้านเกลี้ยง ใบ รูปรีแกมรูปขอบขนานถึงรูปใบหอก ขนาด 10-22 x 3.5-8 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบแหลมถึงมน ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ด้านบนอาจเป็นมัน เส้นแขนงใบประมาณ 7-11 คู่ ก้านใบยาวได้ถึง 1.5 ซม. ช่อดอก ออกเป็นกระจุกบริเวณซอกใบ ใบประดับ ขนาดเล็ก รูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 1 มม. สีน้ำตาล ขอบและปลายเป็นชายครุย ดอก ก้านดอกเรียวผอม ยาว 6 มม. เกลี้ยง กลีบเลี้ยง เชื่อมกันเล็กน้อยที่โคน สีเขียว แฉกกลีบเลี้ยงรูปไข่กว้างถึงเกือบกลม ปลายแหลม ชายครุยเล็กน้อย ยาวประมาณ 1 มม. กลีบดอก แยกกัน ขนาดไม่เท่ากัน รูปไข่กลับ ปลายกลมมน ขนาด 1.5-2 x 1-1.5 มม. สีเขียวแกมเหลือง เกลี้ยง เกสรเพศผู้ แยกกัน จำนวน 3 อัน ก้านชูอับเรณูแบน ยาวประมาณ 0.75-1 มม. เกลี้ยง อับเรณู มี 2 ช่อง แตกตามช่อง ก้านชูอับเรณูติดที่ฐานอับเรณู จานฐานดอก รูปวงแหวน สูงประมาณ 0.4-0.5 มม. เกลี้ยง เกสรเพศเมีย ก้านเกสรเพศเมียสั้น ยาวน้อยกว่า 0.5

มม. ยอดเกสรเพศเมียกลม รั้งไข่ รูปไข่ยาวประมาณ 0.5 มม. เกือบ ออวูล ห้อยลง จำนวน 1-2 อันต่อช่อง ผล ไม่พบ (ภาพที่ 34)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย; ภาคตะวันออก : ตราด; ภาคใต้ : นราธิวาส ปัตตานี

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย พม่า จีน ภูมิภาคอินโดจีน คาบสมุทรมลายู อินโดนีเซีย บอร์เนียว

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 670 ม.

เวลาออกดอกเดือน กรกฎาคม

ชื่อพื้นเมือง.- สะเดาเย็น กระตอหด (ตราด); ขอบนาง (ปัตตานี)

ประโยชน์.- น้ำคั้นจากรากใช้ใน Pahang หลังการคลอดบุตร โบบคนนำไปพอกแก้อาการปวด

ท้องและรักษาภาวะอักเสบของโรคผิวหนังเป็นตุ่ม พุพอง ผลส่วนที่เป็นเนื้อรอบ

เมล็ด มีรสหวาน รับประทานได้ (Burkill, 1935)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 166 (BCU); T. Smitinand 1404, C. Niyomdham et al. 936 (BKF)

COMBRETACEAE

ไม้รอเลื้อย ไม้พุ่ม ไม้ต้น ใบเดี่ยว ออกตรงข้าม เรียงสลับ หรือเรียงเป็นวงรอบ ไม่มีหูใบ ช่อดอกคล้ายช่อเชิงลด หรือช่อกระจุก ดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยงเชื่อมเป็นหลอด ติดกับรั้งไข่ ปลายแยก 4-8 กลีบ เรียงบิดเวียนในดอกตูม กลีบดอก 4-5 กลีบ เรียงแบบซ้อนเหลื่อม หรือบิดเวียนในดอกตูม หรือไม่มีกลีบดอก เกสรเพศผู้ 4-10 อัน ก้านชูอับเรณูโค้งงอในดอกตูม ติดตรงกลางอับเรณู อับเรณูแตกตามยาว จานฐานดอกอยู่เหนือรั้งไข่ รั้งไข่ได้วงกลีบ มี 1 ช่อง ออวูล 2-6 อัน พลาเซนตาที่ยอด ผลส่วนมากมีปีกและไม่แตก เมล็ดห้อยลง

Quisqualis

Linne, Sp. Pl. ed. 2, 1: 556. 1762; Sloot., Bijdr. Combr.: 45. 1919. – Quisqualis Rumph. Herb. Amb. 5: 71. t. 38. 1747. – Kleinia Crantz, Inst.: 488. 1766, non Jacq. 1763. – Sphalanthus Jack in Mal. Misc. 2, no. 7: 55. 1822.

ไม้เถาเนื้อแข็ง หรือไม้พุ่มรอเลื้อย ใบออกตรงข้ามหรือกิ่งตรงข้าม ดอกมักจะเด่นสะดุดตา เป็นช่อเชิงลดสั้น ๆ หรือช่อกระจุกจะออกที่ซอกใบและปลายกิ่ง ฐานดอกหรือหลอดกลีบเลี้ยงกลม ยาวมาก ส่วนล่างเชื่อมติดกับรังไข่ แฉกกลีบเลี้ยง 5 กลีบ รูปสามเหลี่ยม ขนาดเล็ก กลีบดอก 5 กลีบ ขนาดใหญ่กว่าแฉกกลีบเลี้ยงมากติดอยู่บนปากฐานดอก เกสรเพศผู้ 10 อัน เรียงเป็น 2 วง อยู่ด้านในใกล้ปากฐานดอก อับเรณูรูปไข่ ก้านชูอับเรณูติดตรงกลางอับเรณู จานฐานดอกรูปหลอด แฉกหรือไม่มี รังไข่มี 1 ช่อง ออวูล 2-4 อัน ห้อยลง ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยอดเกสรเพศเมีย ป่องพอง ผลเป็นผลแห้ง เปลือกหนาและเหนียว เป็น 5 เหลี่ยม หรือเกือบจะเป็นปีก 5 ปีก ภายในมี 1 เมล็ด

Quisqualis indica L., Sp. Pl. 556. 1762; Kurz, For. Fl. Burma I: 467. 1877; Clarke in Fl. Brit. Ind II: 459. 1879; Brandis, Ind. Trees: 314. 1906; Gagnep, Fl. Gen. I.-C. II: 776. 1920; Craib, Fl. Siam Enu. I: 623. 1931; Backer, Fl. Java I: 376. 1963. – *Q. densiflora* C.B. Clarke, Fl. Br. Ind. II: 460. 1879, quoad spec. burmanicum, non Wall. ex Miq.

ไม้รอเลื้อย ลำต้นและกิ่งปกคลุมด้วยขนสั้นหนานุ่ม ใบ รูปรี ขนาด 7-14 x 3-8 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบกลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนมีขนสั้นกระจายห่าง ๆ หนาแน่นตามเส้นใบ ด้านล่างปกคลุมด้วยขนสั้นหนานุ่ม เส้นแขนงใบแบบขนนก จำนวน 8-10 คู่ ก้านใบยาว 5-10 มม. ช่อดอก แบบช่อกระจุกจะกิ่งช่อเชิงลด ดอก ยาว 8-12 ซม. มีกลิ่นหอม กลีบเลี้ยง รูปดอกเข็ม สีเขียว หลอดกลีบเลี้ยงยาวประมาณ 7-9 ซม. ด้านนอกมีขนสั้น แฉกกลีบเลี้ยงรูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม ปลายแหลม ขนาด 3.5-4 x 2.5 มม. มีขนทั้งสองด้าน กลีบดอก แยกกันหรือโคนเชื่อมติดกับแฉกกลีบเลี้ยงเล็กน้อย สีขาวอมชมพูถึงสีแดงเข้ม รูปรี ขนาด 13-15 x 6-8 มม. ปลายกลีบแหลมหรือทู่ มีขนละเอียดทั้งสองด้าน เกสรเพศผู้ แยกกัน ติดอยู่บนกลีบเลี้ยง เป็น 2 ชุด สั้น 5 อัน ขนาดประมาณ 7 ซม. เรียงตรงข้ามกับแฉกกลีบเลี้ยง และชุดยาว 5 อัน ยาวเท่ากับความยาวของกลีบเลี้ยง เรียงสลับกับแฉกกลีบเลี้ยง อับเรณูขนาดประมาณ 2 x 1 มม. เกสรตัวเมีย จำนวน 2 ช่อ กิ่งเปี้ยว เกสรเพศเมีย มี 1 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียยาว 6-6.5 ซม. เกสรตัวเมีย ส่วนล่างเชื่อมติดกับหลอดกลีบเลี้ยง รังไข่ รูปขอบขนาน ขนาด 7-9 x 2 มม. ปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ มีสันตามยาว 5 สัน ออวูล จำนวน 4 อันต่อช่อ มีก้านยาว ห้อยลง ผล ไม่พบ (ภาพที่ 35)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง นครสวรรค์; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ :
 จันทบุรี ปราจีนบุรี; ภาคกลาง : กรุงเทพฯ; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : ราชบุรี
 ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้ : นครศรีธรรมราช สงขลา

การกระจายพันธุ์.- จีน เวียดนาม ลาว ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.- พบริมถนนที่โล่งแจ้งในป่าเบญจพรรณ ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ
 700 ม. เวลาออกดอกเดือน เมษายน

ชื่อพื้นเมือง.- จ้ามั่ง จะมั่ง มะจิมั่ง (ภาคเหนือ); เล็บมือนาง (ภาคกลาง, ภาคใต้)

ประโยชน์.- ดอกสวยงาม นิยมปลูกเป็นไม้ประดับ (Burkill, 1935)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 52, 103 (BCU); Dee 688, T. Smitinand 1209,
 Bunnak 52 (BKF)

CONNARACEAE

ไม้เถาเนื้อแข็ง ไม้รอเลื้อย ไม้พุ่ม หรือไม้ต้น ใบประกอบแบบขนนกชั้นเดียวปลายคี่ เรียง
 สลับ ไม่มีหูใบ ช่อดอกออกเป็นกระจุกตามซอกใบ หรือช่อดอกแบบช่อแยกแขนงออกที่ยอด ดอก
 สมบูรณ์เพศ พบยากที่เป็นดอกเพศเดียว สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยงและกลีบดอกอย่างละ (4)-5
 กลีบ แยกกัน เรียงแบบซ้อนเหลื่อม หรือบิดเวียนในดอกตูม เกสรเพศผู้ 5-10 อัน สมบูรณ์ทั้งหมด
 หรือมีบ้างที่ไม่สมบูรณ์ ก้านชูอับเรณูแยกหรือเชื่อมกันที่โคน อับเรณูมี 2 ช่อง แตกตามยาว เกสร
 เพศเมียประกอบด้วย 1-5 คาร์เพล แยกกัน รังไข่เหนือวงกลีบ มี 1 ช่อง 2 ออวูล พลาเซนตาที่ฐาน
 ผลแห้งแตก เมล็ด 1 เมล็ด มีเยื่อหุ้ม

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. ใบย่อยจำนวน 5 ใบ แผ่นใบและส่วนของดอกมักมีต่อมใส เกสรเพศเมียประกอบด้วย 1
 คาร์เพล ..... 1. Connarus
1. ใบย่อยจำนวน 7-13 ใบ แผ่นใบและส่วนของดอกไม่มีต่อม เกสรเพศเมียประกอบด้วย 5
 คาร์เพล ..... 2. Rourea

Linn., Sp. Pl. 2: 657. 1753; Gen. Pl. ed. 5: 305. 1754; Schellenb. in Pflanzenr. 103: 216. 1938; J.E. Vidal in Fl. Thail. 2,2: 126. 1972.

ไม้เถาเนื้อแข็ง ไม้พุ่ม หรือไม้ต้นขนาดเล็ก ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ บางครั้งเป็นใบประกอบแบบมีใบย่อย 3 ใบ ขอบใบย่อยเรียบ บางครั้งอาจมีต่อมใสที่แผ่นใบ ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง ออกที่ปลายยอด หรือกิ่งปลายยอด ดอกสมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยง กลีบดอก และเกสรเพศผู้ มักมีต่อมใส กลีบเลี้ยงและกลีบดอกมีอย่างละ 5 กลีบ เรียงแบบซ้อนเหลื่อม เกสรเพศผู้มี 10 อัน โคนก้านชูอับเรณูเชื่อมกัน ก้านชูอับเรณูมีขนต่อม รังไข่รูปทรงกลม มีขนปกคลุม มี 1 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียยาวเรียว มีขนต่อมครึ่งบนของก้าน ผลคล้ายฝัก มีก้านผล เมล็ดมี 2 พู และมีเยื่อหุ้มเมล็ด

Connarus semidecandrus Jack, Mal. Misc. 2(7): 39. 1822; Leenh. in Fl. Mal. 1.5: 534. f. 11 (d,g-h). 1958; Vidal in Fl. C.L.V. 2: 51. pl. 5(1-12). 1962; in Fl. Thail. 2, 2: 127. 1972. - *C. griffithii* Hook. f., Fl. Br. Ind. 2: 52. 1876; Craib, Fl. Siam. En. 1: 363. 1928. - *C. mekongensis* Pierre, Fl. For. Cochinch. 5: pl. 377. 1898; Lecomte in Fl. Gen. I.-C. 2: 53. 1908. - *C. amplifolius* Pierre, Fl. For. Cochinch. 5: pl. 377D. 1898; Lecomte in Fl. Gen. I.-C. 2: 53. 1908.

ไม้พุ่มสูง 4-5 ม. หรือไม้รอเลื้อย กิ่งมีขนสั้นนุ่มสีน้ำตาล ใบ มีใบย่อยจำนวน 5 ใบ รูปรีแกมรูปขอบขนานถึงรูปไข่กลับ ขนาด 2.7-15 x 1.2-6 ซม. ใบคู่ล่างมีขนาดเล็กกว่า ปลายใบเรียวแหลม โคนใบมน ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนเกลี้ยง มีจุดสีด่างกลมกระจายทั่วไป ด้านล่างมีขนสั้นสีน้ำตาล ก้านใบยาว 2.5-6 ซม. มีขนสีน้ำตาล ระยะห่างระหว่างใบแต่ละคู่ ประมาณ 1.5-4 ซม. ก้านใบย่อยยาว 3-5 มม. เส้นแขนงใบ 4-8 คู่ ดอก ไม้พุ่ม ผล สีเขียวเปลี่ยนเป็นสีเหลือง ผลแก่แห้งและแตก รูปขอบขนานหรือครึ่งวงกลมแกมรูปรีเบี้ยว ๆ ขนาด 2-2.2 x 1.2-1.4 ซม. ปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ สีน้ำตาลสนิม ปลายเป็นระยางค์แข็ง มี 1 เมล็ด ออกเป็นช่อ ยาวประมาณ 5-8 ซม. ตามซอกใบและปลายกิ่ง ก้านผลยาวประมาณ 3 มม. กลีบเลี้ยง ติดทนเมื่อเป็นผล แยกกันจำนวน 5 กลีบ รูปรีแคบ ๆ แกมรูปขอบขนานถึงรูปใบหอก ขนาด 4-5 x 1 มม. ปลายแหลม เกือบเกลี้ยง หรือมีขนประปราย ด้านในมีขนสั้น ๆ เมล็ด ขนาด 8-10 x 4-5 มม. เกลี้ยง สีดำ มีเยื่อหุ้มเมล็ดสีเหลือง หุ้มอยู่ประมาณครึ่งหนึ่งของเมล็ด (ภาพที่ 36)

- ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงใหม่ เชียงราย ลำปางแพร่ เพชรบูรณ์; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เลย; ภาคตะวันออก : ชัยภูมิ; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : ชลบุรี จันทบุรี ตราด; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี ราชบุรี; ภาคใต้ : ชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี ภูเก็ต นครศรีธรรมราช ตรัง สงขลา ยะลา สตูล ปัตตานี นราธิวาส
- การกระจายพันธุ์.- พม่า กัมพูชา ลาว เวียดนามตอนใต้ คาบสมุทรมลายู อินโดนีเซีย (ต้นแบบ)
- นิเวศวิทยา.- พบขึ้นบริเวณป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 600-650 ม.
เวลาออกผลเดือน เมษายน - กรกฎาคม
- ชื่อพื้นเมือง.- ขางแดง ขางขาว ขางน้ำครั่ง ชื่อายเครือ (ภาคเหนือ); ถอบแถบ ถอบแถบเครือ (ภาคเหนือ,ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้); จำเพาะ (ภาคกลาง); กะลำเพาะ ไม้ลำเพาะ ตองดิน (ภาคตะวันออกเฉียงใต้); ลาโพ หมากสง (ภาคใต้)
- ประโยชน์ .- ใบแก่บวมภาคอินโดจีน มักนำยอดอ่อนไปรับประทานเป็นผัก (Vidal, 1972)
- ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา .- P. Klinratana 113, 126 (BCU); S.N. 303, R. Geesink et al. 6459 (BKF)

2. Rourea

Aubl., Hist. Pl. Guiane Fr. 1: 467. t.187. 1775, nom. cons.; Schellenb. in Pflanzenr. 103: 194. 1938. – Santaloides Schellenb. in Pflanzenr. 103: 119. 1938, nom. cons.

ไม้เถาเนื้อแข็ง ไม้พุ่ม หรือไม้ต้นขนาดเล็ก ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ ใบย่อยเรียบหรือเว้าตื้น ดอกเป็นช่อแบบช่อกระจุก หรือช่อแยกแขนง ออกที่ซอกใบหรือปลายกิ่ง ดอกสมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม กลีบดอก 5 กลีบ ยาวกว่ากลีบเลี้ยงประมาณ 2-3 เท่า เกสรเพศผู้ 10 อัน เชื่อมกันที่โคน เกสรเพศเมียมี 5 คาร์เพลแยก รังไข่เกลี้ยงหรือมีขน ก้านเกสรเพศเมียมีความยาวได้หลายขนาด ผลจำนวน 1 ผลต่อ 1 ดอก โค้งงอหรือตรง มีริ้วตามยาว กลีบเลี้ยงขยายขนาดและคงอยู่ในผล แบนแนบกับผล พบน้อยที่แม่กางออก เมล็ดมีเยื่อหุ้ม

Rourea minor (Gaertn.) Leenh. in Fl. Mal. 1.5: 514. 1958; Vidal in Fl. C.L.V. 2: 34. pl. 4(1-10). 1962; in Fl. Thail. 2,2: 122. 1972. – Aegiceras minus Gaertn., Fruct. 1: 216. t.46. 1788 (non Willd. 1797). – Rourea santaloides W. & A., Prod.: 44. 1834. Pierre, Fl. For. Cochinch. 5: pl. 379B. 1898; Lecomte in Fl. Gen. I.-C. 2: 47. 1908. – R. rubella Pierre, Fl.

For. Cochinch. 5: pl. 379F. 1898; Lecomte in Fl. Gen. I.-C. 2: 47. f. 7. 1908. – Santaloides anomalum Schellenb., Mitt. Bot. Mus. Univ. Zurich 50: 50. 1910; Craib, Fl. Siam. En. 1: 207. 1926.

ไม้รอเลื้อย ลำต้นและกิ่งกลม เกือบ ขอดอ่อนสีแดง ใบ ก้านใบยาว 3-7 ซม. แขนกลาง ใบยาว 4.5-14 ซม. เกือบ ใบย่อยจำนวน 7-13 ใบ เรียงกึ่งตรงข้าม รูปรีแกมรูปไข่ ขนาด 4-11.5 x 1.5-3.5 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างมีขนเล็กน้อยบริเวณเส้นกลางใบ ก้านใบย่อยยาว 3-5 ซม. ช่อดอก แบบช่อแยกแขนง ก้านช่อดอกมีขน ใบประดับ รูปแถบ ยาว 3-3.5 มม. มีขนสีน้ำตาลปกคลุมหนาแน่น ดอก มีกลิ่นหอม ก้านดอกย่อยยาวประมาณ 6 มม. เกือบ กลีบเลี้ยง แยกกัน สีขาว เมื่อแก่จะอมสีแดงเรื่อ ๆ รูปรีถึงกึ่งรูปกลม ปลายแหลม ขนาด 3.5 x 2-2.5 มม. ขอบกลีบมีขนสีขาว กลีบดอก แยกกัน สีขาว รูปขอบขนานแกมรูปไข่ ปลายมน ขนาด 6.5-7 x 1.5-2 มม. เกือบ เกสรเพศผู้ เรียงเป็น 2 วง ล้น 5 อัน ยาว 5 อัน เชื่อมกันเล็กน้อยที่โคน มีต่อมเป็นตุ่มเล็ก ๆ สีเหลือง ก้านชูอับเรณูยาว 4-5 มม. อับเรณูสีน้ำตาลอมแดง ขนาด 0.5-1 x 0.5 มม. ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังอับเรณู เกสรเพศเมีย ก้านเกสรเพศเมียยาวประมาณ 1.5 มม. มีขน ขอดเกสรเพศเมียเป็นพู รังไข่ ขนาด 1.5-1 มม. มีขนหนาแน่นบริเวณสันด้านที่ติดกับรังไข่อื่น ๆ ผล จำนวน 1 ผลต่อดอก รูปทรงรี ขนาด 1-3 x 0.5-1 ซม. ปลายแหลม โค้งงอ มีริ้วตามยาวผล เมื่อแก่แล้วแตก เมล็ด มีเยื่อหุ้มเมล็ดสีส้มแดง (ภาพที่ 37-38)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง น่าน; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : นครพนม; ภาคตะวันออก : ชลบุรี; ภาคตะวันตก : ราชบุรี; ภาคใต้ : ตรัง กระบี่ ภูเก็ต ยะลา นครศรีธรรมราช

การกระจายพันธุ์.- ศรีลังกา ตอนใต้และด้านตะวันออกของอินเดีย ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หมู่เกาะอันดามัน และนิโคบาร์ หมู่เกาะมาเลย์ ด้านตะวันออกของควีนส์แลนด์ นิวคาลิโดเนีย ฟิจิ และซามัว

นิเวศวิทยา.- พบบริเวณขอบป่าที่โล่งแจ้งในป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,300 ม. เวลาออกดอกเดือน มีนาคม ติดผลเดือน มีนาคม – พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.- ขางแดง (ภาคเหนือ); หมาตายพากราก (เชียงใหม่); ถอบแถบ (เพนนิงงูล่า)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 8, 45 (BCU); C. Niyomdham.4461, Poilane 14918

(BKF)

CONVOLVULACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้เถาเนื้อแข็ง หรือไม้พุ่ม ลำต้นมักเลื้อยพัน อาจพบที่ทอดไปตามพื้นดิน หรือตั้งตรง มักมีน้ำยางสีขาว ส่วนมากเป็นใบเดี่ยว เรียงสลับ มักมีก้านใบ ไม่มีหูใบ ดอกช่อแบบช่อกระจุก ออกที่ซอกใบหรือซอกใบใกล้ปลายยอด อาจพบช่อดอกแบบช่อกระจุกบ้าง ดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ มักแยกจากกันเป็นอิสระ เรียงตัวแบบซ้อนเหลื่อม หรือควินคันเซียล (quincuncial) ในดอกตูม กลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นรูปกรวย รูประฆัง รูปดอกเข็ม กงล้อ หรือคนโท (urceolate) ปลายแยกเป็น 5 แฉกตั้งหรือตึก ตรงกลางกลีบมีแถบ (midpetaline band) เกสรเพศผู้ 5-10 อัน ติดอยู่ภายในหลอดกลีบดอก เรียงสลับกับกลีบดอก จานฐานดอกรูปวงแหวน หรือรูปถ้วย รั้งไข่ เหนือวงกลีบ พลาเซนตาที่ฐาน ก้านเกสรเพศเมีย 1-2 อัน ปลายอาจแยกเป็น 2 แฉก ยอดเกสรเพศเมีย อาจเป็นรูปกลม รี หรือเป็นเส้น ผลพบทั้งผลแห้งแตกตามยาวหรือตามขวาง และผลมีเนื้อหลายเมล็ด

Ipomoea

L., Sp. Pl. ed. 1: 159. 1753; Clarke in Fl. Br. Ind. 4: 196. 1885; Gagnep. & Courch. in Fl. Gen. I.-C.: 229. 1915; Van Ooststr. in Blumea 3: 481. 1940; Craib & Kerr, Fl. Siam. En. 3: 10.1951. – *Batatus* Choisy, Men. Soc. Phys. Geneve 6: 434. 1833. – *Pharbitis* Choisy, L.c.: 438. – *Exogonium* Choisy, L.c.: 443.

ไม้พุ่มหรือไม้ล้มลุก ลำต้นส่วนใหญ่เลื้อยพัน แม่คลุมดิน ทอดเลื้อยไปตามผิวดินหรือผิวน้ำ มีส่วนน้อยที่ลำต้นตั้งตรง มักมียางขาว ผิวเกลี้ยงหรือมีขนปกคลุม ใบเดี่ยว เรียงสลับ ผิวใบเกลี้ยงถึงมีขนปกคลุมหนาแน่น ดอก ส่วนใหญ่ออกเป็นช่อแบบช่อกระจุก มีบางชนิดที่เป็นช่อแยกแขนง ออกที่ปลายกิ่งหรือซอกใบ ดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี ใบประดับขนาดเล็ก รูปแถบ รูปเส้นด้าย หรือรูปใบหอกถึงขอบขนาน กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เรียงตัวแบบควินคันเซียลในดอกตูม มักจะขยายใหญ่ขึ้นและติดทนอยู่กับผล กลีบดอกเชื่อมกันเป็นหลอดรูปกรวย หรือรูปดอกเข็ม ปลายเป็น 5 แฉกตั้ง ๆ ก้านชูเกสรเพศผู้มักมีขนที่โคน อับเรณูมี 2 ช่อง แตกตามยาว ละอองเรณู รูปทรงกลมที่ผิวเป็นหนามเล็ก ๆ รั้งไข่ มี 2-4 ช่อง ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยอดเกสรเพศเมียรูปทรงกลม

หรือทรงกลม 2 อันติดกัน ออวูล จำนวน 4 อัน หรือ 6 อัน ผลแห้งแล้วแตก รูปไข่หรือทรงกลม ผิวเกลี้ยงหรือมีขนปกคลุม เมล็ด ส่วนใหญ่มี 4 เมล็ด พบน้อยที่มี 6 หรือน้อยกว่า 4 เมล็ด

Ipomoea soluta Kerr, in Kew Bull.: 18. 1941; Kerr, Fl. Siam. En. 3: 16. 1951; F. Rhuicheng & G. Staples in Fl. China 16: 311. 1995. - *I. campanulata* Clarke in Fl. Br. Ind. 4: 211. 1885; Gagnep. & Courchet in Fl. Gen. I.-C.: 253. 1915. - *Argyreia tiliifolia* Kurz, For. Fl. Br. Burma 2: 215. 1877.

ไม้เถาเนื้อแข็ง เลื้อยพันปกคลุมต้นไม้ใหญ่ ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางลำต้น 2-3 ซม. ลำต้นแก่ผิวขรุขระ มีขนละเอียดเล็กน้อยถึงเกลี้ยง กิ่งอ่อนปกคลุมด้วยขนละเอียด ใบ รูปหัวใจแกมรูปไข่กว้างถึงรูปกลม ขนาด 11-20 x 8-17 ซม. ปลายใบแหลม โคนใบตัดหรือรูปหัวใจ ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างมีขนสั้น ๆ หนาแน่นตามเส้นใบ เส้นแขนงใบแบบขนนกจำนวน 16-18 คู่ ก้านใบยาว 4-12 ซม. มีขนละเอียด ช่อดอก มีดอกย่อย 1-3 ดอก ใบประดับ ว่าง่าย ดอก ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 7-8 ซม. กลีบเลี้ยง เชื่อมกันเล็กน้อย ยาว 1.3-1.5 ซม. สีเขียว หลอดกลีบเลี้ยง ยาวประมาณ 3 มม. แฉกกลีบเลี้ยงรูปไข่แกมรูปรี ขนาด 1.2-1.4 x 1-1.5 ซม. กลีบหนา ปลายมน ด้านในเกลี้ยง ด้านนอกมีขนละเอียด กลีบดอก รูปกรวยแกมรูปประฆัง ยาวประมาณ 7 ซม. ด้านนอกสีขาว ด้านในสีม่วงอมชมพู เกือบทั้งสองด้าน กลีบหับจีบแกมบิดเวียนในดอกตูม เกสรเพศผู้ แยกกัน จำนวน 5 อัน ขนาดไม่เท่ากัน ยาว 2-3 ซม. ติดอยู่ที่โคนหลอดกลีบดอก ส่วนบนของก้านชูอับเรณูเกลี้ยง โคนแผ่แบน มีขนยาวหนาแน่น อับเรณูรูปขอบขนาน ยาว 6-7 มม. เกือบทั้งเกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 4 คาร์เพล ยาวประมาณ 3 ซม. ก้านเกสรเพศเมียเกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียเป็น 2 พู กลมติดกัน ขนาดใหญ่ มีตุ่มเล็ก ๆ ที่ผิว จำนวนฐานดอก รูปวงแหวน สูง 1-1.5 มม. รั้งไข่ รูปไข่ ขนาด 3.5-4 มม. เกือบทั้งภายในมี 4 ช่อง ออวูล จำนวน 1 อันต่อช่อง ติดใกล้ฐาน ตั้งขึ้น ผล ไม่พบ (ภาพที่ 39)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ น่าน; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : นครราชสีมา ชัยภูมิ; ภาคกลาง : กรุงเทพฯ ลพบุรี อุทัยฯ; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : ราชบุรี กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้ : ระนอง

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย (ต้นแบบ ! บอมเบย์) พม่า ลาว

นิเวศวิทยา.- พบในพื้นที่เปิดโล่งกลางแจ้งในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 800 ม. เวลาออกดอกเดือน กุมภาพันธ์

ชื่อพื้นเมือง.- เกาพันเอ็น (ไทย, กาญจนบุรี); เกาเอ็น (ไทย, นครราชสีมา); ผักอิน (ลาว, น่าน)
ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 163 (BCU); B. Na Songkhla 610, S. Loweera-
amornpan 20 (BCU)

ERICACEAE

ไม้พุ่ม หรือไม้ต้น พบน้อยที่เป็นไม้ล้มลุกหรือพืชกินซากอวบน้ำ ใบเดี่ยว เรียงเวียนสลับ บางครั้งออกตรงข้ามหรือคล้ายเป็นวงรอบ ขอบใบเรียบ หยักมน หรือจักฟันเลื่อย ไม่มีหูใบ ดอก สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี ส่วนประกอบของดอกเป็น (4-)5 หรือเป็นจำนวนเท่าของ (4-)5 พบ น้อยเป็น 6-7 ซอดอกส่วนใหญ่เป็นแบบช่อกระจุก บางครั้งเป็นช่อแยกแขนง ช่อที่แน่น หรือลด รูปเป็นช่อกระจุก 2-3 ดอก หรืออาจเหลือเป็นดอกเดี่ยว กลีบเลี้ยงเชื่อมกันที่โคนและเชื่อมติดกับรังไข่ พบน้อยมากที่กลีบแยกกัน ติดทน อาจขยายขนาดหรือไม่ขยายเมื่อเป็นผล แฉกกลีบเลี้ยงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม กลีบดอกเชื่อมกันรูประฆังถึงรูปกรวย รูปคนโทหรือทรงกระบอก แฉกกลีบดอก ซ้อนเหลื่อมบางครั้งอาจบิดเวียน พบน้อยที่กลีบจรดกันในดอกตูม เกสรเพศผู้ปกติมี 10 อัน ติดอยู่ที่ขอบด้านนอกของจานฐานดอก หรือติดที่โคนกลีบดอกเล็กน้อย ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังหรือเกือบที่ฐานของอับเรณู อับเรณู 2 เซลล์ แตกเป็นช่องที่ปลาย รังไข่เหนือวงกลีบ กิ่งใต้วงกลีบ หรือใต้วงกลีบ มี 5 ช่อง พลาเซนทารอบแกน ออวุลจำนวนมากในแต่ละช่อง ก้านเกสรเพศเมีย 1 อัน ยอดเกสรเพศเมียมน หรือเป็นปุ่มกลม หรือคล้ายจาน ผลแบบผลแห้งแตก หรือผลมีเนื้อหลายเมล็ด เมล็ดขนาดเล็ก จำนวนมาก มีหรือไม่มีปีก หรือมีหางที่ปลายด้านหนึ่งหรือทั้งสองด้าน

Agapetes

D. Don in G. Don, Gen. Syst. 3: 862. 1834; Clarke in Hook. f. Fl. Br. Ind. 3: 443. 1881; Airy Shaw, Kew Bull.: 24. 1935. – *Paphia* Seem. J. Bot. 2: 77. 1864. – *Pentapterygium* Klotzsch, Linnaea 24: 47. 1851.

ไม้พุ่ม มักเลื้อย หรือพืชอิงอาศัย โคนลำต้นอวบหนา ใบเรียงเวียนสลับ หนาคล้ายแผ่นหนัง ดอกออกที่ซอกใบ ขนาดค่อนข้างใหญ่ เติบโตโดดๆ อาจเป็นดอกเดี่ยวหรือออกเป็นกระจุก 2-3 ดอก หรือเป็นช่อเชิงหลั่นเล็ก ๆ ก้านดอกเป็นข้อต่อ ใบประดับขนาดเล็ก หลอดกลีบเลี้ยงเชื่อม

ติดกับรังไข่ กิ่งทรงกระบอกหรือกิ่งกลม อาจมีหรือไม่มีสัน 5 สัน หรือปึก เรียงสลับกับกลีบเลี้ยง 5 แฉกเล็ก ติดทนจนเป็นผล กลีบดอกส่วนมากเชื่อมกันเป็นหลอด พบบ้างเป็นรูปคนโทยาว ปลายเป็น 5 แฉก สัน ๆ หลอดมักมีสัน 5 สันตามยาว มักมีสีสันสะดุดตา เกสรเพศผู้ 10 อัน ก้านชูอับเรณูรูปแถบ อับเรณูรูปขอบขนาน 2 พู ขนาดเท่าหรือไม่เท่ากัน จำนวนดอกรูปวงแหวน รังไข่ได้วง กลีบหรือกิ่งได้วงกลีบ มี 5 ช่อง ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้ายถึงทรงกระบอก มักโผล่พ้นกลีบดอก ยอดเกสรเพศเมียปลายตัดหรือกิ่งปุ่มกลม ผลแบบกล้วย มีกลีบเลี้ยงเป็นมงกุฎอยู่ที่ยอด เมล็ด รูปรี จำนวนมาก

Agapetes variegata (Roxb.) D. Don ex G. Don, Gen. Syst. Gard. & Bot. 3: 862. 1834; Airy Shaw in Kew Bull. 3: 88. 1948; in Kew Bull. 13: 477. 1959; Dunal in DC. Prodr. 7: 554. 1839, et auct. al., quoad synonym. Roxb. tantum, excl. descr.! – *Ceratostema variegatum* Roxb. Hort. Beng.: 33. 1814 (nomen), Fl. Ind. 2: 413. 1832 (descr.) et Ic. ined. 2247 in Herb. Kew.! – *Agapetes grandiflora* Hook. f. in Benth. et Hook.f. Gen. Pl. 2: 571. 1876; C.B. Clarke in Hook.f., Fl. Br. Ind. 3: 446. 1881.

ไม้พุ่มอิงอาศัย ลำต้นและกิ่งกลม เกือบ ใบ เรียงเวียนเป็นกลุ่มบริเวณปลายกิ่ง รูปรีแกมรูปขอบขนาน ขนาด 4.5-12 x 1.5-4 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบแหลมถึงมน ขอบใบเรียบ เนื้อใบหนา ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน เส้นแขนงใบแบบขนนก จำนวน 11-13 เส้น ก้านใบสั้นมาก ยาวประมาณ 1.5-2 มม. ช่อดอก แบบช่อเชิงหลั่น ออกตามลำต้นและกิ่ง ใบประดับ รูปไข่ ขนาด 1-1.5 มม. ดอก ก้านดอกย่อยยาว 1-1.5 ซม. เกือบ กลีบเลี้ยง ยาวประมาณ 9-10 มม. สีแดงอมเขียว เกือบ หลอดกลีบเลี้ยงยาว 2.5-3 มม. แฉกกลีบเลี้ยงรูปขอบขนานแกมรูปใบหอก ขนาด 6-7 x 2-2.5 มม. เกือบ ปลายแฉกแหลม กลีบดอก เชื่อมกันเป็นหลอดยาว 5.3-5.5 ซม. สีแดงแกมชมพู ตามเส้นvein มีเส้นสีแดงเข้ม เกือบ หลอดกลีบดอกยาว 4-4.2 ซม. เกือบ แฉกกลีบดอก ขนาดไม่เท่ากัน รูปไข่แกมรูปใบหอก หรือรูปสามเหลี่ยม ปลายแฉกเรียวสอบแหลมหรือยาวคล้ายหาง ขนาด 7-11 x 3-6 มม. เกือบ เกสรเพศผู้ ยาว 5-5.2 ซม. ก้านชูอับเรณูยาวประมาณ 5 มม. แบน ด้านหลังมีขน อับเรณูรูปแถบ ยาวประมาณ 10 เท่าของก้านชูมีตุ่มหนามเล็ก ๆ กระจายอยู่ทั่วไป มีมากบริเวณโคนและมีเดือยยาวประมาณ 1 มม. จำนวน 2 อัน อยู่ด้านหลัง แฉกเป็นรูยาว 9-10 มม. เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 5 คาร์เพล เชื่อมกัน ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยาวเท่ากับเกสรเพศผู้ สีขาว เกือบ ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม รังไข่ เชื่อมติดกับหลอดกลีบเลี้ยง สูง

ประมาณ 5 มม. ออวูล จำนวนมากต่อช่อง ผล แก่แล้วไม่แตก รูปรีแกมรูปขอบขนาน ขนาด 9-10 x 7-9 มม. เกี้ยง

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย

การกระจายพันธุ์.- พม่า อัลดัม ภูฐาน

นิเวศวิทยา.- เป็นพืชอิงอาศัยในป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,320 ม.

เวลาออกดอกเดือน ธันวาคม

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 65, 152 (BCU); Ch. Chaloenphol 457, R. Geesink et al. 8250, T. Smitinand 88-11 (BKF)

EUPHORBIACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม ไม้เลื้อย หรือไม้ต้น มักมีน้ำยางสีขาว ใบเดี่ยว เรียงสลับ มีหูใบ ช่อดอกแบบช่อกระจุกหรือช่อเชิงลด มีใบประดับ มักเป็นดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้นหรือต่างต้นกัน กลีบเลี้ยงและกลีบดอกมักมี 5 กลีบ อาจลดรูปหรือกลีบดอกหายไป เกสรเพศผู้มีตั้งแต่ 1 ถึงจำนวนมากแยกหรือเชื่อมติดกัน รังไข่เหนือวงกลีบ มักมี 3 ช่องแต่ละช่องมีออวูล 1-2 พลาเซนทารอบแกนร่วม ก้านเกสรเพศเมียส่วนใหญ่มักมี 3 อัน แต่ละอันปลายแยกเป็น 2 หรือหลายแฉก มักติดทนจนกระทั่งเป็นผล ผลแบบแห้งแตก หรือผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. ดอกออกเป็นช่อแบบช่อเชิงลด
2. เกสรเพศผู้จำนวนมาก เรียงเป็นพุ่มแน่นกลม ใบรูปรีแคบแกมรูปขอบขนานแคบ ปกคลุมด้วยเกล็ดเป็นชุกกลม ..... 6. Homonoia
2. เกสรเพศผู้ 1-5 อัน ใบรูปรี เกี้ยง ..... 2. Aporosa
1. ช่อดอกแบบช่อกระจุก ช่อแยกแขนง หรือออกเป็นกระจุกที่ช่อใบ
3. ช่อดอกแบบช่อกระจุกหรือช่อแยกแขนง

4. ใบรูปขอบขนานแกมรูปใบหอกกลับแคบ มีต่อม 2 ต่อมที่โคนใบ ดอกเพศผู้มีจานฐานดอกจำนวน 4-6 พู เกสรเพศผู้ จำนวน 10-30 อัน อับเรณูตรง ก้านเกสรเพศเมียยาวหนา ปลายแยกเป็น 2 แฉก ..... 3. *Baliospermum*
4. ใบรูปไข่แกมรูปรีถึงใบหอก ไม่มีต่อมที่โคนใบ ดอกเพศผู้ไม่มีจานฐานดอก เกสรเพศผู้มักเท่ากับ 8 อับเรณู มักบิดหรือคดไปมา ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้ายยาว และมักจักเป็นชายคрус ..... 1. *Acalypha*
3. ดอกออกเป็นกระจุกที่ซอกใบ
5. ดอกเพศผู้ กลีบเลี้ยงเชื่อมกันรูปลูกข่าง ปลายตัด ขอบด้านในหนาและนูนเป็นพูเล็กๆ รังไข่มี 3 ช่อง ผลมี 3-6 พู ไม่แตก ..... 4. *Breynia*
5. ดอกเพศผู้มีกลีบเลี้ยง 6 กลีบ เรียงเป็น 2 วง รังไข่มี 3-15 ช่อง ผลแห้งแตก มักมีจำนวนพูเป็น 2 เท่าของจำนวนช่องของรังไข่ ..... 5. *Glochidion*

1. *Acalypha*

L.; Ridl. Flora 3: 273. 1924; Burkill, Dictionary: 24. 1935; Airy Shaw in Kew Bull. 26: 204. 1972.

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่มหรือไม้ต้น ขอบใบหยักซี่ฟัน พบน้อยมากที่ขอบใบเรียบ เส้นแขนงใบแบบขนนก หรือมีเส้นใบ 3-5 เส้น ออกจากโคนใบหรือใกล้โคนใบทั้งสองด้านของเส้นกลางใบและขึ้นไปสักระยะหนึ่ง ช่อดอกแบบช่อกระจุก ขนาดเล็ก ออกที่ซอกใบหรือปลายกิ่ง ดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้น พบน้อยมากที่อยู่ต่างต้น ไม่มีกลีบดอก ดอกเพศผู้ขนาดเล็กมาก ไม่มีใบประดับและจานฐานดอก ดอกเพศเมียอยู่ที่โคนช่อดอก หรือเป็นช่อแยกกัน กลีบเลี้ยงบาง จำนวน 4 กลีบ เกสรเพศผู้ จำนวนมาก ส่วนมากมี 8 อันอยู่บนฐานดอกนูน อับเรณูมักบิดหรือคดไปมา ไม่พบเกสรเพศเมียเป็นหมัน ดอกเพศเมีย กลีบเลี้ยง 3-4 กลีบ เรียงซ้อนเหลื่อม มักมีขนาดเล็ก รังไข่จำนวน 3 ช่อง แต่ละช่องมี 1 ออวูล ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยาวและมักจักเป็นคрус ผลแบบแห้งแตก

Acalypha kerrii Craib: 465. 1911 & 1912; Airy Shaw in Kew Bull. 26(2): 206. 1972. – *A. heterostachya* Gagnep. in Bull. Soc. Bot. France 70: 874. 1924 & in Lecomte: 341. 1925, synon. nov. – *A. siamensis* Gagnep. in Bull. Soc. Bot. France 70: 874. 1924 & in Lecomte: 340. 1925, non Oliv. ex Gage. 1922, synon. nov.

ไม้พุ่มสูง 1-2 ม. ลำต้นและกิ่งเกลี้ยง ใบ รูปไข่แกมรูปรีถึงรูปใบหอก ขนาด 1-14 x 0.5-7 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบมีขนปกคลุมทั้งสองด้าน ด้านล่างหนาแน่นกว่า ก้านใบยาวได้ถึง 10 ซม. เส้นแขนงใบ 6-8 คู่ หูใบ รูปแถบ ยาวประมาณ 4-10 มม. ปกคลุมด้วยขนยาว ช่อดอก ออกที่ซอกใบ มีขน ช่อดอกยาวประมาณ 2-5 ซม. ใบประดับ รูปไข่หรือรูปไข่กลับแกมรูปขอบขนาน ปลายแหลม ขนาด 1.5 x 1 มม. ด้านนอกมีขน ขอบเป็นชายครุย ดอก เพศผู้และดอกเพศเมียอยู่ในช่อเดียวกัน มีขน ดอกเพศผู้ อยู่ที่ปลายช่อ กลีบเลี้ยง แยกกัน สีเขียวอมแดง รูปรีแกมรูปไข่ ปลายแหลม ขนาด 0.6 x 0.3 มม. ด้านในเกลี้ยง ด้านนอกมีขน กลีบเลี้ยงจรดกัน เกสรเพศผู้ แยกกัน จำนวน 8 อัน ยาวประมาณ 0.5 มม. ก้านชูอับเรณูเชื่อมกันที่โคน อับเรณูเป็น 2 พูยาว ปิดเล็กน้อย ดอกเพศเมีย อยู่ที่โคนช่อ กลีบเลี้ยง แยกกัน รูปไข่แกมรูปรี ถึงรูปกึ่งกลม ปลายแหลม ขนาด 1 x 0.5-0.6 มม. ด้านนอกมีขน ขอบกลีบเป็นชายครุย มีใบประดับรองรับดอกตัวเมีย ขนาดกว้าง 1.5-2 มม. สูง 1 มม. ปลายหยักเล็กน้อย 3-7 หยัก ปลายแหลม ด้านนอกมีขน ก้านเกสรเพศเมีย ยาว 2-3 มม. ปลายแยกเป็น 3 แฉก แต่ละแฉกแยกเป็นแขนงเล็กๆ รั้งไข่ รูปกลมสูงประมาณ 1 มม. มีขนหนาแน่น ออวูล จำนวน 1 อันต่อช่อ ผล ไม่พบ (ภาพที่ 40-41)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ พะเยา น่าน ลำพูน ลำปาง แพร่ ตาก สุโขทัย พิษณุโลก กำแพงเพชร นครสวรรค์; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เพชรบูรณ์ เลย อุดรธานี; นครราชสีมา; ภาคตะวันออก : กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้ : ชุมพร สุราษฎร์ธานี

การกระจายพันธุ์.- พม่า

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นข้างทางในป่าเบญจพรรณและป่าเบญจพรรณชื้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 600-700 ม. เวลาออกดอกเดือน เมษายน

ชื่อพื้นเมือง.- ขางปอย (เชียงใหม่); ขางปอยน้ำ (ภาคกลาง-ภาคเหนือ); เป็ดน้ำ (ลำปาง)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 102, 111 (BCU); M. Tagawa et al. 8667, TDBS 3464, C. Phengklai et al. 4231, J.F. Maxwell 95-399 (BKF)

2. Aporosa

Blume, Bijdr.: 514. 1825; Benth. in Gen. Pl. 3: 282.1965; Hook.f. in Fl. Br. Ind. 5: 345. 1887.

ไม้พุ่มขนาดใหญ่ หรือไม้ต้น ดอกขนาดเล็ก แยกเพศอยู่ต่างต้น ดอกเพศผู้เป็นช่อแบบช่อเชิงลด เกสรเพศผู้ 1-5 อัน ดอกเพศเมียมีก้านดอกสั้นหรือไม่มีก้านดอก กลีบเลี้ยงมักมี 4 กลีบ ติดทนจนกระทั่งเป็นผล รังไข่มี 2 ช่อง แต่ละช่องมีออวูล 2 อัน ยอดเกสรเพศเมียมักแยกเป็น 2 แฉก ผลแบบแห้งแตก รูปรี กลมหรือรูปไข่แตกเป็น 2-4 ส่วนหรือแตกไม่เป็นระเบียบ เมล็ดรูปขอบขนาน ผิวเรียบ

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ใบขนาด 7-15 x 2-4 ซม. ก้านใบยาวมากกว่า 1 ซม. เกือบแบน ผิวใบสีเขียวอมเหลืองเมื่อแห้ง มักมีจุดสีดำเล็ก ๆ บนแผ่นใบ..... 2. *A. wallichii*
1. ใบขนาด 3.5-10 x 1-3 ซม. ก้านใบยาวน้อยกว่า 1 ซม. มีขนละเอียด ผิวใบไม่มีจุดสีดำ ..... 1. *A. planchoniana*

1. *Aporosa planchoniana* Baill. ex Muell. Arg. in DC., Prodr. 15(2): 475. 1866; Hook. f. Fl. Brit. Ind. 5: 350. 1887; Gagnep. in Fl. Gen. Indoch. 5: 560. 1927; Airy Shaw in Kew Bull. 26(2): 217. 1972. - *A. lanceolata* Hance var. *murtoni* F.N. Williams in Bull. Herb. Boiss. Ser. 2,5: 30. 1905.

ไม้พุ่มสูง 1-3 ม. ลำต้น กิ่งกลม กิ่งอ่อนมีขนละเอียด ใบ รูปไข่แกมรูปรีถึงรูปใบหอก ขนาด 3.5-10 x 1.3-3 ซม. ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม โคนใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง ก้านใบยาว 3.5-5 มม. มีขนละเอียด ช่อดอก แบบช่อเชิงลด ห้อยลง ยาวประมาณ 3-7 ซม. มีขน ช่อดอกออกคู่กับใบที่ปลายกิ่ง ดอกเพศผู้ ไม่พบ ดอกเพศเมีย ไม่มีกลีบดอก กลีบเลี้ยง สีน้ำตาลอ่อนแกมแดง เชื่อมกัน ปลายเป็น 4 แฉก แหลม มีขน ก้านดอกย่อย ยาวประมาณ 0.5 มม. มีขน เกสรเพศเมีย ก้านเกสรเพศเมียสั้น ติดที่ปลายรังไข่ ยอดเกสรเพศเมีย 4-6 พู จานฐานดอก สีเหลืองอ่อน รังไข่ เกือบแบน จำนวน 2 ช่อง พลาเซนตาที่ยอด ออวูล จำนวน 1 อันต่อช่อง ผล ไม่พบ (ภาพที่ 42)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ :
ราชบุรี เพชรบุรี กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้ : ชุมพร สุราษฎร์ธานี พังงา
กระบี่ ตรัง สตูล

การกระจายพันธุ์.- ตอนใต้ของจีน พม่า ภูมิภาคอินโดจีน

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นในป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,000 ม.
เวลาออกดอกเดือน พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.- พริกไทยดง หมากแพ้น (ปราจีนบุรี); พวงปลากุยม (จันทบุรี); อีгим (ตราด)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 56 (BCU); C. Phengkklai 599, 516, T. Smitinand &
R.G. Robbins 7937, T. Smitinand 5636 (BKF)

2. *Aporosa wallichii* Hook.f., Fl. Brit. Ind. 5: 350. 1887; Gagnep. in Fl. Gen. Indoch. 5:
562. 1927; Airy Shaw in Kew Bull. 26(2): 218. 1972. - *A. wallichii* var. *genuina* Pax &
Hoffm. l.c.

ไม้พุ่มสูง 1-1.5 ม. ถึงไม้ต้นขนาดเล็ก ลำต้นและกิ่งเกลี้ยง ใบ รูปรีแกมรูปขอบขนานถึงรูป
ใบหอก ขนาด 7-15 x 2-4 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบแหลมหรือรูปลิ้ม ขอบใบเรียบ แผ่นใบ
ค่อนข้างหนา เกลี้ยงทั้งสองด้าน สีเขียวอมเหลืองเมื่อแห้ง มักมีจุดสีดำเล็ก ๆ บนแผ่นใบ เส้นแขนง
ใบแบบขนนก จำนวน 7-8 คู่ ก้านใบยาว 1-2 ซม. เกลี้ยง หูใบ ร่วงง่าย ช่อดอก แบบช่อเชิงลด มี
ดอกแน่น ยาวได้ถึง 5 ซม. ออกที่ซอกใบ ใบประดับ กึ่งรูปกลม ขนาดกว้าง 2.5 มม. ยาว 1.5 มม.
มีขน ดอกเพศผู้ ไม่มีกลีบดอก กลีบเลี้ยง จำนวน 4 กลีบ เชื่อมกันที่โคนเล็กน้อย สีแดงเข้ม รูปใบ
หอกกลับ ปลายแหลม ขนาด 1.5 x 0.5 มม. ปกคลุมด้วยขนยาวทั้งสองด้าน เกสรเพศผู้ จำนวน
2-(3) อัน ยาวประมาณ 2.5 มม. ก้านชูอับเรณูเรียวกลม ยาวประมาณ 2 มม. เกลี้ยง อับเรณูมี 2
ช่อง รูปกลม ขนาดประมาณ 0.5 มม. สีแดงเข้ม ปกคลุมด้วยตุ่มเล็ก ๆ จำนวนมาก แตกตามยาว
ด้านข้าง ก้านชูอับเรณูติดที่ฐาน ดอกเพศเมีย ไม่พบ (ภาพที่ 43-44)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ พะเยา ลำปาง น่าน ลำพูน; ภาค
ตะวันออกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์

การกระจายพันธุ์.- อัสสัม พม่า ยูนนาน

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นอยู่ในป่าเบญจพรรณ ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 ม.
เวลาออกดอกเดือน กุมภาพันธ์

ชื่อพื้นเมือง.- เหมือดค่าง (น่าน); เหมือดตบ (เชียงใหม่)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 189 (BCU); Thai - Dutch 6809, 6810, P.S. 69
(BKF)

3. Baliospermum

Blume, Bijdr.: 514. 1825.; Ridl. Fl. Malay Penins. 3: 312. 1924; Airy Shaw in Kew Bull. 26: 222. 1972.

ไม้พุ่มตั้งตรง ขอบใบจักซี่ฟันหรือหยักเว้าเป็นพู เส้นแขนงใบแบบขนนก หรือมีเส้นใบ 3-5 เส้น ออกจากโคนใบหรือใกล้โคนใบทั้งสองด้านของเส้นกลางใบ และขึ้นไปสักระยะหนึ่ง มีต่อม 2 ต่อที่โคน ดอกขนาดเล็ก แยกเพศอยู่ร่วมต้นหรือต่างต้น เป็นช่อแบบช่อแยกแขนงหรือช่อกระจุก ไม่มีกลีบดอก ช่อดอกเพศผู้กลม กลีบเลี้ยง 4-6 กลีบ บาง รูปกลม เว้า เรียงซ้อนเหลื่อม จำนวนดอก 4-6 ต่อม เกสรเพศผู้ 10-30 อัน ก้านชูอับเรณูแยกกัน หรือมี 2-3 อันเชื่อมกัน อับเรณูเชื่อมติดตลอดความยาวของก้านชูอับเรณู แดกด้านข้าง ดอกเพศเมียมีกลีบเลี้ยง 5-6 กลีบ รูปใบหอก ขอบเรียบหรือจักฟันเลื่อย บางครั้งขยายขนาดขึ้นเมื่อเป็นผล จำนวนดอกเรียบ รังไข่มี 3 ช่อง ก้านเกสรเพศเมียปลายแยกเป็น 2 แฉก ออกลูกจำนวน 1 อันต่อช่อง ผลแบบผลแห้งแตก เมล็ดรูปไข่

Baliospermum micranthum Muell. Arg. in Linnaea 34: 215. 1864 & in DC., Prodr.: 1126. 1866; Hook.f. Fl. Brit. Ind. 5: 462. 1887; Gagnep. in Fl. Gen. Indochin. 5: 430. 1926; Airy-Shaw in Kew Bull. 26(2): 222. 1972.

ไม้พุ่มสูงประมาณ 1.5 ม. เป็นพืชทนน้ำท่วม มียางใส กิ่งอ่อนมีขนเล็กน้อย กิ่งแก่เกลี้ยง ใบ รูปขอบขนานแกมรูปใบหอกกลับแคบ ขนาด 4.5-18 x 1.2-4.5 ซม. ปลายใบยาวคล้ายหาง โคนใบแหลมรูปลิ้ม ขอบใบจักฟันเลื่อยห่าง ผิวใบมีขนกระจายอยู่ห่าง ๆ ด้านล่างมีน้อยกว่า เส้นแขนงใบ 7-9 คู่ ก้านใบยาวได้ถึง 6 ซม. ดอก แยกเพศอยู่ต่างต้น ก้านดอกย่อยยาวประมาณ 2 มม. มีขนละเอียด ช่อดอกเพศผู้ แบบช่อกระจุกแยกแขนง ออกที่ยอดและที่ซอกของใบที่อยู่ใกล้ยอด ยาวได้ถึง 16 ซม. ดอกเพศผู้ ไม่มีกลีบดอก กลีบเลี้ยง เชื่อมกัน จำนวน 5 กลีบ สีขาวอมเขียว ขนาดไม่เท่ากัน รูปกลมหรือกึ่งรูปกลม ขนาด 1-1.5 x 1 มม. มีขนเล็กน้อยถึงเกลี้ยง เกสรเพศผู้แยกกัน จำนวนมาก ไม่เกิน 20 อัน ขนาดไม่เท่ากัน ยาวประมาณ 1.5-2.5 มม. เกลี้ยง ติด

อยู่บนฐานดอก ก้านชูอับเรณูสีขาว อับเรณูสีขาว รูปทรงกลม จำนวน 2 ช่อง ฐานฐานดอก แยกเป็นต่อมชัดเจน จำนวน 10 ต่อม อยู่ที่โคนกลีบเลี้ยง ช่อดอกเพศเมีย ไม่พบ (ภาพที่ 45)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ พะเยา ลำพูน

การกระจายพันธุ์.- ยูนนาน อัสสัม

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นอยู่บริเวณที่โล่งแจ้ง ในป่าเบญจพรรณแล้งที่ถูกรบกวน ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,115 ม. เวลาออกดอกเดือน ตุลาคม

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 141 (BCU); C. Phengkhai et al. 7320 (BKF)

4. Breynia

Forst., Char. Gen. 145. t. 73. 1776; Ridl. Fl. Malay Penins. 3: 217. 1924; Corner, Wayside Trees: 279. 1940; Airy Shaw in Kew Bull. 26: 224. 1972.

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก ใบเล็ก มีก้านใบ ขอบใบค่อนข้างเรียบ มักเรียงสลับระนาบเดียว ดอกขนาดเล็กออกที่ซอกใบ แยกเพศอยู่ร่วมต้น ไม่มีกลีบดอกและฐานฐานดอก ดอกเพศผู้กลีบเลี้ยง รูปลูกช้าง (turbinate) หรือรูปถ้วย ปลายตัด ขอบหลอดกลีบด้านในมักหนาและนูนเป็นพู่เล็ก ๆ อยู่ตรงข้ามแฉกกลีบเลี้ยงขนาดเล็กซึ่งงอและรูปกลม เกสรเพศผู้ 3 อัน ก้านชูอับเรณูเชื่อมกันเป็นหลอด อับเรณูรูปแถบเชื่อมติดตามความยาวหลอด ไม่มีเกสรเพศเมียเป็นหมัน ดอกเพศเมีย มีกลีบเลี้ยงหนา รูปประฆังแกมรูปถ้วยหรือรูปกงล้อ มี 6 แฉกกว้าง มักขยายขนาดขึ้นในผล ไม่มีเกสรเพศผู้เป็นหมัน รั้วรูปกลมหรือปลายตัด ด้านบนมีเนื้อมี 3 ช่อง ก้านเกสรเพศเมียจำนวน 3 อัน ไร้ก้านหรือเชื่อมกันเป็นหลอดสั้นๆ ปลายแยกเป็น 2 แฉก ออก 2 อันในแต่ละช่อง ผลอาจอวบน้ำกลมหรือแบน มี 3-6 พู ไม่แตก

Breynia angustifolia Hook. f. Fl. Brit. Ind. 5: 330. 1887; Ridley, Fl. Malay Penins 3: 218. 1924; Airy Shaw in Kew Bull. 26(2): 225. 1972.

ไม้พุ่มสูงประมาณ 1-3 ม. ลำต้นและกิ่งกลม เกือบ ใบ รูปรีแกมรูปขอบขนาน หรือรูปไข่ ขนาด 1-3.5 x 0.5-2 ซม. ปลายใบแหลมถึงค่อนข้างมน ปลายมีติ่งแหลม โคนใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง ด้านบนสีเขียวเข้ม ด้านล่างสีอ่อนกว่าเมื่อแห้ง ก้านใบยาว 1-2 มม. เกือบ พูใบ

ขนาดเล็ก จำนวน 2 อัน รูปไข่ถึงรูปใบหอกแคบ ปลายแหลม ขนาด 2-2.5 x 0.75-1 มม. เกสรตัวผู้ ใบประดับ จำนวน 3-5 อันที่ชอกกิ่ง สีน้ำตาล รูปไข่กว้าง ปลายแหลม ขนาด 2-2.5 x 1.5-2 มม. เกสรตัวเมีย ค่อนข้างแข็งแรงเมื่อแห้ง ดอก เดี่ยวหรือ 1-2 ดอก ออกที่ชอกใบ ดอกเพศผู้ ก้านดอกยาว 5-8 มม. เรียวผอม เกสรตัวเมีย กกลีบเลี้ยง รูปกรวยหรือรูปลูกชาม สีเหลือง อมเขียว ยาวประมาณ 4-6 มม. เกสรตัวเมียทั้งสองด้าน แยกกกลีบเลี้ยงจำนวน 6 กกลีบ รูปสามเหลี่ยม เกสรเพศผู้ ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกันเป็นแท่งรูปทรงกระบอก ขนาด 1.5-2 x 1 มม. เกสรตัวเมีย อับเรณูเรียวผอมแกมรูปขอบขนาน ยาว 1-1.5 มม. เกสรตัวเมีย แต่ละอันมี 2 ช่อง แตกตามยาว ดอกเพศเมีย ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางของดอกประมาณ 8-9 มม. ก้านดอกยาว 2-4 มม. เกสรตัวเมีย กกลีบเลี้ยง เชื่อมกัน รูปถ้วยตื้น ๆ หรือรูปวงล้อ สีเหลืองอ่อน หรือสีเขียวอมแดง หลอดกกลีบเลี้ยงยาว 1.5-4 มม. เกสรตัวเมีย แยกกกลีบเลี้ยง รูปไข่กว้างแกมรูปกึ่งกลม ปลายเป็นติ่งแหลม ขนาด 2.5-3.5 x 3 มม. กกลีบหนา เรียงซ้อนเหลื่อม เกสรตัวเมีย เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 3 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียสั้น ประมาณ 1 มม. เกสรตัวเมีย สีแดง ยอดเกสรเพศเมียเป็นแฉก 2 แฉก รั้งไข่ กึ่งทรงกลม สีเขียว ขนาดกว้าง 1.5 มม. สูง 0.75-1 มม. เกสรตัวเมีย ผล ไม่พบ (ภาพที่ 46)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ นครสวรรค์; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : อุดรธานี; ภาคตะวันออก : ปราจีนบุรี ชลบุรี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : ราชบุรี; ภาคใต้ : นครศรีธรรมราช ภูเก็ต

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย พม่า ภูมิภาคอินโดจีน คาบสมุทรมลายู

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นบริเวณที่โล่งแจ้งริมทางในป่าที่ถูกรบกวน ป่าเบญจพรรณ และป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,300-1,500 ม. เวลาออกดอกเดือน พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.- ก้างปลาขาว (นครศรีธรรมราช); พอง (ชลบุรี)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 49, 99, 121 (BCU); J.F. Maxwell 96-913, 96-683 (BKF)

5. Glochidion

Forst., Char. Gen. 113. t. 57.1776; Ridl. Flora 3: 206. 1924; Corner, Wayside Trees: 283. 1940; Airy Shaw in Kew Bull. 26: 271. 1972; Whitmore, Gdns' Bull. Sing. in press.

ไม้พุ่มหรือไม้ต้น ดอกขนาดเล็ก ออกเป็นกระจุกที่ซอกใบ แยกเพศอยู่ร่วมต้นหรืออยู่ต่างต้น ไม่มีกลีบดอก ดอกเพศผู้ มีกลีบเลี้ยง 6 กลีบ พบน้อยมากที่มี 5 กลีบ เรียงเป็น 2 วง ช่อดอกเพศผู้ 3-8 อัน เชื่อมติดกันเป็นเส้าเกสร (column) รูปรีหรือรูปขอบขนาน อับเรณูรูปแถบ ไร่ก้าน ติดอยู่บนเส้าเกสร เกสรเพศเมียที่เป็นหมันไม่มี หรือพบน้อยมากที่มีขนาดเล็ก และช่อดอกอยู่ระหว่างอับเรณู ดอกเพศเมีย ปกติมีกลีบเลี้ยง 6 กลีบ ล้วน ๆ ช่อดอกเพศเมีย หรือเป็นหลอดสั้น ๆ และจักฟันเลื่อยไม่เท่ากัน รังไข่มี 3-15 ช่อง ก้านเกสรเพศเมียเชื่อมติดเป็นหลอดรูปกรวยกลมหรือเป็นพู่กิ่งรูปกระบอง หรือจักซี่ฟันที่ปลายบางครั้งเห็นไม่ชัด ออกล 2 อันในแต่ละช่อง ผลแบบแห้งแตก รูปกลมแบน มักมีจำนวนพูเป็น 2 เท่าของจำนวนช่องของรังไข่

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ลำต้นและกิ่งเกลี้ยงหรือเกือบเกลี้ยง ใบรูปใบหอกหรือรูปเคียวเล็กน้อย ..... 3. G. sphaerogynum
1. ลำต้นและกิ่งปกคลุมด้วยขนหนานุ่มสีน้ำตาล ใบรูปไข่แกมรูปใบหอก รูปรี หรือรูปรีแกมรูปขอบขนาน
  2. ลำต้นและกิ่งมีหนามสั้น ๆ ในดอกเพศผู้ปลายกลีบแหลม ด้านในเกลี้ยง ด้านนอกตรงกลางเป็นสันยาว มีขน ก้านดอกเรียว ยาว 7-12 มม. .... 1. G. eriocarpum
  2. ลำต้นและกิ่งไม่มีหนาม ในดอกเพศผู้ปลายกลีบมน มีขนสั้น ๆ ทั้งสองด้าน กิ่งไร่ก้าน ..... 2. G. oblatum

1. Glochidion eriocarpum Champ. in Hook. Journ. Bot. & Kew Garden Misc. 6: 6. 1854; Airy Shaw in Kew Bull. 26,2: 274. 1972. – Phyllanthus eriocarpus (Champ.) Muel. Arg. in Linnaea 32: 67. 1863 & in DC., Prodr. 15(2): 306. 1866. – Glochidion anamiticum Kuntze, Rev. Gen. Pl.: 601. 1891. – G. velutinum see Hosseus in Beih. Bot. Centralbl. 28(2): 405. 1911. – G. esquirolii Levl. in Fedde, Rep. Sp. Nov. 12: 186. 1913, teste Croiz. l. c. supra.

ไม้พุ่มถึงไม้ต้นขนาดเล็ก สูง 2-3 ม. ลำต้นและกิ่งมีหนามและปกคลุมด้วยขนยาวหนานุ่มสีน้ำตาล ใบ รูปรีแกมรูปขอบขนาน ขนาด 1.5-8 x 0.8-2.5 ซม. ปลายใบเรียวแหลม ฐานใบเบี้ยวขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนมีขนสั้นนุ่ม มีมากตามเส้นใบ ด้านล่างปกคลุมด้วยขนยาวหนานุ่มหนาแน่น เส้นแขนงใบแบบขนนก จำนวน 4-5 คู่ ก้านใบสั้น ประมาณ 3 มม. หูใบ เป็นหนาม รูปแถบยาว 4-

5 มม. มีขน ดอก ออกเป็นกระจุก 1-4 ดอก แยกเพศอยู่ร่วมต้น ดอกเพศผู้ มีกลีบเลี้ยง 6 กลีบ สีเหลืองอ่อน รูปไข่กลีบแกมรูปใบหอกกลีบหรือรูปขอบขนาน ปลายแหลม ขนาด 3-4 x 1-1.5 มม. ด้านในเกลี้ยง ด้านนอกตรงกลางเป็นสันตามยาว มีขน ก้านดอกย่อยรูปทรงกระบอกเรียวยาว 7-12 มม. มีขน เกสรเพศผู้ จำนวน 3 อัน อับเรณู รูปขอบขนาน ยาวประมาณ 1.5 มม. เกลี้ยง จำนวน 2 ช่อง เชื่อมติดอยู่บนก้านชูเกสรเพศผู้ ที่ปลายอับเรณูมีรยางค์รูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม สีน้ำตาล ดอกเพศเมีย ไร้ก้าน หลอดกลีบเลี้ยงสั้น ประมาณ 0.5 มม. แฉกลึก 5-7 แฉก รูปขอบขนาน ปลายแหลมและมีติ่งเล็ก ๆ ยาวประมาณ 1.5 มม. ปกคลุมด้วยขนสั้นหนานุ่ม โดยเฉพาะด้านนอก เกสรเพศเมีย มีก้านเกสรเพศเมียยาวประมาณ 1.5 มม. ปลายแยกเป็น 4 แฉก รังไข่ รูปกึ่งกลม สูงประมาณ 0.5 มม. เป็นพู่ ปกคลุมด้วยขนยาวหนาแน่น จำนวน 4 ช่อง ออวูล จำนวน 2 อันต่อช่อง พลาเซนตาที่ฐาน ผล สีแดงอมเขียว เป็น 4 พูใหญ่ ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 8-10 มม. ปกคลุมด้วยขนสั้นนุ่ม แห้งแตกตามรอยประสาน เมล็ด รูปไข่ถึงรูปรี เรียบ (ภาพที่ 47)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ พะเยา ลำพูน; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : หนองคาย; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้ : ระนอง กระบี่

การกระจายพันธุ์.- ตอนใต้ของจีน ภูมิภาคอินโดจีน อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.- พบในป่าเบญจพรรณ ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,270 ม.
เวลาออกดอกเดือน ตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.- ไคร้มด (เชียงใหม่); จานา (ประจวบคีรีขันธ์); ระหนอน (ระนอง)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 135 (BCU); Sakol 1651, Adisai 535, A.F.G. Kerr 19823, Prayad 458 (BK)

2. *Glochidion oblatum* Hook. f., Fl. Brit. Ind. 5: 312. 1887; Airy Shaw in Kew Bull. 26(2): 278. 1972.

ไม้พุ่มถึงไม้ต้นขนาดเล็ก กิ่งก้านปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ สีน้ำตาลหนานุ่ม ใบ รูปไข่แกมรูปใบหอกหรือรูปรี ขนาด 4.5-10 x 2-4 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบปกคลุมด้วยขนสั้นนุ่มทั้งสองด้าน เส้นใบย่อยเห็นไม่ชัด ก้านใบสั้น ประมาณ 2-4 มม. มีขน หูใบ เป็นเส้นเรียวผอม ดอก แยกเพศอยู่ร่วมต้น ดอกเพศผู้ ออกเป็นกระจุกตามซอกใบ กิ่งไร้ก้าน กลีบเลี้ยง สีเหลืองอมเขียว ขนาดเล็ก เชื่อมกันเล็กน้อยที่โคน เรียงเป็น 2 วง วงนอกรูปไข่กลีบ วงใน

ขนาดแคบกว่ารูปช้อน ปลายมน ผิวมีขนสั้น ๆ ทั้งสองด้าน เกสรเพศผู้ จำนวน 4-6 อัน อับเรณูแตกตามยาว ดอกเพศเมีย ไม่พบ ผล มี 4-5 พู รูปกลมแบน เห็นพูไม่ชัดเจน ก้านผลสั้น ผลขณะยังอ่อนปกคลุมด้วยขนสีขาว ก้านเกสรเพศเมียอันสั้นติดอยู่ที่ปลายผล แต่ละพูมีเมล็ด 1-2 เมล็ด เมล็ด มีเยื่อหุ้มเมล็ดสีแดง (ภาพที่ 48)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ลำพูน แพร่ พะเยา; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เพชรบูรณ์

การกระจายพันธุ์.- ด้านตะวันออกของเทือกเขาหิมาลัย อัสมัม พม่า

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นในป่าเบญจพรรณ หรือป่าดิบเขาที่ถูกทำลาย ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 ม. เวลาออกดอกเดือน มีนาคม

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 16 (BCU); C.F. van Beusekom et al. 4738 (BKF)

3. Glochidion sphaerogynum (Muell.Arg.) Kurz, For. Fl. Brit. Burma 2: 346. 1877; Hook. f., Fl. Brit. Ind. 5: 317. 1887; Airy Shaw in Kew Bull. 26(2): 280. 1972. - Phyllanthus sphaerogynus Muell. Arg. in DC., Prodr. 15(2): 317. 1866.

ไม้พุ่มถึงไม้ต้นขนาดเล็ก ลำต้นและกิ่งเกลี้ยงหรือเกือบเกลี้ยง กิ่งมีร่องตามยาว ใบ รูปใบหอก หรือเป็นรูปเคียวเล็กน้อย ขนาด 5.5-18 x 2.5-6 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบแหลมถึงเบี้ยว ขอบใบเรียบ แผ่นใบหนา ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน เส้นแขนงใบ 7-9 คู่ เส้นใบเห็นชัดเจน ก้านใบยาวประมาณ 5-10 มม. เกลี้ยง พูใบสั้น รูปสามเหลี่ยม ดอก แยกเพศอยู่ร่วมต้น ดอกเพศผู้ ออกเป็นกลุ่ม 3-5 ดอก ที่ซอกใบ ก้านดอกยาวประมาณ 6-8 มม. เกลี้ยง กลีบเลี้ยง หนา เชื่อมกันเล็กน้อย สีเหลืองอ่อน รูปรีแกมรูปกึ่งกลม ปลายกลม ขนาด 2 x 1.5-2 มม. เกลี้ยง เกสรเพศผู้ จำนวน 3 อัน เชื่อมกัน เกลี้ยง อับเรณูยาวประมาณ 1 มม. แตกตามยาว ดอกเพศเมีย ออกเป็นกระจุกแน่น กิ่งไร้ก้าน กลีบเลี้ยงรูปกลม ก้านเกสรเพศเมีย ขนาดใหญ่รูปกลมแบน รั้งไข รูปลูกข่าง เกลี้ยง จำนวน 4-6 ช่อง พลาเซนตาที่ยอด ออวูล จำนวน 1-2 อันต่อช่อง ห้อยลง ผล ไม่พบ (ภาพที่ 49)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ลำพูน; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เลย อุดรธานี หนองคาย สกลนคร นครพนม ขอนแก่น; ภาคตะวันออก : ชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์

การกระจายพันธุ์.- ด้านตะวันออกของเทือกเขาหิมาลัย อัลลัม พม่า ภูมิภาคอินโดจีน
 นิเวศวิทยา.- พบขึ้นอยู่ในป่าเบญจพรรณ หรือป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล
 ประมาณ 1,200 ม. เวลาออกดอกเดือน มีนาคม

ชื่อพื้นเมือง.- มันปลา (เชียงใหม่)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 18, 82 (BCU); B. Nimanong & S. Phusomsaeng
 1719, Winit 1301, TDBS 10997, T. Smitinand 90-52, C.
 Niyomdham 57 (BKF)

6. Homonoia

Lour., Fl. Cochinch. 636.1790; Ridl. Flora 3: 309. 1924; Corner, Wayside Trees: 258.
 1940; Airy Shaw, Kew Bull. 26: 282. 1972.

ไม้พุ่ม ใบแคบ จักพินเลื่อย มีต่อมเป็นเกล็ดรังแค (lepidote) ดอกออกเป็นช่อแบบช่อเชิง
 ลด ที่ซอกใบ ปกติมักแยกเพศอยู่ต่างต้น ไม่มีกลีบดอกและจานฐานดอก ดอกเพศผู้ กลีบเลี้ยงกลม
 แยกเป็น 3 แฉก เรียงจรดกัน เกสรเพศผู้จำนวนมากเรียงเป็นกลุ่มแน่น รูปกลม อับเรณูกึ่งรูปกลม
 ไร่ก้าน ไม่มีเกสรเพศเมียที่เป็นหมัน ดอกเพศเมีย มีกลีบเลี้ยง 5-8 กลีบ แคบ ขนาดไม่เท่ากัน เรียง
 ช้อนเหลื่อม ร่วงง่าย รังไข่มี 3 ช่อง ก้านเกสรเพศเมียกระจายออก มีปุ่มเล็ก ๆ ออกล 1 อันในแต่ละ
 ช่อง ผลแห้งแตก ขนาดเล็ก เมล็ดรูปไข่

Homonoia riparia Lour., Fl. Cochinch.: 637. 1790; Muell.Arg. in DC., Prodr. 15(2): 1023.
 1866; Hook. f., Fl. Brit. Ind. 5: 455. 1887; Ridley, Fl. Malay Penins. 3: 309. 1924; Gagnep.
 in Fl. Gen. Indoch. 5: 330. 1925; Backer & Bakh. f., Fl. Java I: 492. 1963; Airy Show in
 Kew Bull. 26(2): 282. 1972. - Croton salicifolius Giesel., Croton Monogr.: 6. 1807. - Adelia
nerifolia Heyne ex Roth, Nov. Pl. Spec.: 375. 1821. - Ricinus salicinus Hassk., Cat. Hort.
 Bogor.: 237. 1844 & Pl. Jav. Rar.: 264. 1818.

ไม้พุ่มสูง 2-3 ม. เป็นพืชทนน้ำท่วม ใบ รูปรีแคบแกมรูปขอบขนานขนาด 4.5-16 x 0.7-
 2.7 ซม. ปลายใบแหลม โคนใบแหลม ขอบใบเรียบ เนื้อใบค่อนข้างหนา ผิวใบด้านบนค่อนข้าง
 เกลี้ยง ยกเว้นบริเวณเส้นกลางใบ มีขนสั้น ๆ ด้านล่างมีขนยาวบริเวณเส้นใบและปกคลุมด้วยเกล็ด

เป็นชุกกลม ขนาดเล็กสีขาว หนาแน่นลอกหลุดได้ง่าย เส้นแขนงใบจำนวน 9-13 คู่ ก้านใบยาว 5-12 มม. หูใบ รูปแถบยาว 5-7 มม. สีนํ้าตาล ร่วงง่าย ช่อดอกเพศผู้ แบบช่อกระจุก ยาวได้ถึง 12 ซม. ก้านช่อดอกมีขน ดอก ก้านดอกย่อยสั้นมาก ดอกเพศผู้ กลีบเลี้ยงสีเขียวแกมแดง จำนวน 3 กลีบ เชื่อมกันเล็กน้อยที่โคน รูปรี ปลายเป็นติ่งหนามสั้น ขนาดไม่เท่ากัน กลีบเล็ก 2 กลีบ ขนาด 3.5 x 2 มม. กลีบใหญ่ 1 กลีบ ป่องพอง ขนาด 4.5 x 3.5 มม. เกือบเกลี้ยง เกสรเพศผู้ แยกกันจำนวนมาก ขนาดไม่เท่ากัน เรียงเป็นพุ่มกลมแน่น ก้านชูอับเรณูสีชมพู แตกกิ่งมาก อับเรณูสีเหลือง รูปกลม จำนวน 1 ช่อ แตกตามยาว ก้านชูอับเรณูติดที่ฐานอับเรณู ดอกเพศเมีย ไม่พบ (ภาพที่ 50)

ประเทศไทย.- พบทั่วไปในทุกภาคของประเทศไทย

การกระจายพันธุ์.- อินเดียถึงตอนใต้ของจีน ด้านตะวันตกของภูมิภาคมาเลเซียถึงหมู่เกาะโมลุกกะ (Moluccus) และหมู่เกาะเลสเซอร์ซุนดา (Lesser Sunda) ใต้หวัน

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นบริเวณชายฝั่งริมลำธารหรือบนเกาะกลางลำธารในป่าเบญจพรรณขึ้นที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 580 – 700 ม. เวลาออกดอกเดือน ธันวาคม

ชื่อพื้นเมือง.- ไคร้หน้า ไคร้ (ภาคกลาง/ภาคเหนือ); ไคร้หิน (ชุมพร); แร่ (ตรัง); กะแลแระ(มาเลย์/ยะลา) สีทีโค (กะเหรี่ยง/แม่ฮ่องสอน)

ประโยชน์.- ใบนำมาบดเป็นผง ใช้รักษาอาการผื่นคันตามผิวหนัง ใช้กันทางภาคตะวันตกเฉียงใต้ของไทย (Airy Shaw, 1972)
- รากเป็นยาขับปัสสาวะ ลำต้นเป็นยาขับเหงื่อ ยางจากลำต้นใช้แก้ไข้มาลาเรีย (วิระชัย ณ นคร, 2540)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 77 (BCU)

GESNERIACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม หรือเป็นพืชอิงอาศัย ใบเดี่ยว ออกตรงข้าม เรียงสลับ เวียนรอบข้อ หรือแผ่เป็นรัศมีติดผิวดิน ดอกมักเด่น เป็นดอกเดี่ยวหรือดอกช่อ สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 5 กลีบ กลีบดอกเชื่อมกันเป็นหลอดรูปกงล้อ รูประฆัง หรือรูปกรวย ปลายแยกเป็น 5 แฉก แบ่งเป็น 2 ซีกไม่เท่ากัน หรือเป็นรูปปากเปิด เกสรเพศผู้ 4 อัน สั้น 2 ยาว 2 ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก อับ

เรณูแบบชิดกัน หรือเชื่อมติดกันเป็นคู่ รั้งไขเหนียวกลีบ มี 1 ช่อง ออวลจำนวนมาก พลาเซนตา ตามแนวตะเข็บ ผลแบบผลแห้งแตก หรือ ผลมีเนื้อหลายเมล็ด เมล็ดจำนวนมาก

Rhyncholechum

Blume, Bijdr.: 775. 1826. – Chiliandra Griffith.

ไม้พุ่มขนาดเล็ก ลำต้นเดี่ยวหรือแตกกิ่ง ใบออกตรงข้าม พบน้อยมากที่เรียงสลับ ขนาดเท่ากันถึงเกือบเท่ากันในแต่ละคู่ ช่อดอกแบบช่อกระจุก ออกที่ซอกใบจำนวน 2-3 ดอกถึงหลายดอก เป็นช่อหลวม ๆ ใบประดับ 2 ใบ เรียงตรงข้าม กลีบเลี้ยง สมมาตรตามรัศมี ปลายแยกเป็น 5 แฉกเล็ก กลีบดอกสีขาวถึงสีแดง หรือสีม่วง สมมาตรด้านข้าง หลอดกลีบดอกรูปประฆัง แฉกกลีบดอกแบ่งเป็น 2 ซีกไม่เท่ากัน ซีกบน 2 พู ซีกล่าง 3 พู เกสรเพศผู้ 4 อัน เชื่อมติดกับหลอดกลีบดอก โกล่โคนหรือพบน้อยที่ติดบริเวณกึ่งกลาง ไมโครสพันกลีบดอก อับเรณูแตกตามยาว ก้านชูอับเรณูติดที่ฐาน เกสรเพศผู้ที่เป็นหมันมี 1 อันหรือไม่มี จำนวนดอกรูปวงแหวนหรือไม่มี รั้งไขรูปไข่ มี 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ ยอดเกสรเพศเมียรูปกลมแบน ผล แบบผลมีเนื้อหลายเมล็ด รูปไข่ถึงรูปกลม ยาวกว่ากลีบเลี้ยงเล็กน้อย แห้งไม่แตก

Rhyncholechum ellipticum (Wall. ex D. Dietrich) A. DC., Prodr. 9: 285. 1845; A.L. Weitzman & L.E. Skog in Fl. China 18: 394. 1998. - Corysanthera elliptica Wall. ex D. Dietrich, Syn. Pl. 3: 582. 1842. - Chiliandra obovata Griffith; Rhyncholechum latifolium J.D. Hooker & Thomson ex C.B. Clarke. - R. obovatum (Griffith) B.L.Burtt.

ไม้กึ่งพุ่มถึงไม้พุ่มสูง 0.8-1.5 ม. ลำต้นและกิ่งปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ สีน้ำตาล ใบ เรียงเป็นวงรอบ ช่อละ 3 ใบ ออกเป็นกระจุกอยู่ที่ปลายกิ่ง รูปไข่กลับแกมรูปใบหอกกลับ หรือรูปขอบขนานแกมรูปรี ขนาด 16-30 x 3-9 ซม. ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม โคนใบสอบเรียว ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบด้านบนเป็นสีดำนี้อ่อนนุ่ม มีขนสั้นนุ่ม ด้านล่างปกคลุมด้วยขนนุ่มยาว สีน้ำตาลทองหนาแน่น โดยเฉพาะตามเส้นใบ เส้นแขนงใบแบบขนนกจำนวน 18-27 คู่ ก้านใบยาวได้ถึง 6 ซม. ปกคลุมด้วยขนสีน้ำตาล ช่อดอก ยาวได้ถึง 10 ซม. ใบประดับ รูปขอบขนานแกมรูปใบหอก ขนาด 4-5 x 1 มม. ปลายเรียวแหลม ด้านนอกมีขนยาว ใบประดับย่อยรูปไข่ ยาว 1.5-2 มม. ติดอยู่บนก้านดอกย่อย มีขน ดอก ก้านดอกย่อยยาว 5-8 มม. มีขนสั้น ๆ กลีบเลี้ยง สีเขียวอ่อน

หลอดกลีบเลี้ยงยาว 0.75-1 มม. มีขน แฉกกลีบเลี้ยงรูปไข่แกมรูปขอบขนาน ปลายแหลมยอดทุ่ ขนาด 2×0.75 มม. ด้านนอกมีขนสั้นสีน้ำตาลหนาแน่น กลีบดอก เชื่อมกันรูปปากเปิด สีขาว หลอดกลีบดอกยาว 3.5-4 มม. เกสรทั้งสองด้าน แฉกกลีบรูปกลม กลีบบนปลายมน ขนาด 2.5-3 มม. เกสร กีบล่างหยักตื้น ๆ เกสร มีแฉกสีชมพู-แดง เกสรเพศผู้ แยกกัน ติดอยู่ที่โคนหลอด กลีบดอก ก้านชูอับเรณูยาวประมาณ 1 มม. เกสร โด่งบิด อับเรณูรูปกลม ขนาดประมาณ 1 มม. จำนวน 1 ช่อง มีตุ่มเล็ก ๆ สีน้ำตาลกระจายทั่วไป แตกเป็นช่องตามขวางหรือเป็นฝาเปิดด้านหน้า เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 2 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยาว 6-7 มม. เกสร ยอด เกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม รั้งไข่ รูปไข่หรือกึ่งรูปกลม ขนาด $1-1.5 \times 1$ มม. เกสร ออวูล จำนวน มากต่อช่อง ผล แบบมีเนื้อหลายเมล็ด กึ่งรูปกลม สีขาว ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 2-6 มม. เกสร (ภาพที่ 51)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่

การกระจายพันธุ์.- จีน ภูฐาน เนปาล ตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย พม่า ภูมิภาคอินโดจีน และมาเลเซีย

นิเวศวิทยา.- พบบริเวณที่ร่มในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 670-800 ม. เวลาออกดอกเดือน มิถุนายน – กรกฎาคม ติดผลเดือน ตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง .- ข้าสถาน หนาดตง (เชียงใหม่)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 63, 128, 182 (BCU); C. Phengkai et al. 7094, J.F. Maxwell 87-1619, 88-814, 96-1506, R. Pooma 254, H. Koyama et al. 33849 (BKF)

HYDRANGEACEAE

ไม้ล้มลุก ลำต้นตั้งตรงหรือไม้พุ่มขนาดเล็ก หนายากที่เป็นไม้อ่อนเลื้อย ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม น้อยมากที่เรียงสลับระนาบเดียว ไม่มีหูใบ ขอบใบจักฟันเลื่อยหรือหยักซี่ฟัน ดอกออกเป็นช่อแบบ ช่อเชิงหลั่นเชิงประกอบ หรือ ช่อแยกแขนง สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยงเชื่อมกัน ปลายจักซี่ฟันเล็ก ๆ หรือแยกเป็น 4-10 แฉก กลีบดอกจำนวน 4-10 กลีบ อวบน้ำเนื้อ เรียงจรดกันหรือซ้อนเหลื่อม เกสรเพศผู้ 6-14 อัน ก้านชูอับเรณูแยกกัน หรือเชื่อมกันเล็กน้อย อับเรณูมี 2 ช่อง เกสรเพศเมียมี 2-5 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมีย 2-5 อัน แยกกันหรือเชื่อมกันที่โคน ยอดเกสรเพศเมียหนา รั้งไข่กึ่ง

ใต้วงกลีบหรือใต้วงกลีบ ออวล จำนวนมาก พลาเซนตารอบแกนร่วมหรือตามแนวตะเข็บ ผลแบบ
ผลมีเนื้อหลายเมล็ด หรือผลแห้งแตกกลางพู (loculicidal capsule) เมล็ด ขนาดเล็ก

Dichroa

Lour., Fl. Cochinch.: 301. 1790. – *Cyanitis*, Reinw., in Blume, Cat. Gew. Buitenz.: 68. 1823.

ไม้พุ่ม ต้นตั้งตรง ใบรูปใบหอก ขอบใบจักฟันเลื่อย ดอกเป็นช่อแยกแขนง ออกที่ปลายกิ่ง
ดอกและผลสีน้ำเงินเข้ม หลอดกลีบเลี้ยงเชื่อมติดกับรังไข่ กลีบดอกจรดกันในดอกตูม เกสรเพศผู้
จำนวนเป็นสองเท่าของกลีบดอก อับเรณูขนาดใหญ่ หนา รูปไข่เป็นจักตื้น ๆ ที่ปลายทั้งสองด้าน รัง
ไข่กึ่งใต้วงกลีบ มี 1 ช่อ ก้านเกสรเพศเมีย 5 อัน กางออกห่างกัน ออวล จำนวนมาก พลาเซนตา
ตามแนวตะเข็บ ผลแบบมีเนื้อหลายเมล็ด

Dichroa febrifuga Lour., Fl. Cochinch.: 301. 1790; Hook. f., Fl. Br. Ind. 2: 406. 1878; Brand.,
Ind. Trees: 297. f. 126. 1978; Lecomte, Fl. Gen. I.-C. 2: 688. f. 68. 1916; Ridl., Fl. Mal.
Pen. 1: 681. 1922; T. Wongprasert in Thai For. Bull. (Bot.) 26: 25. 1998.

ไม้พุ่มสูง 1-2.5 ม. ลำต้นและกิ่งกลม เกือบใบ รูปรีแกมรูปขอบขนาน ถึงรูปไข่กลับ
ขนาด 4.5-17 x 1.5-6 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบแหลมหรือรูปลิ้ม ผิวใบด้านบนมีขนแข็งเอน
กระจายห่างๆ ด้านล่างมีขนสั้นหนานุ่มบริเวณเส้นใบ เส้นแขนงใบ 8-11 คู่ ก้านใบยาว 1.5-3 ซม.
มีขนเล็กน้อย ช่อดอก ก้านช่อดอกยาว 5-10 ซม. มีขน ดอก ก้านดอกย่อยยาว 5-6 มม. มีขนอวบ
กลีบเลี้ยง สีเขียว เกือบกลีบเลี้ยง หลอดกลีบเลี้ยงรูปถ้วยหรือรูประฆัง ยาว 2.5 มม. ผิวด้านในเกลี้ยง ด้าน
นอกมีขนกระจายห่าง ๆ แฉกกลีบเลี้ยงเป็นหยักซี่ฟันสั้น ๆ ประมาณ 0.5 มม. จำนวน 5 หยัก รูป
สามเหลี่ยม กลีบดอก แยกกัน จำนวน 5 กลีบ สีครามแกมน้ำเงิน รูปไข่แกมรูปขอบขนาน ปลาย
แหลม ขนาด 5 x 2 มม. เกือบโคนข้างหนา โค้งพับลงเมื่อบานเต็มที่ เกสรเพศผู้ แยกกัน จำนวน
10 อัน ก้านชูอับเรณูติดอยู่บนกลีบดอก ยาวประมาณ 3 มม. อับเรณูสีน้ำเงิน รูปรีแกมรูปไข่ ขนาด
1.7-2 มม. แตกตามยาวด้านข้าง ก้านชูอับเรณูติดที่ฐานอับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 5
คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียกลม ยาวประมาณ 5 มม. มีขนที่โคน ปลายแยกเป็น 5 แฉก ยอดเกสร
เพศเมียสีน้ำเงิน รังไข่ รูปไข่ เกือบเชื่อมติดกับกลีบเลี้ยง ออวล จำนวนมาก ผล ไม้พุ่ม
(ภาพที่ 52-53)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ น่าน ตาก; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เลย; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : จันทบุรี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี; ภาคใต้ : ชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี กระบี่ นครศรีธรรมราช ตรัง

การกระจายพันธุ์.- เนปาล อินเดีย ภูฐาน ลิกซิม พม่า จีน เวียดนาม กัมพูชา ภูมิภาคมาเลเซีย

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นในที่กึ่งร่มในป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,500 ม. เวลาออกดอกเดือน พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.- ฮ่อมคำ ฮ่อมดง (ภาคเหนือ) ; แพรวโพลิน ขยายคั้งใหญ่ (นครศรีธรรมราช)

ประโยชน์.- ทั้งต้นประกอบด้วยสาร dichroine, dichroidin, 4-quinazolone, dichrin A.B. febrifugin และ isofebrifugin ยาต้มจากรากและใบทำให้อาเจียน และใช้เป็นยาลดไข้ (Thawatchai Wongprasert, 1998)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 51, 123 (BCU); N. Fukuoka T-62171, H. Koyama et al. T-33434 (BKF)

ICACINACEAE

ไม้พุ่ม ไม้รอเลื้อย หรือไม้ต้น ใบเดี่ยวเรียงเวียนสลับ ขอบใบเรียบ ไม่มีหูใบ ช่อดอกออกที่ซอกใบด้านข้าง หรือที่ปลายยอด ดอกขนาดเล็ก เป็นดอกแยกเพศหรือดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 4-6 กลีบ อาจแยกกันหรือเชื่อมกันที่โคนเรียงตัวแบบซ้อนเหลื่อม หรือจรดกันในดอกตูม มักติดทนจนกระทั่งเป็นผล กลีบดอก 4-6 กลีบ แยกหรือเชื่อมกัน ปลายกลีบโค้งงอ เรียงจรดกัน เกสรเพศผู้มีจำนวนเท่าและเรียงสลับกับกลีบดอก เกสรเพศเมียประกอบด้วย 3-5 คาร์เพล รังไข่เหนือวงกลีบ มี 1 ช่อง 2 ออวูล พลาเซนตาที่ยอด ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง เมล็ด 1 เมล็ด

Pittosporopsis

Craib, Kew Bull. 1911: 28; Gagnep., Fl. Gen. I.-C. 1: 831. 1911; Sleum., Blumea 17: 241. 1969.

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก ใบเรียงตัวแบบเวียนสลับ ดอกสมบูรณ์เพศ ออกเป็นช่อแบบช่อกระจุก ตามซอกใบ มีก้านช่อดอก กลีบเลี้ยง โคนเชื่อมกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉกถึงกึ่งกลาง ติดทน จนกระทั่งเป็นผล เรียงตัวแบบกึ่งซ้อนเหลื่อมในดอกตูม กลีบดอก 5 กลีบ รูปช้อน เกสรเพศผู้ 5 อัน ก้านชูอับเรณูแยกกัน แบนและคอดแคบบริเวณปลาย อับเรณูยืดยาว ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังหรือติดตรงกลาง จานฐานดอก รูปวงแหวน อวบน้ำเนื้อ เชื่อมติดกับรังไข่ รังไข่ รูปไข่แกมรูปรี ปลายเรียวแคบ ก้านเกสรเพศเมียค่อนข้างสั้น ยอดเกสรเพศเมียขนาดเล็ก ปลายตัดหรือกึ่งเป็น 2 พู ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง เกือบกลม หรือรูปไข่ แบนเล็กน้อย

Pittosporopsis kerrii Craib, Kew Bull.: 28. 1911; Gagnep., Fl. Gen. I.-C. 1: 832; Craib, Contr. Fl. Siam, Aberdeen Univ. Studies n. 57: 38. 1912; Fl. Siam En. 1: 273. 1926; Gagnep., Fl. Gen. I.-C. suppl.: 745. f. 88(6-7). 1948; Sleum., Blumea 17: 241. 1969; in Fl. Thail. 2,1: 84. 1970. - *Pittosporopsis nervosa* Gagnep., Not. Syst. 13: 136. 1947; Fl. Gen. I.-C. suppl.: 745. f. 88(1-5). 1948.

ไม้พุ่มถึงไม้ต้นขนาดเล็ก สูงได้ถึง 6 ม. กิ่งเรียบ สีน้ำตาลแดง มีขนละเอียดเมื่อยังอ่อน กิ่งก้านแก่เกลี้ยง ใบ รูปขอบขนานหรือรูปไข่กลับแกมรูปใบหอกกลับ ขนาด 10-23 x 3.3-8 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบแหลมหรือรูปลิ้ม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ด้านบนสีเขียวอมน้ำตาลเข้ม ด้านล่างสีอ่อนเมื่อแห้ง เส้นแขนงใบ จำนวน 5-9 คู่ ก้านใบยาว 1.2-3 ซม. มีขนละเอียดเล็กน้อยถึงเกือบเกลี้ยง เป็นร่อง ช่อดอก ยาวประมาณ 2.5-5 ซม. มีขนละเอียดสีน้ำตาล ก้านช่อดอกยาว 1.2-1.5 ซม. มีขน ใบประดับ รูปสามเหลี่ยม ขนาดเล็ก ประมาณ 0.5 มม. มีขนละเอียดสีน้ำตาล ดอก ก้านดอกย่อยยาว 2-3 มม. กลีบเลี้ยง เชื่อมกัน สีเขียว รูปถ้วยยาว 1-1.5 มม. ด้านนอกมีขนละเอียดสีน้ำตาล ด้านในเกลี้ยง หลอดกลีบเลี้ยงสั้น ประมาณ 0.75-1 มม. แฉกกลีบเลี้ยงรูปสามเหลี่ยม ปลายแหลม ยาวประมาณ 0.5 มม. กลีบดอก แยกกัน สีเขียวอ่อนหรือสีขาว ยาวประมาณ 6-7 มม. ส่วนโคนเป็นก้านรูปขอบขนานขนาด 4 x 1 มม. ส่วนปลายแผ่ออกเป็นรูปคล้ายสามเหลี่ยม ขนาด 3 x 2 มม. ปลายกลีบโค้งงอ ด้านนอกมีขนละเอียด ด้านในเกลี้ยง มีสันตามยาว 1 สัน กลีบเรียงจรดกัน เกสรเพศผู้ ติดเรียงอยู่วงเดียวกับกลีบดอก ก้านชูอับเรณู แบน สีเขียวอ่อน ขนาด 4-5 x 1 มม. เกลี้ยง ปลายแหลมรูปลิ้ม อับเรณูสีเหลืองอ่อน รูปหัวลูกศร ขนาด 1.5-12 x 1 มม. เกลี้ยง จำนวน 2 ช่อง แตกตามยาว เกสรเพศเมีย ก้านเกสรเพศเมีย ยาวประมาณ 3.5 มม. เกลี้ยง ปลายค้อยๆ เรียวแหลม ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลมหรือหยักเป็น 2 พู

เล็ก ๆ จานฐานดอก รูปวงแหวน รั้งไข่ รูปไข่แกมรูปขอบขนาน ขนาด 2×1.5 มม. สีเหลือง เกสรตัวผู้
ออวุล จำนวน 2 อันต่อช่อง ผล ไม่พบ (ภาพที่ 54-55)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง น่าน

การกระจายพันธุ์.- ยูนนาน พม่า ลาว ตอนเหนือและตอนใต้ของเวียดนาม และไทย
(ต้นแบบ)

นิเวศวิทยา.- ขึ้นอยู่ริมลำธารในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 650-700 ม.
เวลาออกดอกเดือน มีนาคม

ชื่อพื้นเมือง.- มะขม

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 24, 171 (BCU); T. Smitinand 8681, 3734, TDBS
1737, H.B.G. Garrett 138 (BKF)

LAMIACEAE (LABIATAE)

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่มขนาดเล็ก หรือไม้รอเลื้อย ลำต้นและกิ่งเป็นสี่เหลี่ยม ใบออกเป็นคู่สลับตั้ง
ฉาก หรือเป็นวงรอบ ไม่มีหูใบ ดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง ช่อดอกมีหลายแบบ อาจออกที่
ซอกใบเป็นคู่ ออกเป็นช่อกระจุกวงรอบ (verticillate) ช่อกระจุกแน่น ช่อกระจุกหรือช่อแยกแขนง
กลีบเลี้ยงโคนเชื่อมกัน ปลายแยกเป็น 5 กลีบ รูปปากเปิด มักติดทนจนกระทั่งเป็นผล กลีบดอก
โคนเชื่อมกัน ปลายแยกเป็น 5 กลีบ รูปปากเปิดเช่นกัน แต่มักกว้างง่าย เกสรเพศผู้ 2 หรือ 4 อัน ติด
อยู่บนหลอดกลีบดอก เกสรเพศเมียมี 2 คาร์เพล รั้งไข่เหนือวงกลีบ มี 4 พู จำนวน 2 ช่อง แต่ดู
คล้ายมี 4 ช่อง แต่ละช่องมี 2 ออวุล พลาเซนตาที่ฐาน ก้านเกสรเพศเมียมี 1 อันอยู่ตรงกลางที่ฐาน
ระหว่างพูของรั้งไข่ (gynobasic) ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก ผลแบบผลเปลือกแข็งเมล็ด
เดี่ยว ขนาดเล็ก 4 ผล (nutlet)

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. ไม้พุ่มหรือไม้พุ่มรอเลื้อย ดอกออกเป็นกระจุกที่ซอกใบ จำนวน 2-5 ดอก ดอกสีแดง กลีบดอก
ยาว 2-3 ซม. .... 1. *Colquhounia*

1. ไม้ล้มลุกโคนมีเนื้อไม้ หรือไม้พุ่มขนาดเล็ก ช่อดอกแบบช่อเชิงลด ตั้งขึ้นที่ปลายกิ่ง ดอกสีขาว กลีบดอกยาวน้อยกว่า 1 ซม. .... 2. *Pogostemon*

1. *Colquhounia*

Wallich, Trans. Linn. Soc. London 13: 608. 1822.

ไม้พุ่ม ลำต้นตั้งตรง หรือไม้รอเลื้อย ใบมีขนแบบขนเดี่ยวหรือขนรูปดาว ขอบใบจักฟันเลื่อยหรือหยักมน ช่อดอกมีก้านหรือกิ่งไร้ก้าน ออกเป็นช่อกระจุกแน่นหรือช่อเชิงลด จำนวน 2-3 ดอก กลีบเลี้ยงรูปหลอดแกมรูปประฆัง มีเส้นใบ 10 เส้น ปลายเป็นจักเล็ก ๆ 5 หยัก ไม่เท่ากัน กลีบดอกรูปปากเปิด สีเหลืองถึงสีม่วง บางครั้งมีจุดประ หลอดกลีบดอกโค้งงอ ป่องพองบริเวณปากหลอด กลีบบนตรง กลีบล่างกางออก มี 3 พู ขนาดไม่เท่ากัน พูกลางอาจเว้าตื้น เกสรเพศผู้ 4 อัน อับเรณูรูปรี รังไข่เกลี้ยง ก้านเกสรเพศเมียปลายแยกเป็น 2 แฉก ผลรูปขอบขนานถึงรูปใบหอกกลับ

Colquhounia elegans Wall. ex Benth., Pl. Asiat. Rar. 1: 65. 1830; Hook., Fl. Br. Ind. IV: 674. 1885; T. Doan in Gagnep., Fl. Gen. I.-C. IV: 1009. fig. 105. 1935; L. Hsi-wen & I.C. Hedge in Fl. China 17: 186. 1994. - *C. Sequinii* Van.; *C. decora* Diels; *Stachys siamensis* Muschler., Kurz, For. Fl. Brit. Burm. II: 278; T. Doan in Fl. Gen. I.-C. IV: 1009. 1935.

ไม้รอเลื้อย ลำต้นและกิ่งกลม มีขนสั้น ๆ ใบ เรียงตรงข้าม รูปไข่แกมรูปรี ขนาด 1.5-12 x 0.7-5 ซม. ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม โคนใบแหลม ผิวใบมีขนสั้นนุ่มปกคลุมทั้งสองด้าน ด้านล่างมีต่อมใสขนาดเล็กจำนวนมาก เส้นแขนงใบ 4-5 คู่ ก้านใบยาว 3-10 มม. มีขนสั้น ๆ ช่อดอกปกคลุมด้วยขนสั้นหนาแน่น ใบประดับ รูปแถบ ยาว 1.5-2 มม. มีขนหนาแน่น กลีบเลี้ยง สีเขียว เชื่อมกันรูปประฆัง หลอดกลีบเลี้ยง ยาว 7-10 มม. ด้านนอกมีขน ด้านในเกลี้ยง เห็นเส้นใบแบบร่างแหชัดเจน แฉกกลีบเลี้ยงรูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม ปลายเรียวแหลม ยาว 2-3 มม. มีขน กลีบดอก สีแดง ยาวประมาณ 2.3-2.5 ซม. หลอดกลีบดอกยาว 1.8 ซม. ด้านนอกและบริเวณโคนด้านในมีขน แฉกกลีบดอกด้านนอกมีขนและจุดสีแดงเล็ก ๆ จำนวนมาก ด้านในมีขน กลีบล่างจำนวน 3 พู กลีบบน ปลายเว้าตื้น ๆ เล็กน้อย เกสรเพศผู้ แยกกัน ขนาดเกือบเท่ากัน ยาวเท่ากับกลีบดอก ติดอยู่ห่างจากโคนหลอดกลีบดอกประมาณ 1.5 ซม. ก้านชูอับเรณู มีขน อับเรณูยาว 1.5-2 มม. เกลี้ยง จำนวน 2 ช่อง แตกตามขวาง ก้านชูอับเรณูติดที่ฐานอับเรณู เกสรเพศเมีย จำนวน 4 คาร์

เพล แยกกันหรือเชื่อมกันเล็กน้อยที่โคน คาร์เพลมีคريب ขนาดไม่เท่ากัน ประมาณ 2.5-4 x 1-1.5 มม. เกสรตัวผู้ ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยาว 2.3-2.5 ซม. ปลายแยกเป็น 2 แฉก เกสรตัวผู้ ติดอยู่ที่โคนรังไข่ซึ่งมีลักษณะเว้าลึกเป็นแอ่งตรงกลางแยกเป็น 4 พู รังไข่ จำนวน 4 ช่อง ออวูล จำนวน 2 อันต่อช่อง ผล ไม่พบ (ภาพที่ 56)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่

การกระจายพันธุ์.- ยูนนาน ภูมิภาคอินโดจีน พม่า

นิเวศวิทยา.- พบเป็นปริมาณมากบริเวณที่เปิดโล่งในป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 1,600 ม. เวลาออกดอกเดือน มกราคม

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 91 (BCU); T. Smitinand 192, T. Santisuk 6697, M. Tagawa et al. 4153, Garrett 129 (BKF)

2. Pogostemon

Desf., Mem. Mus. Hist. Nat. Paris 2: 154, t. 6: 1815; Keng, Gard. Bull. Sing. 24: 151. 1969; in Fl. Mal. 1,8: 351. 1978. – *Dysophylla* Blume, Bijdr.: 826. 1826. – *Eusteralis* Rafin., Fl. Tell. 2: 95. 1836.

ไม้ล้มลุก หรือไม้พุ่มเล็ก ลำต้นมีขนปกคลุม ใบออกตรงข้ามหรือเป็นวงรอบ มีหรือไม่มีก้านใบ ดอกขนาดเล็ก เป็นช่อแบบช่อเชิงลด ใบประดับขนาดเล็ก มีขน ปลายหลอดกลีบเลี้ยงมี 5 แฉก กลีบดอกยาวพันหลอดกลีบเลี้ยง มี 4 กลีบ ขนาดเกือบเท่า ๆ กัน หรือแบ่งเป็นกลีบบน 3 กลีบ กลีบล่าง 1 กลีบ ขอบกลีบเรียบ เกสรเพศผู้ 4 อัน ยาวพันหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูตรงและมีขน ก้านเกสรเพศเมียปลายแยกเป็น 2 แฉก เกือบเท่า ๆ กัน ผลรูปรีหรือรูปไข่ ผิวเรียบหรือขรุขระ

Pogostemon heyneanus Benth. in Wall., Pl. As. Rar. 1: 31. 1830; in DC., Prodr. 12: 153. 1848; Trimen, Handb. Fl. Ceylon 3: 378. 1895; Cramer in Fl. Ceylon 3: 171. 1981. – *P. patchouli* Hook.f., Fl. Br. Ind. 4: 633. 1885 [non Pellet 1844, excl. var. *suavis* Hook. f.].

ไม้พุ่มหรือไม้กึ่งพุ่ม สูง 0.8-2 ม. ลำต้นและกิ่งแก่เกลี้ยง กิ่งอ่อนมีขน ใบ รูปไข่ ขนาด 5-23 ซม. x 2-9 ปลายใบแหลม โคนใบสอบเรียว ขอบใบจักฟันเลื่อยซ้อน เนื้อใบบาง ผิวใบด้านบนมี

ขนหนาแน่น ด้านล่างมีขนตามเส้นใบ เส้นแขนงใบ 4-6 คู่ ก้านใบยาว 1-6 ซม. มีขน ช่อดอก ยาวได้ถึง 16 ซม. ออกที่ซอกใบหรือปลายกิ่ง มีขน ใบประดับ รูปไข่ ขนาด 3.5 x 1.8 มม. ด้านนอกมีขน ด้านในเกลี้ยง ปลายแหลม กลีบเลี้ยง สีเขียว ยาวประมาณ 4 มม. ด้านนอกมีขน ด้านในเกลี้ยง หลอดกลีบเลี้ยงยาวประมาณ 3 มม. แฉกกลีบเลี้ยงปลายแหลม ยาวประมาณ 1 มม. กลีบดอก สีขาว ยาวประมาณ 6 มม. ด้านในเกลี้ยง ด้านนอกมีขน แฉกกลีบดอก จำนวน 4-5 แฉก ยาว 0.5-0.75 มม. กลีบขน 3 แฉก กลีบล่าง 1-2 แฉก ปลายกลีบแหลมถึงมน เกสรเพศผู้ แยกกัน ก้านชูอับเรณูรูปเส้นด้าย ยาวประมาณ 10 มม. บริเวณตรงกลางพองออกและมีขนยาว โคนก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกับหลอดกลีบดอก อับเรณูขนาดเล็ก รูปกึ่งกลม จำนวน 1 ช่อ แตกตามขวาง เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 4 คาร์เพล เชื่อมกันที่โคน ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยาว 9-10 มม. ปลายแยกเป็นสองง่าม เกลี้ยง รังไข่ เป็น 4 พู สูงประมาณ 0.75-1 มม. เรียบ เกลี้ยง ออวูล จำนวน 2 อันต่อช่อ ผล ไม่พบ (ภาพที่ 57)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย น่าน

การกระจายพันธุ์.- ทางตะวันตกถึงตอนใต้ของอินเดีย ตลอดถึงศรีลังกาถึงภูมิภาคมาเลเซีย

นิเวศวิทยา.- พบปริมาณมากขึ้นทั่วไปในป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,500 ม.

เวลาออกดอกเดือน มกราคม

ประโยชน์.- ใบนำมาทำเป็นยารักษาโรคเกี่ยวกับท้อง และโรคผิวหนัง (Cramer, 1981)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 92 (BCU)

LAURACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม หรือไม้ต้น มีกลิ่นหอม ใบเรียงสลับ เรียงเกือบตรงข้ามหรือเวียนสลับ มักจะเห็นเป็นกลุ่มที่ปลายกิ่ง ใบมีต่อมน้ำมัน ไม่มีหูใบ ช่อดอกแบบช่อกระจุกหรือช่อกระจุก ดอกขนาดเล็ก แยกเพศหรือสมบูรณเพศ สมมาตรตามรัศมี ส่วนประกอบของดอกมี 3 หรือเป็นจำนวนเท่าของ 3 วงกลีบรวมเรียงเป็น 2 วง เกสรเพศผู้เรียงเป็น 3 หรือ 4 วง วงที่ 3 มีต่อมสองต่อมที่โคนของก้านชูอับเรณูแต่ละอัน วงที่ 4 มักไม่สมบูรณ์ อับเรณูมี 2 หรือ 4 ช่อ แต่ละช่อมีฝาปิด รังไข่เหนือวงกลีบ มี 1 ช่อ 1 ออวูล พลาเซนตาที่ยอด ผลมักเป็นผลแบบมีเนื้อหลายเมล็ด

Litsea

Lam., Dict. 3: 574. 1789; Hutch., Gen. Fl. Pl. 1: 141. 1964.

ไม้พุ่มหรือไม้ต้น ใบเรียงสลับ หรือเกือบตรงข้าม เส้นใบแบบขนนก ช่อดอกแบบช่อซี่ร่ม ช่อเชิงหลั่น (corymb) ช่อกระจุก หรือช่อแยกแขนง ออกที่ซอกใบ ดอกแยกเพศอยู่ต่างต้น ใบประดับ 4-6 วงกลีบรวมเชื่อมกันเป็นหลอด รูปไข่ รูปรีหรือรีแกมรูปไข่ ปลายแยกเป็น 4 หรือ 6 แฉก เรียงเป็น 2 วง มีขนาดเท่าหรือเกือบเท่ากัน เกสรเพศผู้มี 9-12 หรือมากกว่า เรียงเป็น 3-4 วง วงนอก 2 วงไม่มีต่อมที่โคนก้านชูอับเรณู วงที่ 3 มีต่อม อับเรณูมี 4 ช่อ หันเข้าสู่ใจกลางดอกทั้งหมด ในดอกเพศผู้อาจมีหรือไม่มีเกสรเพศเมียที่ไม่สมบูรณ์ ในดอกเพศเมียมีเกสรเพศผู้ที่ไม่สมบูรณ์ 9-12 หรือมากกว่า เรียงเป็น 3-4 วง วงในที่โคนก้านชูอับเรณูมีต่อม ยอดเกสรเพศเมียมักขยายออก ผลรูปไข่หรือกลม ติดอยู่บนวงกลีบรวมที่เชื่อมกันเป็นหลอดสั้น ๆ

Litsea cubeba (Lour.) Pers, Syn. Pl. 2: 4. 1807.- *Laurus cubeba* Lour., Fl. Coch. 1: 252. 1790; Bakh. in Fl. Java I: 126. 1963. - *L. citrifa* Bl. Bijdr.: 595; Lecomte in Fl. Gen. I.-C. V: 138. 1914; Hook.f. in Fl. Br. Ind. V: 155. 1890.

ไม้พุ่มถึงไม้ต้นขนาดเล็ก สูง 2-4 ม. ลำต้นและกิ่งกลม มีขนละเอียดเล็กน้อยถึงเกือบเกลี้ยง มีนวลสีขาวเล็กน้อย ทุกส่วนมีกลิ่นหอมคล้ายตะไคร้ ใบ รูปไข่แกมรูปใบหอก ขนาด 2.5-15 x 1-6 ซม. ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม โคนใบแหลมถึงกลม ขอบใบเรียบ ผิวใบค่อนข้างเกลี้ยงหรือมีขนทั้งสองด้าน โดยเฉพาะด้านล่างมีขนนุ่มหนาแน่น เส้นแขนงใบแบบขนนกจำนวน 7-11 เส้น ก้านใบยาว 0.8-1.8 มม. มีขน ช่อดอก แบบช่อซี่ร่มประคบ (compound cyme) มี (4)-5-(6) ดอกย่อย ก้านช่อดอกเรียวผอม ยาว 0.5-1.3 ซม. มีขน ใบประดับ จำนวน 4 อัน เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก แยกกันหรือเชื่อมกันที่โคน ขนาดไม่เท่ากัน ขนาดเล็ก 2 อัน รูปกลม ขนาด 4.5 x 3.5-4 มม. โค้งงอเป็นรูปค้อม อีก 2 อันขนาดใหญ่ รูปกึ่งกลมแกมรูปรี ปลายกลม ขอบเป็นขนคิ้ว ขนาด 5-5.5 x 4-4.5 มม. ด้านนอกเกลี้ยง ด้านในมีขนละเอียด มีต่อมน้ำมันเป็นจุดเล็ก ๆ กระจายทั่วไป ใบประดับย่อย รูปไข่กลับแกมรูปใบหอกกลับ ปลายแหลม ขนาด 2-3 x 1-1.5 มม. มีขน ดอกไม่มีกลีบดอก ก้านดอกย่อยยาว 2-3 มม. มีขน ดอกเพศผู้: กลีบเลี้ยง สีเหลืองอ่อน เชื่อมกันเล็กน้อยที่โคนถึงเกือบแยกกัน จำนวน 6 กลีบ รูปรีแกมรูปขอบขนาน ปลายกลมหรือตัด ขนาด 2.5-3 x 1-1.5 มม. ด้านนอกเกือบเกลี้ยง ด้านในมีขน ทั้งสองด้านมีต่อมน้ำมันเป็นจุดเล็ก ๆ เกสรเพศผู้

แยกกัน จำนวน 9 อัน เรียงเป็น 3 วง วงที่ 1 และ 2 จำนวน 6 อัน โคนเชื่อมกับโคนกลีบเลี้ยงเล็ก น้อย วงใน 3 อัน ที่โคนก้านชูอับเรณูแต่ละอันมีต่อมขนาดประมาณ 0.5 มม. จำนวน 2 ต่อม ก้านชูอับเรณูยาว 1-1.5 มม. มีขนยาว อับเรณูรูปขอบขนาน ขนาด 1.5 x 0.75 มม. เกสรเพศผู้เป็นหมัน รูปไข่ สูงประมาณ 1 มม. เกสรเพศเมีย ออกเป็นช่อหรือกระจุกสั้น ๆ ตามซอกใบ ก้านดอกย่อยยาว 0.75-1 มม. มีขนละเอียด ดอกเพศเมีย ไม่มีกลีบดอก กลีบเลี้ยง เชื่อมกัน หลอดกลีบเลี้ยงยาวประมาณ 0.5 มม. มีขนหนาแน่น แฉกกลีบเลี้ยง จำนวน 6 แฉก รูปไข่ ปลายแหลมถึงมน ขนาด 1.5 มม. ด้านนอกเกลี้ยง ด้านในมีขนและต่อมน้ำมันเล็ก ๆ เกสรเพศผู้เป็นหมัน จำนวน 9 อัน เรียงเป็น 3 วง วงที่ 1 และ 2 จำนวน 6 อัน แยกกัน รูปช้อน ยาวประมาณ 1 มม. มีต่อมน้ำมัน มีขนยาว วงใน 3 อัน แต่ละอันมีต่อม 2 ต่อม อยู่ที่ก้าน เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 1 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียยาวประมาณ 0.5 มม. ค่อย ๆ เรียวแหลมไปที่ปลาย เกสรเพศเมียเป็น 2 แฉก รั้งไข่ รูปไข่ ขนาด 1.5 x 1 มม. เกสรเพศเมีย ออกดอกขนาดใหญ่เต็มช่อ ผล กลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 5-7 มม. เกสรเพศผู้ สีดำและเป็นรอยย่นเมื่อแห้ง (ภาพที่ 58)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ น่าน; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เลย; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี

การกระจายพันธุ์.- ยูนนาน อินเดีย คาบสมุทรมลายูอินโดจีน อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- พบบริเวณที่โล่งแจ้งในป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,300 ม.

เวลาออกดอกเดือน กุมภาพันธ์ เวลาติดผลเดือน พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.- จะได้นัน (เชียงใหม่); ตะไคร้ (กาญจนบุรี); ตะไคร้ต้น (เลย)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 151, 157, 158 (BCU); T. Shimizu T-20371, T.

Santisuk 1046, H.B.G. Garrett 625, J.E. Vidal et al. 6244, J.F.

Maxwell 94-774, Th. Wongprasert s.n. (BKF)

LEEACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม หรือไม้ต้นขนาดเล็ก ใบเดี่ยวหรือใบประกอบ มีหูใบ ช่อดอกแบบช่อกระจุก ออกตรงข้ามใบ ดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยงและกลีบดอกมี 4-5 กลีบ เรียงแบบจรดกันในดอกตูม เกสรเพศผู้ 4-5 อัน ติดอยู่บนหลอดเกสรเพศผู้เป็นหมัน (staminodial

tube) รั้งไข่เหนียวกลีบ มี 4-8 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน ออวูล 1 อัน ใน 1 ช่อง ผลแบบมีเนื้อหลายเมล็ด

Leea

van Royen ex Linne, Syst. Nat. ed. 12,2: 627. 1767 & Mantissa 1: 17, 124. 1767. nom. cons.; Ridsdale, Blumea 22: 57-100. 1974. – *Aquilicia* Linne, Mantissa 2: 146, 211. 1771. – *Otillis* Gaertn. Fruct. 1 icon. tab. 57. f.7. 1788. nom inval. – *Ticorea* Blanco, Fl. Filip. 85. 1837.

ไม้ล้มลุกโคนมีเนื้อไม้ ไม้พุ่มต้นตั้งตรงหรือทอดเลื้อย หรือไม้ต้นขนาดเล็ก ใบเดี่ยว เรียงสลับ ใบประกอบแบบมีใบย่อย 1 ใบ มีใบย่อย 3 ใบ หรือใบประกอบแบบขนนก 1-4 ชั้น มีหูใบติดอยู่ที่ขอบของโคนก้านใบ ใบย่อยออกตรงข้าม ขอบใบหยักมน หยักซี่ฟัน หรือจักฟันเลื่อย ผิวใบด้านล่างมักมีต่อม ช่อดอกออกตรงข้ามใบ ตั้งขึ้นหรือห้อยลง กลีบเลี้ยงเชื่อมกันรูปประมง แต่ละกลีบรูปสามเหลี่ยมปลายกลีบมีต่อม หลอดเกสรเพศผู้ที่เป็นหมันติดอยู่กับกลีบดอก อับเรณูหันเข้าสู่อังกรกลางดอก รั้งไข่กลมหรือเกือบกลม ก้านเกสรเพศเมียสั้น ผลกลมแบน

1. *Leea aequata* L., Syst. Nat. ed. 12,2: 627. 1767; Brandis, Ind. Trees.: 179. 1906; Gagnep., Fl. Gen. I.-C. 1: 940. 1912; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 486. 1922; Ridsdale, Blumea 22: 90. f. 3/12. 1974, in Fl. Males. Ser 1,7: 775. f. 18, 19. 1976. – *L. scabra* Roxb. ex Roem. & Schultes, Syst. Veg. 4: 814. 1819. – *L. hispida* Gagnep. Not. Syst. 1: 229. 1910.

ไม้พุ่มสูงได้ถึง 2 ม. ถึงกิ่งไม้ร้อเลื้อย ลำต้นและกิ่งแก่เกลี้ยง กิ่งอ่อนมีขน ใบ ประกอบแบบขนนกสองชั้น ใบย่อยจำนวน 9-12 ใบ เรียงตรงข้าม รูปรีแกมรูปขอบขนานถึงรูปใบหอก ขนาด 5-19 x 3-8 ซม. ปลายใบเรียวแหลมถึงยาวคล้ายหาง ฐานใบแหลมถึงค่อนข้างกลม ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบค่อนข้างเกลี้ยง ด้านบนมีจุดเล็ก ๆ สีน้ำตาลกระจายทั่วแผ่นใบ ใบเป็นสีเขียวอ่อนเมื่อแห้ง ก้านใบยาว 7-13 ซม. เกลี้ยง หูใบ รูปไข่กลับแกมรูปขอบขนาน ขนาด 5 x 1.3-1.5 ซม. เกลี้ยงถึงมีขนสั้น ๆ ช่อดอก แบบช่อแยกแขนงหรือช่อกระจุกเชิงประกอบ ปกคลุมด้วยขนสั้น มีใบประดับรองรับช่อดอกย่อยเด่นชัด ใบประดับ รูปไข่ มีขนาดได้ถึง 8 x 5 มม. ดอก ก้านดอกย่อยยาวประมาณ 2.5 มม. มีขนสั้น ๆ กลีบเลี้ยง รูปถ้วยสีเขียว หลอดกลีบเลี้ยงยาวประมาณ

1.5-2 มม. ด้านในเกลี้ยง ด้านนอกมีขนละเอียดเล็กน้อย แฉกกลีบเลี้ยงเป็น 5 แฉกเล็ก ๆ รูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม ปลายแหลม ยาวประมาณ 1 มม. กลีบดอก 5 กลีบ สีขาวอมเขียว ใ้คงพับลง หลอดกลีบดอกยาว 1.5-2 มม. แฉกกลีบดอกรูปไข่แกมรูปรี ปลายคุ่ม ขนาด 3.5-4 x 1.5-2 มม. เกลี้ยง เกสรเพศผู้เป็นหมัน เชื่อมกันเป็นหลอดสูงประมาณ 4 มม. สีเหลืองอ่อน เกสรเพศผู้ที่สืบพันธุ์ได้ จำนวน 5 อัน ติดอยู่ด้านนอกของหลอดเกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน ก้านชูอับเรณูแยกกัน ยาวประมาณ 1.5-2 มม. เกลี้ยง อับเรณูจำนวน 2 ช่อง ขนาดประมาณ 1.5 มม. แตกตามยาว ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังอับเรณู เกสรเพศเมีย มีก้านเกสรเพศเมียยาวประมาณ 2 มม. เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียเป็นพู่ รั้งไข่ รูปกลม ขนาดประมาณ 1 มม. เกลี้ยง จำนวน 5 ช่อง ออวูล จำนวน 1 อันต่อช่อง พลาเซนตาที่ฐาน ผล ไม่พบ (ภาพที่ 59)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ พิชณุโลก; ภาคกลาง : สระบุรี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย ภูฐาน เนปาล บังคลาเทศ พม่า ภูมิภาคอินโดจีน คาบสมุทรมลายูไปจนถึงฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.- พบบริเวณที่กึ่งร่มในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 850 ม. เวลาออกดอกเดือน พฤษภาคม

ประโยชน์.- ใบและกิ่งทำเป็นยาพอกลดอาการบวม (Burkill, 1935)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 119 (BCU); H.L.B. 704, J.F. Maxwell 74-854 (BK)

2. *Leea indica* (Burm.f.) Merr., Philip. J. Sc. 14: 245. 1919; Craib, Fl. Siam. En. 1: 318. 1926; Alston in Trimen, Handb. Fl. Ceylon 6: 54. 1931; Ridsdale in Fl. Malesiana 7: 779. 1976. – *Staphylea indica* Burm. f., Fl. Ind. 75. t. 24. f. 2. 1768. – *Leea sambucina* Willd., Sp. Pl. 1: 1177. 1797; Trimen, Handb. Fl. Ceylon 1: 297. 1893.

ไม้พุ่มสูงประมาณ 3 ม. ลำต้นและกิ่งค่อนข้างเกลี้ยง ใบ ประกอบแบบขนนกชั้นเดียว ปลายคี่หรือใบประกอบแบบขนนกสองชั้น ใบย่อย 5-7 ใบ รูปรีแกมรูปขอบขนาน หรือรูปไข่แกมรูปขอบขนาน ขนาด 3.5-18 x 1.5-6.5 ซม. ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม ฐานใบแหลมถึงมนเล็กน้อย ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ใบด้านบนเป็นสีน้ำตาลหรือสีเข้ม ด้านล่างสีน้ำตาลเมื่อแห้ง จุดเล็ก ๆ เห็นไม่ชัด ก้านใบยาวประมาณ 5 ซม. เกลี้ยง หูใบ รูปไข่กลับ มีขนาดได้ถึง 6 x 4

ชม. เกือบถึงมีขนสั้นห่าง ๆ ร่วงง่าย ช่อดอก แบบช่อแยกแขนงหรือช่อกระจุกเชิงประกอบ กว้าง มีดอกหลวม ๆ ก้านช่อดอกสีแดง ปกคลุมด้วยขนละเอียด ก้านดอกย่อยสั้น ใบประดับ รูปคล้ายสามเหลี่ยมถึงรูปสามเหลี่ยมแคบ ยาว 4(-8) มม. กลีบเลี้ยง รูปประมั่งสีเขียวแกมแดง หลอดกลีบเลี้ยงยาวประมาณ 2-2.5 มม. เกือบถึง แฉกกลีบเลี้ยงจำนวน 5 แฉก รูปไข่ ปลายแหลม ขนาด 1.3-1.5 x 0.5 มม. เกือบถึง กลีบดอก สีเขียวแกมแดง เกือบถึง หลอดกลีบดอกยาวประมาณ 1.5 มม. แฉกกลีบดอกจำนวน 5 แฉก รูปไข่ ปลายแหลม ขนาด 3-3.5 x 1.5-2 มม. เกสรเพศผู้ที่สืบพันธุ์ได้ จำนวน 5 อัน ก้านชูอับเรณูแยกกัน ยาว 1.5-2 มม. เกือบถึง อับเรณูขนาดประมาณ 1.5 มม. เกือบถึง จำนวน 2 ช่อ แตกตามยาว ปลายเป็นติ่งหนาม ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังอับเรณู เกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน เชื่อมกันเป็นหลอดยาว 2-2.5 มม. ปลายเป็นแฉกสั้น ๆ เกสรเพศเมีย มีก้านเกสรเพศเมียยาว 0.75-1 มม. เกือบถึง ยอดเกสรเพศเมียเป็นทูลกลมแบน รั้งไข่ รูปคล้ายกะทะ สูงประมาณ 0.5 มม. หรือน้อยกว่า เกือบถึง จำนวน 5 ช่อ ออวูล จำนวน 1 อันต่อช่อ พลาเซนตาที่ฐาน ผล ไม่พบ (ภาพที่ 60-61)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี; ภาคใต้ : สุราษฎร์ธานี
นราธิวาส

การกระจายพันธุ์.- ศรีลังกา อินเดีย เนปาล บังกลาเทศ พม่า ภูมิภาคอินโดจีน สิงคโปร์ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ นิวกินี ตอนเหนือของออสเตรเลีย

นิเวศวิทยา.- พบที่ค่อนข้างโล่งแจ้งในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 850 ม.
เวลาออกดอกเดือน พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.- ตองจ๋วม ตองด้อม (ภาคเหนือ); กะดังใบ (กรุงเทพฯ, จันทบุรี, เชียงใหม่); คะนางใบ (ตราด); ช้างเจิง (ฉาน); บังบายตัน (ตรัง) ; โกงกางบก (สุราษฎร์ธานี)

ประโยชน์.- ใช้รักษาโรคผิวหนัง ทำเป็นยาพอกรักษาบาดแผลทางร่างกาย ในชาวใช้แก้อาการปวดศีรษะ (Burkill, 1935)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 118, 124, 129 (BCU); H.L.B. 53, J. Sadakorn 562, A.F.G. Kerr 1258 (BK)

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม ไม้รอเลื้อย หรือไม้ต้น ใบเดี่ยว ออกตรงข้าม หรือเป็นวงรอบ หูใบมีหลายแบบ แต่มักพบหูใบอยู่ระหว่างก้านใบ ดอกอาจเป็นดอกเดี่ยว หรือดอกช่อแบบช่อกระจุก ช่อกระจุกเชิงประกะบ หรือช่อกระจุกแยกแขนง ออกที่ซอกใบหรือปลายกิ่ง ดอกสมบูรณ์เพศหรือแยกเพศ หรือมีทั้งดอกสมบูรณ์เพศ ดอกเพศผู้และดอกเพศเมียอยู่บนต้นเดียวกัน สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 4-5 กลีบ แยกหรือเชื่อมกัน กลีบดอก 4-5 หรือ 10 เชื่อมกันเป็นหลอด เกสรเพศผู้จำนวนเท่ากับแฉกกลีบดอก ติดอยู่บนหลอด และเรียงสลับกับแฉกกลีบดอก เกสรเพศเมียประกอบด้วย 2 คาร์เพล รังไข่เหนือวงกลีบ พบน้อยที่เป็นแบบกิ่งได้วงกลีบ มี 2 ช่อ ออกลจำนวนมากในแต่ละช่อ พลาเซนทารอบแกนร่วม ผลแบบแห้งแตกหรือผลมีเนื้อหลายเมล็ด

Gelsemium

Juss., Gen. Pl. : 150. 1789.

ไม้พุ่มรอเลื้อย หรือไม้เลื้อยมีเนื้อไม้แตกเป็นพุ่ม ใบมีก้าน ไม่มีหูใบ ดอกขนาดกลาง ออกเป็นช่อแบบช่อกระจุกแยกแขนง หรือช่อกระจุกเชิงประกะบ บางครั้งอาจพบเป็นดอกเดี่ยว ส่วนประกอบของดอกมี 5 ส่วน หรือเป็นจำนวนเท่าของ 5 กลีบเลี้ยงแยกกัน กลีบดอกรูปกรวย เกสรเพศผู้โผล่พ้นกลีบดอก ผลแบบผลแห้งแตก เมล็ดมีปีก

Gelsemium elegans (Gardn. & Champ.) Benth., J. Linn. Soc. Bot. 1: 90. 1856; Kurz, Fl. Burm. 2: 249. 1877; Dop in Fl. Gen. I-C. 4: 162. 1912; Kerr in Fl. Siam. En. 3: 51. 1951; Leenhouts in Fl. Mal. 1,6: 343. fig. 27. 1962; Tirel-Roudet in Fl. C.L.V. 13: 69. 1972; Griffin & Parnell in Fl. Thail. 6,3: 206. fig. 89. plate XX: 2. 1997.- *Mediclia elegans* Gardn. & Champ. in Hook., J. Bot. Kew Misc. 1: 324. 1829.

ไม้เถาเนื้อไม้แข็ง หรือไม้พุ่มทอดเลื้อย ลำต้นและกิ่งกลม เกือบถึงเกือบเกลี้ยง ใบ รูปไข่แกมรูปใบหอก ขนาด 5-14 x 1.5-7 ซม. ปลายใบเรียวแหลมยาว โคนใบแหลมถึงมน ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน เส้นแขนงใบ 5-7 คู่ ก้านใบยาว 6.5-13 มม. เกือบถึงเกือบเกลี้ยง ใบประดับย่อย รูปไข่แกมรูปใบหอก ขนาด 1-2 มม. ขอบเป็นขนครุย ดอก สมบูรณ์เพศ ก้านดอกย่อยยาว 5-10 มม. มีขนละเอียดถึงเกือบเกลี้ยง กลีบเลี้ยง สีเขียว หลอดกลีบเลี้ยงสั้น ประมาณ 1 มม. เกือบถึงเกือบเกลี้ยง แฉกกลีบเลี้ยงเล็กเกือบถึงโคน รูปใบหอก ปลายสอบแหลม ขอบเป็นขนครุยละเอียด ขนาด 3.5 x 1 มม.

เกลี้ยงทั้งสองด้าน กลีบดอก สีเหลืองสด หลอดกลีบดอกยาว 1 ซม. เกลี้ยงทั้งสองด้าน คอหลอดดอกด้านในสีส้มและมีเส้นประสีแดง แฉกกลีบดอก เรียงซ้อนเหลื่อม รูปไข่แกมรูปรี ปลายเป็นติ่งแหลม ขนาด 8×5 มม. เกลี้ยงทั้งสองด้าน เกสรเพศผู้ แยกกัน ยาวประมาณ 1-1.2 ซม. ก้านชูอับเรณูรูปเส้นด้าย เกลี้ยง อับเรณูรูปไข่หรือกึ่งรูปหัวใจเล็กน้อย ขนาด 1.5-2 มม. เกลี้ยง จำนวน 2 ช่อง แตกตามยาว ก้านชูอับเรณูติดที่ฐานอับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 2 คาร์เพล ยาวประมาณ 8 มม. ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยาว 6-7 มม. เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 4 แฉก รั้งไข่ รูปไข่แกมรูปขอบขนาน ขนาด 2.5×1 มม. เกลี้ยง ผล เดี่ยว รูปรีแกมรูปขอบขนาน ขนาด 1.5×0.6 ซม. โป่งพอง กลีบเลี้ยงติดทนในผล เมล็ดแบน มีปีก ขอบจักเป็นครุย เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 4 มม. จำนวน 8-10 เมล็ดต่อช่อง (ภาพที่ 62-63)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ แพร่; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เลย; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี; ภาคใต้ : กระบี่ นราธิวาส

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย ศรีลังกา ลาว เวียดนาม จีน ฮองกง (ต้นแบบ) คาบสมุทรมลายู อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นบริเวณที่ค่อนข้างโล่ง ในป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,350 ม. เวลาออกดอกเดือน ธันวาคม

ชื่อพื้นเมือง.- ก๊กม่วน (อุดรธานี); มะเค็ด สามใบตาย มะลินรก (น่าน)

ประโยชน์.- ทั้งต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งใบและราก มีพิษอย่างแรง (มีอัลคาลอยด์หลายชนิด) ที่ความเข้มข้นต่ำ ๆ ใช้เป็นยาลดไข้ นอกจากนี้ใช้ใบ 3 ใบ นำมาขยเป็นชา 1 ด้วย ทำให้ตายได้ (Griffin & Parnell, 1997)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 153 (BCU); Th. Wongprasert s.n., T. Smitinand s.n. (BKF)

LORANTHACEAE

พืชเบียน อาศัยดูดอาหารจากพืชชนิดอื่นที่อาศัยอยู่ ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม หรือใบลดรูปเป็นแผ่นเล็ก ๆ ใบมักหนาเหนียวคล้ายแผ่นหนัง ไม่มีหูใบ ดอกแยกเพศหรือสมบูรณเพศ มักมีสีสดโต สมมาตรตามรัศมี หรือด้านข้าง ใบประดับมี 1-3 ใบ กลีบอาจแยกเป็นกลีบเลี้ยงและกลีบดอกชัดเจน หรือมีกลีบวงเดียว เรียกกวงกลีบรวม ซึ่งอาจมีรูปร่างคล้ายกลีบเลี้ยงหรือคล้ายกลีบดอก

แยกหรือเชื่อมกัน ถ้าเชื่อมกันกลีบมักจะแตกออกตามยาวเพียงด้านเดียว เกสรเพศผู้มีจำนวนเท่ากับจำนวนกลีบดอกหรือวงกลีบรวม ติดอยู่บนหลอดตรงข้ามกับกลีบ เกสรเพศเมียประกอบด้วย 3-4 คาร์เพล รังไข่ได้วงกลีบ มี 1 ช่อง ออวูล 1 ไม่ชัดเจน พลาเซนตาที่ฐาน ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม ผลส่วนมากคล้ายผลมีเนื้อหลายเมล็ด (berry) แต่มีเมล็ดเดียว

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. กลีบดอกแยกกัน มีใบประดับ 1 ใบรองรับแต่ละดอก..... 1. *Helixanthera*
1. กลีบดอกเชื่อมกัน มีใบประดับ 2-3 ใบ ที่โคนกลีบเลี้ยง ..... 2. *Macrosolen*

1. *Helixanthera*

Lour., Fl. Coch. 1: 142. 1790; Danser, Bull. Jard. Bot. Buitenzorg III, 11: 368. 1931.

ไม้พุ่ม ลำต้นเหนือดินเกาะดูอาหารจากพืชอื่นที่อาศัยอยู่ บางครั้งพบใช้ไหลซึ่งสร้างเซลล์เบียน หรือพบน้อยมากที่ใช้รากเบียน ใบออกตรงข้าม เรียงห่าง ๆ หรือบางครั้งเรียงกันแน่นดูคล้ายออกเป็นวงรอบ ช่อดอกแบบช่อกระจุก หรือช่อเชิงลด ใบประดับ 1 ใบ รองรับแต่ละดอก ส่วนประกอบของดอกมี 4-6 หรือเป็นจำนวนเท่าของ 4-6 กลีบเลี้ยงเชื่อมกัน กลีบดอกแยกกัน สมมาตรตามรัศมีหรือเกือบสมมาตรตามรัศมี ก้านชูอับเรณูติดที่ฐานของอับเรณู ก้านเกสรเพศเมียตรงจำนวน 1 อัน หรือคอดแยกกันเป็นส่วนบนและส่วนล่าง ขนาดต่างกัน ยอดเกสรเพศเมียเป็นปุ่มกลม ผล รูปไข่

Helixanthera parasitica Lour., Fl. Cochinch.: 142. 1790; B. Hansen & K. Larsen in Bull. Jard. Bot. 16. Ser. III: 15. 1938. - *Loranthus pentapetalous* Roxb., Fl. Ind. 2: 211. 1824; Craib in Kew Bull. 1911: 454; Lecomte in Fl. Gen. I.-C. 5:196. 1915; Ridley, Fl. Mal. Pen. 3: 152. 1924.

ไม้พุ่มเบียน ลำต้นและกิ่งกลม เกลี้ยง ใบ รูปไข่หรือรูปไข่แกมรูปรี ขนาด 5-11 x 2.5-7 ซม. ร่วงง่าย ปลายใบแหลมถึงมน โคนใบมนหรือสอบเรียวเล็กน้อย ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน เส้นแขนงใบแบบขนนก จำนวน 5-9 คู่ เห็นไม่ชัด ก้านใบยาว 1.5-2 ซม. ช่อดอก สีแดง

สด ใบประดับ รูปค้อม หุ้มอยู่ด้านหนึ่งของหลอดกลีบเลี้ยง มีขนละเอียด ขอบเป็นขนครุย ดอก ก้านดอกย่อยสั้น ประมาณ 2 มม. เกสรตัวผู้ กว้างเชื่อมกันรูปคนโท ยาวประมาณ 3 มม. สีแดง ปลายหยักเป็น 5 แฉก ไม่ชัดเจน ปกคลุมด้วยขนละเอียด กลีบดอก แยกกัน จำนวน 5 กลีบ สีแดง ยาวประมาณ 5-8 มม. กลีบหนา ปลายมีวงหีบออกด้านนอกเมื่อบานเต็มที่ โคนป่องออกคล้ายรูปคนโท กลีบเรียงจรดกัน ปกคลุมด้วยขนละเอียดเล็กน้อย เกสรเพศผู้ แยกกัน จำนวน 5 อัน ติดอยู่ที่โคนและเรียงตรงข้ามกับกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสีขาว ยาวประมาณ 2 มม. อับเรณูรูปขอบขนาน สีเหลือง ขนาด 1.5-1.8 มม. เกสรเพศเมีย มี 1 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียเป็นห้าเหลี่ยม ยาวประมาณ 6 มม. เป็นข้อ มีขนละเอียด ยอดเกสรเพศเมียเป็น 3 พู หรือกิ่งรูปกลม รั้งไข้ เชื่อมติดกับกลีบเลี้ยง ออวูล ตั้งขึ้น จำนวน 1 อันต่อช่อง ผล ไม่พบ (ภาพที่ 64)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : ตราด; ภาคใต้ : ชุมพร

การกระจายพันธุ์.- เนปาลถึงตอนใต้ของจีน คาบสมุทรมลายู อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.- เป็นพืชเบียนอยู่บนกิ่งต้นห้อ พบอยู่ทั่วไปในป่าดิบเขาที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,200 ม. เวลาออกดอกเดือน พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.- กาฝากก่อ (ภาคเหนือ); กาฝากไม้มังตาล (ชุมพร); เตอสีนะเดอ (แม่ฮ่องสอน)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 12, 46 (BCU); C.H. & B.S. 298 (BKF)

2. Macrosolen

Blume in Schult., Syst. Veg. 7,2: 1731. 1830; Tiegh., Bull. Soc. Bot. France 42: 442. 1895; Danser, Bull. Jard. Bot. Buitenzorg III,11: 271. 1931; Barlow in Fl. Males. 13: 358. 1997. -Blumella Tiegh., Bull. Soc. Bot. France 42: 441. 1895.

พืชเบียน มักแตกออกเป็นพุ่ม ส่วนใหญ่ใบออกตรงข้าม ช่อดอกแบบช่อกระจุกกิ่งช่อเชิงลดหรือช่อซี่ร่ม มีใบประดับย่อยที่ฐานกลีบเลี้ยง 1 คู่ ดอกสมบูรณ์เพศ มีทั้งกลีบเลี้ยงและกลีบดอกอย่างละ 6 กลีบ กลีบดอกเชื่อมปลายแยกเป็น 6 กลีบ รูปแถบยาว ในดอกตูมโคนกลีบป่องออกเชื่อมหรือแยกออกเป็นแถบหรือปีก 6 อัน แล้วรวมเป็นคอคอดสั้น ปลายกลีบขยายออกเป็นรูปกระบองหรือกลม ในดอกบานกลีบมักมีวงเป็นวง ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดที่ฐานอับเรณู ผลกลมหรือรูปรี

Macrosolen cochinchinensis (Lour.) Tiegh., Bull. Soc. Bot. France 41: 122. 1894; Backer & Bakh.f, Fl. Java 2: 69. 1965; Barlow in Fl. Malesiana ser I,13: 366. 1997. – Loranthus cochinchinensis Lour., Fl. Coch.: 195. 1790.

ไม้พุ่มเบียน ลำต้นและกิ่งกลมเกลี้ยง ใบ รูปไข่แกมรูปรี หรือรูปขอบขนาน ขนาด 7-12 x 2.2-5 ซม. ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม ฐานใบรูปลิ้ม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน เนื้อใบหนา ก้านใบยาวได้ถึง 1 ซม. เกลี้ยง ดอก ออกเป็นช่อกระจุกคล้ายช่อเชิงลดสั้น ๆ ยาวประมาณ 3 ซม. ช่อละ 2-7 ดอก ที่ช่อใบ เกลี้ยง ก้านช่อดอกยาว 8-10 มม. เกลี้ยง ก้านดอกย่อยเป็นข้อต่อกับก้านช่อดอก ยาว 3-4 มม. แต่ละดอกมีใบประดับจำนวน 3 ใบรองรับ ใบประดับ เชื่อมกันเล็กน้อยที่โคน รูปไข่ ปลายแหลม ขนาด 2 x 1.5 มม. เกลี้ยง ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยมแกมรูปไข่ กว้างขนาดประมาณ 1 มม. จำนวน 1-3 ใบอยู่ที่โคนก้านช่อดอก กลีบเลี้ยง เชื่อมกันรูปประฆัง ปลายตัด สีเขียว ขนาด 3.5 x 2 มม. เกลี้ยง กลีบดอก รูปประฆังยาว 10-11 มม. สีเหลืองแกมเขียว เกลี้ยงทั้งสองด้าน แฉกกลีบดอกปลายแหลม โค้งทับลง รูปขอบขนาน ขนาด 5 x 1 มม. เกสรเพศผู้ จำนวน 6 อัน ยาว 9-10 มม. เกลี้ยง ก้านชูอับเรณูกลม เกลี้ยง เชื่อมติดและเรียงตรงข้ามกับแฉกกลีบดอก อับเรณูรูปขอบขนาน ขนาดประมาณ 1 มม. เกลี้ยง จำนวน 2 ช่อ แตกตามยาว ก้านชูอับเรณูติดที่ฐานอับเรณู เกสรเพศเมีย มีก้านเกสรเพศเมียเรียวยาวประมาณ 8 มม. เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียเป็นปุ่มกลม ขนาดประมาณ 0.5 มม. สีส้ม รังไข่ เชื่อมติดกับกลีบเลี้ยง รูปไข่แกมรูปรี ขนาด 3-4 x 2-2.5 มม. เกลี้ยง จำนวน 1 ช่อ ออวูล ขนาดเล็ก จำนวนมาก พลาเซนทารอบแกนร่วม ผล ไม่พบ (ภาพที่ 65)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่; ภาคตะวันออก : นครราชสีมา ชัยภูมิ สุรินทร์;

ภาคใต้

การกระจายพันธุ์.- เอเชียได้จากเทือกเขาหิมาลัยไปทางตะวันออกจนถึงตอนใต้ของจีน ลาว

กัมพูชา เวียดนาม และพบกระจายทั่วไปจากคาบสมุทรมลายูถึงนิวกินี

นิเวศวิทยา.- พบบริเวณที่ร่มในป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,550 ม.

เวลาออกดอกเดือน มีนาคม

ชื่อพื้นเมือง.- ประทัดนวล (ภาคใต้)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.-

P. Klinratana 169 (BCU); A.F.G. Kerr 20224, J.F. Maxwell

76-182, Paisook Santivatana 244-80 (BK)

MALVACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม หรือไม้ต้น มักมีขนรูปดาวปกคลุม ใบเดี่ยว เรียงสลับ ขอบใบจักฟันเลื่อย หรือหยักเว้าแบบรูปฝ่ามือ มีหูใบ ดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี มักมีสีส้มสวยงาม ออกเดี่ยว ๆ หรือเป็นช่อ กลีบเลี้ยง 5 กลีบ ส่วนมากมีริ้วประดับรองอยู่อีกชั้นหนึ่ง กลีบดอกมักมีขนาดใหญ่ 5 กลีบ บิดเวียน เกสรเพศผู้จำนวนมาก ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกันเป็นหลอดหุ้มรอบเกสรเพศเมีย อับเรณูมี 1 ช่อง ละอองเรณูมีมีหนาม รังไข่เหนือวงกลีบ มี 5 ถึงหลายช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม ก้านเกสรเพศเมียแยกเป็นแฉก มีจำนวนเท่ากับช่องของรังไข่หรือเป็นสองเท่า ผลแบบผลแห้งแตก (capsule) หรือผลแยกแล้วแตก (schizocarp)

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. ดอกขนาดเล็ก เส้นผ่านศูนย์กลางของดอกน้อยกว่า 1.5 ซม. อับเรณูติดเป็นกลุ่มอยู่ที่ปลายหลอดเกสรเพศผู้ ..... 3. Sida
1. ดอกขนาดกลางหรือใหญ่ เส้นผ่านศูนย์กลางของดอกมากกว่า 2 ซม. อับเรณู ยื่นออกมาที่ความยาวของหลอดเกสรเพศผู้
  2. ดอกสีชมพู ขนาดกลาง เส้นผ่านศูนย์กลางของดอกประมาณ 2-3 ซม. ผลแบบผลแยกแล้วแตก ..... 5. Urena
  2. ดอกสีเหลืองสด หรือสีขาวเปลี่ยนเป็นสีเหลืองอมส้ม ขนาดใหญ่ เด่นสะดุดตา เส้นผ่านศูนย์กลางของดอกมากกว่า 3 ซม. ผลแบบผลแห้งแตกกลางพู่หรืออาจไม่แตก
    3. ดอกสีเหลืองสด ตรงกลางดอกสีม่วงเข้ม ยอดเกสรเพศเมียเป็น 5 ร่อง ตามยาวหรือ 5 แฉกริ้วประดับ 3-16 กลีบ มักติดทนหรือร่วงง่าย
    4. ริ้วประดับ 4-16 กลีบ มักติดทน กลีบเลี้ยงคล้ายกาบ ปลายเป็น 5 หยักเล็ก ๆ ก้านเกสรเพศเมียปลายแยกเป็น 5 แฉง ..... 1. Abelmoschus
    4. ริ้วประดับ 3-6 กลีบ ร่วงง่าย กลีบเลี้ยงแข็งรูปถ้วย ปลายเรียบ หรือเป็น 5 หยักเล็ก ๆ ก้านและยอดเกสรเพศเมียรูปคล้ายกระบองมี 5 ร่อง ตามยาว ..... 4. Thespesia

3. ดอกสีขาวแล้วเปลี่ยนเป็นสีเหลืองอมส้ม ตรงกลางดอกสีน้ำตาลแดง ยอดเกสรเพศเมียเป็น 10 พู ไร่ก้าน ไร่ประดับ 4-5 กลีบ ติดทนจนเป็นผล ..... 2. *Cenocentrum*

1. *Abelmoschus*

Medicus, Malv.: 46. 1787; Hochr., Candollea 2: 81. 1914; Kearney, Am. Midl. Nat. 46: 110. 1951. – *Hibiscus* sect. *Abelmoschus* (Medic.) DC., Prod. I: 449. 1824; Hochr., Ann. Cons. Jard. Bot. Geneve 4: 148. 1900.

ไม้ล้มลุกหรือไม้พุ่มขนาดเล็ก มักปกคลุมด้วยขนคล้ายหนามที่เกิดจากผิว ใบหยักเว้าเป็นพู มักเป็นรูปเงี่ยงใบหอก (hastate) หรือรูปหัวลูกศร (sagittate) ดอกออกที่ซอกใบ เป็นดอกเดี่ยวหรืออาจเป็นช่อแบบช่อกระจุก ไร่ประดับมี 4-16 กลีบ ส่วนใหญ่มักติดทน แยกกันหรือเชื่อมกันเล็กน้อย กลีบเลี้ยงลักษณะคล้ายกาบ ปลายเป็น 5 หยักเล็ก ๆ แยกออกด้านหนึ่งในขณะที่ดอกบาน กลีบดอกขนาดใหญ่หรือขนาดกลาง ส่วนใหญ่มีสีเหลืองตรงกลางสีม่วงเข้ม บางครั้งเป็นสีขาวหรือสีชมพู หลอดเกสรเพศผู้สั้นกว่ากลีบดอกมาก มีอับเรณูติดอยู่ทั่วทั้งหลอด รังไข่มี 5 ช่อง ก้านเกสรเพศเมีย 1 อัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก ยอดเกสรเพศเมียคล้ายจาน ผลแห้งแตกกลางพู เมล็ดจำนวนมากต่อช่อง รูปไต

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ใบหยักเป็นแฉกตื้น ๆ 3-5 แฉก ผิวใบมีขนรูปดาวกระจายห่าง ๆ ทั้งสองด้าน เกือบทุกส่วนปกคลุมด้วยขนหยาบแข็ง ..... 1. *A. manihot* ssp. *tetraphyllus*
1. ใบหยักเป็นแฉกลึก 5 แฉก ผิวใบมีขนหนาแน่นทั้งสองด้าน ทุกส่วนปกคลุมด้วยขนยาวหนาแน่น ..... 2. *A. moschatus* ssp. *moschatus*

1. *Abelmoschus manihot* (L.) Medicus ssp. *tetraphyllus* (Roxb. ex Hornem.) Borss., Candollea 2: 87. 1924; Hu, Fl. China, fam 153: 36, t. 18. f. 6. 1955; J.B. Waalkes, Blumea XIV, I: 99. 1966. – *Hibiscus pungens* Roxb., Fl. Ind. ed. Carey 3: 213. 1832; Mast., in Fl. Br. Ind. I: 341. 1875; Gagnep., in Suppl. Fl. Gen. I.-C. I: 384. 1945. – *Hibiscus manihot*

var. pungens (Roxb.) Hochr., Ann. Cons-Jard. Bot. Geneve 4: 155. 1900. - Abelmoschus multilobatus Merr., Philip. J. Sc. I, Suppl. 208. 1906.

ไม้พุ่มหรือไม้กึ่งพุ่ม สูงประมาณ 1.5 ม. ลำต้น กิ่ง และเกือบทุกส่วนปกคลุมด้วยขนแข็ง ใบ กิ่งรูปกลม ขนาดกว้าง 3-12 ซม. ยาว 2.5-11 ซม. หยักเป็นแฉกตื้น ๆ 3-5 แฉก ปลายใบแหลม ถึงเรียวแหลม โคนใบรูปหัวใจ ขอบใบจักฟันเลื่อยแกมหยักซี่ฟัน ผิวใบมีขนรูปดาวกระจายห่าง ๆ ทั้งสองด้าน เส้นใบออกจากจุดเดียวกันที่โคนใบจำนวน 5 เส้น ก้านใบยาวได้ถึง 8 ซม. มีขน หูใบ รูปใบหอก ขนาด 9-11 x 2.5-3.5 มม. ปกคลุมด้วยขนหยาบแข็ง ปลายเรียวแหลม ดอก เดี่ยว เส้นผ่านศูนย์กลางดอกประมาณ 6-8 ซม. ก้านดอกยาว 1.5 ซม. มีขนลาก ริวประดับ แยกกันจำนวน 4-5 กลีบ รูปใบหอก ขนาดไม่เท่ากัน ยาวประมาณ 20-30 x 8-10 มม. สีเขียวอมน้ำตาล ขอบกลีบมีขนแข็ง ปลายกลีบเรียวแหลม กลีบเลี้ยง สีเขียว เชื่อมติดกับกลีบดอก ยาวประมาณ 3 ซม. ผิวด้านนอกมีขนสั้นนุ่ม กลีบดอก แยกกัน สีเหลืองสด บริเวณโคนด้านในสีน้ำตาลแดง กลีบรูปไข่ กลีบ ปลายมนกลม ขนาด 6.5-7 x 3-6 ซม. เกสรเพศผู้ หลอดเกสรเพศผู้ยาวประมาณ 2.5 ซม. สีเหลืองหรือขาว เกสรเพศเมีย อับเรณูสีเหลือง กิ่งไร่ก้าน มีช่องเดียว ก้านชูอับเรณูติดที่ฐานอับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 5 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมีย ยาว 3-5 มม. โด่งทับลง สีเหลืองหรือขาว ยอดเกสรเพศเมียกลม มีขนกำมะหยี่สีน้ำตาลแดง รังไข่ รูปไข่ 5 พู ขนาด 10 x 7-8 มม. เกสรเพศเมีย ออวูล จำนวนมาก ผล รูปไข่แกมรูปรีขอบขนาน หัวเหลี่ยม ขนาด 3.5-6 x 1.7-2.3 ซม. มีขนแข็งปกคลุมหนาแน่น ปลายผลเรียวแหลมยาว ริวประดับติดทนในผล เมล็ด รูปกลมถึงรูปไต สีน้ำตาลเข้ม จำนวน 10-12 เมล็ดต่อช่อง (ภาพที่ 66)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย แพร่ เพชรบูรณ์; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย ปากีสถาน จีนตอนใต้ คาบสมุทรมลายู สุมาตรา ฟิลิปปินส์

ตอนเหนือของออสเตรเลีย

นิเวศวิทยา.- พบบริเวณที่เบียดโล่งของป่าที่ถูกรบกวนในป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,430 ม. เวลาออกดอก-ติดผล เดือนธันวาคม

ชื่อพื้นเมือง.- ปอฝ้าย (ภาคเหนือ); ปอแก้ว (แพร่ เพชรบูรณ์)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 154 (BCU); Beusekom et al. 3684 (BKF)

2. Abelmoschus moschatus ssp. moschatus Medicus, Malv.: 46. 1787; J.B. Waalkes, Blumea XIV,1: 91. 1966; Holth. & H.J. Lam, Blumea 5: 212. 1942; Hu, Fl. China, fam. 153:

38. t. 9, f. 1-4. 1955; Backer & Bakh.f., Fl. Java I: 435. 1963. - Hibiscus abelmoschus Linne, Sp. Pl.: 696. 1753; Mast., in Fl. Br. Ind. I.: 342. 1875; Trimen, Handb. Fl. Ceyl. I: 156. 1893; Gagnep., in Fl. Gen. I.-C. I: 434. 1910; Ridley, Fl. Mal. Pen. I: 258. 1922; Craib, Fl. Siam En. I:156.1925. -Hibiscus pseudo-abelmoschus Blume, Bijdr. 2:70. 1825.

ไม้พุ่มสูง 1-1.5 ม. ทุกส่วนปกคลุมด้วยขนยาวหนาแน่น ใบ รูปกลม ขนาดกว้าง 10-16 ซม. ยาว 9-15 ซม. เป็นแฉกลึก 5แฉก รูปไข่แคบแกมรูปขอบขนาน ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม โคนใบรูปหัวใจ ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบมีขนหนาแน่นทั้งสองด้าน ด้านบนมีต่อมกลมขนาดเล็กจำนวนมาก เส้นใบออกจากจุดเดียวกันจากโคนใบ จำนวน 5 เส้น ก้านใบยาวได้ถึง 18 ซม. มีขน หู ใบ รูปแถบ จำนวน 2 อัน ยาว 1-1.2 มม. มีขน ดอก เส้นผ่านศูนย์กลางของดอกประมาณ 10 ซม. ก้านดอกยาว 3-7.5 ซม. รั้วประดับ แยกกัน จำนวน 5-6 กลีบ รูปแถบแกมรูปใบหอก สีเขียว ขนาด 20 x 2-2.5 มม. มีขน กลีบเลี้ยง สีเขียวขนาด 3 x 2.5 ซม. มีขนทั้งสองด้าน ปลายกลีบแหลม กลีบดอก แยกกัน สีเหลืองสด บริเวณโคนด้านในตรงกลางสีน้ำตาลอมแดงเข้ม กลีบดอก รูปกึ่งกลมหรือรูปไข่กลับ ปลายมนกลมถึงตัด ขนาด 6-7 x 3-5 ซม. เกสรเพศผู้ หลอด เกสรเพศผู้สีเหลือง ยาว 1.5-2 ซม. อับเรณู ขนาด 0.5 มม. แตกตามขวาง ก้านชูอับเรณูติดที่ฐาน อับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 5 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียยาว 2-3 มม. ยอดเกสรเพศเมีย สีน้ำตาลอมแดง ไข่ รูปไข่แกมรูปทรงกระบอก ขนาด 5-6 มม. มีขน ออวูล จำนวนมาก ผล ไม้พอบ (ภาพที่ 67)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย นครสวรรค์; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: จันทบุรี; ภาคกลาง :

กรุงเทพฯ; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย ตอนใต้ของจีน คาบสมุทรมอินโดจีน ภูมิภาคมาเลเซีย หมู่เกาะแปซิฟิก

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นอยู่ใกล้น้ำริมถนนตัดผ่าน ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 750 ม. เวลาออกดอก เดือนตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.- ชะมดต้น

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 69 (BCU); Beusekom et al. 3416, D. Bunphong 42 (BKF)

Gagnep. in H. Lec., Notulae Systemat.: 78. 1909; in Fl. Gen. I.—C. I: 443. 1910.

ไม้ล้มลุกหรือไม้กึ่งพุ่ม ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปหัวใจ ปลายหยักเป็นหลายเหลี่ยม ก้านใบยาว มีหูใบ ดอกเรียงตัวคล้ายช่อเชิงหลั่น ออกตามซอกใบ มีริ้วประดับ 4 อัน ขนาดใหญ่ กลีบเลี้ยงเชื่อมกันรูปประฆัง แฉกกลีบเลี้ยงสั้น รูปสามเหลี่ยมแบน เกสรเพศผู้จำนวนมาก ก้านชูอับเรณูเชื่อมกันเป็นหลอด อับเรณูเรียงเวียนสลับ มีก้าน รังไข่มีขน จำนวน 10 ช่อง ออวุลจำนวนมากในแต่ละช่อง ยอดเกสรเพศเมีย จำนวน 10 พู ผลแยกแล้วแตก จำนวน 10 ซีก ปกคลุมด้วยขนหยาบแข็ง เมล็ดรูปไต เกลี้ยง

Cenocentrum tonkinense Gagnep. in H. Lec., Notulae Systemat.: 78. 1909; in Fl. Gen. I.—C. I: 443. Pl. XXI. 1910.

ไม้กึ่งพุ่ม มีเนื้อไม้แข็ง แตกกอหรือไม้พุ่มสูง 1-1.5 ม. ทุกส่วนปกคลุมด้วยขนยาวหยาบแข็งสีชาวนาแน่น ขนมีทั้งขนเดี่ยวและขนแตกแขนง 2-3 แขนง และหลุดติดมือเมื่อโดนสัมผัส ใบรูปกลม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 4-13 ซม. ปลายหยักเป็น 5-7 พู ตื้น ๆ ปลายแหลมหรือเรียวแหลมถึงเป็นติ่งแหลม ฐานใบรูปหัวใจ ขอบใบหยักที่ฟันถึงหยักมน เส้นใบออกจากจุดเดียวกันที่โคนใบ 5-7 เส้น ก้านใบยาว 5-10 ซม. หูใบ รูปไข่ ขนาด 10-12 x 5-6 มม. ปกคลุมด้วยขนสาก ปลายเรียวแหลม ดอก มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 10-12 ซม. ก้านดอกยาวได้ถึง 12 ซม. ริ้วประดับ จำนวน 4-5 กลีบ เชื่อมกันเล็กน้อยที่โคนประมาณ 3 มม. แฉกรูปไข่ ขนาด 2.5-3 x 1.4-1.8 ซม. สีเขียว ปลายแหลม กลีบเลี้ยง รูปประฆัง ยาวประมาณ 3.5 ซม. แฉกกลีบเลี้ยง จำนวน 5 แฉก รูปไข่กว้าง ปลายแหลม ยาวประมาณ 1.2 ซม. ปกคลุมด้วยขนหยาบแข็งหนาแน่น กลีบดอก จำนวน 5 กลีบ เรียงซ้อนเหลื่อม รูปไข่กลับ ปลายกลม ขนาด 4.5 x 2.5-3 ซม. สีเหลืองอมส้มอ่อน ๆ บริเวณโคนกลีบด้านในเป็นแต้มสีน้ำตาลแดง เกสรเพศผู้ มีก้านชูอับเรณูเชื่อมกันเป็นหลอดยาวประมาณ 2.5 ซม. เกลี้ยง อับเรณูจำนวนมาก สีเหลือง รูปเกือบม้าขนาดประมาณ 1.5-2 มม. ติดอยู่ที่หลอดเกสรเพศผู้ จำนวน 1 ช่อง แตกตามขวาง ก้านชูอับเรณูติดที่ฐาน เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 10 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียเกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียจำนวน 10 พู รังไข่ รูปไข่ ยาวประมาณ 1 ซม. มีขนยาว ปลายแหลม จำนวน 10 ช่อง ออวุล จำนวนมากในแต่ละช่อง ผล แฉกแตก ถูกปกคลุมอยู่ภายในกลีบเลี้ยง เมอริคาร์บรูปเคียว เชื่อมกันเล็กน้อยที่โคน ปกคลุม

ด้วยขนหยาบแข็ง ปลายมีรอยค้ำแข็ง เมล็ด รูปไต สีน้ำตาล เกือบดำ จำนวน 8-10 เมล็ดต่อ เมอริคาร์บ (ภาพที่ 68)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย

การกระจายพันธุ์.- เวียดนาม ลาว

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นในบริเวณที่โล่งแจ้งในป่าเบญจพรรณ ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 1,270 ม. เวลาออกดอกเดือน ตุลาคม

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 138 (BCU)

3. Sida

Linne, Gen. Pl. ed. 5: 306. 1754; Sp. Pl.: 683. 1753; K. Sch., in E. & P., Nat. Pfl. Fam. 3,6: 42. 1890. – *Malvinda* Boehm. In Ludwig, Defin.: 74. 1760. – *Lamarkia* Medicus, Phil. Bot. I: 28. 1789, nom. nud.

ไม้ล้มลุก หรือไม้พุ่มขนาดเล็ก ใบหยักเว้าเป็นพู เส้นใบแบบขนนกหรือแบบฝ่ามือ ดอกมัก มีขนาดเล็กออกที่ซอกใบ เป็นดอกเดี่ยว หรือเป็นช่อกระจุกสั้น ๆ หรือช่อแยกแขนง ก้านดอกเป็นข้อ มีหรือไม่มีริ้วประดับ กลีบเลี้ยงส่วนใหญ่รูปประมงกว้าง มีเส้นใบเด่นชัดทำให้ดูเป็นมุมเป็นเหลี่ยม กลีบดอกรูปกงล้อ ปกติมีสีเหลือง พบน้อยมากที่มีสีชมพู หลอดเกสรเพศผู้ปกติจะสั้นกว่ากลีบดอก รังไข่และก้านเกสรเพศเมียแยกแขนงจำนวน 5-14 ออวูล 1 อันต่อช่อง ผลแบบผลแยกแล้วแตก กลมถึงรูปกลมแป้น

Sida rhombifolia L. ssp. *rhombifolia*, Sp. Pl.: 684. 1753; emend. Mast., in Fl. Br. Ind. I: 323. 1875; Gagnep., in Fl. Gen. I.-C. I: 405. 1910; Ridley, Fl. Mal. Pen. I: 254. 1922; Craib, Fl. Siam. En. I: 151. 1925; Hend., Mal. Wild Flow. I: 38. 1949; J.B. Waalkes in Blumea XIV, I: 195. Fig. 21. 1966. – *Malva rhombifolia* (L.) Krause, in Sturm, Fl. Deutschl. ed. 2,6: 238. 1902. – *S. rhombifolia* var. *rhomboidea* (DC.) Mast., in Fl. Br. Ind. I: 324. 1875; Ridley, Fl. Mal. Pen. I: 255. 1922. – *S. compressa* DC., Prodr. I: 462. 1824.

ไม้พุ่มหรือไม้กึ่งพุ่ม สูง 50-150 ซม. ลำต้นและกิ่งปกคลุมด้วยขนรูปดาว โดยเฉพาะตามกิ่งอ่อน ใบ รูปรีแกมรูปไข่ถึงรูปใบหอกหรือรูปกลม หรือรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ขนาด 1.5-10 x 0.8-6 ซม. ปลายใบแหลมถึงมนหรือเรียวแหลม โคนใบแหลมรูปสามเหลี่ยม ขอบใบหยักมนหรือจักฟันเลื่อยไม่สม่ำเสมอ ผิวใบด้านบนมีขนเล็กน้อยถึงเกลี้ยง ด้านล่างปกคลุมด้วยขนรูปดาว ก้านใบยาวประมาณ 20 มม. มีขนรูปดาว บริเวณกิ่งตรงโคนของก้านใบมีดิ่งคล้ายหนามเล็ก ๆ 1-2 อัน หูใบรูปแถบ ยาว 3-10 มม. ปกคลุมด้วยขนรูปดาว ช่อดอก แบบช่อกระจุก ดอก มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1.5 ซม. ก้านดอกยาว 4-8 มม. มีขนรูปดาวสั้น ๆ ดอกบานตอนเช้า ไม่มีริ้วประดับ กลีบเลี้ยง สีเขียว หลอดกลีบเลี้ยงยาว 4-5 มม. ปกคลุมด้วยขนรูปดาว แฉกกลีบเลี้ยง 5 แฉก รูปสามเหลี่ยมแกมรูปไข่ ยาวประมาณ 2-3 มม. ปลายแฉกเป็นติ่งแหลม ด้านนอกปกคลุมด้วยขนรูปดาว ด้านในเกลี้ยง กลีบดอก เกือบแยกกัน หรือเชื่อมกันเล็กน้อยที่โคนกลีบ สีเหลืองหรือเหลืองอมส้ม จำนวน 5 กลีบ รูปช้อนหรือรูปไข่กลับเบี้ยว ปลายมนกลมถึงตัด ขนาด 8-10 x 3 มม. เกลี้ยงถึงมีขนสั้นประปรายบริเวณด้านนอกและขอบกลีบ เกสรเพศผู้ หลอดเกสรเพศผู้ยาว 3-4.5 มม. มีขนยาว อับเรณูรูปเมล็ดถั่ว ขนาด 0.5 มม. สีเหลืองเกาะกันเป็นกลุ่มที่ปลายหลอด ก้านชูอับเรณูติดที่ฐานอับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 7 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยาวประมาณ 3.5-5 มม. เกลี้ยง โคนเชื่อมกันเล็กน้อยถึงกิ่งแยก ปลายแยกเป็น 5-9 แฉก ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม รั้งไข่ รูปไข่ สูง 1-2 มม. เกลี้ยงหรือบริเวณส่วนปลายมีขน จำนวน 5-9 ช่อ พลาเซนตาที่ยอด ผล แยกแล้วแตก กลีบเลี้ยงติดทน เมล็ด จำนวน 1 เมล็ดต่อซีก (mericarp) สีน้ำตาล รูปไตแบน ขนาด 2.5 x 2 มม. เกลี้ยง mericarp หุ้มปิดทั้งเมล็ด ปลายมีรยางค์แข็ง ยาว 1-1.5 มม. มีขน (ภาพที่ 70)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ ตาก; **ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ :** เลย ขอนแก่น เพชรบูรณ์

การกระจายพันธุ์.- เขตร้อนและเขตกึ่งร้อนของโลก

นิเวศวิทยา.- ในประเทศไทยพบขึ้นทั่วไปในป่าทุติยภูมิบริเวณที่โล่งแจ้งในป่าเบญจพรรณ และป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700-1,350 ม. เวลาออกดอก เดือน ตุลาคม - พฤศจิกายน

ชื่อพื้นเมือง.- หญ้าขี้ (เชียงใหม่); ขั้ดมอน (ภาคกลาง); หญ้ายุงบิดแม่มาย (กรุงเทพฯ)

ประโยชน์.- ยาต้มจากทุกส่วนของพืช ใช้ดื่มรักษาประจำเดือนมาไม่ปกติ ยาต้มจากรากใช้ลดไข้ รักษาโรคในช่องท้อง ทำเป็นยาพอกรักษาแผลพุพอง กระตุกหูก งาม ผลจาก อีสุกฮือ (Burkill, 1935)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 66, 187 (BCU); T. Shimizu et al. T-22626, G.
Murata et al. T-41772, T. Chitchue s.n. (BKF)

4. *Thespesia*

Sol. ex Correa, Ann. Mus. Herb. Paris 9: 290. t. 8. f. l. 1807. nom. cons; J.B. Hutchinson, New Phytologist 46: 134. 1947. – Bupariti Duhamel, Semis Pl. Arbr., Add.: 5. 1760. – Azanza Alefeld, Bot. Zeit. 19: 298. 1861. – Cephalohibiscus Ulbr., Notizbl. Berl.–Dahl. 12: 495. 1936.

ไม้ต้น หรือไม้พุ่ม ปกคลุมด้วยเกล็ดหรือขนรูปดาว ใบเรียบหรือหยักเว้าเป็นพู เส้นใบแบบฝ่ามือ ดอกเดี่ยว ออกที่ซอกใบ หรือเป็นช่อแบบช่อกระจุก ปลายก้านดอกหนาเป็นฐานดอกรูปถ้วย รั้วประดับ 3-6 กลีบ แยกกัน ขนาดเล็ก ร่วงง่าย กลีบเลี้ยงแข็งรูปถ้วย ปลายเรียบหรือเป็นหยักเล็ก ๆ 5 หยัก ติดทนจนเป็นผล กลีบดอกขนาดใหญ่และเด่นสะดุดตา ส่วนใหญ่มีสีเหลือง ตรงกลางสีม่วงเข้ม หลอดเกสรเพศผู้สั้นกว่ากลีบดอกมาก มีอับเรณูติดทั่วทั้งหลอด รังไข่มี 5-10 ช่อง ก้านเกสรเพศเมีย 1 อัน สั้น ยอดเกสรเพศเมียรูปคล้ายกระบอง เป็น 5 ร่องตามยาวหรือพบน้อยที่เป็น 5 พู ผลแห้ง เปลือกแข็ง อาจแตกกลางพูหรือไม่แตก เมล็ด จำนวนมาก รูปไข่กลับ

Thespesia lampas (Cav.) Dalz. & Gibs var. lampas, Bombay Fl.: 19. 1861; Mast., in Fl. Br. Ind. I: 345. 1875; Kurz, For. Fl. Burma I: 128. 1877; Trimen, Handb. Fl. Ceyl. I: 158. 1893; Craib, Fl. Siam En. I: 161. 1925; Hu, Fl. China, fam. 153: 69. t. 12. 1955; Backer & Bakh.f., Fl. Java I: 435. 1963; J.B. Waalkes, in Blumea XIV, I: 116. 1966. – Hibiscus lampas Cav., Diss. 3: 154. t. 56. f. 2. 1787. – Azanza lampas (Cav.) Alefeld, Bot. Zeit. 19: 298. 1861.

ไม้พุ่มสูง 1-2.5 ม. ลำต้นและกิ่งแก่เกลี้ยง กิ่งอ่อนมีขนรูปดาว ใบ รูปไข่ ขนาด 7-12 x 5-8 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบรูปหัวใจ ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนปกคลุมด้วยขนรูปดาว และต่อมใสเป็นจุดกลม ๆ ขนาดเล็กจำนวนมาก ด้านล่างปกคลุมด้วยขนรูปดาวหนาแน่น ใบที่อยู่ด้านล่างขนาดใหญ่ รูปกลม เส้นใบจำนวน 5 เส้นออกจากจุดเดียวกันที่โคนใบ ก้านใบยาวได้ถึง 5 ซม. มีขนรูปดาวหนาแน่น หูใบ ขนาดเล็ก รูปใบหอกถึงรูปรี ยาว 5-10 มม. มีขนรูปดาว ช่อดอก

ก้านช่อดอกยาวได้ถึง 13 ซม. ดอก ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 7-10 ซม. ก้านดอกยาว 0.5-1.5 ซม. รั้วประดับ 4-6 กลีบ ยาว 4-10 มม. ปกคลุมด้วยขนรูปดาวขนาดเล็ก กลีบเลี้ยง เชื่อมกันเป็นถ้วยแข็ง หลอดกลีบเลี้ยงยาว 7-8 มม. ผิวด้านนอกปกคลุมด้วยขนรูปดาว แฉกกลีบเลี้ยงรูปแถบยาว 5-6 มม. มีขนรูปดาว กลีบดอก สีเหลืองสด รูปไข่กลับ ปลายกลมมน ขนาด 6 x 3-3.5 ซม. โคนกลีบด้านในสีแดงเข้ม ด้านนอกสีน้ำตาลอ่อน ผิวด้านในเกลี้ยง ด้านนอกมีขน บริเวณครึ่งล่างและมีจุดเล็ก ๆ สีดำจำนวนมาก เกสรเพศผู้ หลอดเกสรเพศผู้เส้นผ่านศูนย์กลาง ประมาณ 1 ซม. ยาว 2.5 ซม. ก้านชูอับเรณูส่วนที่ไม่เชื่อมกัน ยาว 3-4 มม. เกลี้ยง อับเรณูขนาด 1 มม. ก้านชูอับเรณูติดที่ฐานอับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 5 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียยาว 1.8 ซม. เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียยาวประมาณ 3 มม. ปลายหยักเป็น 3 พู ตัน ๆ รั้งไข่ รูปไข่ จำนวน 5 ช่อง มีสันตามยาว 5 สันตื้น ๆ ขนาด 7 x 5 มม. มีขน ออวูล จำนวนมากต่อช่อง ผล ไม่ พบ (ภาพที่ 69)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย แม่ฮ่องสอน ลำพูน; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี การกระจายพันธุ์.- แอฟริกาตะวันออก เอเชียใต้ถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เกือบทั่วไปใน คาบสมุทรมลายู นิวกินี

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นบริเวณที่โล่งแจ้งริมถนนตัดผ่าน ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 670 ม. เวลาออกดอกเดือน ตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.- ปอเอี้ยว (เชียงใหม่); คล้ายกวาง (ชุมพร); ปอกะเจา (สระบุรี); ปอลมปม (ปราจีนบุรี, อุบลราชธานี); โปป่า (ภาคกลาง) ลมปม (ชัยภูมิ)

ประโยชน์.- เส้นใยจากลำต้นใช้ทำเชือก (Burkill, 1935)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 71 (BCU); B. Sangkhachand 1609, K. & S.S. Larsen 34247, J. F. Maxwell 94-1243 (BKF)

5. Urena

L., Gen. Pl. ed. 5: 764. 1754; Sp. Pl.: 692. 1753; Waakes, Blumea 14(1): 138. 1966.

ไม้ล้มลุก หรือไม้พุ่มอายุปีเดียวหรือหลายปี ใบเดี่ยว ขอบใบเป็นแฉกรูปนิ้วมือ เส้นใบแบบฝ่ามือ มีต่อมน้ำด้อย (nectary) บนเส้นใบด้านล่าง ดอกเดี่ยวหรือดอกช่อแบบช่อกระจุก ออกที่ซอกใบก้านดอกไม่เป็นข้อต่อ รั้วประดับรูปประฆังหรือเป็นหลอด ปลายแยก 5 แฉก กลีบเลี้ยงโคน

เชื่อมรูประฆังถึงเป็นหลอด มีต่อมน้ำต้อยบนสันกลีบ กลีบดอก 5 กลีบ ขนาดเล็ก สีชมพู หลอด
เกสรเพศผู้ยาวใกล้เคียงกับกลีบดอก รังไข่มี 5 ช่อง ออวูล 1 อันต่อช่อง ปลายก้านเกสรเพศเมีย
แยกเป็นแฉก ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม มีปุ่มเล็ก ๆ (papillose) ผลแบบผลแยกแล้วแตก

Urena lobata L. var. *lobata* L., Sp. Pl.: 692. 1753; Trimen, Handb. Fl. Ceyl. I: 147. 1893;
Waalke: Malesian Malvaceae Revised, Blumea XIV, I: 138. 1966. – *U. tomentosa* Blume,
Bijdr. 2: 66. 1825; Backer, Schoolfl. Java: 119. 1911. – *U. lobata* var. *tomentosa* (Bl.)
Miq., Fl. Ind. Bat. I, 2: 148. 1858. non Walp. 1843; Ridley, Kew Bull.: 221. 1938. – *U.*
lobata. L., Sp. Pl.: 692. 1753; Hook.f., Fl. Brit. Ind., I: 329. 1875; Gagnep. in Fl. Gen. I.–C.
I: 413. 1910; Ching-en in Fl. Taiwan III: 725, pl. 788. 1977.

ไม้พุ่มหรือไม้กึ่งพุ่ม ลำต้นและกิ่งกลม ปกคลุมด้วยขนรูปดาว ใบ รูปรีแคบถึงรูปไข่ ใบที่
อยู่ด้านล่างหยักเว้าเป็นแฉกตื้น ๆ 3-5 แฉก ขนาด 2-6 x 0.4-4 ซม. ปลายใบแหลม โคนใบแหลม
ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบปกคลุมด้วยขนรูปดาวทั้งสองด้าน ด้านล่างหนาแน่นกว่า เส้นใบแบบฝ่า
มือจำนวน 3 เส้นและแตกแขนงแบบขนนก ก้านใบยาว 4-10 มม. มีขนรูปดาวหนาแน่น มีต่อมเป็น
ช่องเปิด ขนาด 2 x 1 มม. ที่โคนเส้นกลางใบ หูใบ รูปแถบแกมรูปขอบขนาน ยาว 2-2.5 มม. มีขน
ดอก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1.5-2 ซม. ก้านดอกยาว 1-2 มม. รังไข่ประดับ เชื่อมกันรูประฆัง
สีเขียว หลอดรังไข่ประดับยาวประมาณ 3 มม. ด้านนอกปกคลุมด้วยขนรูปดาว ด้านในเกลี้ยง แฉกรัง
ประดับรูปไข่แกมรูปขอบขนานปลายแหลม ยาว 3-3.5 มม. ปกคลุมด้วยขนรูปดาวทั้งสองด้าน
กลีบเลี้ยง จำนวน 5 กลีบ สีเขียวอ่อน รูปรีแกมรูปขอบขนาน ปลายสอบแหลม ขนาด 6 x 1.5 มม.
ด้านนอกมีขนรูปดาว ด้านในเกลี้ยง ขอบเป็นขนครุย กลีบดอก จำนวน 5 กลีบ สีชมพู รูปไข่กลับ
แกมรูปใบหอกกลับ หรือรูปสามเหลี่ยมหัวกลับเบี้ยว ขนาด 11-12 x 7 มม. ด้านนอกมีขนรูปดาว
ด้านในเกลี้ยง กลีบปิดเวียนไปทางขวา เกสรเพศผู้ มีหลอดเกสรเพศผู้ยาวประมาณ 1.2 ซม.
สีชมพู เกลี้ยง โคนหลอดติดอยู่บริเวณโคนกลีบดอก อับเรณูติดอยู่บริเวณครึ่งบนของหลอดเกสร
เพศผู้ รูปกึ่งกลมแกมรูปขอบขนาน ขนาด 1 x 0.5 มม. เกลี้ยง แตกตามยาว ก้านชูอับเรณูติดตรง
กลางอับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 5 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียสีขาวอยู่ภายในหลอดเกสร
เพศผู้ยาว 1.4-1.5 ซม. ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 10 แฉก สีชมพู รังไข่ กึ่งกลม กว้างประมาณ
2.5 มม. สูง 1.5 มม. ผิวมีขนและตุ่มหนามเล็ก ๆ ออวูล รูปครึ่งวงกลม ขนาดใหญ่เต็มช่อง ผล
ทรงกลม 5 พู ผิวเป็นหนาม ปลายหนามเป็นแฉกรูปดาวงอลง กลีบเลี้ยงติดทนในผล (ภาพที่ 71)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน; ภาคตะวันออกเฉียงใต้
: จันทบุรี; ภาคกลาง : กรุงเทพฯ; ภาคใต้ : ปัตตานี ภูเก็ต

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย จีน ญี่ปุ่น ภูมิภาคอินโดจีน

นิเวศวิทยา.- พบบริเวณข้างทางในที่โล่งแจ้ง มีแดดจัด และบนสันเขาในป่าเบญจพรรณที่
ความสูงจากระดับน้ำทะเล 650-1,100 ม. เวลาออกดอกเดือน มกราคม

ชื่อพื้นเมือง.- หญ้าผมยุง หญ้าอียู (ภาคเหนือ); ปะเทาะ (กะเหรี่ยง/แม่ฮ่องสอน); ขมวดง
(สุโขทัย); ชี้ครอก (ภาคกลาง); ปอเส้ง (ปัตตานี); เส้ง (ภาคใต้); ปูลู (มาเลย์/
นราธิวาส)

ประโยชน์.- ในมาเลเซียใช้ใบรักษาบาดแผล น้ำคั้นจากรากใช้ลดไข้ รักษาโรคบิด ทั้งต้นนำมา
ทำเป็นโลชั่นใช้รักษา kudzu และแก้ปวดศีรษะ ยาต้มจากรากและราก ใช้ต้ม
เป็นชาลดอาการปวด รากเคี้ยวรักษาโรคหนองใน (Burkill, 1935)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 2, 6 (BCU)

MELASTOMATACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม หรือไม้ต้น กิ่งอ่อนมักเป็นเหลี่ยม ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉากหรือ
เป็นวงรอบ เส้นใบ 3-9 เส้น ออกจากจุดเดียวกันที่โคนใบ ไม่มีหูใบ ช่อดอกแบบช่อกระจุก หรือช่อ
กระจุกเชิงประกรอบ ดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยงและกลีบดอกมีอย่างละ 3-6
กลีบ ติดอยู่บนฐานรองดอกรูปถ้วย (hypanthium) กลีบเลี้ยงโคนเชื่อมเป็นหลอดหรือรูปประฆัง มัก
เชื่อมติดกับรังไข่ กลีบดอกแยกกัน เรียงตัวแบบซ้อนเหลื่อม หรือบิดเวียนในดอกตูม เกสรเพศผู้มัก
มีจำนวนเป็นเท่าหรือสองเท่าของกลีบดอก ลักษณะเหมือนกันหมดหรือมีสองชุดแตกต่างกัน ก้านชู
อับเรณูมีหรือไม่มีรยางค์ อับเรณูแตกเป็นช่องที่ปลาย โคนแกนอับเรณูมักหนาปลายยื่นยาว รังไข่
เหนือวงกลีบหรือใต้วงกลีบ มี 1-6 ช่อง แต่ละช่องมีออวูล 2-จำนวนมาก พลาเซนทารอบแกนร่วม
หรือพลาเซนตาที่ฐาน ผลแบบมีเนื้อหลายเมล็ดหรือผลแห้งแตก เมล็ดจำนวนมาก

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. ฐานดอกรูปถ้วย ค่อนข้างกลม เกสรเพศผู้มี 2 ชุด ขนาดแตกต่างกัน ..... 1 . Melastoma
1. ฐานดอกรูปประฆังหรือรูปคนโทยาว เกสรเพศผู้ยาวเท่ากันหมดหรือเกือบเท่ากัน.....2. Osbeckia

1. Melastoma

L., Sp. Pl.: 389. 1753; C.B. Clarke in Fl. Br. Ind. 2: 523. 1879; K. Bremer in Dassan. & Fosberg, Fl. Ceyl. 6: 159. 1988.

ไม้พุ่ม ลำต้นและกิ่งมีขน ช่อดอกออกตามปลายกิ่ง ผิวด้านนอกของฐานดอกรูปถ้วยมีขนหนาแน่น กลีบเลี้ยงมี 4-6 แฉก ร่วงง่าย ระหว่างแฉกกลีบเลี้ยงมีรยางค์เล็ก ๆ หรือเป็นรูปใบหอก กลีบดอก 4-6 กลีบ เกือบหรือมีขนตามขอบกลีบ เกสรเพศผู้จำนวนสองเท่าของกลีบดอก มี 2 ชุด ขนาดแตกต่างกัน ในชุดที่สั้นกว่ามีขนยาว แกนอับเรณูจะยึดตัวเป็นเส้นโค้ง ปลายเป็นสองแฉก ส่วนที่สั้นกว่ามีขนยาวที่สั้นกว่าแกนอับเรณูเป็นดิ่งสั้น ๆ ใต้อับเรณู รังไข่มี 4-5 ช่อง ปลายมีขน โคนรังไข่เชื่อมติดกับหลอดกลีบเลี้ยงหรือผนังฐานดอกรูปถ้วย ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ปลายโค้ง ผลแบบผลแห้งแตก เปลือกเหนียว และอวบน้ำ เมล็ดรูปก้นหอย ขนาดเล็ก

Melastoma malabathricum L., Sp. Pl. 1: 390. 1753; Kurz, Fl. Burm. 1: 503. 1877; Clarke in Fl. Br. Ind. 2: 523. 1879; Brandis, Ind. Trees: 333. 1906; Guillaumin in Fl. Gen. I.-C. 2: 882. f. 97. 1920; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 764. 1967; Backer & Bakh.f., Fl. Java 1: 358. 1963; Keng, Conc. Fl. Sing.: 81. 1990; Bremer in Fl. Ceyl. VI: 159. 1988. – *M. ellipticum* Naud., Ann. Sci. Nat. Bot. Ser. 3,13: 291. 1849. – *M. malabathricum* L. var. *adpressum* C.B. Clarke in Fl. Br. Ind. 2: 523. 1879.

ไม้พุ่มสูง 1-2 ม. กิ่งอ่อนมีร่องตามยาวทั้งสองด้าน ปกคลุมด้วยใบเกล็ดหนาแน่น ใบ รูปไข่แกมรูปใบหอก ขนาด 3.5-12 x 1.5-3.5 ซม. ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม ฐานใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนมีขนแข็งยาว ด้านล่างสีอ่อนกว่า ปกคลุมด้วยขนยาวสากมีหนาแน่น เส้นใบออกจากจุดเดียวกันที่โคนใบจำนวน 5 เส้น เส้นใบย่อยแบบชั้นบันได เห็นชัดทางด้านล่าง ก้านใบยาว 1-1.5 ซม. มีขน หูใบ เป็นเกล็ด รูปแถบยาว 2-5 มม. จำนวน 3-5 คู่ อยู่รอบข้อระหว่างโคนก้านใบ ดอก ออกเป็นช่อกระจุก 2-7 ดอก ก้านดอกย่อยยาวได้ถึง 11 ซม. มีขน ใบประดับ รูปใบหอก ยาวประมาณ 5.5 มม. ปลายเรียวแหลม มีขนเกล็ดด้านนอก ฐานดอก รูปถ้วย ยาวประมาณ 1 ซม. มีขนหนาแน่น กลีบเลี้ยง จำนวน 5 กลีบ รูปใบหอก ขนาด 12 x 4 มม. ร่วงง่าย ปกคลุมด้วยขนหนาแน่น กลีบดอก จำนวน 5 กลีบ รูปไข่กลับ ขนาด 2-2.5 x 1.4-1.6 ซม. สีม่วงอมชมพู

ค่อนข้างเกลี้ยง ยกเว้นขอบกลีบมีขนสั้น ๆ และบริเวณปลายกลีบตรงกลางมีขนยาวเป็นกระจุก เกสรเพศผู้ จำนวน 10 อัน เป็นชูดยาว 5 อัน ยาวประมาณ 2-3.4 ซม. มีต่อม 1 คู่ กลางก้านชูอับเรณู แกนอับเรณูยึดโค้งรูปขอสี่เหลี่ยม ชูดสั้น 5 อัน ยาวประมาณ 15 มม. สีเหลือง มีต่อม 1 คู่ได้อับเรณู อับเรณูแตกเป็นรูที่ปลาย เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 5 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียกลมยาว 2.3-2.5 ซม. เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียสีเขียว รั้งไข่ รูปไข่แกมรูปคนโท ขนาด 8 x 5 มม. ปกคลุมด้วยขนหนาแน่น จำนวน 5 ช่อง ออวูล จำนวนมาก พลาเซนตารอบแกนร่วม ผล รูปกลมแกมรูปไข่ ขนาด 8 x 7 มม. แห้งแตกเป็น 2 ซีกตามขวางประมาณกึ่งกลางผล เมล็ด ขนาดเล็ก จำนวนมาก สีเหลืองถึงสีส้มแดง ติดอยู่บนพลาเซนตาที่ขยายใหญ่ขึ้น จำนวน 5 พู (ภาพที่ 72-73)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ตาก; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : นครราชสีมา; ภาคตะวันออก : ตราด; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : ราชบุรี กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้ : ชุมพร ระนอง นครศรีธรรมราช ตรัง สตูล ยะลา พังงา ปัตตานี นราธิวาส

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย ภูมิภาคอินโดจีน มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- พบบริเวณที่โล่งแจ้งในป่าเบญจพรรณ ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,200-1,350 ม. เวลาออกดอก-ติดผลเดือน มีนาคม - กรกฎาคม

ชื่อพื้นเมือง.- โคลงเคลงขึ้นก (ตราด); มังเคร (ภาคใต้)

ประโยชน์.- ผลให้สีดำ ใช้ย้อมผ้าและเป็นสารติดสี (mordant) (ปิยชาติ ไตรสารศรี, 2540)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 11,17,40,180 (BCU); G. Murata et al. T-16790, C. Phengkai et al. 7280 (BKF); C. Chermisrivathana 6313, K. Suvatabhandhu 379, Put 4317, Winit 717 (BK)

2. Osbeckia

L., Sp. Pl.: 345. 1753; C.B. Clarke in Fl. Br. Ind. 2: 513. 1879; C. Hansen, Ginkgoana 4: 15. 1977; R. Bremer in Dassan. & Fosberg, Fl. Ceyl. 6: 161. 1988.

ไม้ล้มลุก หรือไม้พุ่ม ลำต้นและกิ่งมีขนปกคลุม ใบออกตรงข้ามสลับตั้งฉาก ช่อดอกออกที่ปลายกิ่ง ฐานดอกรูปถ้วย รูประฆัง หรือรูปคนโท ผิวด้านนอกมีขนหรือเกล็ดที่มีขนปกคลุม กลีบ

เลี้ยง 4-5 แฉก ระหว่างแฉกอาจมีหรือไม่มียางค้ กลีบดอก 4-5 กลีบ ติดอยู่บนฐานดอกรูปถ้วย
 ร่วงง่าย ขอบกลีบมักมีขน เกสรเพศผู้จำนวนสองเท่าของกลีบดอก ความยาวเท่ากันหมดหรือเกือบ
 เท่ากัน แกนอับเรณูยื่นเป็นติ่งสั้น ๆ ใต้อับเรณู รังไข่มี 4-5 ช่อง โคนเชื่อมติดกับผนังฐานดอกรูป
 ถ้วย ปลายมีขน ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ปลายโค้ง ผลแบบผลแห้งแตก เมล็ดรูปก้นหอย
 ขนาดเล็ก จำนวนมาก

Osbeckia stellata Buch.-Ham. ex Ker-Gawler var. *crinita* (Benth. ex Naud.) C. Hansen,
 Ginkgoana 4: 31. 1977. - *Q. crinita* Benth. ex Naudin, Ann. Sci. Nat. Bot. Ser. 3,14: 72.
 1850. - *Q. cinerea* Cogn. in DC., Monogr. Phan. 7: 1177. 1891. - *Q. pulchra* Geddes,
 Kew Bull. Misc. Inform.: 171. 1930.

ไม้พุ่มสูง 1.5-2 ม. กิ่งเป็นร่องลึกตรงกลาง ปกคลุมด้วยขนแข็งเอน ใบ รูปใบหอกหรือรูปรี
 แกมรูปใบหอก ขนาด 3-13 x 1.5-4 ซม. ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม โคนใบมน ขอบใบเรียบ
 แผ่นใบค่อนข้างหนา ปกคลุมด้วยขนแข็งเอนทั้งสองด้าน ด้านล่างหนาแน่นตามเส้นใบ เส้นใบแบบ
 ฝ่ามือ จำนวน 3-5 เส้น ก้านใบยาวได้ถึง 12 มม. มีขนแข็ง ช่อดอก แบบช่อกระจุก จำนวน 3-6
 ดอก ใบประดับ รูปไข่กว้างหรือรูปสามเหลี่ยม ขนาด 2.5-3 x 2 มม. ปลายแหลม ขอบมีขนยาว
 ร่วงง่าย ดอก ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3-3.5 ซม. ก้านดอกย่อยยาวประมาณ 2 มม.
 เกือบถึงมีขนแข็งห่าง ๆ ฐานดอก รูปถ้วยหรือรูปคนโท ปลายตัด ขนาด 1-1.8 x 0.3-0.5 ซม. สี
 แดงอมเขียว ผิวด้านนอกมีขนแข็งเอนและเกล็ดซึ่งมีขนปกคลุมหนาแน่น มักมีขนรูปดาวปะปนอยู่
 ด้วย กลีบเลี้ยง จำนวน 4 แฉก รูปแถบ เรียวแหลม ยาว 1-1.2 ซม. ผิวด้านนอกมีขน ปลายกลีบ
 เป็นขนรูปดาว กลีบดอก แยกกัน จำนวน 4 กลีบ สีม่วงอมชมพู รูปไข่กลับกว้างถึงกึ่งรูปกลม
 ขนาด 1.7-2 x 1.3-1.5 ซม. กลีบซ้อนทับไปทางขวาในดอกตูม เกสรเพศผู้ จำนวน 8 อัน ขนาด
 เท่ากัน ยาวประมาณ 2.2 ซม. สีเหลืองสด ก้านชูอับเรณู ยาว 1.2-1.4 ซม. เกือบ ค่อย ๆ เรียวแคบ
 ไปที่ปลาย อับเรณูสีเหลือง ปลายเรียวแหลมเป็นจอยโค้ง แตกเป็นช่องที่ปลาย ก้านชูอับเรณูติดที่
 ฐาน เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 4 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียสีแดงอมชมพู ยาว 2.5-2.8 ซม.
 เกือบ รังไข่ รูปไข่ยาวประมาณ 8 มม. ส่วนล่างเชื่อมติดกับฐานดอกรูปถ้วย มีขน ปลายรังไข่มี
 กลุ่มขนคล้ายมงกุฎ ภายในมี 4 ช่อง ออวูล จำนวนมาก ผล ไม่พบ (ภาพที่ 74)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ พิชณุโลก; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เลย
 หนองคาย นครพนม; ภาคตะวันออก : ชัยภูมิ

การกระจายพันธุ์.- เนปาล ภูฐาน อินเดีย จีน ไต้หวัน พม่า เวียดนาม ลาว

นิเวศวิทยา.- พบบริเวณที่โล่งในป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,600 ม.

ออกดอกในระหว่างเดือน สิงหาคม - ธันวาคม

ชื่อพื้นเมือง.- เอ็นฮ้าน (เลย)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 87 (BCU); T. Shimizu et al. 20487, J.F. Maxwell 95-137; H. Koyama et al. T-39771 (BKF)

MENISPERMACEAE

ไม้เลื้อย พบยากที่เป็นพืชลำต้นตรง ใบเดี่ยว เรียงเวียนสลับ เส้นใบรูปฝ่ามือ โคนก้านใบ มักบวมพอง ไม่มีหูใบ ช่อดอกแบบช่อกระจุก ช่อแยกแขนง หรือออกเป็นกระจุก พบยากที่เป็นดอกเดี่ยว ออกที่ซอกใบ ดอกขนาดเล็ก แยกเพศอยู่ต่างต้น สมมาตรตามรัศมี ดอกเพศผู้กลีบเลี้ยงมี 2-4 ชั้น ชั้นนอกมีขนาดเล็กกว่าชั้นใน เรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม กลีบดอกแยกหรือเชื่อม ขนาดเล็กกว่ากลีบเลี้ยง หรืออาจไม่มีกลีบดอก เกสรเพศผู้มี 6 หรือ 3 อัน หรือจำนวนมาก แยกหรือเชื่อมกัน มักเรียงตรงข้ามกลีบดอก อับเรณูสั้น ดอกเพศเมียมีหรือไม่มีเกสรเพศผู้ที่ไม่สมบูรณ์ รังไข่มี 3 หรือ 6 คาร์เพล แยกจากกัน แต่ละคาร์เพลมี 2 ออวูล และลดรูปหรือเป็นหมันเหลือเพียง 1 ออวูล พลาเซนตาที่ยอด ยอดเกสรเพศเมียเรียบหรือเป็นแฉก ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง มีรอยแผลก้านเกสรเพศเมีย (style-scar) ที่กิ่งปลายผลหรือใกล้ฐานผล ผังผลชั้นในแข็งคล้ายกระดูก มักย่นเป็นปุ่มหรือเป็นสัน เมล็ดรูปเกือบกลม

Tinospora

Miers, Ann. Mag. Nat. Hist. Ser. 2,7: 35. 1851; Diels in Pflanzenr. Menisp.: 133, f. 49. 1910; Forman, Kew Bull. 36: 379. 1981; in Fl. Mal. 1,10: 188. 1986; Kew Bull. 43: 402. 1988; in Fl. Thail. 5,3: 359. 1991.

ไม้เลื้อยเนื้อแข็ง ลำต้นมีเปลือกบาง มักแยกหลุดเมื่อแห้ง ใบรูปเกือบกลม รูปไต หรือรูปหัวใจ ขอบใบเรียบ เส้นใบ 3-5 เส้น ออกจากจุดเดียวกันที่โคนใบ บางครั้งมีตุ่มใบที่โคนง่ามเส้นใบ ก้านใบบวมพองและโคนก้านเป็นร่องอ (geniculate) ช่อดอกแบบช่อกระจุก ขณะที่ออกดอกไม่พบ

ใบ ดอกเพศผู้กลีบเลี้ยงแยกกันมี 6 กลีบ รูปรี บาง วงนอก 3 กลีบ ขนาดเล็กกว่าวงใน กลีบดอก 3 หรือ 6 กลีบ รูปไข่กว้างแกมรูปรี ขอบกลีบดอกม้วนเข้า เกสรเพศผู้ 6 อัน แยกกัน ดอกเพศเมีย กลีบเลี้ยงและกลีบดอกเหมือนในดอกเพศผู้ แต่กลีบดอกจะแคบกว่า เกสรเพศผู้ที่ไม่สมบูรณ์มี 6 อัน รูปรีแกมรูปไข่ 3 คาร์เพล รูปรี ยอดเกสรเพศเมียสั้น และโค้งออก ผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง มีรอยแผลก้านเกสรเพศเมียที่ปลายผล ผันผลชั้นในแข็ง ด้านล่างโค้งและเป็นตุ่มเล็ก หรือมีปุ่มด้านบน ตรงกลางมีรูหรือเป็นร่องสั้น ๆ ตามยาว

Tinospora sinensis (Lour.) Merr., Sunyatsenia 1: 193. 1934; Forman, Kew Bull. 36: 386, f. 1 (F-G). 1981; Kew Bull. 43: 404. 1988; in Fl. Thail. 5,3: 364, f. 80 (A-H). 1991. – *Campylus sinensis* Lour., Fl. Cochinch.: 113. 1790. – *T. malabarica* (Lamk.) Hook. f. & Thoms., Fl. Ind. 1: 183. 1855; Hook. f. in Fl. Br. Ind. 1: 96. 1872; Kurz, Fl. Burma 52. 1877; Craib, Fl. Siam En. 1: 64. 1925. – *T. tomentosa* (Colebr.) Hook.f. & Thoms., Fl. Ind. 1: 183.1855. – *T. thorelii* Gagnep. in Fl. Gen. I.-C. 1: 130. 1908. pro parte. – *T. crispa* auct. non (Linn.) Hook. f. & Thoms.: Craib, Fl. Siam. En. 1: 63. 1925.

ไม้เถาเนื้อแข็ง มีน้ำยางสีขาวขุ่น ลำต้นแก่เกลี้ยง ลำต้นอ่อนมีขนละเอียด มีช่องอากาศรูปกระสวย ใบ (บรรยายลักษณะจากใบอ่อน) รูปรีแกมรูปไข่กลับ ขนาด 3-5 x 1.5-3.5 ซม. ปลายใบเรียวแหลมและมีติ่งแหลม โคนใบแหลมถึงมนหรือเว้าเป็นรูปหัวใจเล็กน้อย ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนมีขนละเอียดเล็กน้อย ด้านล่างหนาแน่นกว่ามาก ก้านใบยาว 0.6-2 ซม. มีขนละเอียด ใบประดับ รูปไข่แกมรูปใบหอก ยาว 2-2.5 มม. ช่อดอกเพศผู้ ยาวประมาณ 3-5 ซม. แกนช่อดอกเกลี้ยง ดอกเพศผู้ อยู่บนก้านดอกเรียวผอม ยาว 2-5 มม. กลีบเลี้ยง สีเขียว เรียงเป็น 2 ชั้น ชั้นนอก 3 กลีบ ขนาดเล็ก เชื่อมกันเล็กน้อยที่โคน รูปรีแกมรูปไข่ ปลายแหลม ยาว 1.5 มม. ด้านในเกลี้ยง ด้านนอกมีขนละเอียด ขอบกลีบเป็นขนครุยเล็กน้อย ชั้นใน 3 กลีบ รูปรีถึงรูปไข่ ปลายกลีบแหลมถึงมน ขนาด 4 x 2.5-3 มม. กลีบดอก สีเขียวอ่อน แยกกัน จำนวน 6 กลีบ รูปรีแกมรูปไข่ถึงรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ขนาด 2.5 x 1.5-2 มม. บริเวณส่วนคล้ายก้านกลีบมีต่อมเล็ก ๆ สีน้ำตาล เกสรเพศผู้ รูปคล้ายกระบอก เรียงตรงข้ามกับกลีบดอกวงใน ก้านชูอับเรณูรูปทรงกระบอก ยาว 2.5-3 มม. เกลี้ยง อับเรณูรูปกลม สีเหลือง ขนาดประมาณ 0.75 มม. ช่อดอกเพศเมีย ยาวประมาณ 2-6 ซม. ดอกเพศเมีย ก้านดอก ยาว 3 มม. เกลี้ยง กลีบเลี้ยงและกลีบดอกคล้ายกับดอกเพศผู้แต่ขนาดเล็กกว่าเล็กน้อย เกสรเพศผู้เป็นหมัน รูปรีแกมรูปไข่ ยาว 0.75-1 มม. รังไข่ รูปรี

ขนาด 2 x 1 มม. เกือบ ก้านเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียเป็นหยักสั้น ๆ แบน ออวูล
จำนวน 1 อันต่อคาร์เพล ห้อยลง ผล ไม่พบ (ภาพที่ 75)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง น่าน; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เลย;
ภาคตะวันออก : แม่น้ำโขง อุบลราชธานี; ภาคกลาง : สระบุรี กรุงเทพฯ; ภาค
ตะวันตกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี; ภาคใต้ : สตูล ระนอง

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย ศรีลังกา เนปาล ตอนใต้ของจีน (ต้นแบบ) เวียดนาม กัมพูชา

นิเวศวิทยา.- พบบริเวณที่โล่งแจ้งในป่าเบญจพรรณ ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ
670 ม. เวลาออกดอกเดือน มกราคม - มีนาคม

ชื่อพื้นเมือง.- ปิงกะลิง (ภาคเหนือ); สลัดดาชาติ (ภาคกลาง)

ประโยชน์.- มีรายงาน การนำไปใช้เป็นยาในอินโดจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกลุ่มชาวเวียดนาม
เหนือและชาวจีน โดยนำยาที่เตรียมได้จากลำต้นและใบ รักษาโรคปวดในข้อ
(อ้างถึงใน Forman, 1991)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 165 (BCU); J.F. Maxwell 96-268, 89-184 (BKF)

MIMOSACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม ไม้รอเลื้อย หรือไม้ต้น ใบประกอบแบบขนนกสองชั้น เรียงสลับ มีหูใบ มัก
มีต่อมบนแกนข้อใบ ช่อดอกแบบช่อเชิงลด ช่อกระจุกแน่น ช่อกระจจะ หรือช่อเชิงหลั่นออกที่ข้อใบ
หรือปลายกิ่ง ดอกสมบูรณ์เพศหรืออาจพบดอกแยกเพศ สมมาตรตามรัศมี มีใบประดับขนาดเล็ก
รองรับช่อดอก กลีบเลี้ยงเชื่อมกันที่โคนเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 4-5 กลีบ เรียงตัวแบบจรดกัน
หรือซ้อนเหลื่อมในดอกตูม กลีบดอก 4-5 กลีบ เชื่อมกันที่โคนกลีบเป็นหลอด หรือแยกกัน เรียงตัว
แบบจรดกันในดอกตูม เกสรเพศผู้อาจเท่ากันหรือเป็นสองเท่าของกลีบดอก หรือมีจำนวนมาก แยก
หรือเชื่อมกันเป็นหนึ่งกลุ่ม อับเรณูขนาดเล็ก ก้านชูอับเรณูติดด้านหลัง รังไข่เหนือวงกลีบ มี 1 ช่อง
พลาเซนตาแนวเดียว ออวูลจำนวนมาก ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยอดเกสรเพศเมียขนาดเล็ก
ผลเป็นฝักแบบถั่ว ฝักแบนแก่แล้วแตกหรือไม่แตก มักเป็นรูปขอบขนาน เมล็ดแบน รูปไข่หรือกลม

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. ปลายแกนช่อใบไม่มีมือเกาะ บนก้านใบและแกนกลางใบมีต่อม เกสรเพศผู้จำนวนมากกว่า 15 อัน .....1. *Acacia*
1. ปลายแกนช่อใบเปลี่ยนแปลงเป็นมือเกาะ ไม่มีต่อมบนแกนกลางและแกนช่อใบ เกสรเพศผู้ จำนวน 10 อัน ..... 2. *Entada*

1. *Acacia*

Mill., Gard. Dict. Abridg. Ed.: 4. 1754; Benth., Trans. Linn. Soc. 30: 444. 1875; Nielsen in Fl. C.L.V. 19: 40. 1981. – *Yachellia* Wight & Arn., Prod. 1: 272. 1834. – *Delaportea* Thorel ex Gagnep. in Lec., Notul. Syst.(Paris) 2:118.1911. – *Nimrja* Prain ex Craib, Kew Bull.1927: 393.

ไม้ต้นหรือไม้พุ่ม พบบ่อยที่เป็นไม้เลื้อย มีหนามหรือไม่มี หนใบเป็นหนามหรือไม่เป็น ใบ ประกอบแบบขนนกสองชั้น หรือเป็นใบเดี่ยวโดยก้านใบเปลี่ยนแปลงแผ่ออกเป็นแผ่นใบ มีต่อมบริเวณด้านบนของก้านใบและแกนกลางใบ ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง ออกที่ซอกใบ ดอกสมบูรณ์เพศหรือแยกเพศ ออกเป็นช่อแบบช่อเชิงลดหรือช่อกระจุกแน่น มีก้านช่อ ดอกที่อยู่กลางช่อไม่ขยายขนาด และไม่เปลี่ยนแปลงไป กลีบเลี้ยงเชื่อมกัน ปลายแยกเป็น 4-5 หยัก กลีบดอกเชื่อมกัน ปลายแยกเป็น 4-5 หยัก เรียงจรดกัน เกสรเพศผู้จำนวนมาก (มากกว่า 15 อัน) แยกกัน อับเรณูมีต่อมซึ่งมีก้านอยู่ที่ปลาย เกลี้ยง ผักตบหรือไม่ตบ มีขนาดและรูปร่างหลายแบบ เมล็ด สีน้ำตาลถึงสีดำ เปลือกชั้นนอกแข็ง

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ใบย่อยจำนวน 20-30 คู่ ขอบใบเรียบ รั้งไข่เกลี้ยง ..... 1. *A. concinna*
1. ใบย่อยจำนวน 60-75 คู่ ขอบใบเป็นขนครุย รั้งไข่มีขนยาวปกคลุม .....
.....2. *A. megaladena* var. *indo-chinensis*

1. *Acacia concinna* (Willd.) DC,Prod. 2: 464. 1825; Kurz, Fl. Burm. 1: 423. 1877; Bak. in Fl. Br. Ind. 2: 296. 1878; Gagnep. in Fl. Gen. I.-C. 2: 81. 1913; Craib in Fl. Siam. En. 1: 548. 1928; Nielsen in Fl. C.L.V. 19: 10. Pl. 9: 9-16. 1981; in Fl. Thail. 4,2: 169. Fig. 41: 4-

11. 1985. - *Mimosa concinna* Willd., Sp. Pl. 4: 1039. 1806. - *Acacia ruguta* Buch.-Ham. ex Benth. var. *concinna* (Willd.) Kurz, Journ. As. Soc. Beng. 45 (2): 297. 1876.

ไม้พุ่มรอเลื้อย ลำต้น กิ่งก้านมีหนามแหลม แข็ง ไ้ดงลง และมีช่องอากาศขนาดเล็ก สีขาวจำนวนมาก กิ่งและยอดอ่อนปกคลุมด้วยขนสั้นนุ่ม กิ่งแก่เกลี้ยง ใบ ก้านใบยาว 2-3 ซม. มีต่อมรูปรีอยู่บริเวณกึ่งกลาง แกนกลางใบยาว 6-16 ซม. แขนงข้อใบจำนวน 5-9 คู่ เรียงตรงข้าม มีต่อมอยู่ที่จุดเชื่อมต่อระหว่างแขนงข้อใบคู่ที่ 1-3 จากปลาย แกนกลางย่อยเป็นร่องตามยาว 2 ร่อง ในร่องมีขน ใบย่อยจำนวน 20-30 คู่ เรียงตรงข้าม ไร้ก้าน รูปขอบขนาน ขนาด 7-10 x 1-2 มม. ปลายแหลม โคนใบตัดหรือเบี้ยว ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง ร่วงง่าย หูใบ ยาวคล้ายหาง ร่วงง่าย ขนาด 3-8 x 1.5-6 มม. ปกคลุมด้วยขนละเอียด ช่อดอกตูมสีแดงเข้ม ก้านช่อดอกเรียวผอม ยาว 0.5-1.5 ซม. มีขน ใบประดับ รูปไข่แกมรูปขอบขนาน ขนาด 3 x 1-1.5 มม. มีขนละเอียด ใบประดับย่อยขนาดประมาณ 0.5 มม. มีขน ดอก ออกเป็นช่อกระจุกแน่น ขนาดเท่ากันทั้งหมดในแต่ละช่อ ไร้ก้าน กลีบเลี้ยง รูปรีแกมรูปขอบขนาน ขนาด 1-1.5 มม. เกือบถึงมีขนละเอียดเล็กน้อยบริเวณปลายแฉกด้านนอก กลีบดอก ยาวกว่ากลีบเลี้ยงเล็กน้อย เกือบถึงมีขนละเอียดดอกยาว 2-3 มม. แฉกกลีบดอกรูปไข่ถึงรูปไข่แกมรูปขอบขนาน ปลายแหลม ขนาด 0.5-1 มม. เกสรเพศผู้ จำนวนมาก เกสรเพศเมีย จำนวน 1 คาร์เพล รังไข่ รูปไข่แกมรูปขอบขนาน ขนาดประมาณ 1 มม. เกือบถึงมีก้านยาว 1-1.5 มม. ฝัก หนา มีเนื้อ ขนาด 3-13 x 2-2.5 ซม. สีน้ำตาล อมม่วงเข้ม เกือบถึง เป็นรอยยับย่นเมื่อแห้ง เมล็ด รูปรีแกมรูปกลมถึงรูปขอบขนาน ขนาด 10-12 x 4-6 มม. สีน้ำตาล (ภาพที่ 76)

- ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน ตาก; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : นครราชสีมา สุรินทร์; ภาคกลาง : นครนายก สระบุรี กรุงเทพฯ; ภาคตะวันออก : ชลบุรี จันทบุรี; ภาคตะวันตก : กาญจนบุรี; ภาคใต้ : ชุมพร พังงา ภูเก็ต
- การกระจายพันธุ์.- เอเชียเขตร้อน : อินเดีย (ต้นแบบ) - นิวกินี
- นิเวศวิทยา.- พบในบริเวณป่าเบญจพรรณ ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 ม. เวลาออกดอก - ติดผล เดือนมีนาคม
- ชื่อพื้นเมือง.- ส้มขอน ส้มป่อย (ภาคเหนือ)
- ประโยชน์.- - ฝักแห้งแช่น้ำอบหรือน้ำปรุง ใช้สำหรับอาบชำระล้างร่างกายในช่วงเทศกาล สงกรานต์และวันขึ้นปีใหม่ (Nielsen, 1985)

- ใบ รสเปรี้ยวฝาดร้อนเล็กน้อย ต้มดื่มถ่ายเสมหะ ระดูขาว ล้างเมือกมันในลำไส้ แก้บิด ฟอกโลหิตระดู ผัก รสเปรี้ยว ต้มหรือบดรับประทานเป็นยาถ่าย ขับเสมหะ แก้ไอ แก้ไข้จับสั่น ทำให้อาเจียน แก้น้ำลายเหนียว ต้มเอาน้ำสระผม แก้รังแค ต้มพอกหรือชุบ

ลำไส้ปิดแผล แก้โรคผิวหนัง ราก รสขม แก้ไข้ (วุฒิ วุฒิธรรมเวช , 2540)

- ยอดอ่อนนำมาลวกเป็นผักจิ้มน้ำพริกหรือใส่ในแกงส้ม (อรอนงค์ สุโชติรัตน, 2535)

- เป็นพืชให้สี โดยเปลือกต้นให้สีน้ำตาล ใบให้สีเขียว ใช้ย้อมไหม แห อวน (ฮ้าง ถึงในปิยชาติ ไตรสารศรี, 2540)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 19, 95 (BCU); Ploenchit & T. Smitinand 110, T. Smitinand s.n. (BKF)

2. *Acacia megaladena* Desv. var. *indo-chinensis* Nielsen, *Adansonia*, ser. 2,19: 351. 1980; in *Fl. C.L.V.* 19: 73. Pl. 12,22. 1981; in *Fl. Thail.* 4,2: 180. fig. 44, 20. 1985. - *A. pennata* (L.) Willd. var. *arrophula* auct. non (D.Don) Bak.: Craib, *Fl. Siam. En.* 1: 550. 1928. p.p. - *A. pennata* (L.) Willd. vars., Craib, op. cit.: 551.

ไม้รอเลื้อย ลำต้นและกิ่งมีหนามเล็ก ๆ แข็ง ขนาด 0.5-2 มม. เปลายแหลม โคนกิ่งอ่อนปกคลุมด้วยขนสีน้ำตาลหนานุ่ม ใบ ก้านใบยาว 2-4 ซม. มีขนหนาแน่น มีต่อมรูปกลมแบน ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 3-5 มม. อยู่บริเวณกึ่งกลางหรือเหนือกว่าเล็กน้อย แกนกลางใบยาว 7-16 ซม. แขนงขอใบจำนวน 12-18 คู่ เรียงตรงข้ามหรือกึ่งตรงข้าม มีต่อมอยู่ที่จุดเชื่อมต่อระหว่างแขนงขอใบคู่ที่ 1-4 จากปลาย ใบย่อยขนาดเล็ก จำนวน 60-75 คู่ เรียงตรงข้าม ว่างง่าย รูปขอบขนานขนาด 5-6 x 0.75-1 มม. ปลายใบค่อนข้างแหลมถึงมน โคนใบตัดและเบี้ยวไม่สมมาตร ขอบใบเป็นขนครุย ผิวใบเกลี้ยง เส้นใบออกจากโคนบริเวณขอบใบย่อย เส้นแขนงใบเห็นไม่ชัดเจน รูปใบหอก ขนาด 2.5-6 x 0.5-1.3 มม. ปลายเป็นติ่งแหลม เกลี้ยง ขอบเป็นขนครุย ช่อดอก ปกคลุมด้วยขนสั้นสีน้ำตาล ก้านช่อดอกยาว 8-15 มม. ช่อดอกอ่อนเป็นกระจุกกลม สีเขียวถึงสีแดงเข้ม ใบประดับ รูปไข่ถึงรูปใบหอก ขนาด 3.5-6 x 1-2 มม. มีขน ปลายเรียวแหลม ขอบเป็นขนครุย ใบประดับย่อยรูปไข่ ขนาดเล็ก ประมาณ 0.5-0.75 มม. มีขนละเอียด ดอก ออกเป็นช่อกระจุกแน่น ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 1-1.5 ซม. ขนาดเท่ากันทุกดอกในแต่ละช่อ ไร่ก้าน กลีบเลี้ยง รูปประมง ยาว 2-3 มม. สีเขียวหรือสีแดงอมเขียว ด้านนอกเกือบเกลี้ยงถึงมีขนละเอียดเล็ก

น้อย ด้านในเกลี้ยง แฉกกลีบเลี้ยงรูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม ปลายแหลม ขนาดประมาณ 0.5-1 มม. เกลี้ยง กลีบดอก รูปประฆัง สีขาวหรือสีเขียวย่อมน เกลี้ยงทั้งสองด้าน หลอดกลีบดอก ยาวประมาณ 1.5 มม. แฉกกลีบดอกรูปไข่ ปลายแหลม เรียงสลับกับแฉกกลีบเลี้ยง ขนาด 1-1.5 มม. เกลี้ยง เกสรเพศผู้ สีเหลืองอ่อน ยาว 4-5 มม. ติดอยู่บนฐานดอก ด้านนอกของจานฐานดอก ก้านชูอับเรณูรูปเส้นด้าย เกลี้ยง อับเรณูรูปกลม สีเหลืองอ่อน เกลี้ยง จำนวน 2 ช่อง แตกตามยาว เกสรเพศเมีย จำนวน 1 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียยาวประมาณ 4 มม. เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียกลมหรือเป็นแฉง จานฐานดอก รูปวงแหวน สูงประมาณ 0.5 มม. เกลี้ยง รั้งไข่ รูปขอบขนาน ขนาด 0.75-1 มม. มีขนยาว มีก้านรูปเส้นด้าย ยาว 0.75-1 มม. เกลี้ยง ออวูล จำนวน 7-14 อัน ผล ไม่พบ (ภาพที่ 77)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง นครสวรรค์ สุโขทัย; ภาคตะวันออก : ชัยภูมิ; นครราชสีมา สุรินทร์; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : ชลบุรี จันทบุรี ปราจีนบุรี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี ราชบุรี; ภาคใต้ : นครศรีธรรมราช

การกระจายพันธุ์.- กัมพูชา ลาว เวียดนาม

นิเวศวิทยา.- พบบริเวณที่โล่งแจ้งในป่าดิบเขา หรือบริเวณริมถนนและชายป่าเบญจพรรณ ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,350-1,440 เมตร เวลาออกดอกเดือน เมษายน - พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.- หนามัน (เชียงราย); หันแดง ไหลแดง (ภาคเหนือ); ชีแรด หางไหลแดง (ภาคกลาง); แผล (ฉาน/ภาคเหนือ)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 107 (BCU); Tsang 29826, TDBS 4277 (BKF)

2. Entada

Adans., Fam. 2: 318. 1763; Hutch., Gen. Fl. Pl. 1: 288. 1964; I.C. Nielsen in Fl. C.L.V. 19: 17. 1981; in Fl. Thail. 4,2: 141. 1985. – *Pusaetha* Kuntze, Rev. Gen. Pl. 1: 204. 1891. – *Entadopsis* Britton & Rose in N. Amer. Fl. 23: 191. 1928.

ไม้เถาเนื้อแข็ง ไม่มีหนาม หรือไม้พุ่มรอเลื้อย ใบประกอบแบบขนนกสองชั้น ปลายแกนช่อใบเปลี่ยนแปลงเป็นมือเกาะ ไม่มีต่อมบนแกนกลางและแกนช่อใบ ใบย่อยเรียงตรงข้าม ช่อดอกแบบช่อเชิงลด ออกตามซอกใบ ดอกสมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยงโคนเชื่อมกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก

กลีบเรียงจรดกันในดอกตูม กลีบดอก 5 กลีบ แยกกันหรือโคนเชื่อมกันเล็กน้อย เกสรเพศผู้ 10 อัน แยกกัน ปลายแกนอับเรณูมีต่อม ร่วงง่าย รังไข่เกลี้ยง ไม่มีก้านหรือก้านสั้น ฝักตรง โค้งหรือบิด เปลือกชั้นนอกมักหลุดออกเมื่อฝักแก่คงเหลือแต่ผนังผลชั้นในหุ้มเมล็ดไว้ เมล็ดกลมถึงแบน เปลือกเมล็ดชั้นนอกหนา แข็ง สีน้ำตาล

Entada rheedii Spreng., Syst. Veg. 2: 325. 1825; Nielsen in Fl. Thail. 4,2: 144. fig. 34 (2-6). 1985. - *Entada pursaetha* DC., Prod. 2: 425. 1825; Brenan, Kew Bull. 10: 164 . 1955; Nielsen, in Fl. C.L.V. 19: 21. pl. 3,2-6. 1981. - *Mimosa entada* Linn., Sp. Pl. 1: 518. 1753. - *Entada monostachya* DC., Prod. 2: 425. 1825. - *E. scandens* auct. non Benth.: Benth., in Hooker, J. Bot. 4: 332. 1842; Kurz, Fl. Burm. 1: 416. 1877; Bak. in Fl. Br. Ind. 2: 287. 1878 p.p.; Gagnep. in Fl. Gen. I.-C. 2: 62. 1913; Craib in Fl. Siam. En. 1: 542. 1928. - *E. schefferi* Ridl., J. Bot. 58: 195. 1920; Fl. Mal. Pen. 1: 654. 1922 p.p. (type); Craib in Fl. Siam. En. 1: 543. 1928.

ไม้เถาเนื้อแข็ง มีมือเกาะ ลำต้นและกิ่งเกลี้ยง ใบ ก้านใบยาว 7-9 ซม. โคนก้านใบพอง แกนกลางใบยาว 6.5-12 ซม. เกลี้ยง แขนงขอใบจำนวน 2 คู่ เรียงตรงข้าม ใบย่อยจำนวน 6 ใบ คู่ที่อยู่ปลายสุดขนาดใหญ่ที่สุด แผ่นใบรูปรีแกมรูปไข่กลับ ขนาด 4-9 x 2.5-4 ซม. ปลายใบเรียวแหลมถึงมน หรือเว้าตื้นถึงหยักเป็นสองแฉกเล็กน้อย โคนใบแหลมถึงเบี้ยวเล็กน้อย ขอบใบเรียบ ผิวใบเกือบเกลี้ยงยกเว้นบริเวณเส้นกลางใบด้านบน เส้นแขนงใบแบบขนนกจำนวน 9-11 คู่ ก้านใบย่อยยาว 2-3 มม. มีขนละเอียด ใบร่วงง่าย หูใบ รูปแถบ ยาว 3-3.5 มม. ปลายแหลม ช่อดอก รูปทรงกระบอก กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 18-30 ซม. มีขนละเอียดถึงเกือบเกลี้ยง ใบประดับ รูปแถบ ยาว 0.75-1 มม. เกือบเกลี้ยง ดอก กิ่งไร้ก้าน กลีบเลี้ยง สีเขียวแกมแดง รูปถ้วย ยาวประมาณ 1 มม. ปลายเกือบตัดถึงเป็น 5 หยักตื้น ๆ เกลี้ยง กลีบดอก สีเขียวแกมแดง เชื่อมกันที่โคนเล็กน้อย หลอดกลีบดอกยาวน้อยกว่า 0.5 มม. เกลี้ยง แฉกกลีบดอกรูปรีแกมรูปขอบขนาน ปลายแหลม ขนาด 2.5-3 x 0.8-1 มม. เกลี้ยง เกสรเพศผู้ สีเหลือง เกลี้ยง ก้านชูอับเรณู รูปเส้นด้าย ยาว 5-6 มม. อับเรณูรูปขอบขนาน ขนาด 0.5-0.75 มม. จำนวน 2 ช่อ แตกตามยาว แกนอับเรณูเป็นติ่งแหลมยาว เกสรเพศเมีย จำนวน 1 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียยาวประมาณ 5 มม. เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียเป็นแฉง รังไข่ รูปขอบขนาน ขนาด 2 x 0.5 มม. มีก้านสั้นประมาณ 0.5 มม. ออวูล จำนวนมากกว่า 17 อัน ฝัก ขนาดใหญ่ ยาวได้ถึง 1.5 ม. ตรงหรือโค้งเล็กน้อย เปลือกแข็งเป็นเนื้อไม้ เมล็ด รูปกึ่งกลม แบน ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 3.5-4 ซม. (ภาพที่ 78)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เลย; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : นครราชสีมา; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : ระยอง; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี; ภาคใต้ : พังงา นราธิวาส

การกระจายพันธุ์.- แอฟริกา หมู่เกาะมาดากัสการ์ (Mascarene) เอเชียเขตร้อนและหมู่เกาะต่างๆในมหาสมุทรแปซิฟิก

นิเวศวิทยา.- พบใกล้ลำธารในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 600 - 700 ม. เวลาออกดอกเดือน เมษายน

ชื่อพื้นเมือง.- มะบ้า ละบ้า (ทั่วไป); คำตัน มะบ้าหลวง (ภาคเหนือ); สะบ้ามอญ (ภาคกลาง); มือกแกมือ (ละว้า/ภาคเหนือ); มะนิม หมากจิม (ฉาน/ภาคเหนือ)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 57, 112 (BCU); J.F. Maxwell 95-224, R. Pooma 261, B. Nimanong & S. Phusomsaeng 1776 (BKF)

MORACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม ไม้เลื้อย ไม้รอเลื้อย หรือไม้ต้น มีน้ำยางสีขาว ใบเดี่ยว เรียงสลับหรือออกตรงข้าม มีหูใบหุ้มยอดอ่อน ช่อดอกออกตามซอกใบหรือตามต้น ช่อดอกมีหลายแบบ แต่มักพบเป็นแบบช่อกระจุก หรือ ดอกอัดกันแน่นคล้ายช่อเชิงลด หรือดอกอยู่ภายในฐานรองดอกที่ขยายใหญ่หุ้มดอกทั้งหมดไว้ ดอกขนาดเล็ก แยกเพศอยู่ร่วมต้นหรือต่างต้น ส่วนใหญ่มักลดรูป ไม่มีกลีบดอก วงกลีบรวมมี 1-6 แฉก แยกหรือเชื่อมกัน เกสรเพศผู้ 1-5 อัน อยู่ตรงข้ามแฉกของวงกลีบรวมหรือลดรูปเหลือ 1-3 อัน อาจพบหรือไม่พบเกสรเพศเมียที่ไม่สมบูรณ์ในดอกเพศผู้ รังไข่เหนือวงกลีบ มี 1 ช่อง 1 ออวูล พลาเซนตาที่ยอด ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง ผลกลุ่ม (aggregate fruit) หรือผลรวม (multiple fruit) หรือผลแห้งเมล็ดล่อน (achene) อยู่ภายในฐานรองดอกอวบน้ำ

Maclura

Nutt., Gen. Amer. Pl. 2: 233. 1818; Corner in Fl. Ceyl. 3: 223. 1981.

ไม้พุ่ม ไม้รอเลื้อย ไม้เลื้อย หรือไม้ต้น มีหนามแข็งตามง่ามใบ ใบเรียงสลับหรือเวียนสลับ ไม่มีต่อมที่ใบ ดอกแยกเพศอยู่ต่างต้น ช่อดอกเพศผู้แบบช่อแยกแขนง หรือคล้ายช่อเชิงลด ช่อดอกเพศเมียเป็นตุ่มกลม คล้ายช่อเชิงลดสั้น ๆ หรือเป็นกระจุกแน่น มีใบประดับหรือไม่มี ใบประดับ และกลีบรวมมีต่อมสีเหลือง 2-7 ต่อม ดอกเพศผู้ กลีบรวม 4 กลีบ แยกกัน มีเกสรเพศเมียที่ไม่สมบูรณ์หรือไม่มี ดอกเพศเมีย กลีบรวม 4 กลีบ โคนกลีบแยกหรือเชื่อมกัน มักอวบน้ำ รังไข่แยกเป็นอิสระ หรือจมอยู่ภายในฐานดอก ที่มีลักษณะเป็นตุ่มเล็ก ยอดเกสรเพศเมียเป็น 1-2 แฉก ผลย่อยแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง มีเนื้อนุ่มมาก มีชั้นวงกลีบรวมที่มีเนื้อนุ่มด้านล่างของผล

Maclura fruticosa (Roxb.) Corner in Gard. Bull. Sing. XIX: 239. 1962. – *Batis fruticosa* Roxb., Fl. Ind. 3: 763. 1832. – *Cudrania fruticosa* Wight ex Kurz, For. Fl. Burm. 2: 434. 1877; Hook., Fl. Br. Ind. 5: 539. 1888. – *Vanieria fruticosa* (Wight) Chun, J. Arn. Arb. 8: 21. 1927.

ไม้พุ่มรอเลื้อย ลำต้นและกิ่งกลม มีขนละเอียด มียางเหนียวใส และมีหนามแข็งแหลมยาว 1.5-2.5 ซม. ที่ซอกใบ ใบ รูปขอบขนานถึงรูปรีแกมรูปขอบขนาน ขนาด 6-17 x 1.5-6 ซม. ปลายใบยาวคล้ายหาง โคนใบมน ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างมีขนละเอียด เส้นแขนงใบแบบขนนกจำนวน 5-7 เส้น ก้านใบยาว 8-12 ซม. มีขนละเอียด หูใบ รูปใบหอก ขนาด 2 x 0.5 มม. ปลายเรียวแหลม ด้านนอกมีขน ช่อดอก สีเหลือง แบบช่อกระจุกแน่น ค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง 0.5-1 ซม. ประกอบด้วยหลายดอกเชื่อมรวมกันอยู่บนฐานดอกเดียวกัน ออกที่ซอกใบจำนวน 1-2 ช่อ ดอก ขนาดเล็ก ไม่มีกลีบดอก ดอกเพศผู้ วงกลีบรวมสีเขียวแกมเหลือง เชื่อมติดกันที่โคนเล็กน้อย จำนวน 4 กลีบ รูปคล้ายสามเหลี่ยมถึงกึ่งกลม. ปลายกลม ขนาด 1.5-2 มม. ด้านในเกลี้ยง และมีต่อมขนาดไม่เท่ากัน สีขาว จำนวน 3-5 ต่อม กลีบด้านนอกมีขนละเอียด กลีบเรียงซ้อนเหลื่อม เกสรเพศผู้ จำนวน 4 อัน เกือบแยกกัน หรือเชื่อมกันเฉพาะที่โคน ก้านชูอับเรณูอ้วนหนา ยาว 3-3.5 มม. โป่งพองที่ปลาย อับเรณูขนาดเล็ก น้อยกว่า 0.5 มม. รูปกลม จำนวน 2 ช่อ แตกตามยาว ก้านชูอับเรณูติดที่ฐานอับเรณู ดอกเพศเมีย ไม่พบ (ภาพที่ 79)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย พม่า

นิเวศวิทยา.- พบในป่าเบญจพรรณ ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,270 ม. เวลาออกดอกเดือน ตุลาคม-พฤศจิกายน ติดผลเดือน กุมภาพันธ์-เมษายน

ชื่อพื้นเมือง.- -

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 139 (BCU); J.F. Maxwell 95-1094, 95-1116 (BKF)

MYRSINACEAE

ไม้ต้น ไม้พุ่ม บางครั้งพบไม้เลื้อยเนื้อแข็ง หรือไม้กึ่งพุ่ม พบน้อยที่เป็นไม้ล้มลุก ใบเดี่ยว เรียงสลับ มีน้อยที่ใบออกตรงข้ามหรือเป็นวงรอบ มีจุดโปร่งแสงหรือมีท่อน้ำยางเป็นแนวเส้น ช่อดอกเป็นกระจุก หรือเป็นช่อแบบช่อกระจุก ช่อเชิงหลั่น หรือช่อซี่ร่ม อาจเป็นช่อเดี่ยว หรือช่อเชิงประกอบแยกแขนง ดอกสมบูรณ์เพศ หรือแยกเพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยงและกลีบดอกมักมีอย่างละ 4 หรือ 5 กลีบ กลีบเลี้ยงอาจแยกหรือโคนเชื่อมกัน ติดทนจนเป็นผล มักมีต่อมใส กลีบดอกบานรูปกงล้อ หรือรูปดอกเข็ม โคนเชื่อมหรือแยก กลีบเรียงซ้อนเหลื่อม ปิดเวียนหรือจรดกันในดอกตูม เกสรเพศผู้เชื่อมติดกับหลอดกลีบดอก และเรียงตรงข้ามกลีบดอก ก้านชูอับเรณูแยกเป็นอิสระ อับเรณูมี 2 ช่อง รังไข่เหนือวงกลีบ หรือกึ่งใต้วงกลีบ มี 1 ช่อง ออวูล 1-จำนวนมาก พลาเซนทารอบแกนหรือรอบแกนด้าน (free basal placenta) ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง หรือผลมีเนื้อหลายเมล็ด เมล็ด 1-จำนวนมาก

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. รังไข่เหนือวงกลีบ ผลมี 1 เมล็ด
  2. ไม้พุ่มเลื้อยเป็นกอกระจัดกระจาย กลีบเรียงซ้อนเหลื่อมหรือแบบควินคันเซียลในดอกตูม ..... 2. *Embellia*
  2. ไม้ต้นหรือไม้พุ่ม ต้นตั้งตรง กลีบเรียงปิดเวียนในดอกตูม ..... 1. *Ardisia*
1. รังไข่กึ่งใต้วงกลีบ ผลมีหลายเมล็ด ..... 3. *Maesa*

1. *Ardisia*

Sw., Prod. 3: 48. 1788; C.B. Clarke in Fl. Br. Ind. 3: 518. 1882; K. Larsen & Chi-Ming Hu in Fl. Thail. 6,2: 82. 1996.

ไม้ต้น ไม้พุ่ม หรือไม้กึ่งพุ่ม มีหรือไม่มีขน เกือบทุกส่วนมีจุดโปร่งแสงหรือต่อมสี ใบบนเดี่ยว เรียงสลับ ขอบเรียบ หยักมนหรือจักฟันเลื่อย ช่อดอกแบบช่อกระจุก ช่อเชิงหลั่น หรือกิ่งช่อซี่ร่ม เป็นช่อเดี่ยวหรือช่อเชิงประกอบ ดอกสมบูรณ์เพศ สวมมาตรงตามรัศมี กลีบเลี้ยงและกลีบดอกมักมี อย่างละ 5 กลีบ กลีบเลี้ยงเป็นแฉกลึก มักติดทนและขยายขนาดเมื่อเป็นผล กลีบดอกเชื่อมกันเป็น หลอดสั้น ๆ ปลายแยกกัน กลีบเรียงบิดเวียนในดอกตูม เกสรเพศผู้ติดที่โคนหลอดกลีบดอก ก้านชู อับเรณูสั้นมาก อับเรณูรูปหัวใจครึ่ง รั้งไซเหนียววงกลีบ รูปไข่หรือรูปสามเหลี่ยม ก้านเกสรเพศเมีย เรียว ยอดเกสรเพศเมียเป็นจุดเล็กโปร่งแสง ผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง รูปกลม ฐานสีแดง ม่วงหรือดำ เมล็ด 1 เมล็ด

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. กิ่งอ่อนเกลี้ยง ใบรูปไข่กลับถึงรูปใบหอกกลับ ดอกมีตุ่มเล็ก ๆ สีดำเล็กน้อยหรือไม่มี ก้านช่อดอกยาว 1-3 ซม. .... 1. *A. symplocifolia*
1. กิ่งอ่อนมีขนละเอียดสีน้ำตาล ใบรูปขอบขนาน หรือรูปรีแกมรูปไข่กลับ ดอกปกคลุมด้วยตุ่มเล็ก ๆ สีดำหนาแน่น ก้านช่อดอกสั้นมาก ยาวไม่ถึง 1 ซม. .... 2. *A. virens*

1. *Ardisia symplocifolia* (C.Chen) K. Larsen & C.M. Hu, comb. et stat. nov.; in Fl. Thail. 6,2: 141. 1996. - *A. maculosa* Mez. var. *symplocifolia* C. Chen, Act. Phytotax. Sin. 16(3): 79. 1978; in Fl. Reipubl. Popul. Sin. 58: 64. Pl. 9: 4-7. 1979.

ไม้พุ่มสูงประมาณ 2-4 ม. กิ่งและก้านกลม เกลี้ยง ใบ รูปรี หรือรูปไข่กลับถึงรูปใบหอกกลับ ขนาด 4.5-18 x 2-5 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบรูปลิ้ม หรือมนเล็กน้อย ขอบใบหยักมน มีต่อมที่ส่วนเว้า ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างเกลี้ยงและปกคลุมด้วยตุ่มเล็ก ๆ สีน้ำตาล ก้านใบยาว 8-15 มม. เกลี้ยง ไม่มีหูใบ ช่อดอก แบบช่อเชิงหลั่นแกมช่อซี่ร่ม ยาวได้ถึงประมาณ 15 ซม. ออกที่ปลายกิ่ง ก้านช่อดอกยาว 1-3 ซม. ก้านดอกย่อยยาวประมาณ 8-17 มม. มีขนละเอียดสีน้ำตาล ใบประดับ จำนวน 2-3 อันอยู่ที่โคนก้านช่อดอก รูปไข่กว้างถึงเกือบกลม หรือรูปใบหอก ยาวประมาณ 3-5 มม. เกลี้ยง ปลายแหลม กลีบเลี้ยง สีชมพูอ่อน เชื่อมกันเล็กน้อยที่โคน แฉกกลีบเลี้ยงขนาดไม่เท่ากัน รูปไข่ ขนาด 3.5-4 x 1.5-2 มม. เกลี้ยง ด้านในมีเส้นสั้น ๆ สีดำ ด้านนอกมีจุดสีดำหรือสีน้ำตาล 2-3 จุด หรือไม่มี ปลายแฉกแหลมหรือทู่เล็กน้อย กลีบดอก สีชมพู แฉกกลีบดอกรูปไข่แกมรูปขอบขนาน ปลายแหลม ขนาด 6-7 x 3-3.5 มม. เกลี้ยงทั้งสองด้าน ด้านนอกมีตุ่ม

เล็ก ๆ สีน้ำตาลเล็กน้อยหรือไม่มี เกสรเพศผู้ จำนวน 5 อัน ก้านชูอับเรณูสั้น ประมาณ 1-2 มม. อับเรณูสีเหลือง รูปใบหอก ยาว 4.5-5 มม. เกสรตัวเมีย ปลายเป็นติ่งแหลม ด้านหลังมีตุ่มเล็ก ๆ สีดำ ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังใกล้โคนอับเรณู เกสรเพศเมีย จำนวน 1 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียยาว 4-5 มม. โคนรูปทรงกระบอก ค่อยๆ เรียวไปที่ปลาย เกสรตัวเมีย รังไข่ กึ่งทรงกลม ขนาด 1-1.5 มม. เกสรตัวเมียและมีจุดเล็ก ๆ สีดำ ออวูล จำนวน 4-5 อัน พลาเซนทารอบแกนด้าน ผล รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 8-10 มม. สีเขียวเปลี่ยนเป็นสีแดงเมื่อแก่ ก้านผลเรียวยาวประมาณ 2-2.5 ซม. เมล็ด กลม แข็ง (ภาพที่ 80-81)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่

การกระจายพันธุ์.- จีน (ต้นแบบ) ลาว

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 800 ม.

เวลาออกดอกเดือน เมษายน - มิถุนายน เวลาออกผลเดือน ธันวาคม

ชื่อพื้นเมือง.- ตาไก่ (ภาคเหนือ)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 101, 176 (BCU); M. Tagawa T-3947, J.E. Vidal 5174, G. Murata et al. T-15033 (BKF)

2. *Ardisia virens* Kurz, For. Fl. Burma 2: 575. 1877; C.B. Clarke in Fl. Br. Ind. 3: 524. 1882; Ridl., Fl. Mal. Pen. 2: 252. 1923; Pitard in Fl. Gen. I.-C. 3: 868. 1930; Fletcher in Fl. Siam En. 2: 351. 1938; Stone in Tree Fl. Mal. 4: 271. 1989; K. Larsen & C.M. Hu in Fl. Thail. 6,2: 134. 1996. – *Ardisia lenticellata* Fletcher, Kew Bull. 1937: 32. syn. nov.

ไม้พุ่มสูง 1.5-3 ม. กิ่งอ่อนมีขนละเอียดสีน้ำตาล กิ่งแก่กลม ค่อนข้างเกลี้ยง ใบ รูปขอบขนาน หรือรูปรีแกมรูปไข่กลับ ขนาด 6-13 x 2-4.5 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบรูปลิ้น ขอบใบหยักมน บริเวณส่วนเว้ามีตุ่มเล็ก ๆ ผิวใบเกลี้ยงถึงเกือบเกลี้ยงทั้งสองด้าน มีตุ่มเล็ก ๆ สีดำและสีน้ำตาลกระจายทั่วแผ่นใบ เห็นชัดทางด้านล่าง ก้านใบยาว 4-10 มม. มีครีบเป็นคลื่นเล็กน้อย มีขนละเอียด ช่อดอก แบบช่อเชิงหลั่นหรือกิ่งช่อซี่ร่ม ออกที่ปลายกิ่ง มีขนละเอียดถึงเกลี้ยง ก้านช่อดอกสั้นมาก ดอก ก้านดอกย่อยยาวประมาณ 10 มม. มีขนละเอียด กลีบเลี้ยง สีเขียว เชื่อมกันเล็กน้อยที่โคน หลอดกลีบเลี้ยงสั้นมาก ประมาณ 1 มม. แฉกกลีบเลี้ยงแยกถึงโคน รูปไข่ ปลายแฉกแหลมหรือมน ปกคลุมด้วยตุ่มเล็ก ๆ สีดำหนาแน่น ขนาด 3-3.5 x 1.5-2 มม. เกสรตัวเมีย กลีบดอก สีชมพูอ่อน แยกกันหรือเป็นแฉกถึงเกือบถึงโคน มีตุ่มเล็ก ๆ สีดำกระจายอยู่ทั่วไป กลีบ

ดอกรูปไข่แกมรูปใบหอก ปลายแหลม ขนาด 7 x 3.5 มม. เกสรทั้งสองด้าน เกสรเพศผู้ จำนวน 5 อัน ก้านชูอับเรณูยาวประมาณ 0.5 มม. อับเรณูขนาดใหญ่ รูปใบหอก ขนาด 4.5-5 x 1.5 มม. เกสรตัวเมีย มีจุดเล็ก ๆ สีดำด้านหลัง ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังใกล้โคนอับเรณู เกสรเพศเมีย มี 1 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียยาว 3.5-4 มม. เกสรตัวผู้ รั้งไข่ รูปเกือบกลม ขนาด 1.5 มม. เกสรตัวผู้ ออวูล ประมาณ 5 อันต่อช่อง ผล ไม่พบ (ภาพที่ 82)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ พิชณุโลก; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เลย; ภาคตะวันออก : นครราชสีมา ชัยภูมิ; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : จันทบุรี ปราจีนบุรี; ภาคตะวันออก : ตาก เชียงใต้ : กาญจนบุรี; ภาคใต้ : นครศรีธรรมราช

การกระจายพันธุ์.- อัลสัม (ต้นแบบ) ถึงตอนใต้ของจีน และลงไปทางใต้ตั้งแต่คาบสมุทรมลายู อินโดจีนถึงคาบสมุทรมลายู

นิเวศวิทยา.- ขึ้นอยู่บริเวณที่โล่งแจ้งในป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,550 ม. เวลาออกดอกเดือน มีนาคม

ชื่อพื้นเมือง.- ตาผ่านเขา (ภาคเหนือ); ตานก ตีนจ่าหลวง (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ); ราม ตาเปิดตาไ้ (ภาคใต้)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 170 (BCU); R. Geesink 7082, Shimizu et al. 22659, T. Smitinand 1192 (BKF)

2. Embelia

Burm.f., Fl. Ind. 62. Pl. 23. 1768, nom. cons.; A. DC., Trans. Linn. Soc. 17: 129. 1834; Hook.f., in Gen. Pl. 2: 1240. 1879. – Ribesiodes Linn., Fl. Zeyl. 190. 1747. – Samara Linn., Mant. Pl. ed. 2: 144. 1771. – Calispermum Lour., Fl. Cochinch. 1: 156. 1790. – Choripetalum A. DC., Trans. Linn. Soc. 17: 131. 1834.

ไม้พุ่มขึ้นเป็นกอกระจัดกระจาย ไม้รอเลื้อย หรือไม้เลื้อย พบน้อยที่เป็นต้นตั้งตรง ใบเรียงสลับ รอบใบเรียบหรือจักหั่นเลื้อย ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง ช่อกระจุกหรือช่อกิ่งซี่ร่ม ออกที่ซอกใบและปลายกิ่ง ดอกแยกเพศอยู่ต่างต้น หรือมีทั้งดอกเพศเดียวและดอกสมบูรณ์เพศอยู่ร่วมต้น ส่วนประกอบของดอกเป็น 4-5 หรือจำนวนเท่าของ 4-5 กลีบเลี้ยงและกลีบดอกหยักเป็นแฉกลึก แยกกันหรือเชื่อมกันเล็กน้อยที่โคน กลีบช่อนเหลี่ยมหรือเรียงแบบควินคันเขียนในดอกตูม เกสร

เพศผู้เชื่อมติดกับกลีบดอก พบน้อยที่แยกเป็นอิสระ ก้านชูอับเรณูเรียว อับเรณูแตกตามยาว รั้งไข่เหนือวงกลีบ มักปกคลุมด้วยขนยาวห่าง ก้านเกสรเพศเมียรูปทรงกระบอก ผลแบบเมล็ดแข็ง มีเนื้อเมล็ด 1 เมล็ด ผนังชั้นในแข็ง เปราะ

Embellia ribes Burm f., Fl. Ind. 62. pl. 23. 1768; Kurz, For. Fl. Burma 2: 101. 1877; C.B. Clarke in Fl. Br. Ind. 3: 513. 1882; Fletcher in Fl. Siam. En. 2: 332. 1938; B.C. Stone in Tree Fl. Mal. 4: 279. 1989; K. Larsen & C. M. Hu in Fl. Thail. 6,2: 154. 1996. – *Embellia garciniifolia* Wall. ex Ridl., Fl. Mal. Pen. 2: 322. 1923.

ไม้พุ่มรอเลื้อย ลำต้นและกิ่งแก่เกลี้ยง มีช่องอากาศรูปกระสวย กิ่งอ่อนมีขนละเอียด ใบรูปไข่กลับหรือรูปรีแกมรูปขอบขนานหรือรูปไข่ ปลายใบแหลมหรือเรียวแหลมสั้น ๆ ปลายทู่ โคนใบแหลมถึงมน ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนสีเขียวเป็นมัน เกลี้ยง ด้านล่างสีอ่อน ปกคลุมด้วยตุ่มกลมใสเล็ก ๆ หนาแน่น เส้นแขนงใบเห็นไม่ชัด ก้านใบยาว 6-10 มม. เกลี้ยง มีปีกเป็นคลื่นเล็กน้อย ช่อดอกแบบช่อกระจุกเชิงประกอบหรือช่อแยกแขนงยาว 10-20 ซม. มีขน ช่อย่อยกางทำมุมประมาณ 60°-90° กับแกนกลางช่อดอก ใบประดับรูปไข่แกมรูปใบหอก ยาว 1-1.5 มม.สีน้ำตาล มีขน ดอกขนาดเล็ก เส้นผ่านศูนย์กลาง 5-7 มม. ก้านดอกสั้น ประมาณ 1-2 มม. มีทั้งดอกเพศเดียวและดอกสมบูรณ์เพศร่วมต้น กลีบเลี้ยงเชื่อมกันยาว 1-2 มม. สีเขียว แฉกกลีบเลี้ยงจำนวน 5-(6) แฉก ลึกประมาณครึ่งหนึ่งของกลีบหรือมากกว่า รูปไข่ถึงกึ่งรูปสามเหลี่ยม ปลายแหลม ขอบเป็นขนครุย กลีบดอกแยกกัน สีเขียวอ่อน จำนวน 5 กลีบ รูปรีแกมรูปไข่ ปลายและโคนแหลม ขนาด 3 x 1 มม. มีขนหนาแน่นทั้งสองด้าน ด้านในมีตุ่มเล็ก ๆ สีขาวจำนวนมาก เกสรเพศผู้จำนวน 5 อัน ติดอยู่บริเวณกึ่งกลางและเรียงตรงข้ามกับแฉกกลีบดอก ยาวประมาณ 2 มม. เกลี้ยง ก้านชูอับเรณูสั้น ประมาณ 0.5 มม. อับเรณูรูปรีแกมรูปขอบขนาน โคนรูปหัวใจ ขนาด 0.7 x 0.4 มม. มีตุ่มเล็ก ๆ ด้านหลัง ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังใกล้ฐานอับเรณู เกสรเพศเมีย ลดรูปในดอกเพศผู้ ในดอกเพศเมียมักจะสั้นกว่าแฉกกลีบดอก ก้านเกสรเพศเมียสั้นมาก ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม รั้งไข่ รูปไข่ ขนาด 0.8 x 0.5 มม. เกลี้ยง ออวูล จำนวนมาก ทลารอบแกนด้าน ผลรูปกลม มีเนื้อ เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. เป็นรอยย่นเมื่อแห้ง (ภาพที่ 83-84)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ แพร่ น่าน พิชณุโลก; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เลย; ภาคตะวันออก : นครราชสีมา; ภาคกลาง : นครนายก; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี; ภาคใต้ : ระนอง สุราษฎร์ธานี ภูเก็ต ตรัง สงขลา นราธิวาส

- การกระจายพันธุ์.- อินเดีย ศรีลังกา (ต้นแบบ) พม่า จีน เวียดนาม และจากมาเลเซียตะวันออกเฉียงใต้ ไปจนถึงบอร์เนียว และอินโดนีเซีย
- นิเวศวิทยา.- ขึ้นอยู่ริมถนนในป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,350 ม. เวลาออกดอกเดือน กุมภาพันธ์-พฤษภาคม เวลาออกผลเดือน พฤษภาคม-กรกฎาคม
- ชื่อพื้นเมือง.- ส้มกุ้ง (ภาคใต้)
- ประโยชน์.- ในอินเดียใช้เป็นยาถ่ายพยาธิและยาบำรุงกำลัง ในชวาขยายจากรากใช้แก้ไอ และแก้ท้องเสีย ส่วนยอดอ่อนและผลอ่อนทำให้สุกกินได้ (Burkill, 1935)
- ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 10, 48 (BCU)

3. Maesa

Forsk., Fl. Aegypt. Arab.: 66. 1775; C.B. Clarke in Fl. Br. Ind. 3: 507. 1882; A. DC. in Trans. Linn. Soc. 17: 77. 133. 1834.

ไม้พุ่ม ไม้พุ่มกึ่งไม้รอเลื้อย หรือไม้ต้นขนาดเล็ก ขอบใบเรียบหรือจักฟันเลื่อย ช่อดอกแบบช่อกระจุก ออกที่ซอกใบ ปลายกิ่ง หรือออกตามกิ่ง มีใบประดับที่โคนก้านดอก ดอกย่อยขนาดเล็ก แยกเพศหรือผสมนุรณเพศ มีใบประดับย่อย 2 ใบที่โคนกลีบเลี้ยง กลีบเลี้ยง 4-5 กลีบ เชื่อมติดกับรังไข่ กลีบดอกกลม 4-5 กลีบ เชื่อมกันเป็นรูปประมง เรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้น รังไข่กึ่งได้วงกลีบ ก้านเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียเป็นปุ่มกลม แยกเป็น 3-5 แฉกสั้น ๆ ออกลูกจำนวนมาก พลาเซนตารอบแกนดวน ผลแบบมีเนื้อหลายเมล็ด กลม ขนาดเล็ก เมล็ดจำนวนมาก

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ลำต้น กิ่งและใบปกคลุมด้วยขนหนานุ่มสีน้ำตาล หลอดกลีบดอกยาวกว่าแฉกกลีบดอกอย่างชัดเจน ..... 2. *M. permollis*
1. ลำต้น กิ่ง และใบเกลี้ยงถึงมีขนเล็กน้อย หลอดกลีบดอกยาวเท่าหรือเกือบเท่าแฉกกลีบดอก
  2. ใบรูปรีแกมรูปขอบขนานหรือรูปรียาว ขอบใบจักฟันเลื่อย ช่อดอกแบบช่อกระจุก ยาว 1-4 ซม. .... 1. *M. montana*

2. ใบรูปไข่แกมรูปใบหอก ขอบใบเรียบ ช่อดอกแบบช่อกระจ่างแยกแขนง ยาว 5-10 ซม.

..... 3. M. ramentacea

1. Maesa montana A. DC. in DC., Prodr. 8: 79. 1844; Fletcher in Fl. Siam. En. 2: 326. 1938, p.p. maj. excl. specim. Winit 1603; K. Larsen & C.M. Hu in Fl. Thail. 6,2: 175. Pl. XV: 2. 1996. – Maesa indica auct. non A. DC.: Kurz, For. Fl. Burma 2: 99. 1877.

ไม้พุ่มสูง 2-3 ม. ลำต้น กิ่งกลม มีขนละเอียดถึงเกลี้ยง มีช่องอากาศขนาดเล็กสีน้ำตาล ใบรูปรีแกมรูปขอบขนานหรือรูปรียาว ขนาด 5-18 x 1.5-5 ซม. ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม โคนใบแหลมถึงรูปปลีมน ขอบใบจักฟันเลื่อยยกเว้นบริเวณโคนประมาณ 1/4 ของใบ ผิวใบเกลี้ยง หรือมีขนเล็กน้อยตามเส้นใบด้านล่าง เส้นแขนงใบ 7-14 คู่ เส้นใบย่อยเห็นไม่ชัด ก้านใบยาว 7-15 มม. เกลี้ยง ช่อดอก แบบช่อกระจ่างยาว 1-4 ซม. ใบประดับ จำนวน 1 ใบ รูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 0.5 มม. ปลายแหลม ด้านนอกมีขนสั้น ๆ ใบประดับย่อย จำนวน 2 ใบ ติดอยู่ได้วงกลีบเลี้ยง ดอก สมบูรณ์เพศ ก้านดอกย่อยยาว 1.5-3 มม. มีขนละเอียด กลีบเลี้ยง สีเขียวแกมเหลือง เชื่อมกันยาวประมาณ 1-1.5 มม. หลอดกลีบเลี้ยงสั้นมาก ประมาณ 0.5 มม. หรือน้อยกว่า แฉกกลีบเลี้ยงจำนวน 5 แฉก รูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม ปลายแหลม ขอบมีขนครุย ขนาดประมาณ 0.75-1 มม. ด้านนอกมีขนละเอียด ด้านในเกลี้ยง มีเส้นเป็นรอยขีดตามยาวสีน้ำตาล 3-5 เส้น กลีบดอก เชื่อมกัน รูปประฆัง สีขาว ยาว 2.5-3 มม. เกลี้ยง หลอดกลีบดอก ยาวประมาณ 1.5 มม. แฉกกลีบดอก 5 แฉก รูปกลม ขอบเป็นคลื่นเล็กน้อย ขนาดประมาณ 1 มม. มีเส้นขีดตามยาวสีน้ำตาล เกสรเพศผู้ แยกกัน ยาวประมาณ 1.5 มม. เกลี้ยง อับเรณูรูปไตแกมรูปขอบขนาน เกลี้ยง เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 1 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมีย ยาว 1-1.5 มม. ยอดเกสรเพศเมียหักเป็นพูเล็กน้อย รั้งไข่ ขนาด 1-1.5 มม. เกลี้ยง ออวูล จำนวนมาก เกาะกันเป็นกลุ่ม ผล สีขาว กิ่งทรงกลม ขนาด กว้าง 3.5-4 มม. ยาว 4.5-5 มม. มีกลีบเลี้ยงติดทน เมล็ด ขนาดเล็ก รูปกรวยหลายเหลี่ยม สีดำ ฐานตัด ผิวขรุขระ (ภาพที่ 85)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ลำปาง น่าน ตาก; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เลย; ภาคตะวันออก : ชัยภูมิ; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : จันทบุรี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี อุทัยธานี

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย (ต้นแบบ) พม่า จีน เวียดนาม ลาว

นิเวศวิทยา.- ขึ้นริมทางเดินที่โล่งแจ้งในป่าดิบเขาที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,200-1,550 ม.
 เวลาออกดอกเดือน ธันวาคม - มีนาคม เวลาออกผลเดือน มกราคม - เมษายน
 ชื่อพื้นเมือง.- กำลั้งช้างสาร ชำมักข้าวดอย ไคร้งอย (ภาคเหนือ); หัสคุณเครือ (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)
 ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 14, 86, 89 (BCU)

2. *Maesa permollis* Kurz, J. Asiat. Soc. Bengal 11: 66. 1871; Pitard in Fl. Gen. I.-C. 3: 768. 1930; Fletcher in Fl. Siam. En. 2: 327. 1938; K. Larsen & C.M. Hu in Fl. Thail. 6:2: 170. 1996. – *Maesa mollissima* auct. non Wall., nec A.DC.: Kurz, For. Fl. Burma 2: 100. 1877. – *M. mollis* auct. non A. DC.: C.B. Clarke in Fl. Br.Ind. 3: 510. 1882.

ไม้พุ่มสูง 1-3 ม. ลำต้น กิ่ง ก้านและเกือบทุกส่วนมีขนนุ่มสีน้ำตาล ใบ รูปไข่กลับ หรือรูปรี กว้างแกมรูปขอบขนาน ขนาด 12-16 x 8-14 ซม. ปลายใบเป็นติ่งแหลมหรือ เรียวสอบแหลม โคนใบรูปลิ้มถึงมนกลม ขอบใบหยักซี่ฟันแกมจักฟันเลื่อย ผิวใบด้านบนเกือบเกลี้ยงถึงมีขนหยาบแข็ง กระดาษห่าง ๆ ด้านล่างมีขนนุ่มยาวสีน้ำตาลหนาแน่น เนื้อใบค่อนข้างหนา เส้นแขนงใบจำนวน 7-13 คู่ ปลายแตกแขนงเป็นง่ามหรือแยกสองแฉก เส้นใบย่อยเห็นไม่ชัด ก้านใบยาว 2-3 ซม. ช่อดอก ออกเป็นกระจุกที่ซอกใบ มีขน ใบประดับ รูปรีแคบ ขนาด 1.5 x 0.5 มม. ด้านนอกมีขนและต่อมสีเหลือง ดอก สมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยง เชื่อมกันยาวประมาณ 1.5 มม. แฉกกลีบเลี้ยงจำนวน 5 แฉก ลึกประมาณครึ่งหนึ่งของความยาวกลีบ รูปไข่ ปลายแหลม ด้านนอกมีขนยาวและมีจุดโปร่งแสงขนาดเล็กสีเหลือง กลีบดอก เชื่อมกันรูปประฆังแกมรูปคนโท สีขาวอมเหลือง หลอดกลีบดอกยาวประมาณ 1.5-2 มม. แฉกกลีบดอกจำนวน 5 แฉก ปลายแฉกกลม มีริ้วตามยาว ขนาด 0.75 มม. เกสรเพศผู้ แยกกัน ติดอยู่ประมาณครึ่งหนึ่งของหลอดกลีบดอก อับเรณูรูปไข่หรือรูปไต สีเหลืองอ่อน ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังใกล้ฐานอับเรณู เกสรเพศเมีย จำนวน 1 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียยาวประมาณ 0.5 มม. เกสรเพศเมียกลมเป็น 3 พู รั้งไข่ รูปไข่สูงประมาณ 1 มม. เกสรเพศเมีย ผล กลม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 3-5 มม. ปกคลุมด้วยขนยาวสีน้ำตาลหนาแน่น (ภาพที่ 86)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ตาก; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี

การกระจายพันธุ์.- พม่า (ต้นแบบ) จีน ลาว เวียดนาม

นิเวศวิทยา.- ขึ้นอยู่ใกล้ลำธารในป่าดิบชื้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 ม.

เวลาออกดอกเดือน ธันวาคม-มีนาคม เวลาออกผลเดือน มกราคม-พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.- กำลั้งข้างเมือก (ภาคเหนือ); ข้าวสาร (ภาคกลาง)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 4, 26, 59 (BCU)

3. *Maesa ramentacea* (Roxb.) A.DC. in DC., Prodr. 8: 77. 1844; Kurz, For. Fl. Burma 2: 99. 1877; C.B. Clarke in Fl. Br. Ind. 3: 508. 1882; Ridl., Fl. Mal. Pen. 2: 227. 1923; Pitard in Fl. Gen. I.-C. 3: 768. 1930; Fletcher in Fl. Siam En. 2: 327. 1938; K. Larsen & C.M. Hu in Fl. Thail. 6,2: 171. Pl. XV: 1. 1996. – *Baeobotrys ramentacea* Roxb. (Hort. Beng. 16. 1814. nom. nud.) Fl. Ind. ed. Carey, 2: 231. 1824.

ไม้พุ่มขนาดใหญ่สูงประมาณ 1.5-5 ม. ลำต้นและกิ่งเกลี้ยง ใบ รูปไข่แกมรูปใบหอก ขนาด 5-16 x 2-5 ซม. ปลายใบเรียวสอบแหลม โคนใบแหลมถึงกลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง เส้นแขนงใบจำนวน 5-11 คู่ เส้นใบย่อยเห็นไม่ชัด ก้านใบยาว 8-20 มม. เกลี้ยง ช่อดอก แบบช่อกระจุกแยกแขนงยาว 5-10 ซม. มีขนละเอียด ใบประดับ รูปไข่ ปลายแหลม ยาวประมาณ 0.5 มม. มีขน ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม ขนาดเล็กกว่า 0.5 มม. ขอบเป็นขนครุย ดอก สมบูรณ์เพศ ก้านดอกย่อยยาวประมาณ 1.5 มม. มีขน กลีบเลี้ยง ยาวประมาณ 1 มม. สีเขียว หลอดกลีบเลี้ยง เกลี้ยง แฉกกลีบเลี้ยง จำนวน 5 แฉก รูปไข่กว้างแกมรูปกลม ปลายมนกลม ขอบเป็นขนครุย ขนาด 0.5 มม. กลีบดอก รูปประฆัง สีขาวหรือครีม หลอดกลีบดอกยาว 0.5-0.75 มม. เกลี้ยง แฉกกลีบดอก จำนวน 5 แฉก รูปกลม ขอบเป็นคลื่นเล็กน้อย เกลี้ยง เกสรเพศผู้ แยกกัน ยาวประมาณ 1 มม. เกลี้ยง อับเรณูสีเหลือง กิ่งทรงกลม ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังอับเรณู เกสรเพศเมีย จำนวน 1 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียยาวประมาณ 0.5 มม. ยอดเกสรเพศเมีย 3 แฉก รั้งไข่ สีเขียว ยาวประมาณ 0.5 มม. เกลี้ยง ออวูล จำนวนมาก เกาะรวมกันเป็นกลุ่ม ผล ไม่พบ (ภาพที่ 87)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ น่าน นครสวรรค์; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เลย; ภาคตะวันออก : นครราชสีมา; ภาคกลาง : นครนายก; ภาคตะวันออกเชิงใต้ : จันทบุรี ปราณบุรี ตราด; ภาคใต้ : ชุมพร ระนอง พังงา สุราษฎร์ธานี ภูเก็ต นครศรีธรรมราช พัทลุง ตรัง สตูล สงขลา นราธิวาส

การกระจายพันธุ์.- มีการกระจายกว้างในอินเดีย (ต้นแบบ) พม่า ตอนใต้ของจีน ภูมิภาคอินโดจีน และพบทั่วไปในคาบสมุทรมลายู

- นิเวศวิทยา.- พบขึ้นข้างทาง ริมถนนในป่าเบญจพรรณ ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,350 ม.
เวลาออกดอกเดือน มกราคม
- ชื่อพื้นเมือง.- ข้าวสารหลวง หลอดเขา ไคร้อย (ภาคเหนือ); มะเขือเมือก (ภาคกลาง); กระตูก
ไก่ เม้าหมด ช้าหนอน (ภาคตะวันออกเฉียงใต้); กะผ้าสลาย เสียดนก ปัน ลวย
(ภาคใต้)
- ประโยชน์.- ใบนำมาบดทาแก้คัน และโรคผิวหนังอื่น ๆ เนื้อไม้มีสีแดง แข็ง ใช้สำหรับเป็นตะปู
ไม้ในการต่อเรือ (Burkill, 1935)
- ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 93 (BCU)

MYRTACEAE

ไม้พุ่ม หรือไม้ต้น ใบเดี่ยว ออกตรงข้าม เรียงเวียนสลับหรือเป็นวงรอบ ขอบใบเรียบ ใบ
ขนาดคล้ายแผ่นหนัง มีต่อมน้ำมันที่ผิว มีจุดปลายเส้นใบเชื่อมกันขนานกับขอบใบ เรียกว่า เส้นขอบ
ใบ (intramarginal vein) ไม่มีหูใบ หรือหูใบมีขนาดเล็ก ง่าย ๒ ดอกแบบช่อกระจุก ดอก
สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี ใบประดับง่าย กลีบเลี้ยงโคนเชื่อมกับรังไข่ปลายแยก 4-5 แฉก
กลีบดอก 4-5 กลีบ เกสรเพศผู้จำนวนมาก แยกกันหรือเชื่อมกันเป็นหลายกลุ่ม ฐานดอกขยาย
ขนาดใหญ่ขึ้น มักเป็นรูปถ้วย รังไข่ได้วงกลีบหรือกึ่งได้วงกลีบ มี 1-หลายช่อง ออวูล 1-จำนวนมาก
พลาเซนทารอบแกนร่วม ตามแนวตะเข็บ หรือที่ยอด ก้านเกสรเพศเมีย 1 ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่ม
ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง ผลมีเนื้อหลายเมล็ด แตกกกลางพหูหรือไม่แตก เมล็ดมี 1-จำนวนมาก

Decaspermum

Forst. Char. Gen. 73. t. 37. 1776; Kurz, For. Fl. Burma I: 475. 1877; Gagnep., F.I.C. II:
845. 1920.

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก ใบออกตรงข้าม เส้นใบแบบขนนก ช่อดอกออกที่ซอกใบหรือ
ปลายกิ่ง มีทั้งดอกเพศเดียวและดอกสมบูรณ์เพศร่วมต้นหรือต่างต้น กลีบเลี้ยงเชื่อมกันรูปประมง
ปลายแยกเป็น 4-5 แฉก ติดทนจนเป็นผล กลีบดอก 4-5 กลีบ แผ่กางออก เกสรเพศผู้จำนวนมาก
เรียงเป็น 2-3 วง แยกกัน ก้านชูอับเรณูรูปเส้นด้าย ติดตรงกลางอับเรณู อับเรณูแตกตามยาว รังไข่

ใต้วงกลีบ มี 4-5 ช่อง แต่ละช่องมีออวูล 2 อัน หรือมากกว่า ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยอดเกสรเพศเมียคล้ายจาน ผลแบบผลมีเนื้อหลายเมล็ด รูปกลม มีกลีบเลี้ยงเป็นมงกุฎอยู่ทีปลายเมล็ดหลายเมล็ด รูปโตถึงรูปกลม เปลือกเมล็ดชั้นนอกแข็ง

Decaspermum parviflorum ssp. *parviflorum* (Lam.) A.J. Scott. in Kew Bull. 34: 66. 1979, in Kew Bull. 35(2): 409. 1980. – *Eugenia parviflora* Lam, Encycl. 3: 200. 1789. – *D. paniculatum* var. *findlaysoniana* Duthie in Fl. Br. Ind. 2: 470. 1878. – *D. fruticosum* var. *parviflorum* (Lam.) Amsh., in Backer, Bekn. Fl. Java 4. B,98. Myrt.: 5. 1944. – *D. fruticosum* var. *polymorphum* (Bl.) Bakh. f. in Blumea 12: 61. 1963.

ไม้พุ่มสูง 2-5 ม. ลำต้นและกิ่งกลม สีน้ำตาลอมแดง เปลือกอ่อน กิ่งอ่อนปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ สีขาวหรือสีเทา กิ่งแก่เกือบเกลี้ยง ใบอ่อนที่ยอดปกคลุมด้วยขนยาวสีเทาเงินหนาแน่น ใบรูปรีแกมรูปขอบขนาน ขนาด 3-10 x 0.8-3 ซม. ปลายใบเรียวแหลมถึงยาวคล้ายหาง โคนใบรูปลิ้มขอบใบเรียบและมีขนยาวสีขาว ผิวใบด้านบนเป็นมันวาว มีขนกระจายห่าง ๆ ด้านล่างเกลี้ยงถึงมีขนกระจายห่าง ๆ ปกคลุมด้วยตุ่มขนาดเล็กสีน้ำตาลหนาแน่น เส้นแขนงใบไม่ค่อยเด่นชัด ประมาณ 15-17 คู่ มีเส้นขอบใบห่างจากขอบใบประมาณ 1 มม. เส้นกลางใบสีน้ำตาลแดง อนุทงด้านล่าง มีขนหนาแน่น ก้านใบยาว 2-7 มม. ช่อดอก แบบช่อกระจุกแยกแขนง ยาวประมาณ 1-7 ซม. มีขนหนาแน่น ใบประดับ คล้ายใบ ใบประดับย่อยรูปแถบยาวประมาณ 0.5 มม. มีขน ดอกมีทั้งดอกเพศเดียวและดอกสมบูรณ์เพศร่วมต้น ดอกเพศผู้ ก้านดอกย่อย ยาว 2-3 มม. ปกคลุมด้วยขนหนาแน่น กลีบเลี้ยง สีเขียว เชื่อมกันเล็กน้อยที่โคน แฉกกลีบเลี้ยงรูปไข่ ปลายแหลม ขอบเป็นขนครุย ขนาดไม่เท่ากัน ประมาณ 1.5-2 x 1.25-1.5 มม. ด้านนอกมีขนละเอียด ด้านในค่อนข้างเกลี้ยง มีจุดสีไปรงแสงเล็ก ๆ กลีบดอก แยกกัน สีขาว จำนวน (4)–(6) กลีบ รูปรีถึงกึ่งรูปกลม ปลายมนกลม ขอบเป็นขนครุย ขนาด 4-4.5 x 3-3.5 มม. เกือบมีจุดสีไปรงแสงขนาดเล็ก กลีบเรียงซ้อนเหลื่อม เกสรเพศผู้ แยกกัน ติดอยู่บนฐานดอกรูปถ้วย ก้านชูอับเรณูยาว 3-6 มม. เกือบมีจุดสีไปรงแสง ขนาดประมาณ 0.5 มม. หรือน้อยกว่า เกือบมีจุดสีไปรงแสง จำนวน 2 ช่อง ดอกเพศเมียไม่พบ ผล กลม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 3-5 มม. สีเขียว มีขนละเอียด จำนวน 5 ช่อง กลีบเลี้ยงติดทนในผล (ภาพที่ 88)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่; ภาคตะวันออก : นครราชสีมา ชัยภูมิ; ภาคใต้ : พัทลุง สงขลา หังงา นราธิวาส สุราษฎร์ธานี ยะลา ตรัง

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย ออสเตรเลีย พม่า บังคลาเทศ จีน เวียดนาม กัมพูชา บอร์เนียว
ภูมิภาคมาเลเซีย

นิเวศวิทยา.- พบริมถนนที่โล่งแจ้งในป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,375-1,400 ม.
เวลาออกดอกเดือน มีนาคม เวลาติดผลเดือน พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.- ส้มกุ้ง (เชียงใหม่); ส้มมือผ้อ (กะเหรี่ยง); เส่มีพอ (กะเหรี่ยง-เชียงใหม่) กริม
(สุราษฎร์ธานี-ตรัง); ชี้ใต้ พลองชี้ควาย (ภาคใต้); บุงเงาะบาลี (มาเลย์-ปัตตานี)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 167, 175 (BCU); J.E. Vidal et al. 6171, 6178,
C.F. van Beusekom & C. Phengkklai 1077, C. Phengkklai et al.
7468 (BKF)

OLACACEAE

ไม้ต้น หรือ ไม้พุ่มรอเลื้อย ใบเดี่ยว เรียงเวียนสลับ พบบ้างที่เรียงสลับระนาบเดียว ขอบใบ
เรียบ ส่วนใหญ่เส้นใบแบบขนนก มีก้านใบ ไม่มีหูใบ ช่อดอกแบบช่อกระจุกสั้น ๆ ช่อแยกแขนง
หรือเชิงลดยืดยาว (elongate spike) หรือพบย่อยที่ออกเป็นกระจุกกลม ออกที่ซอกใบ ดอก
สมบูรณ์เพศ สดมมาตรตามรัศมี ส่วนประกอบของดอกมี 3-7 หรือเป็นจำนวนเท่าของ 3-7 กลีบ
เลี้ยงขนาดเล็ก เชื่อมกันรูปถ้วย โคนกลีบแยกหรือเชื่อมกับจานฐานดอกหรือรังไข่ ปลายเป็นแฉก
3-7 แฉกสั้น ๆ มักขยายและคงอยู่จนเป็นผล กลีบดอก 3-7 กลีบ แยกกันหรือเชื่อมกันที่โคน กลีบ
เรียงจรดกันในดอกตูม ร่วงง่าย จานฐานดอก อาจเป็นต่อมแยกกัน หรือเชื่อมกันรูปถ้วย เกสรเพศผู้
4-15 อัน เรียงเป็น 1-3 วง ติดอยู่บนกลีบดอก ก้านชูอับเรณู ติดที่ฐานหรือกึ่งกลาง อับเรณูมี 2 ช่อง
แตกตามยาว รังไข่ส่วนใหญ่เหนือวงกลีบ พบน้อยที่กึ่งใต้วงกลีบหรือใต้วงกลีบ มี 1 ช่อง ออวูล 2-3
(-5,-7) น้อยลง พลาเซนทารอบแกน หรือมี 3-5(-7) ช่อง เฉพาะตอนล่าง แต่ละช่องมี 1 ออวูล น้อย
ลง ก้านเกสรเพศเมียทรงกระบอกหรือรูปเส้นด้าย ยอดเกสรเพศเมียขนาดเล็ก 3-5 พู ผลแบบผล
เมล็ดเดี่ยวแข็ง เมล็ด 1 เมล็ด

Olax

L., Sp. Pl.: 34. 1753; Sleum. in E. & P. Nat. Pfl. Fam. ed. 2,16b: 24. 1935; Blumea 26:
154. 1980. – Drebbelia Zoll. Nat. Tijd. N. I. 14: 160. 1857.

ไม้ต้น ไม้พุ่ม อาจพบไม้เลื้อย ใบเรียงเวียนสลับ หรือกึ่งสลับระนาบเดียว ดอกออกเป็นช่อแบบช่อกระจุก ช่อแยกแขนง หรือช่อเชิงลด หายากที่เป็นดอกเดี่ยว กลีบเลี้ยงรูปถ้วย ปลายตัดหรือหยักซี่ฟันเล็ก ๆ เห็นไม่ชัด ขยายขนาดใหญ่ขึ้นมากและติดทนในผล กลีบดอก 3 กลีบ เรียบหรือทั้งหมดหรือบางกลีบ ปลายหยักเป็น 2 แฉก จึงดูคล้ายมี 6 กลีบ (อาจพบ 5 กลีบ) ติดอยู่บนจานฐานดอกรูปกรวย แยกกันหรือเชื่อมกันเป็นคู่ เกสรเพศผู้ 8 อัน โคนเชื่อมติดกับกลีบดอก เป็นเกสรเพศผู้ที่สมบูรณ์ 3 อัน และเกสรเพศผู้เป็นหมัน 5 อัน ก้านชูอับเรณูแบน อับเรณูรูปขอบขนานรังไข่เหนือวงกลีบ มี 1 ช่อง หรือมี 3 ช่องบริเวณตอนล่างของรังไข่ ก้านเกสรเพศเมียสั้นหรือยืดยาว ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มมี 3 พู ผลรูปขอบขนาน หรือรูปไข่ถึงกึ่งกลม มีกลีบเลี้ยงที่ขยายขนาดปกคลุมอยู่ประมาณครึ่งหนึ่ง หรือเกือบถึงปลายผลแต่ไม่เชื่อมติดแน่นกับผล

Olax sp.

ไม้รอเลื้อย ลำต้นและกิ่งเกลี้ยง มีช่องอากาศ ใบ รูปรีแกมรูปขอบขนาน ขนาด 7-18 x 3.5-6 ซม. ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม โคนใบแหลมถึงมน ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ใบเป็นสีอ่อนเมื่อแห้ง เส้นแขนงใบ 7-9 คู่ เส้นใบย่อยเห็นไม่ชัด ก้านใบยาวได้ถึง 1 ซม. เกลี้ยง ช่อดอก แบบช่อกระจุก ในแต่ละช่อมีจำนวน 3-12 ดอก ก้านช่อดอกมีขนละเอียด ใบประดับ รูปสามเหลี่ยม หุ้มซ้อนกันขึ้นไปเป็นตุ่ม ดอก ก้านดอกย่อยยาว 2-3 มม. เกลี้ยง ดอกตูมรูปทรงกระบอกและคล้ายรูปกระบอก กลีบเลี้ยง สีเขียว เชื่อมกันเป็นรูปถ้วย ยาวประมาณ 1 ซม. ปลายตัด เป็นขนคุยเล็กน้อย กลีบดอก แยกกัน สีขาว จำนวน 5-6 กลีบ รูปแถบแกมรูปขอบขนาน ปลายแหลม ขนาด 10 x 1 มม. เกลี้ยง เกสรเพศผู้ที่สืบพันธุ์ได้ จำนวน 3 อัน สีเหลือง ติดอยู่ประมาณครึ่งหนึ่งของกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูรูปขอบขนาน ขนาด 1.5 มม. โคนเป็นรูปหัวใจ เกสรเพศผู้เป็นหมัน จำนวน 5-(6) อัน ยาวเกือบเท่าความยาวของกลีบดอก ก้านชูอับเรณูยาวประมาณ 5 มม. โคนเชื่อมติดกับกลีบดอก อับเรณูยาวประมาณ 2.5 มม. เกสรเพศเมีย จำนวน 3 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียยาว 8-9 มม. เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียเป็น 3 พูกลม ฐานฐานดอก เป็นวงรูปถ้วย สูงประมาณ 0.5 มม. รังไข่ กึ่งทรงกลมถึงรูปไข่ ยาวประมาณ 1 มม. บริเวณส่วนล่างของรังไข่มี 3 ช่อง ส่วนบนเป็น 1 ช่อง ออวูล จำนวน 1 อันต่อช่อง รูปแถบแกมรูปขอบขนาน ห้อยลงจากปลายของแกนกลางร่วม ผล สีเขียว รูปรีแกมรูปขอบขนาน ถึงรูปไข่กลับ ขนาด 1.8-2.2 x 1-1.5 ซม. กลีบเลี้ยงขยายและคงอยู่ในผล ปกคลุมประมาณครึ่งหนึ่งของความยาวของผลหรือมากกว่าเล็กน้อย และแนบติดกับผล เมล็ด จำนวน 1 เมล็ด รูปไข่กลับ ขนาด 13 x 9 มม. (ภาพที่ 89-90)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย

การกระจายพันธุ์.- ไทย

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นริมลำธารในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 ม. เวลาออกดอกเดือน เมษายน - พฤษภาคม ติดผลเดือน พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.- -

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 58 (BCU)

หมายเหตุ.- คาดว่าจะเป็นพันธุ์ไม้ชนิดใหม่ของโลก

OLEACEAE

ไม้เลื้อย ไม้รอเลื้อย ไม้พุ่ม หรือไม้ต้น ใบเดี่ยว หรือใบประกอบแบบขนนก ออกตรงข้าม พบน้อยที่เรียงสลับ รอบใบเรียบ ไม่มีหูใบ ช่อดอกแบบช่อกระจุก ช่อกระจุกหรือช่อแยกแขนง ออกที่ซอกใบหรือปลายกิ่ง ส่วนมากเป็นดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี มักมีกลิ่นหอม กลีบเลี้ยงโคนเชื่อมกัน ปลายแยกเป็น 4-10 กลีบหรือแฉก เรียงแบบจรดกันในดอกตูม กลีบดอกโคนเชื่อมกัน เป็นหลอด ปลายแยกเป็น 4-12 กลีบ เรียงจรดกันหรือซ้อนเหลื่อมในดอกตูม เกสรเพศผู้ 2 อันพบน้อยที่มี 4 อัน ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ไม่มีจานฐานดอก รังไข่เหนือวงกลีบ มี 2 ช่อง แต่ละช่องมี 2 ออวูล พลาเซนทารอบแกนร่วม ก้านเกสรเพศเมีย 1 อัน ยอดเกสรเพศเมียเป็น 2 แฉก หรือเป็นปุ่มกลม ผลแบบผลมีเนื้อหลายเมล็ด ผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง ผลแห้งแตก หรือผลแยกแล้วแตกเป็น 2 ซีก ภายในมี 1-4 เมล็ด

Jasminum

L., Sp. Pl. 1: 7. 1753; Backer & Bakh.f., Fl. Java 2: 216. 1965.

ไม้พุ่ม ไม้เลื้อย หรือไม้รอเลื้อย ใบเดี่ยว ออกตรงข้าม ก้านใบมักเป็นรอยข้อต่อ ช่อดอกแบบช่อกระจุก หรือช่อแยกแขนง ออกที่ปลายยอดหรือซอกใบ กลีบเลี้ยงโคนเชื่อม ปลายตัดตรงหรือแยกเป็น 4-10 แฉก กลีบดอกสีขาว โคนเชื่อมเป็นหลอดยาว ปลายแยกเป็น 4 กลีบถึงจำนวนมาก เรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม เกสรเพศผู้ 2 อัน อยู่ภายในหลอดกลีบดอก อับเรณูจำนวน 2 ช่อง

แตกตามยาว รังไข่ 2 ช่อง ช่องละ 1 ออวูล ก้านเกสรเพศเมียยาวรูปเส้นด้าย ยอดเกสรเพศเมียรูป
ขอบขนานแยกเป็น 2 แฉก ผลแบบผลมีเนื้อหลายเมล็ด มี 2 ช่อง มี 1-2 เมล็ด

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ไม้พุ่มรอเลื้อย ช่อดอกแบบช่อกระจุก
  2. เส้นแขนงใบแบบขนนก ใบประดับจำนวนมากลักษณะคล้ายใบสีขาวหรือครีม รูปรีถึงรูป
ไข่กว้าง ..... 1. *J. coarctatum* var. *yanprukii*
  2. เส้นใบ 3 เส้นออกจากจุดเดียวกันที่โคนใบและแตกแขนงแบบขนนก มีเส้นขอบใบ ใบ
ประดับ จำนวน 2 ใบ รูปเส้นด้ายหรือรูปแถบ ..... 2. *J. nervosum*
1. ไม้เถาเนื้อแข็ง ช่อดอกแบบช่อกระจุกจะตรงข้ามสลับตั้งฉาก ..... 3. *J. subglandulosum*

1. *Jasminum coarctatum* Roxb. var. *yanprukii* (Craib) P.S. Green, Kew Bull. 50(3): 569.
1994. – *J. yanprukii* Craib in Bull. Misc. Inf. Kew: 200. 1913; Gagnep. in Fl. Gen. I.-C. 3:
1055. 1933; Kerr in Fl. Siam. En. 2: 407.1939.

ไม้พุ่มรอเลื้อย ลำต้นและกิ่งมีขนสั้นนุ่มขณะยังอ่อน ใบ รูปไข่ถึงรูปรีแกมรูปขอบขนาน
หรือรูปไข่กลับ ขนาด 4-19 x 2-8 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบมนถึงกลม ขอบใบเรียบ เนื้อใบ
ค่อนข้างบาง ผิวใบทั้งสองด้านเกลี้ยง ยกเว้นตามเส้นใบมีขนสั้น ๆ เส้นแขนงใบแบบขนนก จำนวน
4-7 เส้น ก้านใบยาว 5-8 มม. มีขน ช่อดอก แบบช่อกระจุก มีขนสั้น ๆ ใบประดับ จำนวนมาก
ลักษณะคล้ายใบ สีขาวหรือสีครีม รูปรีแกมรูปไข่ถึงรูปไข่กว้าง ปลายแหลมถึงเรียวแหลม ขนาด
16-20 x 5-10 มม. มีขนละเอียด ใบประดับย่อยขนาดเล็ก จำนวนมาก รูปแถบ ยาว 3-4 มม. ดอก
ก้านดอกย่อยยาว 0-4 มม. กลีบเลี้ยง รูประฆัง สีเขียว มีขนละเอียด หลอดกลีบเลี้ยงยาว
ประมาณ 5 มม. แฉกกลีบเลี้ยงจำนวน 5 แฉก เป็นเส้นกลม ๆ ปลายหู่ ยาว 4-5 มม. กลีบดอก รูป
ดอกเข็ม สีขาว หลอดกลีบดอกยาว 2-2.2 ซม. มีขน แฉกกลีบดอกจำนวน 5 แฉก รูปรี ปลายแหลม
ขนาด 12-13 x 5.5-7 มม. ด้านในเกลี้ยง ด้านนอกมีขนละเอียด เกสรเพศผู้ ไมโครสัทนต์กลีบดอก
ก้านชูอับเรณูแบน เกลี้ยง อับเรณูรูปแถบแกมรูปขอบขนาน ปลายแหลม ขนาด 5-6 มม. เกลี้ยง
แตกตามยาวด้านข้าง ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังใกล้ฐานอับเรณู เกสรเพศเมีย จำนวน 2 คาร์เพล
ก้านเกสรเพศเมียยาวเท่ากับความยาวของหลอดกลีบดอก เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียเป็นแท่งยาว
ประมาณ 2 มม. รังไข่ รูปทรงกระบอก ขนาด 1.5 x 1 มม. ปลายเป็น 4 จีบ ออวูล ขนาดค่อนข้าง
ใหญ่ จำนวน 1 อันต่อช่อง ผล ไม่พบ (ภาพที่ 91)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย ลำปาง แพร่; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เลย ขอนแก่น
นครราชสีมา

การกระจายพันธุ์.- ลาว ไทย (ต้นแบบ)

นิเวศวิทยา.- พบข้างทางเดินในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 600-700 ม.
เวลาออกดอกเดือน พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.- มะลิป่า (นครราชสีมา)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 35 (BCU); W. Thephuttee s.n. (BKF)

2. *Jasminum nervosum* Lour., Fl. Cochinch. 1: 20. 1790; Kerr in Fl. Siam. En. 2: 402. 1939; C. Mei-chen et al. in Fl. China 15: 316. 1996. – *J. anastomosans* Wall. ex DC., Prodr. 8: 305. 1844; Craib, Contrib. 2: 127. 1912.

ไม้พุ่มรอเลื้อย ลำต้นและกิ่งแก่กลม เกือบ สีน้ำตาล กิ่งอ่อนเกลี้ยงถึงมีขนละเอียด ใบ รูปไข่ถึงรูปใบหอก ขนาด 7-9 x 1-3 ซม. ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม โคนใบมนกลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน เส้นใบจำนวน 3 เส้นออกจากจุดเดียวกันที่โคนใบ และแตกแขนงแบบขนนก มีเส้นขอบใบ ก้านใบยาว 5-7 มม. เป็นข้อ ช่อดอก แบบช่อกระจุก ช่อละ 3-5 ดอก กิ่งไว้ก้านใบประดับ จำนวน 2 ใบ รูปเส้นด้ายหรือรูปแถบ ยาว 0.8-1 ซม. ใบประดับย่อยจำนวน 2 ใบ ยาว 1.5-2 มม. ดอก ก้านดอกย่อยยาวประมาณ 5 มม. มีขนละเอียดเล็กน้อยถึงเกือบเกลี้ยง กลีบเลี้ยง รูปประฆัง สีเขียว หลอดกลีบเลี้ยงยาว 2-3 มม. มีขนละเอียดถึงเกลี้ยง แฉกกลีบเลี้ยงจำนวน (6)-7-(8) แฉก รูปเส้นด้ายแกมรูปแถบ ปลายแหลม ยาว 1.1-2 ซม. มีขนละเอียดหรือเกือบเกลี้ยง กลีบดอก รูปดอกเข็ม สีขาว หลอดกลีบดอกยาว 1.5-1.7 ซม. เกือบ แฉกกลีบดอกจำนวน 8 แฉก รูปไข่แคบแกมรูปใบหอก ปลายแหลม ขนาด 1.4-1.5 x 0.2 ซม. เกือบ เกสรเพศผู้ ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูรูปขอบขนาน ขนาดประมาณ 4.5 x 1 มม. ปลายแหลม เกือบ แตกตามยาวด้านข้าง ก้านชูอับเรณูติดที่ฐานอับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 2 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียยาวประมาณ 1.4 ซม. เกือบ ยอดเกสรเพศเมียเป็นแท่งทรงกระบอกยาว 2-2.5 มม. รั้งไข่ รูปไข่ถึงทรงกระบอก สูงประมาณ 1 มม. เกือบ ออวูล ขนาดค่อนข้างใหญ่ จำนวน 1 อันต่อช่อง ผล มีเนื้อนุ่ม ทรงรีแกมทรงกลม ขนาด 10-15 x 7-10 มม. สีเขียวเปลี่ยนเป็นสีแดงและดำเมื่อสุก ผิวเกลี้ยง ก้านผลยาวประมาณ 8 มม. กลีบเลี้ยงติดทน ขยายขนาดขึ้นเล็กน้อยในผล เมล็ด จำนวน 1 เมล็ดต่อผล รูปรี แฉง ผิวขรุขระหรือขุ่น เปลือกหุ้มเมล็ดบาง (ภาพที่ 92-93)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน ตาก พะเยา; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : ขัยภูมิ นครราชสีมา; ภาคตะวันออก : อุทัยธานี; ภาคใต้ : ปราณบุรี ชลบุรี ตราด; ภาคใต้ : ชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี พังงา นครศรีธรรมราช พัทลุง ตรัง สงขลา ยะลา ปัตตานี

การกระจายพันธุ์.- ตอนใต้ของจีน ภูฐาน เนปาล อินเดีย พม่า ไต้หวัน และภูมิภาคอินโดจีน

นิเวศวิทยา.- พบตามที่โล่งแจ้งในป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,200-1,300 ม. เวลาออกดอกเดือน มีนาคม - มิถุนายน ติดผลเดือน เมษายน - ตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.- มะลิไส้ไก่ (ภาคเหนือ); แล้งดง (ลำปาง); เขี้ยววง มะลิยาน มะลิดิน (สุราษฎร์ธานี); เขี้ยววงเล็ก (ชุมพร)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 9, 44 (BCU); TDBS 1613, 12945; J.F.Maxwell 88-295, C. Niyomdham 49 ; R.Geesink et al. 6536 (BKF)

3. *Jasminum subglandulosum* Kurz, J. Bot. 13: 329. 1875; C. Mei-chen, Q. Lian-qing & P.S. Green in Fl. China 15: 314. 1996. – *J. sempervirens* Kerr, Kew Bull.: 30. 1938 & in Fl. Siam. En. 2: 406. 1939. – *J. wangii* Kobuski, J. Arn. Arb. 20: 69. 1939.

ไม้เถาเนื้อแข็ง ลำต้นและกิ่งกลม เกือบ กิ่งแก่มีลักษณะเป็นนวมหยาบของคอร์กหุ้มอยู่ ใบรูปรี รูปรีแกมรูปขอบขนาน หรือรูปไข่กลับ ขนาด 9-20 x 4-10 ซม. ปลายใบเรียวแหลมถึงยาวคล้ายหาง โคนใบแหลมถึงกลม ขอบใบเรียบ เนื้อใบหนา ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ด้านล่างปกคลุมด้วยตุ่มขนาดเล็กสีน้ำตาล เส้นแขนงใบจำนวน 6-8 เส้น มีตุ่มใบหรือกลุ่มขนขนาดเล็ก 3-5 กลุ่มอยู่ที่ซอกแขนงใบ ก้านใบยาว 1.3-2.5 ซม. เกือบ ช่อดอก แบบช่อกระจุกตรงข้ามลับตั้งฉาก (decussate receme) ยาวประมาณ 6-12 ซม. ในแต่ละช่อมี 3-7 ดอก ปกคลุมด้วยขนละเอียดเล็กน้อย ก้านช่อดอกยาวประมาณ 4 ซม. ปกคลุมด้วยตุ่มเล็ก ๆ สีน้ำตาล ใบประดับ รูปแถบแกมรูปใบหอก ยาว 1-2 มม. ดอก มีกลิ่นหอมหวาน ก้านดอกย่อยยาว 8-17 มม. ปกคลุมด้วยตุ่มเล็ก ๆ สีน้ำตาล กลีบเลี้ยง รูปประฆัง ยาว 4-4.5 มม. สีเขียวอมน้ำตาล เกือบถึงมีขนละเอียดเล็กน้อย แฉกกลีบเลี้ยง จำนวน 4-5 หยักสั้น ๆ ประมาณ 0.5 มม. ถึงรูปสามเหลี่ยมแกมรูปไข่ ขนาด 1-2 มม. ปลายแฉกแหลม เกือบถึงมีขนละเอียดเล็กน้อย กลีบดอก รูปดอกเข็ม สีขาว ยาว 3-4 ซม. หลอดกลีบดอกสีเขียวอมเหลือง ยาว 2.5-3 ซม. เกือบ แฉกกลีบดอกสีขาว จำนวน 6-7 แฉกกลีบปิด รูปรีแกมรูปขอบขนาน หรือรูปไข่กลับ ขนาด 10-15 x 5-7 มม. เกือบทั้งสองด้าน ปลาย

แฉกมน หรือมนและมีติ่งแหลม เกสรเพศผู้ ติดอยู่ประมาณครึ่งหนึ่งของหลอดกลีบดอกหรือสูงกว่าเล็กน้อย อับเรณูสี่เหลี่ยม รูปขอบขนาน ขนาด 8 x 1 มม. เกสรตัวผู้ ไร่ก้านหรือกิ่งไร่ก้าน ปลายแกนอับเรณูเรียวแหลม เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 2 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียยาว 2-2.2 ซม. เกสรตัวเมีย ยอดเกสรเพศเมีย สีเขียว รูปรีแกมรูปขอบขนาน ขนาด 6 x 1.5 มม. ส่วนปลายเป็นแท่งทรงกระบอกแบน ปลายมน รังไข่ สีเขียวอ่อน เกือบกลม ขนาด 1-1.5 มม. เกสรตัวเมีย ขนาดใหญ่ จำนวน 1 อันต่อช่อง ติดอยู่ใกล้ฐาน ผล ไม่พบ (ภาพที่ 94)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง

การกระจายพันธุ์.- ยูนนาน อินเดีย พม่า

นิเวศวิทยา.- พบริมลำธารในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700-720 ม. เวลาออกดอกเดือน สิงหาคม - ตุลาคม

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 142, 145 (BCU); J.F. Maxwell 96-1300 , 95-1136, T. Smitinand 4381, S. Phusomsaeng 12 (BKF)

POLYGALACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม ไม้รอเลื้อย หรือไม้ต้น ใบเดี่ยว เรียงเวียนสลับหรือเป็นวงรอบ ไม่มีหูใบ ดอกเดี่ยวหรือดอกช่อแบบช่อกระจุก ออกที่ซอกใบหรือปลายกิ่ง มีใบประดับ ดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 5 กลีบ ขนาดไม่เท่ากัน กลีบดอก 3 หรือ 5 กลีบ รูปรางคล้ายดอกถั่ว เกสรเพศผู้ 4-8 อัน โคนก้านชูอับเรณูเชื่อมกัน อับเรณูแตกเป็นช่องที่ปลาย หรือเป็นรอยแตกเล็ก ๆ รังไข่เหนือวงกลีบ มักแบน ปกติมี 2 ช่อง 2 คาร์เพล (หรืออาจพบเป็น 1, 3 หรือ 5) แต่ละช่องมี 1 ออวูล พลาเซนตาที่ยอด ผลแบบผลแห้งแตก ผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง ผลปีกเดี่ยว (samara) หรือผลมีเนื้อหลายเมล็ด เมล็ด 1-20 มีหรือไม่มีเยื่อหุ้มเมล็ด

Polygala

Linn., Sp. Pl.: 701. 1754; DC., Prod. 1: 321. 1824; Benth. & Hook.f., Gen. Pl. 1: 136. 1862; Adema, Blumea 14: 253. 1966; Meijden in Fl. Mal. 1,10: 459. 1988. - Chamaebuxus (DC.) Spach, Hist. Nat. Veg. 7: 125. 1838.

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม หรือไม้เลื้อยเนื้อแข็งขนาดเล็ก รากมักมีกลิ่น ใบเรียงสลับหรือพบน้อยที่ ออกกิ่งตรงข้าม ใบประดับ 3 ใบ กลีบเลี้ยง 5 กลีบ ขนาดไม่เท่ากัน วงนอก 3 กลีบ ขนาดเล็ก สีเขียว วงใน 2 กลีบ ขนาดใหญ่กว่า ลักษณะคล้ายกลีบดอก กลีบดอก 3 กลีบ ขนาดไม่เท่ากัน บริเวณตอนบนของกลีบบนเชื่อมติดกับกลีบคู่ล่าง (keel) รูปเรือ หุ้มอับเรณูและยอดเกสรเพศเมียไว้ ปลายกลีบคู่ล่างแยกเป็น 2 พู มีรยางค์ลักษณะเป็นพู่คล้ายแปรง เกสรเพศผู้ 8 อัน ก้านชูอับเรณูเชื่อมกันเป็นกาบ เปิดออกทางด้านบนและเชื่อมติดกับกลีบดอก บางครั้งอาจพบจานฐานดอก รูปวงแหวนหรือเป็นพู่ รังไข่มี 2 ช่อง ออวูล์ห้อยลง ก้านเกสรเพศเมียยืดยาว ยอดเกสรเพศเมีย 2 พู ผลแบบผลแห้งแตก มักมีปีก ภายในมี 2 เมล็ด เมล็ดมีเยื่อหุ้ม

Polygala arillata Buch.-Ham. ex D. Don, Prod. Fl. Nep.: 199. 1825; A. W. Benn. in Hook. f., Fl. Br. Ind. 1: 200. 1872; Gagnep. in Fl. Gen. I.-C. suppl. 1: 231. 1939; Smitinand, Thai For. Bull. 2: 1. 1955; Meijden in Fl. Mal. 1,10: 469. fig. 3: g-h. 1988. – *P. kerrii* Craib, Kew Bull.: 235. 1922; Gagnep. in Fl. Gen. I.-C. suppl. 1: 229. 1939; Craib, Fl. Siam. En. 1: 103. 1931. – *Chamgebuxus arillata* Kurz, Fl. Burm. 1: 79 1877. – *Polygala tonkinensis* non Chodat: Gagnep. in Fl. Gen. I.-C. suppl. 1: 229. 1939.

ไม้พุ่มสูง 2-3 ม. ลำต้นตั้งตรง กิ่งมีขนสั้น ๆ ถึงเกือบเกลี้ยง ยอดอ่อนสีแดง ใบ รูปรีถึงรูปไข่กลับ ขนาด 9-15 x 2.5-6 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบรูปลิ้มถึงกลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงยกเว้นตามเส้นใบด้านล่าง เส้นแขนงใบ จำนวน 8-10 เส้น ก้านใบยาว 7-10 มม. ช่อดอกแบบช่อกระจະ ยาวได้ถึง 35 ซม. ไม่แตกกิ่ง ห้อยลง ใบประดับ รูปไข่ ยาวได้ถึง 2.8 มม. ปลายเรียวแหลมยาว ว่าง่าย ดอก ก้านดอกย่อยยาวประมาณ 8 มม. มีขนละเอียด กลีบเลี้ยง แยกกัน ขนาดไม่เท่ากัน สีเขียวอมเหลือง วงนอก 3 กลีบ กลีบบน 1 กลีบ ลักษณะเป็นถุงโค้งป้องพอง ขนาด 8 x 6 มม. ด้านในเกลี้ยง ด้านนอกมีขนกระจายห่างๆ ขอบเป็นขนครุย ปลายกลีบแหลม กลีบล่าง 2 กลีบ ขนาดเล็ก รูปไข่แกมรูปขอบขนาน ขนาด 4 x 2.5 มม. ปลายกลีบมน ส่วนกลีบวงในจำนวน 2 กลีบ ขนาดใหญ่ลักษณะคล้ายกลีบดอก รูปไข่กลับ ปลายมน ขนาด 13 x 7 มม. กางออกโค้งขึ้น เกือบเกลี้ยง ยกเว้นขอบเป็นขนครุย กลีบดอก สีเหลือง หลอดกลีบดอกยาว 8-10 มม. เกลี้ยง แฉกกลีบดอกยาว 4-5 มม. แฉกกลางขนาดใหญ่กว้างประมาณ 7 มม. รูปเรือ หุ้มอับเรณูและยอดเกสรเพศเมีย ปลายกลีบมนและเป็นพู่รยางค์สีเหลืองเข้มหรือสีแดง เกสรเพศผู้ ยาวประมาณ 11-14 มม. อับเรณูยาวประมาณ 0.5 มม. มี 2 ช่อง แตกตามช่อง ก้านชูอับเรณูติดที่ฐาน

เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 2 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมีย ยาว 10-12 มม. เกสรตัวผู้ ส่วนปลายพอง ออก ยอดเกสรเพศเมียเป็นพู่ จานฐานดอก รูปวงแหวน สูงประมาณ 0.5 มม. รังไข่ รูปกึ่งกลมแบน ขนาดประมาณ 2.5 มม. เกือบเกลี้ยง มีขนบริเวณสัน ออวูล จำนวน 1 อันต่อช่อง ผล รูปไต ขนาดกว้าง 12 มม. ยาว 8 มม. สีเขียวถึงสีม่วงอมเขียว มีปีก เมล็ด เกือบกลม เกสรตัวผู้ ฐานตัด เชื้อหุ้มเมล็ดสีเหลืองอมส้ม (ภาพที่ 95-96)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ น่าน ตาก พะเยา กำแพงเพชร;
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : นครราชสีมา; ภาคตะวันออก : เลย; ภาคตะวันออก
เฉียงใต้ : ตราด

การกระจายพันธุ์.- ศรีลังกา อินเดีย เนปาล (ต้นแบบ) ตอนใต้ของจีน พม่า ภูมิภาคอินโดจีน
นิเวศวิทยา.- พบในป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,200-1,550 ม. เวลาออกดอก
เดือน ธันวาคม ติดผลเดือน ธันวาคม - กุมภาพันธ์

ชื่อพื้นเมือง.- ต่างไก่ป่า (เลย)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 84 (BCU); H. Takahashi T-62512, C. Phengklae
& N. Fukuoka 10072, T. Smitinand 7660 (BKF)

RANUNCULACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม หรือไม้เถาเนื้อแข็ง ใบเดี่ยวหรือใบประกอบ ออกตรงข้ามหรือเรียงสลับ ไม่มีหูใบ ดอกสมบูรณ์เพศ สอดคล้องตามรัศมี พบน้อยที่สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยงแยกกัน จำนวน 3-หลายกลีบ (ปกติ 5 กลีบ) มักร่วงง่าย กลีบดอกมีหรือไม่มี แยกกัน สั้นหรือยาวกว่ากลีบเลี้ยง เกสรเพศผู้จำนวนมาก แยกกัน อับเรณูเชื่อมติดกับก้านชู (adnate) แตกตามยาวด้านข้าง ก้านชู อับเรณูรูปลิ้นแฉบ คาร์เพล 1 ถึงจำนวนมาก แยกกัน พบน้อยมากที่จะเชื่อมติดกัน ก้านเกสรเพศเมียมักยืดยาว ออวูล 1 ถึงจำนวนมากในแต่ละคาร์เพล ผลแบบผลแตกแนวเดียว (follicle) ผลแห้ง เมล็ดอ่อน (achene) ผลแบบกล้วย (baccate) หรือผลแห้งแตก (capsule)

Clematis

L., Sp. Pl. 54. 1753; Hand.-Mazz. in Acta Horti Gothob. 13: 183. 1939; Tamura in Acta Phytotax. Geobot. 38: 33. 1987, in Nat. Pfl.-fam. ed. 2, 17a IV: 368. 1995.

ไม้เถาเนื้อแข็ง พบน้อยมากที่เป็นไม้พุ่มหรือไม้ล้มลุก ลำต้นมักบิด ใบส่วนใหญ่เป็นใบประกอบ หรืออาจเป็นใบเดี่ยว ออกตรงข้าม ไม่มีมือเกาะ ดอกสมมาตรตามรัศมี ออกเดี่ยว ๆ หรือเป็นช่อแยกแขนง กลีบเลี้ยง 4-6 กลีบ ลักษณะคล้ายกลีบดอก เรียงจรดกัน แยกหรือขอบกลีบเชื่อมกันที่โคนเล็กน้อย ร่วงง่าย ไม่มีกลีบดอก เกสรเพศผู้จำนวนมาก คาร์เพลจำนวน (3-)5-จำนวนมาก มี 1 ออวูลในแต่ละคาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียเรียวยาว ติดทน มักมีขนปกคลุม ผลแบบผลแห้งเมล็ดล่อน แบน มักมีหางปกคลุมด้วยขนยาวนุ่ม

Clematis eichleri Tamura, comb. Nov. in Thai For. Bull. (Bot.) 25: 70 fig. 3.1997. – *Naravelia eichleri* Tamura in Acta. Phytotax. Geobot. 37: 109. 1986.

ไม้เถาเนื้อแข็ง ลำต้นและกิ่งเกลี้ยงถึงมีขนห่าง ๆ มีริ้วเป็นสันตามยาว ใบ ประกอบแบบขนนกมีใบย่อย (3)-5-7 ใบห่าง ๆ กัน ใบย่อยรูปไข่แกมรูปรีถึงรูปหัวใจเล็กน้อย ขนาด 1-9 x 0.7-6 ซม. ปลายใบเรียวแหลม ฐานใบกลมถึงรูปหัวใจ ขอบใบเรียบถึงจักฟันเลื่อยห่าง ๆ ผิวใบเกลี้ยงหรือเกือบเกลี้ยง เส้นใบ 5-7 เส้น ออกจากจุดเดียวกันที่โคนใบ ก้านใบยาว 2-8 ซม. ก้านใบย่อยเรียวยาว ช่อดอก แบบช่อกระจจะเจิงประกอบหรือช่อแยกแขนง ใบประดับ รูปไข่แกมรูปใบหอก ยาวประมาณ 1-2 มม. มีขน ดอก มีก้านดอกย่อยเรียวยาว 2-3 ซม. เกลี้ยง มีใบประดับย่อยเล็ก ๆ 1-3 ใบ ดอกตูมรูปไข่กลับ ขนาดยาว 5-10 มม. กลีบเลี้ยง จำนวน 4 กลีบ รูปรีแกมรูปขอบขนาน ปลายแหลม โคนหับออกด้านนอกขนาด 8-11 x 3-4.5 มม. สีเขียวแกมม่วงหรือสีขาว ผิวด้านนอกและขอบกลีบปกคลุมด้วยขนสั้นสีขาว ด้านในเกลี้ยง มักร่วงง่าย เกสรเพศผู้ จำนวนมากกว่า 40 อัน อาจเป็นแบบทวิสัณฐาน (dimorphic) ก้านชูอับเรณูกลมหรือค่อนข้างแบน เกลี้ยง ยาว 4-12 มม. วงนอกยาวที่สุดเรียวยาวกว่าอับเรณู แล้วค่อย ๆ เรียงลดหลั่นลงไปถึงวงในซึ่งสั้นที่สุดและมีขนาดใกล้เคียงกับอับเรณู อับเรณูจำนวน 2 ช่อง เชื่อมติดอยู่ที่ปลายก้านชูอับเรณู แกนอับเรณูยื่นออกมาสั้น ๆ เกสรเพศเมีย จำนวนมากประมาณ 20 คาร์เพล ตั้งอยู่บนฐานดอกนูน ก้านเกสรเพศเมียเรียวยาว ยาวประมาณ 6 มม. ปกคลุมด้วยขนยาวสีเทาเงินหนาแน่น ยอดเกสรเพศเมียรูปแถบ ยาวประมาณ 1 มม. สีน้ำตาลเข้ม รั้งไข่ รูปกึ่งกลมแกมรูปไข่ ขนาดประมาณ 1 มม. เกลี้ยง มีสันหนาตามยาว 2 สันคล้ายเป็นครีบเล็ก ๆ ออวูล จำนวน 1 อันต่อคาร์เพล พลาเซนตาที่ยอดผล ไม่พบ (ภาพที่ 97)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่

การกระจายพันธุ์.- เป็นพืชเฉพาะถิ่นของไทย (endemic)

นิเวศวิทยา.- พบบริเวณที่เปิดโล่งในป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,270 ม.
เวลาออกดอกเดือน พฤศจิกายน

ประโยชน์.- ต้นสดมีความเหนียวและแข็งแรงมาก ใช้เป็นเชือกได้ (Kurz, 1877)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 186 (BCU); J. F. Maxwell 88-1372 (BKF)

ROSACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้รอเลื้อย ไม้พุ่ม หรือไม้ต้น ใบเดี่ยวหรือใบประกอบ เรียงสลับหรือเรียงเวียน สลับ มีหูใบ ดอกอาจเป็นดอกเดี่ยว หรือดอกช่อแบบช่อเชิงหลั่น ช่อกระจุก หรือช่อแยกแขนง ดอกสมบูรณ์เพศ สวมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ แยกหรือเชื่อมติดกับรังไข่ ที่โคนมักมีใบประดับ กลีบดอก 5 กลีบ แยกกัน ติดอยู่บนฐานดอกรูปถ้วย เรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม ร่วงง่าย เกสรเพศ ผู้มี 5-จำนวนมาก มักแยกจากกัน พบบ้างที่เชื่อมกัน อับเรณูขนาดเล็ก ในดอกตูมก้านชูอับเรณูมักโค้งเข้าด้านใน รังไข่เหนือวงกลีบ ใต้วงกลีบ หรือกึ่งใต้วงกลีบ มี 1-จำนวนมาก แยกหรือเชื่อมกัน พลาเซนตาที่ยอดหรือรอบแกนร่วม ออวุลมี 1-2 ในแต่ละช่อง ก้านเกสรเพศเมียแยกหรือเชื่อมกัน ผลแบบผลแตกแนวเดียว ผลแห้งเมล็ดล่อน ผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง ผลมีเนื้อหลายเมล็ด หรือผลแบบแอปเปิล (pome) เมล็ดตั้งขึ้นหรือห้อยลง

Rubus

L., Sp. Pl.: 492.1753; Gen. Pl. ed. 5: 217. 1754; Focke, Bibliotheca bot. 17(72): 1-199. 1900; Craib, Fl. Siam. En. 1: 568-570. 1931; Thuan in Fl. C.L.V. 7: 1-78. 1968.

ไม้พุ่มหรือไม้กึ่งพุ่ม บางครั้งเป็นไม้เถาเนื้อแข็ง กิ่งทอดยาว มักมีหนามตรงหรือโค้งเป็นตะขอ ใบเดี่ยวหรือใบประกอบ มีหูใบ ดอกสมบูรณ์เพศ เป็นดอกเดี่ยว หรือเป็นช่อแยกแขนงที่ปลายกิ่ง หรือออกเป็นช่อกระจุกกลมที่ซอกใบ กลีบเลี้ยงรูปประมงหรือรูปคนโท มีขนด้านใน ปลายแยกเป็น 5 แฉก กลีบเรียงซ้อนเหลื่อม ติดทนจนเป็นผล กลีบดอก 5 กลีบ รูปกลม ส่วนมากคล้ายมี

ก้านกลีบ เกสรเพศผู้จำนวนมาก ส่วนใหญ่เรียงเป็น 2 วง คาร์เพลจำนวนมาก ตั้งอยู่บนฐานดอกที่โค้งนูนขึ้น รังไข่เหนือวงกลีบ ออวูล 2 อัน ในแต่ละรังไข่ ก้านเกสรเพศเมียติดที่ปลายรังไข่ ผลกลม ประกอบด้วยผลย่อยเมล็ดเดี่ยวแข็งหลายผล

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ใบเดี่ยว

2. ดอกมีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางน้อยกว่า 8 มม. ยอดเกสรเพศเมียรูปกระสวย หัวท้ายเรียวแหลมยาว ..... 3. *R. ferox*

2. ดอกมีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางมากกว่า 8 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นพู่ ตุ่มกลม หรือเป็นแฉก

3. ใบรูปกลม ปลายหยักเว้าเป็น 5(-7) พูชัดเจน ผิวใบด้านบนสีเขียวเข้ม ด้านล่างปกคลุมด้วยขนฟูสีขาวหนาแน่น ดอกมีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางได้ถึง 2 ซม. .... 4. *R. multibracteatus*

3. ใบรูปไข่แกมรูปกลม ปลายหยักเว้าเป็นแฉกตื้น ๆ 5-7 แฉก ผิวใบทั้งสองด้านสีไม่แตกต่างกันเด่นชัดนัก ดอกขนาดเล็กกว่า ..... 1. *R. blepharoneurus*

1. ใบประกอบแบบมี 3 ใบย่อย ปลายใบตัดถึงเว้าตื้น..... 2. *R. ellipticus* var. *obcordatus*

1. *Rubus blepharoneurus* Card., Not Syst. 3: 298. 1917, and in Fl. Gen. I.-C. 2: 638. 1920; Thuan in Fl. C.L.V. 7: 59. 1968; J.E. Vidal in Fl. Thail. 2,1: 59. fig. 3: 3-6, p. 54. 1970.

ไม้พุ่มรอเลื้อย ลำต้นและกิ่งมีขนสั้นนุ่มหนาแน่น มีหนามโค้งลง หนามยาวประมาณ 1-3 มม. ใบ เดี่ยว รูปไข่แกมรูปกลม หยักเว้าเป็นแฉกตื้น ๆ 5-7 แฉก ขนาด 15-20 x 7-14 ซม. ปลายใบแหลม โคนใบรูปหัวใจ ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบด้านบนมีขนกระจายห่าง ๆ หนาแน่นบริเวณเส้นใบ ด้านล่างมีขนนุ่มหนาแน่น เส้นใบจำนวน 5 เส้นออกจากจุดเดียวกันที่โคนใบ คู่ล่างแตกแขนงแบบขนนก ก้านใบยาวได้ถึง 10 ซม. มีขนนุ่มและมีหนาม หูใบ เป็นแผ่น ขนาด 10-12 x 5 มม. ปลายหยักเว้าเป็นริ้วประมาณ 10-12 ริ้ว ร่วงง่าย มีขน ช่อดอก แบบช่อกระจุก ยาวได้ถึง 20 ซม. ดอก ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5-1.8 ซม. ก้านดอกย่อยยาวประมาณ 10 มม. มีขน กลีบเลี้ยง สีเขียว เชื่อมกันยาวประมาณ 10 มม. แฉกกลีบเลี้ยงเล็กเกือบถึงโคน รูปไข่แกมรูปใบหอก

ปลายแหลมถึงเรียวแหลม ขนาด 6-8 x 4 มม. มีขน ขอบเป็นหนามยื่นออกไป 1-3 อัน กลีบดอก
แยกกัน สีขาว รูปไข่กลับ ปลายมนกลม ขนาด 6 x 3 มม. เกสรเพศผู้ แยกกัน ติดอยู่ตรง
ขอบของฐานดอกรูปถ้วย ก้านชูอับเรณูรูปลิ้มแคบ ยาว 4-5 มม. เกสรเพศเมีย ยกเว้นบริเวณโคน อับเรณู
รูปกลม ขนาดเล็ก น้อยกว่า 0.5 มม. จำนวน 2 ช่อง แตกตามยาว ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังอับ
เรณู เกสรเพศเมีย คาร์เพลแยก อยู่บนฐานดอกที่นูนขึ้นเล็กน้อยรูปกลม ขนาด 0.5 มม. ก้านเกสร
เพศเมียรูปเส้นด้ายยาวประมาณ 3.5 มม. เกสรเพศเมียเป็นพู รั้งไข่ รูปไข่ขนาด
ประมาณ 1 มม. ใ้คงอ มีขนที่โคน จำนวน 1 ช่อง พลาเซนตาที่ยอด ออวูล จำนวน 2 อันต่อคาร์
เพล ผล เป็นผลกลุ่ม กลม เมื่อสุกสีแดง เมล็ด จำนวน 1 เมล็ดต่อผล (ภาพที่ 98)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : ประจวบคีรีขันธ์

การกระจายพันธุ์.- เวียดนาม (ต้นแบบ) กัมพูชา ลาว

นิเวศวิทยา.- พบในที่โล่งแจ้งข้างทางเดินในป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,100 ม.

เวลาออกดอกเดือน มกราคม เวลาติดผลเดือน มีนาคม - เมษายน

ชื่อพื้นเมือง.- บำชู้น้อย (เชียงใหม่)

ประโยชน์.- ผลสุกรับประทานได้ (Vidal, 1970)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 96 (BCU); H. Takahashi 62891, K. Larsen et al.
34387, T. Shimizu et al. 20281 (BKF)

2. *Rubus ellipticus* J.E. Smith var. *obcordatus* Franch., Pl. Delav.: 206. 1890; J.E. Vidal,
Fl. Thail. 2,1: 51. 1970. – *R. ellipticus* var. *obcordatus* Focke, Bibliotheca bot. 17(72): 99.
1911. – *R. obcordatus* (Franch.) Thuan in Fl. C.L.V. 7: 34. pl. 2. 1968.

ไม้พุ่มรอเลื้อย ลำต้นและกิ่งมีหนามแหลมโค้งลง หนามยาว 3-5 มม. กิ่งอ่อนปกคลุมด้วย
ขนสั้นนุ่มสีขาวและขนยาวสีน้ำตาลแดงยาวประมาณ 3-4 มม. หนาแน่น ใบ ประกอบมีตามใบย่อย
ก้านใบยาว 4-5 ซม. มีขน ใบย่อยรูปไข่กลับ ขนาด 1.5-9 x 1-7 ซม. ใบตรงปลายขนาดใหญ่กว่า
อีก 2 ใบ ขนาดประมาณ 5-9 x 3.5-7 ซม. ปลายใบตัดถึงเว้าตื้น โคนใบแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย
ผิวใบด้านบนสีเขียวเข้ม เกือบเกลี้ยง ยกเว้นบริเวณเส้นใบด้านล่างสีอ่อนกว่า ปกคลุมด้วยขนสั้น
หนาแน่น เส้นแขนงใบแบบขนนก จำนวน 6-10 เส้น หูใบ รูปแถบยาว 5-7 มม. มีขน ช่อดอก
แบบช่อกระจุก มีขนนุ่ม ดอก ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 1.3-1.5 ซม. ก้านดอกย่อย ยาว 5-7 มม.
ปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ และขนยาวสีน้ำตาลแดง กลีบเลี้ยง สีเขียว เชื่อมกันที่โคน แฉกกลีบเลี้ยงรูป

ไซ้ ปลายแหลม ขนาด 7-8 x 5-6 มม. มีขนทั้งสองด้าน กลีบดอก แยกกัน สีขาว รูปไซ้กลับถึงรูป
ใบหอกกลับ ปลายมนกลม ขนาด 8-9 x 5 มม. เกสรผู้ แยกกัน ติดอยู่บริเวณขอบ
ของฐานดอกรูปถ้วย ก้านชูอับเรณูแบน ยาว 2.5-3 มม. เกสรผู้ อับเรณูรูปกลม ขนาดเล็กน้อยกว่า
0.5 มม. จำนวน 2 ช่อง แยกตามยาว ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังอับเรณู เกสรเพศเมีย คาร์เพล
แยก รวมเป็นกลุ่มแน่นอยู่บนฐานดอกกลมที่ยึดยาวขึ้นไปประมาณ 3-4 มม. ก้านเกสรเพศเมีย
ยาว 1.5 มม. โคนมีขน ยอดเกสรเพศเมียเป็น 2 พู รังไข่ รูปไข่ ขนาด 1.5 x 0.75 มม. โค้งงอ มีขน
ปกคลุม จำนวน 1 ช่อง พลาเซนตาที่ยอด ออวูล จำนวน 1 อันต่อคาร์เพล ผล ไม่พบ (ภาพที่ 99)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน แพร่ น่าน พะเยา

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย จีน (ต้นแบบ) เวียดนาม ลาว

นิเวศวิทยา.- พบบริเวณที่โล่งริมถนนในป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ
1,370 ม. เวลาออกดอกเดือน มกราคม

ชื่อพื้นเมือง.- หนามไข่มุก มะฮู (ภาคเหนือ)

ประโยชน์.- ผลสุกรับประทานได้ ใบสามารถใช้ชงเป็นชาได้ (Vidal, 1970)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 90 (BCU); T. Smitinand 4352, J.F. Maxwell 97-
126 (BKF)

3. *Rubus ferox* Wall. ex Focke, Wallich Cat.: n. 724. 1931; Thuan, Fl. C.L.V. 7: 47. 1968;
Kurz, For. Fl. Brit. Burm.: 437. 1877; Hook. f., Fl. Brit. Ind. 2: 329. 1878. – *R. assamensis*
auct. Kuntze, Meth. Spec. Rub.: 52. 1879 (pro parte), (non Focke, fide Focke).

ไม้รอเลื้อย ลำต้นและกิ่งมีขนนุ่มและมีหนามขนาดเล็กสั้น หนามยาวประมาณ 0.5-1 มม.
หรือสั้นกว่า ใบ เดี่ยว รูปไข่แกมรูปใบหอก ขนาด 4-10 x 3-8 ซม. ใบหยักเว้าเป็น 3-(5) พู ปลายใบ
แหลม โคนใบรูปหัวใจ ขอบใบจักฟันเลื่อยซ้อนถี่ๆ ผิวใบมีขนทั้งสองด้าน หนาแน่นบริเวณเส้นใบ
เส้นใบหลัก 3-5 เส้นออกจากจุดเดียวกันที่โคนใบและมีเส้นแขนงใบแบบขนนก ก้านใบยาวได้ถึง 5
ซม. ปกคลุมด้วยขนสั้นนุ่มและหนามสั้น ๆ ขนาดเล็ก จำนวน 2-3 อัน หูใบ ไม่พบ ช่อดอก แบบ
ช่อกระจุก จำนวน 5-25 ดอกในแต่ละช่อ ก้านช่อดอกสั้นมากถึงยาวประมาณ 2 ซม. ปกคลุมด้วย
ขนสั้นนุ่ม ใบประดับ รูปขอบขนานแคบยาว 3.5 มม. มีขน ดอก ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางของ
ดอกน้อยกว่า 8 มม. ก้านดอกย่อยยาว 5-8 มม. กลีบเลี้ยง เชื่อมกัน สีเขียว ค่อนข้างหนา มีขน
หลอดกลีบเลี้ยงยาวประมาณ 3 มม. แฉกกลีบเลี้ยง จำนวน 5-6 แฉก รูปไข่ ยาวประมาณ 4 มม.

ปลายแหลม ขอบมีริ้วยื่นออกไปยาว 0.5-1 มม. กลีบดอก แยกกัน จำนวน 5-6 กลีบ สีขาว รูปไข่ กลีบถึงกึ่งรูปช้อน ปลายมน ขนาด 5 x 2.5 มม. เกสรเพศผู้ ยาว 3-5 มม. แยกกันหรือ เชื่อมกันเล็กน้อยที่โคน ก้านชูอับเรณูแบน ค่อย ๆ เรียวแหลมไปที่ปลาย โคนด้านในมีขน อับเรณู เกสรเพศเมีย จำนวน 2 ช่อง แยกตามยาว ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังอับเรณู เกสรเพศเมีย คาร์เพลแยก กัน อยู่ภายในฐานดอกรูปถ้วยซึ่งด้านในมีขนหนาแน่น ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยาวประมาณ 2.5 มม. เกสรเพศเมียรูปกระสวย หัวท้ายเรียวแหลม รั้งไข่ รูปไข่ถึงโค้งเป็นรูปเคียวเล็กน้อย ยาวประมาณ 1 มม. เกสรเพศเมีย จำนวน 1 ช่อง พลาเซนตาที่ยอด ออวูล จำนวน 2 อันต่อช่อง ผล ไม่พบ (ภาพที่ 100)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่

การกระจายพันธุ์.- เนปาล (ต้นแบบ) อินเดีย ภูมิภาคอินโดจีน

นิเวศวิทยา.- พบริมถนนบริเวณที่โล่งแจ้งในป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,350 ม.

เวลาออกดอกเดือน พฤษภาคม

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 39 (BCU); A.F.G. Kerr 6324 (K)

4. *Rubus multibracteatus* Lev. & Van, Le monde des plantes 11: 99. t. 5. 1902; Thuan in Fl. C.L.V. 7: 65. 1968; J.E. Vidal, Fl. Thail. 2,1: 56. 1970. – *R. malodes* Focke, Bibliotheca bot. 17(72): 104. f. 45. 1910; Craib, Fl. Siam. En. 1: 572. 1931; Roy. For. Dep., Siam. Pl. Names: 420. 1948.

ไม้รอเลื้อย ลำต้นและกิ่งมีขน และหนามแหลมแข็งจำนวนมาก หนามยาว 2-3.5 มม. ใบเดี่ยว รูปกลม ขนาด 7.5-14 x 8-16 ซม. ใบหยักเว้าเป็น 5-(7) พูชัดเจน ปลายใบแหลม โคนใบรูปหัวใจ ขอบใบจักฟันเลื่อยซ้อน ผิวใบมีขนทั้งสองด้าน ใบด้านบนสีเขียวเข้ม ด้านล่างสีขาวเนื่องจากมีขนฟูหนาแน่น เส้นใบหลักจำนวน 5-7 เส้น ออกจากจุดเดียวกันที่โคนใบและมีเส้นแขนงใบแบบขนนก เส้นใบย่อยแบบร่างแห ก้านใบยาวได้ถึง 10 ซม. ปกคลุมด้วยขนนุ่มและหนามโค้ง หูใบเป็นแผ่นขนาดใหญ่ ขนาดประมาณ 1.2 x 1 ซม. ปลายแยกเป็นแฉก 5-7 แฉก มีขน ว่างง่าย ช่อดอก แบบช่อกระจุก จำนวน 3-9 ดอก ใบประดับ รูปรีแกมรูปขอบขนาน ขนาด 8 x 3 มม. ปลายแหลม มีขน ดอก ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางของดอกยาวได้ถึง 2 ซม. ก้านดอกย่อยยาว 1-3 ซม. มีขน กลีบเลี้ยง เชื่อมกัน สีเขียวอ่อน หลอดกลีบเลี้ยงยาวประมาณ 5 มม. แฉกกลีบเลี้ยงรูปไข่ถึงรูปขอบขนาน ปลายแหลม ยาว 8-10 มม. มีขนฟูหนาแน่น ติดทนจนเป็นผล กลีบดอก แยกกัน สี

ขาว ขนาดไม่เท่ากัน 3 กลีบเป็นรูปไข่กลับ ขนาด 15 x 8 มม. ส่วนอีก 2 กลีบรูปกึ่งกลม ขนาด 10.5-12 x 9-12 มม. มีส่วนที่คล้ายก้านกลีบ เกือบ ปลายกลีบมนกลมถึงเว้าตื้นเล็กน้อย เกสรเพศผู้ ยาว 7-8 มม. โคนเชื่อมติดกับฐานรองดอกรูปถ้วย ก้านชูอับเรณู ยาว 5-8 มม. เกือบหรือมีขนเล็กน้อย อับเรณู รูปกึ่งกลม จำนวน 2 ช่อง แตกตามยาว ปลายอับเรณูมีกลุ่มขนยาว ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังใกล้โคนอับเรณู เกสรเพศเมีย คาร์เพลแตก ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยาวประมาณ 10 มม. เกือบ ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลมหรือเป็น 2 พู รั้งไข่ รูปไข่ถึงกึ่งรูปเคียวแบน สูงประมาณ 0.75 มม. จำนวน 1 ช่อง พลาเซนตาที่ยอด ออวูล แบน จำนวน 2 อันต่อคาร์เพล ผล ไม่พบ (ภาพที่ 101-102)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ น่าน

การกระจายพันธุ์.- จีน (ต้นแบบ) ลาว เวียดนาม

นิเวศวิทยา.- พบริมถนนบริเวณที่โล่งแจ้งในป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,280-1,600 ม.
เวลาออกดอกเดือนมีนาคม - พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.- มะตาดู (ภาคเหนือ)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 13, 41 (BCU); J.E. Vidal 1524, T. Smitinand 4353
(BKF)

RUBIACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม ไม้ต้น หรือไม้เลื้อย ใบเดี่ยว ออกเป็นคู่ตรงข้าม ออกเป็นคู่สลับตั้งฉากหรือเรียงเป็นวงรอบ ขอบใบเรียบ มีหูใบอยู่ระหว่างก้านใบ ดอกออกเป็นกระจุก หรือเป็นช่อแบบช่อกระจุก ช่อกระจุก ช่อกระจุกแน่น หรือช่อแยกแขนง ดอกสมบูรณ์เพศหรือแยกเพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 4-5 กลีบ เชื่อมติดกับรังไข่ กลีบดอกเชื่อมกันเป็นหลอดยาวหรือสั้น ปลายแยกเป็น 4-5 แฉก เกสรเพศผู้จำนวนเท่ากับแฉกของกลีบดอก ติดอยู่บนหลอดสลับกับกลีบ อับเรณูหันเข้าสู่ใจกลางดอก มี 2 ช่อง แตกตามยาว รังไข่ได้วงกลีบ มี 1-10 ช่อง แต่มักพบเป็น 2 ช่อง แต่ละช่องมีออวูล 1-จำนวนมาก พลาเซนตารอบแกนร่วม ที่ฐานหรือตามแนวตะเข็บ ก้านเกสรเพศเมียเรียวยาว 1 อัน ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มหรือเป็นแฉก ผลแบบผลแห้งแตก ผลมีเนื้อหลายเมล็ด หรือผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง เมล็ดมี 1-จำนวนมาก มีหรือไม่มีปีก

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. กลีบดอกเรียงบิดเวียน หรือซ้อนเหลื่อมในดอกตูม
2. กลีบดอกเรียงบิดเวียน แฉกกลีบเลี้ยงไม่เปลี่ยนแปลงไป
  3. อับเรณูมักบิดหลังจากแตกแล้ว ยอดเกสรเพศเมียรูปกระสวยปลายแยกเป็นแฉกสั้น ๆ ..... 8. Pavetta
  3. อับเรณูแตกแล้วไม่บิด ยอดเกสรเพศเมียรูปไข่หรือรูปคล้ายกระบองขนาดใหญ่ ..... 3. Duperrea
2. กลีบดอกเรียงซ้อนเหลื่อม กลีบเลี้ยง 1 แฉกของ 2-3 ดอกในแต่ละช่อขยายขนาดใหญ่ขึ้นเป็นแผ่นบาง มักมีสีขาวหรือสีอ่อน ..... 5. Mussaenda
1. กลีบดอกเรียงจรดกันในดอกตูม
  4. เกสรเพศผู้ติดอยู่หลายระดับ ในหลอดกลีบดอก
    5. ไม้เลื้อย ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง หลอดกลีบดอกยาวกว่าแฉกกลีบดอกชัดเจน ผลกลม หรือแบน เรียบ ..... 7. Paederia
    5. ไม้พุ่ม ช่อดอกแบบช่อกระจุกหรือช่อกระจุกแน่น หลอดกลีบดอกสั้นหรือยาวเท่ากับแฉกกลีบดอก ผลรูปรีหรือกึ่งรูปกลม ผลแห้งมีร่องตื้น ๆ ตามยาว ..... 10. Psychotria
  4. เกสรเพศผู้ติดอยู่ระดับเดียวกันในหลอดกลีบดอก
    6. ใบประดับมักมีต่อม ผลมีเมล็ดจำนวนมาก ..... 6. Mycetia
    6. ใบประดับไม่มีต่อม ผลมี 1-2 เมล็ด
      7. กลีบเลี้ยงปลายแยกเป็นแฉกชัดเจน หลอดกลีบดอกยาวและโค้ง หรือสั้น
        8. ไม้พุ่มหรือไม้พุ่มรอเลื้อย มักมีหนาม หลอดกลีบดอกสั้น ..... 1. Canthium
        8. ไม้พุ่มขนาดเล็ก ตั้งตรง ไม่มีหนาม หลอดกลีบดอกยาว ปลายโค้ง ..... 2. Chassalia
      7. แฉกกลีบเลี้ยงปลายตัดหรือจักซี่ฟันสั้น ๆ หลอดกลีบดอกเรียวยาว ตรง
        9. ผลรวม มีผลย่อย 2-จำนวนมาก เชื่อมเป็นก้อนกลมหรือกึ่งแยกกัน ช่อดอกแบบช่อกระจุกแน่น ..... 4. Morinda
        9. ผลเดี่ยว ช่อดอกแบบช่อซี่ร่ม ..... 9. Prismaomeris

Lam. Encyc. i.: 602.1783; J. Pitard in Fl. I.-C. III: 290. 1922.

ไม้พุ่ม มีหนามหรือไม่มี หรืออาจพบไม้รอเลื้อย ใบออกตรงข้าม หูใบเชื่อมติด ดอกขนาดเล็ก ออกเป็นกระจุก หรือเป็นช่อกระจุกเชิงหลั่น ออกที่ซอกใบ ดอกสมบูรณ์เพศ สีขาว หรือสีเรียวอมขาว กลีบเลี้ยง 4-5 กลีบสั้น ๆ ติดทนจนเป็นผลหรือร่วงง่าย กลีบดอก 4-5 กลีบ โค้งพับออกด้านนอก กลีบเรียงจรดกันในดอกตูม หลอดกลีบดอกรูปประมัย รูปกลม หรือรูปคนโท เกสรเพศผู้ 4-5 อัน กิ่งไร่ก้าน ติดอยู่ที่ปากหรือกึ่งกลางหลอดกลีบดอก จานฐานดอกรูปวงแหวน ริงไซมี 2 ช่อง ก้านเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียขนาดใหญ่ เรียบหรือเป็น 2 แฉก ออวูล 1 อันต่อช่อง ห้อยลง ผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง มีเนื้อ กิ่งรูปกลม

Canthium parvifolium Roxb., Hort. Beng.: 15. 1814. nomen tantum – et Fl. Ind., ed. Carey, ii: 170. 1824; Hook., Fl. Br. Ind. iii: 135. 1882; Brandis, Ind. Trees: 386. 1906; Pitard in F.I.C. iii: 298. 1922. pro parte; Craib, Fl. Siam. Enu. II,1: 142. 1932. – *Plectronia parvifolia* Kurz in Journ. As. Soc. Beng., xlv. 2: 153. 1877; Kurz, For. Fl. Burma ii: 36. 1877.

ไม้พุ่มสูง 2-4 ม. ลำต้นและกิ่งมีขนนุ่มสีน้ำตาล ตามซอกใบมีหนามเรียวแหลม แข็ง ตรงหรือโค้งเล็กน้อย ยาว 0.5-3 ซม. โคนหนามมีขน ใบ รูปรีแกมรูปขอบขนานถึงรูปไข่ ขนาด 1.5-4.5 x 1-2.5 ซม. ปลายใบแหลม โคนใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนเกือบเกลี้ยง ยกเว้นบนเส้นกลางใบ ด้านล่างมีขนละเอียดหนาแน่นบริเวณเส้นใบ เส้นแขนงใบแบบขนนกจำนวน 3-4 คู่ ก้านใบยาว 3-5 มม. มีขน หูใบ รูปไข่แกมรูปใบหอก มีขน ปลายแหลม ช่อดอก ช่อละ 2-8 ดอก ใบประดับ เป็นแผ่นบาง ๆ 2 อันเชื่อมติดกัน มีขน ดอก ก้านดอกย่อยยาว 1-3 มม. มีขนละเอียดเล็กน้อยหรือเกือบเกลี้ยง กลีบเลี้ยง เชื่อมกันรูปประมัย สีเรียว หลอดกลีบเลี้ยงยาวประมาณ 3 มม. มีขน แฉกกลีบเลี้ยงหยักตื้น ๆ กลีบดอก เชื่อมกันรูปดอกเข็ม สีขาว หลอดกลีบดอกยาวประมาณ 2 มม. ด้านนอกเกลี้ยง ด้านในมีขนหรือขยาจเป็นเส้นโต ๆ ปลายแหลม จำนวนมากติดแผ่เป็นแผ่นยาวเกือบเท่าหลอดกลีบดอก แฉกกลีบดอกหนา รูปสามเหลี่ยมแกมรูปไข่ถึงรูปใบหอก ปลายแหลม ยาวประมาณ 3 มม. มีขนละเอียดเล็กน้อย เกสรเพศผู้ แยกกัน ติดอยู่บนกลีบดอก โค้งพับลง ก้านชูอับเรณูสั้นมาก ยาวประมาณ 1 มม. อับเรณู รูปขอบขนาน ขนาด 1.5 มม. มีขนละเอียด ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังอับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 2 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียยาว

3.5 มม. โคนพองออก มีขน ส่วนครึ่งบนเกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมีย จำนวน 2 พู เป็นทรงกระบอก มีร่องตามยาว ยาว 0.75 – 1 มม. ออวูล ห้อยลง จำนวน 1 อันต่อช่อง ผล รูปรีแกมรูปกึ่งกลม เกลี้ยง (ภาพที่ 103)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : นครพนม

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย ตอนใต้ของจีน ฮองกง ภูมิภาคอินโดจีน คาบสมุทรมลายู

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นริมถนนในที่โล่งแจ้งในป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,350 ม.

เวลาออกดอกเดือน มีนาคม – พฤษภาคม ติดผลเดือน เมษายน - มิถุนายน

ชื่อพื้นเมือง.- หนามมะเค็ด (เชียงใหม่)

ประโยชน์.- เนื้อไม้มีสีแดง แข็ง สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ผลสุกรับประทานได้ เปลือกมีรสขม (Pitard, 1922)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 20, 37 (BCU)

2. Chassalia

Comm. ex Poir. in Dict. Sc. Nat. 8: 198. 1817; Ridl., Fl. Mal. Pen. 2: 141. 1923.

ไม้พุ่มขนาดเล็ก แต่มกในบาง มีวใบเกลี้ยง หูใบรูปไข่แนบกับกึ่ง ช่อดอกแบบช่อกระจุก ช่อกระจุกแน่น หรือออกเป็นกระจุกที่ปลายยอด ก้านช่อดอกสั้น ดอกขนาดเล็ก สมบูรณ์เพศ สีขาวหรือชมพู กลีบเลี้ยงขนาดเล็กรูปประฆัง ปลายแยก 5 แฉก กลีบดอกเชื่อมกันที่โคนเป็นหลอดยาว ปลายมักโค้งและแยกเป็นแฉกสั้น ๆ 5 แฉก เกสรเพศผู้ 5 อัน รังไข่มี 2 ช่อง ช่องละ 1 ออวูล พลาเซนตาที่ฐาน ก้านเกสรเพศเมียปลายแยกเป็น 2 แฉก ผลคล้ายผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง ขนาดเล็ก มี 2 เมล็ด

Chassalia curviflora Thw., Enum. Pl. Zeyl., pp. 150. 1859. et 421. 1864; Hook. f. in Fl. Br. Ind. 3: 176. 1882; Brandis, Ind. Trees: 395. 1906; Ridl., Fl. Malay. Pen. II: 142. 1923; Pitard in Fl. Gen. I.-C. 3: 365. 1922, omnes pro parte; Craib, Fl. Siam. Enu. II: 203. 1932. – *Psychotria curviflora* Wall. in Roxb., Fl. Ind., ed. Carey, II: 167. 1824.

ไม้กิ่งพุ่มถึงไม้พุ่มสูง 2-3 ม. ลำต้นและกิ่งเกลี้ยง ใบ รูปรีแกมรูปขอบขนาน หรือรูปใบหอก กลับ ขนาด 16-27 x 5-10 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบรูปลิ้มแคบ ขอบใบเรียบ เนื้อใบบางเมื่อแห้ง ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน เส้นแขนงใบแบบขนนก จำนวน 7-9 เส้น ก้านใบยาว 1.5-3 ซม. หูใบรูปไข่แกมใบหอก ยาว 4-10 มม. ปลายเรียวแหลม แยกเป็น 2-3 แฉก มีลักษณะคล้ายไม้คอร์กสีอ่อน ติดทน ช่อดอก แบบช่อกระจุกแยกแขนงยาว 3-12 ซม. ก้านช่อดอกอ้วนสั้น สีม่วงอมชมพู ดอก ก้านดอกย่อยสั้น กลีบเลี้ยง เชื่อมกัน ยาวประมาณ 2 มม. สีขาว เกลี้ยง ปลายเป็น 5-6 หยัก ตื้น ๆ กลีบดอก รูปดอกเข็ม สีขาว บริเวณปากหลอดกลีบดอกสีเหลือง หลอดกลีบดอก ยาว 1.7-1.8 ซม. โด่งอเล็กน้อย ด้านนอกเกลี้ยง ด้านในมีขนยาวบริเวณที่เกสรเพศผู้ติดอยู่ แฉกกลีบดอก จำนวน (4)-5-(6) แฉก รูปไข่ หนา ปลายแหลม เรียงจรดกัน ขนาด 4.5-5 x 2.5 มม. เกลี้ยงทั้งสองด้าน เกสรเพศผู้ แยกกัน จำนวน (4)-5-(6) อัน ติดอยู่บริเวณกึ่งกลางของหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูส่วนที่ไม่เชื่อมติดกับหลอดกลีบดอกยาว 2-2.5 มม. เกลี้ยง อับเรณูรูปแถบแกมรูปขอบขนาน โคนเป็นรูปหัวใจ ยาวประมาณ 3.5 มม. เกลี้ยง ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังอับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 2 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยาวประมาณ 1.5 ซม. เกลี้ยง ไม่ใส่พันกลีบดอก ยอดเกสรเพศเมียเป็น 2 แฉก จานฐานดอก ทรงกลม กว้างประมาณ 2 มม. สูง 1-1.5 มม. เกลี้ยง รังไข่ เชื่อมติดกับหลอดกลีบเลี้ยง สูง 1-1.5 มม. ออวูล จำนวน 1 อันต่อช่อง ผล ไม่พบ (ภาพที่ 104)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ ตาก; ภาคกลาง : กรุงเทพฯ; ภาคใต้ : ชุมพร สุราษฎร์ธานี ภูเก็ต บัตตานี

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย ศรีลังกา ยูนนาน คาบสมุทรมอินโดจีน มาเลเซีย ปีนัง (ต้นแบบ) บอร์เนียว

นิเวศวิทยา.- พบบริเวณริมลำธารในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 820 ม. เวลาออกดอกเดือน พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.- เข็มขาว (ภาคเหนือ); เข็มปลายสาน เข็มพระราม (กรุงเทพฯ); เข็มไม้ (ภาคกลาง)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 28, 178 (BCU); R. Geesink et al. 5579 (BKF)

3. *Duperrea*

Pierre mss., gen. n.; J. Pitard in Fl. I.-C. III: 334. 1922.

ไม้พุ่ม ใบออกตรงข้าม หูใบบาง ช่อดอกแบบช่อกระจุก ออกตรงข้ามใบ หรือช่อเชิงหลั่น ดอกสีขาว สมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยง 5 กลีบ พบน้อยที่เป็น 6 กลีบ รูปแถบ ยาว ร่วงง่าย หลอดกลีบเลี้ยงรูปกรวยกลับ กลีบดอก 5 กลีบ หลอดกลีบดอกเรียวยาว มีขนสั้นนุ่มด้านนอก กลีบบิดเวียนในดอกตูม เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดอยู่ที่ปากหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูไม่มี อับเรณูมี 2 ช่อง รังไข่มี 2 ช่อง ก้านเกสรเพศเมียยาวแผ่พันกลีบดอก ยอดเกสรเพศเมียรูปไข่หรือรูปคล้ายกระบอกขนาดใหญ่ ออวูล 1 อัน ต่อช่อง ผลมีเนื้อ มี 2 ช่อง มี 1 เมล็ดต่อช่อง

Duperrea pavettifolia Pitard in Fl. Gen. I.-C. III: 334. fig. 25: 309 and 26: 333. 1924; Craib in Fl. Siam. Enu. II,2: 165. 1934. – *Mussaenda pavettifolia* Kurz, For. Fl. Burma, II: 57. 1877; Fl. Br. Ind. III: 91. 1882. – *Ixora pavettifolia* Craib in Kew Bull.: 394. 1911. – *J. debilis* Drake in Journ. de Bot., IX: 234. 1895.

ไม้พุ่มสูงประมาณ 1-1.5 ม. ลำต้นและกิ่งอ่อนมีขน กิ่งแก่เกือบเกลี้ยงหรือเกลี้ยง ใบ รูปรีหรือรูปขอบขนานแกมรูปใบหอกกลับ ขนาด 4.5 – 24 x 1.8-10 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบสอบเรียว ขอบใบเรียบ เนื้อใบบางเมื่อแห้ง ผิวใบด้านบนมีขนกระจายห่าง ๆ มีมากตามเส้นใบ ด้านล่างมีขนหนาแน่น เส้นแขนงใบแบบขนนก จำนวน 8-11 คู่ ก้านใบยาว 5-20 มม. มีขน หูใบ รูปใบหอก ขนาด 10-12 x 2-3 มม. ปลายเรียวแหลม มีขน ช่อดอก แบบช่อกระจุกเรียงตัวแบบช่อเชิงหลั่น มีก้านช่อดอก ใบประดับ รูปแถบ ปกคลุมด้วยขนยาว ดอก ก้านดอกย่อย ยาว 3-5 มม. มีขน กลีบเลี้ยง เชื่อมกันรูปประฆัง สีเขียว หลอดกลีบเลี้ยงยาวประมาณ 4 มม. ผิวด้านนอกมีขนแฉกกลีบเลี้ยงรูปแถบ ยาว 5-6 มม. มีขน กลีบดอก รูปดอกเข็ม สีขาวอมเขียวหรือสีเหลืองอ่อน หลอดกลีบดอก ยาวประมาณ 2 ซม. ด้านนอกมีขนสั้น ๆ ด้านในเกลี้ยง แฉกกลีบดอกรูปกึ่งกลม ปลายเป็นติ่งเล็ก ๆ ยื่นออกไป ขนาด 4-5 x 4 มม. ด้านนอกมีขน ด้านในเกลี้ยง เกสรเพศผู้ แยกกัน ติดอยู่บริเวณปากหลอดกลีบดอก อับเรณูรูปขอบขนาน ปลายเป็นติ่งแหลม โคนรูปหัวลูกศร ยาว 4-4.5 มม. เกลี้ยง เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 2 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียเรียวผอมรูปเส้นด้าย ยาว 2.7-2.8 ซม. มีขน ยอดเกสรเพศเมีย รูปกระบอก ขนาดใหญ่ ประมาณ 4 x 3 มม. แผ่พันกลีบดอก รังไข่ เชื่อมติดกับหลอดกลีบเลี้ยง รูปขอบขนานแกมรูปไข่กลับ ขนาด 3.5x2 มม. ออวูล จำนวน 1 อันต่อช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วมค่อนข้างยาว ผล ไม้พบ (ภาพที่ 105)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ น่าน ลำปาง; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : จันทบุรี
การกระจายพันธุ์.- อินเดีย ยูนนาน ไทหนาน พม่า (ต้นแบบ) ภูมิภาคอินโดจีน

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นใกล้ลำธารในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 600-700 ม.
เวลาออกดอกเดือน พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.- เข็มดอย เข็มดง (เชียงใหม่)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 30, 117 (BCU); Khanthchai 97, J.F.Maxwell 96-
896, 89-566, B. Sangkhachand 4 (BKF)

4. Morinda

L., Gen. Pl. 1: 57. 1737; Bakh.f., Thai For. Bull. (Bot.) 9: 36. 1975.

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก หรือไม้เถาเนื้อแข็ง ใบเรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก หูใบโคนเชื่อมกันเป็นกาบ ปลายอาจแยกเป็น 2 แฉก ร่วงง่าย ช่อดอกแบบช่อกระจุกแน่น ออกที่ปลายยอดหรือช่อใบ ดอกสมบูรณ์เพศหรือแยกเพศ สีขาว มักมีกลิ่นหอม กลีบเลี้ยงโคนเชื่อมกัน ปลายตัดตรงหรือแยกเป็นแฉกลิ้น ๆ หรือหยักซี่ฟัน 4-7 ซี่ ร่วงง่าย กลีบดอกโคนเชื่อมเป็นหลอดสั้นหรือยาว มีขนด้านใน ปลายแยก 4-7 กลีบ เกสรเพศผู้เท่ากับจำนวนกลีบดอก เรียงสลับและอยู่ภายในหลอด กลีบดอกหรือบริเวณปากหลอด ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังของอับเรณู รังไข่มี 2 ช่อง ช่องละ 1 ออวูล พลาเซนตาที่ฐาน ก้านเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก อยู่ในหลอดกลีบดอก หรือยาวพ้นหลอดกลีบดอก ผลเป็นผลรวม ผลย่อยแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง มีตั้งแต่ 2 ผล ถึงจำนวนมาก ซึ่งจะเชื่อมกันเป็นก้อนกลมหรือรูปรี ภายในแต่ละผลมี 1 เมล็ด

Morinda angustifolia Roxb., Hort. Beng.: 15; Kurz, For. Fl. Burma II: 61. 1877; Hook., Fl. Br. Ind. III: 156. 1882; Pitard in Fl. Gen. I.-C. III, I: 419. 1922; Craib, Fl. Siam. Enu. II, 2: 174. 1934. – *M. squarrosa* Ham.

ไม้พุ่มถึงไม้ต้นขนาดเล็ก สูง 1-3 ม. ลำต้น กิ่ง ก้านเกลี้ยง ใบ รูปรีแกมรูปไข่หรือรูปใบหอก กลีบ ขนาด 14-24 x 3.5-9 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบสอบเรียว ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง เส้นแขนงใบแบบขนนก จำนวน 9-10 คู่ ก้านใบยาว 8-15 มม. เกลี้ยง หูใบ เป็นแผ่น ขนาด 7-8 x 5-7 มม. เกลี้ยง ขอบเรียบ ปลายแยกเป็น 2 แฉก แหลม ช่อดอก ออกเป็นช่อเดี่ยว ๆ หรือเป็นกลุ่ม 2-3 ช่อ ก้านช่อดอกยาว 1-4 ซม. ดอก สมบูรณ์เพศ มีกลิ่นหอมอ่อน ๆ กลีบเลี้ยง ยาว 2.5-3 มม. สีเขียว เกลี้ยง ปลายกลีบกิ่งตัดหรือเป็น 4 หยักสั้น ๆ กลีบดอก รูปดอกเข็ม สีขาว หลอดกลีบดอก

ยาวประมาณ 2 ซม. เกือบทั้งสองด้าน แฉกกลีบดอกหนา เรียงจรดกัน จำนวน 4-5 แฉก รูปไข่แกมรูปรี หรือรูปขอบขนาน ปลายแหลมถึงมน ขนาด 8-10 x 2.5-3.5 มม. เกือบ เกสรเพศผู้ จำนวน 4-5-(7) อัน ติดอยู่บริเวณกึ่งกลางของหลอดกลีบดอกหรือต่ำกว่าเล็กน้อย อับเรณูไร้ก้านหรือกึ่งไร้ก้าน รูปแถบแกมรูปขอบขนาน ปลายแหลม ยาว 3-4.5 มม. เกือบ เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 2 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้ายยาวประมาณ 1.4 ซม. เกือบ ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2-3 แฉก รูปแถบยาวประมาณ 3 มม. รังไข่ ของแต่ละดอกในข้อเชื่อมติดกันเป็นกลุ่ม ออกผล ตั้งขึ้น จำนวน 1 อัน ต่อช่อง ผล รูปกึ่งกลมแกมรูปไข่กลับ แยกกันแต่มารวมกันเป็นกลุ่ม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2.5 ซม. สีเขียวเมื่อยังอ่อน (ภาพที่ 106)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ลำปาง แพร่ พิชณุโลก; ภาคใต้ : ตรัง การกระจายพันธุ์.- เนปาล สิกขิม อัสมัม การ์เบีย อินเดีย พม่า ลาว คาบสมุทรมอินโดจีน นิเวศวิทยา.- ที่ค่อนข้างเปิดโล่งในป่าเบญจพรรณชื้นและป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700 ม. เวลาออกดอกเดือน มีนาคม - พฤษภาคม ชื่อพื้นเมือง.- สลักบ้าน สลักป่า (ภาคเหนือ); ชะรักตง ตึงใส (เชียงใหม่); ยอดดิน (ตรัง) ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 23, 60, 195 (BCU); Winit 694, H. Champion & T. Smitinand 533, H.B.G. Garrett 171 (BKF)

5. Mussaenda

Burm. ex Linn. Diss. Dass. 10. 1747; Amoen. Acad. i.: 394. 1749; Kurz in For. Fl. Burma II: 55. 1877.

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก หรือไม้รอเลื้อย หน่อใบแยกเป็น 2 แฉกต้นหรือลิก ดอกขนาดค่อนข้างเล็กแต่มีสีอันดูฉูดฉาด เช่นสะดุดตา ออกเป็นช่อกระจุกคล้ายช่อเชิงหลั่นที่ปลายกิ่ง หลอดกลีบเลี้ยงรูปขอบขนานแกมรูปลูกช่าง ปลายแยกเป็น 5 หยักหรือ 5 แฉกลึก แฉกกลีบเลี้ยงร่วงง่าย พบน้อยที่ติดทนจนเป็นผล ในจำนวนนี้มี 1 แฉก ของ 2-3 ดอกในแต่ละช่อที่จะขยายขนาดขึ้นเป็นแผ่นใหญ่ บาง มักมีสีขาว หรือเป็นสีอ่อน กลีบดอกเชื่อมกันเป็นหลอดเรียวยาวรูปกรวยหรือรูปดอกเข็ม ปลายแยกเป็น 5 แฉก มีขนบริเวณปากหลอด กลีบเรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม เกสรเพศผู้ 5 อัน ไร้ก้าน อยู่บริเวณปากหลอดหรืออยู่ภายในหลอดกลีบดอก รังไข่มี 2 ช่อง ออกผลจำนวนหลายอันในแต่ละช่อง พลาเซนตารอบแกนร่วม ยอดเกสรเพศเมียเป็น 2 พู ผลแบบมีเนื้อหลายเมล็ด ไม่แตก

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ไม้พุ่ม ต้นตั้งตรง

2. กลีบดอกรูปกลม ปลายเป็นติ่งหนาม ขอบใบเรียบ ..... 4. *M. cf. subsessilis*

2. กลีบดอกรูปใบหอก ปลายเรียวแหลมเป็นเส้นยาวคล้ายหาง ขอบใบมีขนน้อย .....

..... *M. wallichii*

1. ไม้พุ่มรอเลื้อย

3. ผิวใบเกลี้ยงถึงมีขนเล็กน้อย อาจพบบริเวณเส้นใบ

4. ใบรูปใบหอกกลับ ช่อดอกแบบช่อกระจุกหลวม ๆ ..... 2. *M. kerrii*

4. ใบรูปรีแกมรูปไข่ ช่อดอกแบบช่อกระจุกเชิงประกอบแน่น..... 1. *M. glabra*

3. ผิวใบปกคลุมด้วยขนสั้นหนานุ่มทั้งสองด้าน..... 3. *M. sanderiana*

1. *Mussaenda glabra* Vahl, Symb. Bot. III: 38. 1794; DC. Prodr. IV: 370; Kurz For. Fl. II: 56. 1877; Hook., Fl. Brit. Ind. III: 90. 1882; King & Gamble, Mat. Fl. Malay. Penins n° 15: 186; Pitard in Fl. I.-C. III: 178. 1922. – *M. penangensis* Miq. – *M. frondosa* Wall. Cat. 6250.

ไม้พุ่มรอเลื้อย กิ่งอ่อนมีขนสั้น ๆ กิ่งแก่ค่อนข้างเกลี้ยง มีช่องอากาศ ใบ รูปรีแกมรูปไข่ ขนาด 5-14 x 1.5-5 ซม. ปลายใบเรียวแหลม ฐานใบสอบเรียว แหลมถึงกลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนมีขนกระจายห่าง ๆ มีมากตามเส้นใบ ด้านล่างเกลี้ยงยกเว้นบนเส้นใบ เส้นแขนงใบแบบขนนก จำนวน 7-8 คู่ ก้านใบยาว 0.5-1.5 ซม. มีขน หูใบ รูปไข่แกมรูปใบหอก ขนาด 4-10 x 2 มม. ปลายเรียวแหลม มีขนปกคลุมหนาแน่น ช่อดอก แบบช่อกระจุกเชิงประกอบ ใบประดับ รูปใบหอก ปลายแหลม ขนาดประมาณ 3.5-5 x 1 มม. มีขนทั้งสองด้าน ดอก ยาวได้ถึง 3.5 ซม. ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางของดอก 6-10 มม. กลีบเลี้ยง สีเขียว หลอดกลีบเลี้ยงรูปไข่กลับ ยาวประมาณ 3 มม. แฉกกลีบเลี้ยงจำนวน 5 แฉก รูปแถบแกมรูปใบหอก ขนาดไม่เท่ากัน ยาวประมาณ 1-3 มม. ด้านในเกลี้ยง ด้านนอกมีขน มีกลีบเลี้ยงที่เปลี่ยนแปลงไปสีขาว รูปรีแกมรูปไข่ ขนาด 4 x 0.7-2.5 ซม. มีขนหนาแน่นบนเส้นใบด้านล่าง มีก้านผอมเรียว ยาวประมาณ 0.7-1 ซม. กลีบดอก รูปดอกเข็ม หลอดกลีบดอกสีเขียว ยาวประมาณ 2.3-2.5 ซม. มีขน ส่วนปลายป่องออก ด้านในปกคลุมด้วยขนยาวสีน้ำตาลอมส้มหนาแน่น แฉกกลีบดอก จำนวน 5-6 แฉก สีส้มสด รูปไข่ ปลายเรียวแหลม ขนาด 4 x 2 มม. เกสรเพศผู้ ติดอยู่ห่างจากโคนหลอดกลีบดอกประมาณ 1.5-

1.7 ซม. อยู่ภายในหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้น เกสรเพศผู้ อับเรณูรูปแถบแกมรูปขอบขนาน ขนาด 5×0.4 มม. เกสรเพศเมีย ปลายแหลม เกสรเพศเมีย มีก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยาว 8-9 มม. เกสรเพศเมีย ปลายแยกเป็น 2 แฉก ยอดเกสรเพศเมียรูปแถบยาวประมาณ 4 มม. รังไข่ รูปไข่กลับ แกมรูปขอบขนาน ขนาด $3 \times 2-2.5$ ซม. มีขน ออวูล ขนาดเล็ก จำนวนมากเกาะเป็นกลุ่มแน่น 2 ก้อน ผล ไม่พบ (ภาพที่ 107)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย ลำปาง ตาก; ภาคใต้ : นราธิวาส

การกระจายพันธุ์.- ตอนเหนือของอินเดีย คาบสมุทรมลายูอินโดจีน คาบสมุทรมลายู

นิเวศวิทยา.- พบในป่าเบญจพรรณ ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 600 ม.
เวลาออกดอกเดือน เมษายน

ชื่อพื้นเมือง.- ใบต่างดอก (นราธิวาส)

ประโยชน์.- ในมะลัคกา (Malacca) ใช้ใบมาขยี้มแทนชา ยาดม้จากรากใช้แก้ไอ (Burkill, 1935)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 114 (BCU); Winit 1730, บุญชู 753 (BK)

2. *Mussaenda kerrli* Craib, List of Siamese Plants (1911) in Kew Bull.: 389 et Contrib. of the Flora of Siam: 102. 1912; in Fl. Siam. Enu. II: 74. 1932; Pitard in Fl. Gen. I.-C. II, 1: 182. 1922.

ไม้พุ่มรอเลื้อย ลำต้นและกิ่งกลม มีขนเล็กน้อย ใบ รูปใบหอกกลับ ขนาด $8-16 \times 3-6$ ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบรูปลิ้มแคบ ขอบใบเรียบ ผิวใบทั้งสองด้านเกือบเกลี้ยง ยกเว้นตามเส้นใบด้านล่าง เส้นแขนงใบแบบขนนก จำนวน 4-8 เส้น ก้านใบยาว 0.3-2 ซม. หูใบ รูปไข่แกมรูปใบหอก ยาวประมาณ 5 มม. ปลายแยกเป็น 2 แฉก มีขนสั้น ๆ ช่อดอก แบบช่อกระจุกเชิงประกอบ ใบประดับ รูปสามเหลี่ยมแกมรูปใบหอก ยาว 4-5 มม. มีขนทั้งสองด้าน ดอก ยาวประมาณ 2.5 ซม. เส้นผ่านศูนย์กลางของดอกประมาณ 7 มม. ก้านดอกย่อยสั้นมากประมาณ 1 มม. กลีบเลี้ยง เชื่อมกัน สีเขียว หลอดกลีบเลี้ยงยาวประมาณ 3 มม. มีขน แฉกกลีบเลี้ยงรูปสามเหลี่ยมแกมรูปไข่ แคบถึงรูปแถบ ปลายเรียวแหลม ยาว 1-1.5 มม. มีขน มี 1 กลีบที่เปลี่ยนแปลงไปผ่านสีขาว รูปไข่ หรือรูปไข่กลับ ปลายแหลม โคนสอบเรียว ขนาด $5-9 \times 2.5-4$ ซม. มีเส้นใบรูปฝ่ามือ จำนวน 5 เส้น เกือบเกลี้ยง กลีบดอก รูปดอกเข็ม สีส้มอมเหลือง หลอดกลีบดอก ยาว 2.3 ซม. ด้านนอกมีขนสั้น ๆ ด้านในมีขนยาวบริเวณครึ่งบน แฉกกลีบดอกรูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม ปลายเรียวแหลม

ขนาด 3-3.5 x 1.5-2 มม. ด้านนอกมีขนสั้น ๆ ด้านในเกลี้ยง เกสรเพศผู้ แยกกัน ติดอยู่ประมาณ กึ่งกลางของหลอดกลีบดอก อับเรณูรูปขอบขนานยาว 3.5 มม. เกลี้ยง เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 2 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยาว 2-2.2 ซม. เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก ยาว 3-4 มม. รังไข่ รูปไข่กลับแกมรูปขอบขนาน ขนาด 3.5-4 x 2 มม. มีขน ออวูล ขนาดเล็ก จำนวนมาก เกาะกันแน่นเป็น 2 ก้อน ผล รูปไข่กลับแกมรูปขอบขนาน ขนาด 10-11 x 6-8 มม. มีขนละเอียดเล็กน้อย (ภาพที่ 108)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ แพร่ ลำปาง ลำพูน; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เพชรบูรณ์ เลย; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : เพชรบุรี

การกระจายพันธุ์.- คาบสมุทรมอินโดจีน

นิเวศวิทยา.- พบในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 ม. เวลาออกดอกและติดผลเดือน พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.- กัลปพฤกษ์เครือ (ลำปาง); กระเบื้องขาว (เชียงใหม่ เพชรบุรี); ดอกแกมใบ (เพชรบูรณ์); ตางไก่อ้น ใบตางดอก ผีเสื้อขาว (เลย)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 31 (BCU); J.F. Maxwell 94-656, 95-1212, Winit s.n. (BKF)

3. Mussaenda sanderana Ridl. in Gard. Chron., xlvii: 34. 1909; Craib, Fl. Siam. En. II, 1: 76. 1932. - M. sutepensis Hoss. in Fedd., Rep. Nov. Sp., x: 62 (Oct., 1911). - M. Hossei Craib apud Hoss. in Bot. Centralbl., Beih., xxviii. 2: 457 (Nov., 1911); Craib in Kew Bull., 1911: 388 (Dec.); F.I.C., iii: 176. - M. cuspidata Geddes in Kew Bull., 1927: 170. - M. ferrea Geddes in Kew Bull., 1927: 170.

ไม้พุ่มสูง 1.5-2 ม. หรือไม้พุ่มรอเลื้อย ทุกส่วนปกคลุมด้วยขนสั้นนุ่มสีน้ำตาล ใบ รูปไข่หรือรูปรีแกมรูปขอบขนานถึงรูปใบหอกเล็กน้อย ขนาด 3.5-14 x 2-4 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบแหลมถึงกลม ขอบใบเรียบ แผ่นใบกึ่งหนา ปกคลุมด้วยขนหนาแน่นทั้งสองด้าน เส้นแขนงใบแบบขนนกจำนวน 6-10 คู่ ก้านใบยาว 3-8 มม. มีขนสั้นสีน้ำตาลหนาแน่น หูใบ รูปแถบ ยาว 6-10 มม. มีขนหนาแน่น ช่อดอก แบบช่อกระจุกเชิงประกอบ ใบประดับ รูปไข่ถึงรูปใบหอกหรือรูปแถบ ยาว 2.5-4 มม. มีขน ดอก ไร้ก้าน กลีบเลี้ยง จำนวน 5 แฉกลึก สีเขียว รูปแถบ ปลายแหลม ยาว 2-3 มม. มีขน มี 1 กลีบที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นแผ่นสีขาว รูปไข่ ปลายแหลม โคนแหลมถึงกลม ขนาด 4-

8 x 2.5-5 ซม. มีขนสั้น ๆ ปกคลุมทั้งสองด้าน มีก้านยาวประมาณ 2-2.5 ซม. กลีบดอก รูปดอกเข็ม หลอดกลีบดอกรูปทรงกระบอก ส่วนปลายพองออก ยาว 2-2.5 ซม. ด้านนอกปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ ด้านในมีกลุ่มขนยาวใกล้ปากหลอดกลีบดอกบริเวณที่เกสรเพศผู้ติดอยู่ แฉกกลีบดอกสีแสดอมเหลือง รูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม ปลายเรียวแหลม ขนาด 4-5 x 2.5-3 มม. มีขนละเอียดทั้งสองด้าน เกสรเพศผู้ แยกกัน ติดอยู่บนหลอดกลีบดอกใกล้ปากหลอด ไมไพล์พันกลีบดอก อับเรณูรูปแถบยาวประมาณ 4 มม. เกสรตัวเมีย ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังอับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 2 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยาว 5-6 มม. เกสรตัวเมีย ปลายแยกเป็น 2 แฉก ยอดเกสรเพศเมียรูปแถบยาวประมาณ 3 มม. รังไข่ ทรงรีแกมรูปไข่กลับ ขนาด 2.5-3 x 1.5 มม. มีขน ออวูลขนาดเล็ก จำนวนมาก จับกันเป็นก้อน ผล ไม่พบ (ภาพที่ 109)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เลย เพชรบูรณ์ ชัยภูมิ; ภาคตะวันออก : อุบลราชธานี นครราชสีมา; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : ราชบุรี กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์

การกระจายพันธุ์.- ภูมิภาคอินโดจีน และมีการนำเข้าไปปลูกในสิงคโปร์

นิเวศวิทยา.- พบในป่าเบญจพรรณชื้นและป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 800-1,000 ม. เวลาออกดอกเดือน มกราคม - พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.- กะเน้อขาว (เลย); กำเบ้อ (เชียงใหม่); ผีเสื้อ (เพชรบูรณ์); แก้มขาว (ภาคกลาง, นครราชสีมา); พอแต (กะเหรี่ยง - เชียงใหม่)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 3, 193, 194 (BCU); T. Smitinand 155, Varavut 72, B. Sukkri 47, K. Iwatsuki & N. Fukuoka T-10276, J.F. Maxwell 96-1156, 96-210 (BKF)

4. *Mussaenda* cf. *subsessilis* Pierre mss; Pitard in Fl. I.-C. III: 187, f. 16: 159. 1922.

ไม้พุ่มสูง 3-5 ม. ลำต้นและกิ่งมีขน ใบ รูปไข่กว้างแกมรูปรี ขนาด 10-24 x 4.5-12 ซม. ปลายใบเรียวแหลมถึงเป็นติ่งแหลม ฐานใบรูปลิ้นหรือสอบเรียว ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนมีขนสั้น ด้านล่างเกลี้ยง ยกเว้นบนเส้นใบ เส้นแขนงใบแบบขนนก จำนวน 10-15 คู่ เนื้อใบบางเมื่อแห้ง ก้านใบยาว 1.5-6 ซม. มีขน หูใบ รูปไข่กว้าง ขนาด 12 x 7 มม. ปลายเรียวแหลม มีขนยาวปกคลุม ช่อดอก แบบช่อกระจุกเชิงประอบ ใบประดับ รูปแถบแกมรูปใบหอก ยาว 3-5 มม. มีขน ดอก ขนาดค่อนข้างใหญ่ ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 8-11 มม. ก้านดอกย่อยสั้น ประมาณ 1 มม.

กลีบเลี้ยง หลอดกลีบเลี้ยงรูปไข่กลับแกมรูปขอบขนาน ขนาด 4-5 x 2.5-3 มม. มีขน แฉกกลีบเลี้ยงรูปแถบแกมรูปใบหอก ปลายเรียวแหลม ยาวประมาณ 3.5-5 มม. ปกคลุมด้วยขนยาว มี 1 กลีบที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นแผ่นสีขาว รูปไข่กว้าง ขนาด 3-7 x 1.5-5 ซม. ปลายเรียวแหลม ฐานสอบเรียว ขอบเป็นขนครุย ผิวด้านบนมีขนห่าง ๆ ด้านล่างเกลี้ยง ยกเว้นบนเส้นใบ มีก้านยาว 2-4 ซม. กลีบดอก รูปดอกเข็ม หลอดกลีบดอกยาวประมาณ 3 ซม. มีขนสั้นทั้งสองด้าน ส่วนบนป่องออก ด้านในมีขนปุยหนาแน่นยาวพันปากหลอด แฉกกลีบดอกรูปกลม ปลายเป็นติ่งหนาม ขนาดประมาณ 5 x 5 มม. สีส้มอมเหลืองสด เกลี้ยง ขอบของแต่ละแฉกเชื่อมติดกัน เกสรเพศผู้ ติดอยู่บนส่วนที่ป่องออกของหลอดกลีบดอก อับเรณูรูปแถบยาว 5-6 มม. เกลี้ยง ปลายแหลม เกสรเพศเมีย มีก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยาวประมาณ 1.5 ซม. เกลี้ยง ปลายแยกเป็น 2 แฉก ยอดเกสรเพศเมียรูปแถบยาวประมาณ 4 มม. ังไข่ รูปไข่กลับ แกมรูปขอบขนาน ขนาด 4 x 2.5 มม. มีขนสั้น ๆ ออวล จำนวนมาก เกาะติดกันแน่นเห็นเป็น 2 ก้อน ผล ไม่พบ (ภาพที่ 110)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย

การกระจายพันธุ์.- กัมพูชา

นิเวศวิทยา.- พบอยู่ในป่าเบญจพรรณชื้นและป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 600-1,400 ม. เวลาออกดอกเดือน พฤษภาคม

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 33, 192 (BCU)

5. *Mussaenda wallichii* G. Don, Gen. Syst. III: 490. 1834; Hook. f., Fl. Br. Ind. III: 88. 1882. pro parte; Brandis, Ind. Trees: 376. 1906; Craib, Fl. Siam. En. II: 78. 1932. – *M. glabra* Vahl. var. *wallichii* Kurz, For. Fl. Burma II: 56. 1877. – *M. oblonga* King in Journ. As. Soc. Beng. LXXII,2: 186. 1903 [Mat. F.M.P., No. 14: 186 (76)]; Ridl., Fl. Mal. Pen. II: 62. 1923. pro parte.

ไม้พุ่มสูง 1.5-3 มม. ลำต้นและกิ่งแก่เกลี้ยง มีช่องอากาศ กิ่งอ่อนมีขนเอนแนบกับกิ่ง ใบเรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก รูปรีหรือรูปไข่กลับแกมรูปใบหอกกลับ ขนาด 15-26 x 6-11 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบแหลมหรือสอบเรียว ขอบใบมีขนหยาบ ผิวใบด้านบนเกือบเกลี้ยงถึงมีขนกระจายห่าง ๆ มีมากบริเวณเส้นกลางใบ ด้านล่างปกคลุมด้วยขนสั้นนุ่มหนาแน่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณเส้นใบมีขนเอนแนบหนาแน่น เส้นแขนงใบแบบขนนก จำนวน 13-15 คู่ ก้านใบยาว 1-4 ซม. มีขน หยาบ รูปใบหอก แยกเป็น 2 แฉก ปลายเรียวแหลม ด้านนอกมีขนเอนแนบหนาแน่น ช่อดอก แบบช่อกระจุกเชิงประจวบ ใบประดับ รูปใบหอก ยาว 3-7 มม. มีขนหนาแน่น ดอก ก้าน

ดอกย่อยยาว 3-7 มม. กลีบเลี้ยง สีเขียว เชื่อมกันเป็นรูปขอบขนานแกมรูปลูกข้าง ยาว 5-6 มม. ด้านนอกมีขนเอนแนบ แฉกกลีบเลี้ยงรูปแถบแกมรูปใบหอก ปลายยาวเรียวเป็นเส้นคล้ายหาง ขนาด 8-9 x 1.5 มม. ด้านนอกมีขนสั้น ด้านในมีขนยาวบริเวณโคนกลีบ ร่วงง่าย มี 1 กลีบที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นแผ่นสีขาว รูปไข่ ปลายเรียวแหลม โคนรูปลิ้ม กลีบดอก รูปดอกเข็ม สีส้มสด หลอดกลีบดอก สีเขียวอ่อน ยาวประมาณ 3 ซม. ด้านนอกมีขนละเอียด ด้านในมีขนยาวและหนาแน่น หลอดดอกง่าย บริเวณที่เกสรเพศผู้ติดอยู่ไปจนถึงปากหลอดกลีบดอก แฉกกลีบดอกรูปใบหอก ปลายเรียวแหลมเป็นเส้นยาวคล้ายหาง ขนาด 10-11 x 2 มม. มีขนละเอียดทั้งสองด้าน เกสรเพศผู้ แยกกัน ติดอยู่ประมาณกึ่งกลางของหลอดกลีบดอก ไม่นิโผล่พ้นกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้นมาก อับเรณูรูปแถบ ยาว 5-6 มม. เกสรตัวผู้ ปลายเรียวเป็นติ่งแหลม ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังใกล้โคนอับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 2 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้ายยาว 1.8-2 ซม. เกสรตัวเมีย ปลายแยกเป็น 2 แฉก ยอดเกสรเพศเมียรูปแถบ ยาวประมาณ 4 มม. รังไข่ เชื่อมติดกับหลอดกลีบเลี้ยงรูปไข่กลับ ขนาด 6 x 3 มม. ออวูล ขนาดเล็ก จำนวนมากต่อช่อง ผล ไม่พบ (ภาพที่ 111)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย ตาก; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : จันทบุรี; ภาคใต้ : สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง ตรัง พังงา

การกระจายพันธุ์.- พม่า (ต้นแบบ) คาบสมุทรมลายู

นิเวศวิทยา.- พบบริเวณที่กึ่งร่มในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 800 ม. เวลาออกดอกเดือน มิถุนายน

ชื่อพื้นเมือง.- ขาม้าบิด (ตรัง); ผาขโมย (ตราด); ฝั่เถื่อน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 181 (BCU); M. Tagawa et al. T-8628, K. Larsen et al. 30895, K. Iwatsuki et al. T-14528 (BKF)

6. Mycetia

Reinw., in Syll. Ratisb. ii.: 9. 1828; J. Pitard in F.I.C. III: 194. 1922.

ไม้พุ่มขนาดเล็ก แผ่นใบบาง รูปขอบขนาน รูปใบหอก หรือลักษณะคล้ายใบ ช่อดอกแบบช่อกระจุกแยกแขนง ออกที่ซอกใบหรือปลายกิ่ง ใบประดับมักมีต่อม ดอกสีขาว สีเขียวอ่อน หรือสีเหลือง กลีบเลี้ยงเชื่อมกันรูปกลมหรือครึ่งวงกลม ปลายแยกเป็น 4-6 แฉก ติดทนจนเป็นผล

กลีบดอก 4-6 กลีบ รูปสามเหลี่ยม เรียงจรดกันในดอกตูม หลอดกลีบดอกสั้นหรือยาว เกสรเพศผู้ 4-6 อัน ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูรูปแถบหรือรูปขอบขนาน รังไข่มี 2 หรือ 5-6 ช่อง ก้านเกสรเพศเมียเรียวหรือตอนปลายหนา ยอดเกสรเพศเมียเป็นรูปแถบ 2 หรือ 5-6 แถบ ออวุลจำนวนมากต่อช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม ผลมีเนื้อ รูปกลม แตกกกลางพบบริเวณปลายหรือ ไม่แตก เมล็ดขนาดเล็ก จำนวนมาก

Mycetia gracilis Craib, Kew Bull.: 125. 1914; Fl. Siam. Enu. 2: 80. 1932; Pitard in Fl. Gen. I.-C. III: 195. 1922. – *M. cauliflora* Craib (non Reinw), Kew Bull.: 390. 1911.

ไม้พุ่มสูง 0.5-2 ม. กิ่งอ่อนมีขนละเอียดถึงเกลี้ยง เมื่อแก่เปลือกต้นจะมีลักษณะคล้ายไม้คอร์กสีอ่อน ใบ ในแต่ละคู่ขนาดไม่เท่ากัน ใบหนึ่งใหญ่อีกใบจะขนาดเล็กกว่ามาก รูปรีแกมรูปใบหอกกลับ ขนาด 2-18 x 0.8-5 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างมีขนละเอียดเล็กน้อย เส้นแขนงใบแบบขนนก จำนวน 7-12 คู่ ก้านใบยาว 2-10 มม. หูใบ รูปใบหอก ปลายเรียวแหลม ขนาด 6-9 x 2-2.5 มม. เกลี้ยง ใบประดับ รูปไข่แกมรูปใบหอก ปลายแหลม ขนาด 1.5-2 x 0.5 มม. มีขน ดอก ก้านดอกย่อยรูปเส้นด้ายยาวได้ถึง 3 ซม. มีขนละเอียด กลีบเลี้ยง รูปรีแกมรูปไข่ ยาว 6-7 มม. หลอดกลีบเลี้ยงยาวประมาณ 3 มม. ด้านนอกมีขนละเอียดถึงเกือบเกลี้ยง แฉกกลีบเลี้ยงจำนวน 5 แฉก รูปแถบแกมรูปใบหอก ยาว 2.5-3 มม. มีขน กลีบดอก รูปดอกเข็ม สีขาวเปลี่ยนเป็นสีเหลืองเมื่อแก่เต็มที่ หลอดกลีบดอก ยาว 1.5-1.7 ซม. ด้านนอกเกลี้ยง ด้านในมีขนยาวหนาแน่น แฉกกลีบดอกจำนวน 5 แฉก รูปไข่ ปลายแหลม ขนาด 3 x 1.7-2 มม. ด้านนอกเกลี้ยงถึงมีขนละเอียดเล็กน้อย ด้านในมีขนยาว เกสรเพศผู้ จำนวน 5 อัน ติดอยู่บริเวณโคนของหลอดกลีบดอกห่างจากโคนประมาณ 1 มม. ไม่โผล่พ้นกลีบดอก อับเรณูรูปขอบขนาน ขนาด 2 x 0.5 มม. เกลี้ยง เกสรเพศเมีย มีก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้ายยาวประมาณ 1 ซม. มีขน ปลายแยกเป็น 2 แฉก ยอดเกสรเพศเมียรูปแถบยาว 7 มม. รังไข่ รูปไข่กลับ ขนาดประมาณ 3 x 2 มม. เกลี้ยง จำนวน 2 ช่อง ผล ไม่พบ (ภาพที่ 112)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ ป่าน แพร่ ดาก ลำพูน พิชณุโลก; ภาคตะวันออก

เฉียงเหนือ : เลย; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี; ภาคใต้ : ระนอง

การกระจายพันธุ์.- พม่า ทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีน คาบสมุทรมอินโดจีน

นิเวศวิทยา.- พบอยู่ใกล้ลำธารในป่าเบญจพรรณชื้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 675 ม. เวลาออกดอกเดือน กรกฎาคม - เดือนตุลาคม

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 64 (BCU); J.F. Maxwell 93-803, N. Fukuoka T-62340, T. Smitinand 1707, H.B.G. Garrett 1019, K. Larsen et al. 43706 (BKF)

7. *Paederia*

L., Mant. 1: 7, 52. 1767; Bakh.f., Thai For. Bull. (Bot.) 9: 41. 1975.

ไม้เลื้อย ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก หรือเป็นวงรอบ มักมีตุ่มใบ หูใบรูปสามเหลี่ยม ขอบเรียบ ร่วงง่าย ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง ใบประดับขนาดเล็กหรือไม่มี ดอกสีขาวหรือชมพู กลีบเลี้ยงและกลีบดอกมีอย่างละ 4-5 กลีบ กลีบเลี้ยงโคนเชื่อมกัน ปลายตัดตรงหรือเป็นแฉกลิ้น ๆ ติดทนจนเป็นผล กลีบดอกเชื่อมกันที่โคนเป็นรูปทรงกระบอก มีขนด้านใน ปลายแยกเป็นกลีบสั้น ๆ เกสรเพศผู้ 4-5 อัน ติดกับหลอดกลีบดอกในระดับต่าง ๆ กัน อยู่ภายในหลอดกลีบดอก รังไข่มี 2 ช่อง ช่องละ 1 ออวูล ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก แฉกมักบิดเวียน ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง กลมหรือแบน สีเหลืองหรือส้ม เมล็ดมักแบน

Paederia wallichii Hook.f., Fl. Brit. Ind. 3: 196. 1881; Craib, Fl. Siam. Enum. 2: 229. 1934; N. Fukuoka in Acta Phytotax. Geobot. 39,1-3: 51. f. 1-J. 1988. – *P. kerrii* Craib, Kew Bull. 1911: 396; Pitard, Fl. Gen. Indo-Chine 3: 416. 1924.

ไม้เถาเนื้อแข็ง เลื้อยพันกันเป็นพุ่ม ใบ รูปไข่แกมรูปรี ขนาด 4-21 x 2-2 ซม. ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม ฐานใบกลม หรือตัดถึงหยักเว้ารูปหัวใจ ขอบใบเรียบ ผิวใบทั้งสองด้านปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ หนาแน่นทางด้านล่าง เส้นแขนงใบแบบขนนกจำนวน 9-11 คู่ ก้านใบยาวได้ถึง 6 ซม. หูใบ รูปไข่แกมรูปใบหอก ยาว 1.5-2.5 ซม. ปลายมักแยกเป็น 2 แฉก ปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ กลีบเลี้ยง รูปประฆัง ยาว 2.5-3 มม. สีเขียว หลอดกลีบเลี้ยงยาวประมาณ 1.5-2 มม. ด้านนอกปกคลุมด้วยขนสั้นหนาแน่น แฉกกลีบเลี้ยงเป็น 5 แฉกเล็ก ๆ รูปไข่แกมรูปรีแคบ ปลายแหลม ขนาดประมาณ 1 x 0.5 มม. ปกคลุมด้วยขนละเอียด กลีบดอก รูปหลอดทรงกระบอก หลอดกลีบดอก ยาวประมาณ 10 มม. สีม่วงแดง ด้านนอกมีขนละเอียด ด้านในมีขนสั้น แฉกกลีบดอกจำนวน (4-) 5 แฉก รูปไข่ ปลายแหลม ยาว 1-2 มม. สีครีม ขอบจัก เกสรเพศผู้ จำนวน (4-)5 อัน ติดอยู่ภายในใกล้โคนหลอดกลีบดอกในระดับต่าง ๆ กัน ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูรูปแถบแกมรูปขอบขนาน

ยาวประมาณ 2.5 มม. เกือบทั้ง ก้านชูอับเรณูติดกึ่งกลางอับเรณู จานฐานดอก รูปกลม สูงประมาณ 0.5-0.75 มม. เกสรเพศเมีย มีก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยาว 5-6 มม. เกือบทั้ง ปลายแยกเป็น 2 แฉก ยอดเกสรเพศเมียรูปแถบยาว 2.5-3 มม. มักบิด รั้งไขว้ เชื่อมติดกับหลอดกลีบเลี้ยงจำนวน 2 ช่อง ออวูล จำนวน 1 อันในแต่ละช่อง พลาเซนตาทิ้งที่ฐาน ผล ไม่พบ (ภาพที่ 113)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เลย

การกระจายพันธุ์.- ตอนใต้ของพม่า และทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีน

นิเวศวิทยา.- พบบริเวณที่โล่งแจ้งในป่าเบญจพรรณ ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 870 ม. เวลาออกดอกเดือน พฤศจิกายน

ชื่อพื้นเมือง.- เกาฮอน (เชียงใหม่)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 185 (BCU); J.F. Maxwell 95-935, S. 295, Ploenchit 41, Tagawa et al. T-3473 (BKF)

8. Pavetta

L., Diss Dass.: 4. 1747; Hook.f. in Fl. Br. Ind. 3: 149. 1880; Bakh.f., Thai For. Bull. (Bot.) 9: 47. 1975.

ไม้พุ่ม หรือไม้ต้นขนาดเล็ก ใบออกเป็นคู่สลับตั้งฉาก หูใบอยู่ระหว่างก้านใบ ปลายเรียวแหลม โคนเชื่อมกันเป็นกาบสั้น ๆ อาจร่วงง่ายหรือไม่ร่วง ช่อดอกแบบช่อกระจุกเชิงประกอบ ช่อแยกแขนง หรือช่อเชิงหลั่น ดอกสีขาวหรือชมพู สมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยงโคนเชื่อมกัน ปลายแยกเป็น 4 กลีบหรือหยักซี่ฟัน มักติดทนจนเป็นผล กลีบดอกเรียงบิดเวียนในดอกตูม หลอดกลีบดอกรูปกรวย หรือรูปดอกเข็ม ปลายแยกเป็น 4 กลีบ ผิวด้านในของหลอดเกือบทั้งหรือมีขน เกสรเพศผู้ 4 อัน ติดอยู่ที่ปากหลอดกลีบดอก อับเรณูรูปแถบหรือรูปขอบขนาน โผล่พ้นปากหลอด มักบิดหลังจากแตกหรือถ่ายละอองเรณูแล้ว รั้งไขว้ 2 ช่อง แต่ละช่องมี 1 ออวูล พลาเซนตารอบแกนร่วม ก้านเกสรเพศเมียโผล่พ้นหลอดกลีบดอกมาก ยอดเกสรเพศเมียรูปกระสวย ปลายแยกเป็นแฉกสั้น ๆ จานฐานดอกรูปวงแหวน ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแห้งกลม หรือเกือบกลม หรือเป็น 2 พู สีดำ มี 2 เมล็ด

Pavetta petiolaris Wall. ex Craib in Kew Bull.: 432. 1932; Craib, Fl. Siam. Enu. II,2: 169. 1934. – *P. indica* Pitard in Fl. Gen. I.-C. III: 331. 1992, pro parte, non Linn.

ไม้พุ่มสูง 1-3 ม. ลำต้นตั้งตรง กิ่งก้านเกลี้ยง กิ่งอ่อนเป็นร่อง ใบ รูปรีหรือรูปไข่หอกกลับ ขนาด 6-23 x 1.5-8 ซม. ปลายใบเรียวแหลมถึงยาวคล้ายหาง โคนใบสอบเรียว ขอบใบเรียบ ผิวใบทั้งสองด้านค่อนข้างเกลี้ยงถึงมีขนสั้นกระจายห่าง ๆ ยกเว้นบริเวณเส้นใบมีขนละเอียด เส้นแขนงใบแบบขนนก จำนวน 5-7 คู่ ก้านใบยาว 5-20 มม. เกลี้ยง หูใบ รูปไข่กว้างแกมรูปสามเหลี่ยม ขนาด 8-10 x 7-8 มม. ด้านนอกมีขนละเอียด ด้านในค่อนข้างเกลี้ยง ปลายแหลม ที่ซอกหูใบซึ่งอยู่ใกล้ปลายกิ่งมีกลุ่มขนแข็งยาว สีขาว เป็นมันวาวจำนวน 2-3 กลุ่ม ช่อดอก แบบช่อกระจุกเชิงประกอบ หรือช่อกระจุกซ้อนแน่น ออกที่ปลายกิ่ง มีขนละเอียด ใบประดับ เป็นกาบบาง ๆ หุ้มอยู่ที่ก้านช่อดอกอันล่าง ๆ ดอก มีกลิ่นหอมแรง ก้านดอกย่อยรูปทรงกระบอก ยาวประมาณ 3 มม. มีขนละเอียด กลีบเลี้ยง รูปถ้วย สีเขียว ยาวประมาณ 2 มม. ส่วนโคนเชื่อมติดกับรังไข่ ด้านนอกมีขนละเอียด แฉกกลีบเลี้ยงเป็นหยักซี่ฟัน 4 แฉกสั้น ๆ ปลายแหลม ยาวน้อยกว่า 0.5 มม. เกลี้ยง กลีบดอก รูปดอกเข็ม สีขาว หลอดกลีบดอกยาวประมาณ 1.3 ซม. ด้านนอกเกลี้ยง ด้านในบริเวณส่วนบนใกล้ปากหลอดกลีบดอกมีขนยาว บริเวณครึ่งล่างเกลี้ยง แฉกกลีบดอกรูปรีแกมรูปขอบขนาน ปลายแหลมถึงมน ที่ปลายมีติ่งแหลมเล็ก ๆ สีเขียวขนาด 6 x 2.5-3 มม. เกลี้ยงทั้งสองด้าน เกสรเพศผู้ แยกกัน ก้านชูอับเรณูสั้นมาก อับเรณูรูปแถบแกมรูปขอบขนาน ยาว 5-6 มม. สีเขียว เกลี้ยง ปลายแหลม เมื่อแตกจะบิด เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 2 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียเรียวผอมยาวประมาณ 2.5 ซม. โผล่พ้นกลีบดอกชัดเจน เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียรูปกระบอก สีเขียว ยาว 3.5-4 มม. รังไข่ รูปรีแกมรูปไข่ สูง 1-1.5 มม. ออวูล จำนวน 1 อันต่อช่อง ฝังอยู่ในพลาเซนตาอวบน้ำเนื้อ ผล ไม่พบ (ภาพที่ 114)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี
การกระจายพันธุ์.- คาบสมุทรมอินโดจีน บอร์เนียว

นิเวศวิทยา.- พบบริเวณที่กึ่งร่มในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 680-700 ม.
เวลาออกดอกเดือน มีนาคม

ชื่อพื้นเมือง.- เข็มแพะ หญ้าข้าวสาร (ภาคเหนือ); บือคลี (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 25, 173 (BCU); Phloenchit 1114, Winit 1672,
C.F. van Beusekom & C. Phengkai 337 (BKF)

9. Prismatomeris

Thwaites in Hook., Kew Journ. 8: 268, t. 7A. 1856; Hook.f. in Fl. Br. Ind. 3: 15. 1880; Bakh.f., Thai For. Bull.(Bot.) 9: 44, 45. 1975.

ไม้พุ่ม ลำต้นตั้งตรง กิ่งเป็นสี่เหลี่ยม ใบออกเป็นคู่สลับตั้งฉาก หูใบอยู่ระหว่างก้านใบ ปลายแหลมเป็นติ่งหรือหยักซี่ฟัน 2 ซี่ ร่วงง่าย ดอกออกที่ซอกใบหรือปลายกิ่ง อาจออกเป็นกระจุก หรือเป็นช่อคล้ายช่อแบบซี่ร่ม ดอกสีขาว มีกลิ่นหอม ดอกแยกเพศ กลีบเลี้ยงเชื่อมกันเป็นหลอดรูป ระฆัง ปลายตัดหรือจักซี่ฟัน มักติดทนจนเป็นผล กลีบดอกเรียงจรดกันในดอกตูม หลอดกลีบดอก รูปทรงกระบอก ปลายแยกเป็น 4-5 กลีบ ผิวด้านในเกลี้ยง เกสรเพศผู้ 4-5 อัน ติดอยู่บนหลอดกลีบ ดอกต่ำกว่าปากหลอดเล็กน้อย โคนหลอดปากหลอด รังไข่มี 2 ช่อง แต่ละช่องมี 1 ออวูล พลาเซน ตารอบแกนร่วม ก้านเกสรเพศเมียโผล่พ้นปากหลอดกลีบดอก ปลายแยกเป็น 2 แฉกชัดเจน หรือ แต่ละแฉกเชื่อมติดกัน ผลแบบผลมีเนื้อหลายเมล็ด กลม ขนาดเล็ก มี 1-2 เมล็ด

Prismatomeris tetrandra K. Schum. in Engler et Prantl., Nat. Pflanzenfam., IV,4: 138. 1891. Craib in Fl. Siam. Enu. II,2: 185. 1934. - *P. albidiflora* Hook.f., Fl. Br. Ind. III: 159. 1882. pro parte; Pitard in Fl. Gen. I.-C. III: 428. 1930, non Thw. Brandis, Ind. Trees: 393. 1990. - *Coffea tetrandra* Roxb., Hort. Beng.: 85. 1813. - *Octotropis terminalis* C.B. Clarke in Journ. Linn. Soc. XXV: 33. t. 17. 1889.

ไม้พุ่ม สูง 2-3 ม. ลำต้นและกิ่งเกลี้ยง เปลือกสีน้ำตาลอ่อน หลุดอ่อน ใบ รูปรีแกมรูปขอบขนานเล็กน้อย ขนาด 5-21 x 2-7.5 ซม. ปลายใบเรียวแหลมถึงยาวคล้ายหางเล็กน้อย โคนใบแหลมหรือสอบเรียว ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง เนื้อใบค่อนข้างหนา เส้นแขนงใบแบบขนนก จำนวน 7-11 คู่ ก้านใบยาว 1-2 ซม. เกลี้ยง หูใบ ยาว 2-3 มม. เกลี้ยง ปลายแหลมแยกเป็น 2 แฉก ช่อดอก แบบช่อซี่ร่ม ก้านช่อดอกสั้นมากหรือไม่มี ไร่ใบประดับ ดอก มีทั้งดอกเพศเดียวและดอกสมบูรณ์เพศร่วมต้น มีกลิ่นหอมอ่อน ๆ ก้านดอกย่อยรูปเส้นด้าย ยาว 0.5-3 ซม. เกลี้ยง กลีบเลี้ยง รูประฆังหรือรูปถ้วย สีเขียว ยาว 3-4 มม. ปลายตัดหรือเป็นติ่ง 4 ติ่งเล็ก ๆ เกลี้ยง กลีบดอก รูปดอกเข็ม สีขาว หลอดกลีบดอก ยาว 1.5-2 ซม. เกลี้ยง แฉกกลีบดอก 4 แฉก รูปไข่แกมรูปใบหอก ปลายแหลม ขนาด 8-10 x 4-5 มม. ด้านนอกเกลี้ยง ด้านในเกลี้ยงและขรุขระมีลายนูนตามยาว เกสรเพศผู้ แยกกันจำนวน 4 อัน ติดอยู่บริเวณกึ่งกลางของหลอดกลีบดอกหรือเหนือกว่าเล็กน้อย

น้อย ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูรูปขอบขนาน ขนาด $4 \times 0.75-1$ มม. เกสรเพศเมีย ปลายแหลม ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังอับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 2 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้ายยาว 1.6-2.5 ซม. เกสรเพศเมียเป็น 2 แฉกเชื่อมติดกัน ยาว 1.5-2 มม. รังไข่ เชื่อมติดกับกลีบเลี้ยงสูงประมาณ 2 มม. ออวูล จำนวน 1 อันต่อช่อง ผล ไม่พบ (ภาพที่ 115)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ แพร่ ลำปาง พิชณุโลก นครสวรรค์; ภาคตะวันออก

ออกเฉียงเหนือ : อุดรธานี เลย; ภาคตะวันออก : ชัยภูมิ นครราชสีมา

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย ออสเตรเลีย ศรีลังกา ภูมิภาคอินโดจีน คาบสมุทรมลายู

นิเวศวิทยา.- พบในที่ร่มหรือกึ่งร่มในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 800-1,200 ม.

เวลาออกดอกเดือน พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.- ตะไหล (เชียงใหม่, เลย)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 54, 120 (BCU); T. Koyama et al. 15657, K. Larsen et al. 43723, C. Phengklai 163 (BKF)

10. Psychotria

L., Syst. Nat. ed. 10: 929, 1364. 1759. Nom. cons.; Hook.f. in Fl. Br. Ind. 3: 161. 1880; Bakh.f., Thai For. Bull. (Bot.) 9: 42. 1975; Sohmer in Dassan. & Fosberg, Fl. Ceyl. 6: 328. 1988.

ไม้ล้มลุก ไม้เลื้อย ไม้พุ่ม หรือไม้ต้นขนาดเล็ก ใบออกเป็นคู่สลับตั้งฉาก ออกตรงข้ามหรือ ออกเป็นวงรอบ อาจมีหรือไม่มีตุ่มใบ หูใบอยู่ระหว่างก้านใบ ปลายเรียบหรือเป็นแฉก ช่อดอกแบบช่อกระจุก หรือช่อกระจุกแน่น ออกที่ปลายกิ่ง พบน้อยที่ออกตามซอกใบ ดอกสีขาวหรือเขียว ใบประดับขนาดเล็ก ดอกสมบูรณ์เพศ หลอดกลีบเลี้ยงสั้น ปลายตัดหรือจักซี่ฟัน 4-6 ซี่ กลีบดอกเรียงจรดกันในดอกตูม หลอดกลีบดอกสั้น ปลายแยกเป็น 4-6 แฉก มีวงภายในหลอดเกสรเพศผู้ติดอยู่หลายระดับในหลอดกลีบดอก อาจอยู่ภายในหรือแผ่พันปากหลอด รังไข่มี 2 ช่อง แต่ละช่องมี 1 ออวูล พลาเซนตาที่ฐาน ก้านเกสรเพศเมียปลายแยกเป็น 2 แฉก อาจอยู่ภายในหรือแผ่พันปากหลอดกลีบดอก จำนวนดอกขนาดใหญ่ ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง รูปรีหรือกลม ผลแห้งมีร่องตื้น ๆ ตามยาว เมล็ด มี 1-2 เมล็ด มีวงเมล็ดด้านล่างเรียบ ด้านบนนูน

Psychotria monticola Kurz, in Journ. As. Soc. Beng., XLI,2: 315. 1872; For. Fl. Burma II: 11. 1877; Mat. Fl. Malay. Pen. 16: 16 (226), in nota; Craib, Fl. Siam. Enu. II: 194. 1932. – *P. fulva* Ham. ex Hook. f., var. *monticola*, Hook. f. in Fl. Br. Ind. III: 169. 1880. – *P. fulva* Brandis, Ind. Trees: 395. 1906, pro parte.

ไม้พุ่มสูง 2-3 ม. กิ่งก้านมีขน ใบ รูปรีหรือรูปใบหอกกลับ ขนาด 12-28 x 4.5-11 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบสอบเรียว ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างปกคลุมด้วยขนสั้นสีน้ำตาลหนาแน่นบริเวณเส้นใบ ก้านใบยาวได้ถึง 2 ซม. มีขน หูใบ ขนาดใหญ่รูปใบหอก ปลายเรียวแหลม แยกเป็น 2 แฉก ช่อดอก แบบช่อแยกแขนง ใบประดับ มีหลายขนาดหลายรูป ร้าง : รูปขอบขนาน รูปไข่ รูปใบหอก หรือรูปกลม มีขน ปลายหยัก 3-5 หยัก ขอบเป็นขนครุย ดอก กิ่งไร้ก้าน กลีบเลี้ยง สีเขียว หลอดกลีบเลี้ยงยาว 3-3.5 มม. เกสรตัวผู้ แฉกกลีบเลี้ยงจำนวน 5 แฉก รูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม ปลายแหลม ขอบเป็นขนครุย ขนาด 2 x 1 มม. กลีบดอก รูปดอกเข็ม สีขาว หลอดกลีบดอกยาว 4-5 มม. ด้านนอกเกลี้ยง ด้านในบริเวณปากหลอดมีขนยาวสีขาวปกคลุมหนาแน่น แฉกกลีบดอกจำนวน 5 แฉก รูปไข่ ปลายแหลม ขนาด 3-4 x 2 มม. ด้านนอกเกลี้ยง ด้านในมีขนยาวบริเวณโคน เกสรเพศผู้ แยกกัน จำนวน 5 อัน ติดอยู่ใกล้ปากหลอดกลีบดอก ไม่แผ่พันกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูรูปขอบขนาน ขนาด 1.5-2 x 0.5 มม. เกสรตัวเมีย ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังใกล้โคนอับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 3 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมีย ยาว 2-3 มม. เกสรตัวเมีย ยอดเกสรเพศเมียเป็นสองแฉก จานฐานดอก รูปกลม ขนาดประมาณ 1 มม. เกสรตัวเมีย อยู่เหนือรังไข่ รังไข่ สูงประมาณ 1.5 มม. มีจำนวน 3 ช่อง ออวูล จำนวน 1 อันต่อช่อง ผล รูปรี ขนาดประมาณ 10 x 6 มม. เป็นสันหรือเป็นร่องตามยาวเมื่อแห้ง มีแฉกกลีบเลี้ยงเป็นกะบังรอบหรือเป็นมงกุฎอยู่ที่ปลาย สีเขียว เมื่อสุกมีสีเหลืองและเปลี่ยนเป็นสีส้ม เมล็ด จำนวน 1 เมล็ด แข็ง ขรุขระ (ภาพที่ 116)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : อุดรธานี; ภาคตะวันออก : นครราชสีมา; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : ราชบุรี กาญจนบุรี

การกระจายพันธุ์.- พม่า (ต้นแบบ)

นิเวศวิทยา.- พบในบริเวณป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,200-1,300 ม.

เวลาออกดอกเดือนกุมภาพันธ์ ติดผลเดือน กุมภาพันธ์ - เมษายน

ชื่อพื้นเมือง.- ยอเทศ (เชียงใหม่)

- ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 159, 160 (BCU); C.F. van Beusekom & C. Phengkklai 2390, N. Fukuoka T-62180, T-62225, C. Chaloenphol 3, R. Geesink et al. 8067 (BKF)

RUTACEAE

ไม้พุ่ม หรือไม้ต้น มีกลิ่นหอม ใบเดี่ยวหรือใบประกอบ เรียงสลับหรือออกตรงข้าม มีต่อมน้ำมัน ไม่มีหูใบ ช่อดอกแบบช่อกระจุก ดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 4-5 กลีบ แยกหรือเชื่อมกัน กลีบดอก 4-5 กลีบ แยกกัน เกสรเพศผู้ 4-5 หรือ 8-10 อัน หรือมากกว่า ก้านชูอับเรณูแยกกันหรือเชื่อมกัน อาจยาวไม่เท่ากัน อาจพบเกสรเพศผู้ที่ไม่สมบูรณ์ มีจานฐานดอก เกสรเพศเมียประกอบด้วย 4-5 คาร์เพลตถึงจำนวนมาก เชื่อมกัน รังไข่เหนือวงกลีบ มีหลายช่อง แต่ละช่องมี 1-2 ออวูล พลาเซนตารอบแกนร่วม ผลแบบผลแห้งแตก ผลแบบส้ม (hesperidium) ผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง หรือ ผลปีกเดี่ยว

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. ใบเรียงตรงข้ามหรือกิ่งตรงข้าม เกสรเพศผู้จำนวน 4-5 อัน ..... 2. *Euodia*
1. ใบเรียงสลับ เกสรเพศผู้จำนวน 8-10 อัน
  2. ช่อดอกแบบช่อกระจุกหรือช่อแยกแขนง กลีบดอกเรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม ..... 1. *Clausena*
  2. ช่อดอกแบบช่อแยกแขนงคล้ายช่อเชิงหลั่น กลีบดอกเรียงจรดกันในดอกตูม ..... 3. *Micromelum*

1. *Clausena*

- Burm.f., Ind.: 243. 1768; Stone in Fl. Ceyl. 5: 434. 1985. – *Cookia* Sonnerat Voy. Ind. Or. 2: 231. 1782. – *Polycyema* Voigt, Hort. Suburb. Calcutt.: 141. 1845.

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก ไม่มีหนาม ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ เรียงสลับ ช่อดอกแบบช่อกระจุก หรือช่อแยกแขนง ออกที่ซอกใบหรือปลายกิ่ง ดอกตูมรูปกลมถึงขอบขนาน กลีบเลี้ยงเชื่อมกันที่โคน ปลายแยกเป็น 4-5 กลีบ กลีบดอกแยกกัน 4-5 กลีบ เรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม เกสรเพศผู้ 8-10 อัน รังไข่ตั้งอยู่บนก้านชูเกสรเพศเมียสั้น ๆ เหนือจานฐานดอก มีขนหรือต่อมปกคลุม มี 2-5 ช่อง ช่องละ 1-2 ออวูล ก้านเกสรเพศเมียยาว สั้นกว่าหรือเท่ากันกับรังไข่ ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่ม ผลแบบผลมีเนื้อหลายเมล็ด รูปกลม หรือรูปไข่ มี 2-5 ช่อง แต่ละช่องมีเมล็ด 1 เมล็ด

Clausena excavata Burm. f., Fl. Ind.: 87. t. 29. fig. 2. 1768; Hooker, Fl. Br. Ind. I: 504. 1875; Kurz, For. Fl. Burma I: 188. 1877; Brandis, Ind. Trees: 114. 1906; A. Guillaumin in Fl. Gen. I.-C. I, supp. 2: 633. 1945; Ridl., Fl. Mal. Pen. I: 352. 1967; Craib, Fl. Siam. Enu. I: 231. 1931.

ไม้พุ่มสูง 1-2 ม. ลำต้นและกิ่งเรียบไม่มีหนาม ทุกส่วนปกคลุมด้วยขนสั้นนุ่ม ใบ ก้านใบยาว 2-6 ซม. มีขนนุ่ม แกนกลางกลม มีขนสั้น ใบย่อยจำนวน 10-18 ใบ รูปรีแกมรูปขอบขนานหรือรูปใบหอก ขนาด 2-9 x 1.2-3.5 ซม. ปลายใบมนถึงแหลม โคนใบเบี้ยว ขอบใบเรียบ ผิวใบปกคลุมด้วยขนสั้นนุ่มทั้งสองด้าน และมีจุดโปร่งแสงเล็ก ๆ เต็มแผ่นใบ เส้นแขนงใบแบบขนนกจำนวน 6-8 คู่ ช่อดอก มีขนสั้น ๆ ใบประดับ ขนาดเล็ก รูปสามเหลี่ยม มีขน ดอก ก้านดอกย่อยยาวประมาณ 2 มม. มีขนสั้น ๆ กลีบเลี้ยง สีเขียว ยาวประมาณ 1 มม. รูปสามเหลี่ยม ด้านนอกมีขนยาว ปลายกลีบแหลมเป็น 4 แฉกเล็ก ๆ กลีบดอก จำนวน 4 กลีบ สีเขียวอ่อน รูปรีแกมรูปไข่ บริเวณตรงกลางกลีบเป็นร่องลึกคล้ายรูปเรือ ขนาด 4.5 x 2.5 มม. ด้านในเกลี้ยง ด้านนอกมีขนยาว เกสรเพศผู้ แยกกัน จำนวน 8 อัน ก้านชูอับเรณูยาวประมาณ 2.5 มม. เกลี้ยง บริเวณโคนแผ่นเรียงชิดกันเป็นถ้วยล้อมรอบรังไข่ อับเรณูยาวประมาณ 1.5 มม. สีเหลือง เกลี้ยง จำนวน 2 ช่อง แดกตามยาว ก้านชูอับเรณูติดบริเวณกึ่งกลางอับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 4 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียเป็นข้อ ค่อนข้างเป็นสี่เหลี่ยมถึงกลมเป็นทรงกระบอก ยาวประมาณ 1.5 มม. เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียหักเป็นพูเล็กน้อย จานฐานดอก ทรงกระบอก รังไข่ รูปไข่ หรือรูปรีกึ่งเป็นสี่เหลี่ยมเล็กน้อยสูงประมาณ 3 มม. มีขนยาว มีจำนวน 4 ช่อง รังไข่มีก้านชูเป็นสี่เหลี่ยม ยาว 0.5-0.7 มม. ออวูล จำนวน 2 อันต่อช่อง ผล รูปขอบขนาน ขนาด 10-15 x 5-8 มม. ปกคลุมด้วยขนนุ่ม เมล็ด รูปขอบขนาน สีเขียว มีจุดโปร่งแสง (ภาพที่ 117)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ แพร่; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เพชรบูรณ์; ภาคตะวันออก : อุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์หนองคาย อุดรธานี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : ราชบุรี เพชรบุรี กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : จันทบุรี ปราจีนบุรี ชลบุรี; ภาคกลาง : อยุธยา สระบุรี; ภาคใต้ : ชุมพร สุราษฎร์ธานี ยะลา สตูล ภูเก็ต

การกระจายพันธุ์.- ทางตะวันออกของเทือกเขาหิมาลัย ยูนนาน คาบสมุทรมลายูอินโดจีน คาบสมุทรมลายู (อินโดนีเซีย: ดันแบง) และฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นอยู่ในป่าเบญจพรรณ ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 970-1,200 ม.
เวลาออกดอกเดือน มีนาคม ติดผลเดือน พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.- หวดหมอน (ภาคกลาง, ภาคเหนือ); เที้ยฟาน หญ้าสาบอินน์ หมี่ (ภาคเหนือ); มะหลุย (ภาคใต้); ยม (ชุมพร); รุ่ย (กาญจนบุรี); สีสม หมอน้อย (ภาคกลาง); สมัดใบใหญ่ หัสคุณโคก (เพชรบูรณ์); สำรุย (ยะลา); สามเสื่อ (ชลบุรี); สามโลก (จันทบุรี); หัสคุณ อ้อยช้าง (สระบุรี)

ประโยชน์.- ในอินโดจีน ใบใช้รักษาโรคหืด โรคไข้เรื้อรัง อากาโรคัน และโรคผิวหนังอื่น ๆ
(Guillaumin, 1945)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 21, 55 (BCU); S. Phusomsaeng 39, Ploenchit 1542, D.P. Hurlburt 07, C.F. van Beusekom & T. Santisuk 2792 (BKF)

2. Euodia

Forst., Char. Gen. 13. 1776; Kurz, For. Fl. Burma I: 179. 1877.

ไม้ต้น หรือไม้พุ่ม ไม่มีหนาม ใบประกอบแบบขนนก หรือใบประกอบแบบมี 1-3 ใบย่อย ออกตรงข้าม พบน้อยที่เรียงสลับ ดอกขนาดเล็ก ปกติออกเป็นช่อแบบช่อกระจุก ออกที่ซอกใบ หรือช่อแยกแขนง ดอกอาจแยกเพศ กลีบเลี้ยง 4-5 กลีบ เรียงจรดกันในดอกตูม จานฐานดอกเว้าเป็นคลื่น เกสรเพศผู้ 4-5 อัน ก้านชูอับเรณูรูปลิ้นแฉก รางไข่ ประกอบด้วย 4 หรือ 5 คาร์เพล แต่ละคาร์เพลมี 2 ออวูล ก้านเกสรเพศเมีย มักจะเชื่อมกันในดอกเพศเมีย ผลอาจแยกกันเป็นหลายคาร์เพล
หนา

Euodia gracilis Kurz in Journ. As. Soc. Beng. XL,2: 48. 1871; Craib, Fl. Siam. Enu. I: 215. 1931. – *E. triphylla* DC.: Hooker, Fl. Br. Ind. I: 488. 1875; Kurz, For. Fl. Burma I: 180. 1877; Brandis, Ind. Trees: 112. 1906; Guillaumin in Fl. Gen. I.–C. I,supp. 2: 597. 1945.

ไม้พุ่มกิ่งไม้ร่อนเลื้อย ลำต้นและกิ่งเกลี้ยง ใบ ประกอบแบบมีใบย่อย 3 ใบ ใบย่อยรูปรีถึงรูปไข่กลับ ขนาด 8.5-17 x 3-7 ซม. ใบตรงกลางมีขนาดใหญ่ที่สุด ปลายใบเรียวแหลม โคนใบแหลม รูปรีมน ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน มีจุดโปร่งแสงเล็ก ๆ เส้นแขนงใบแบบขนนก ก้านใบยาว 4-9 ซม. เกลี้ยง ช่อดอก ปกคลุมด้วยขนละเอียดเล็กน้อย ดอก สมบูรณ์เพศ ก้านดอกย่อยยาว 1-1.5 มม. มีขนละเอียด กลีบเลี้ยง สีเขียว จำนวน 4 กลีบแยกกัน รูปไข่ ปลายแหลมถึงมนเล็กน้อย ยาวประมาณ 1 มม. มีขนละเอียดและมีจุดโปร่งแสง กลีบดอก จำนวน 4 กลีบแยกกัน สีขาว รูปไข่ ปลายแหลม ขนาด 2 x 1-1.3 มม. ปกคลุมด้วยจุดโปร่งแสง เกสรเพศผู้ จำนวน 4 อัน ติดอยู่ด้านนอกของจานฐานดอก เรียงสลับกับกลีบดอก ก้านชูอับเรณูยาว 2-2.5 มม. บริเวณโคนมีขนยาว และมีจุดโปร่งแสง อับเรณูรูปขอบขนานแกมรูปกลม ขนาดประมาณ 1 มม. จำนวน 2 ช่อง แตกตามยาว ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังอับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 4 คาร์เพล ติดกันที่ฐาน สูงประมาณ 1 มม. มีขนยาว ก้านเกสรเพศเมีย ยาวประมาณ 1 มม. โคนมีขนยาว ยอดเกสรเพศเมียเป็น 4 พู รังไข่ จำนวน 4 ช่อง ออวูล จำนวน 2 อันต่อช่อง ผล เป็น 4 พู สีเขียว (ภาพที่ 118-119)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง น่าน

การกระจายพันธุ์.- พม่า (ต้นแบบ) จีน กัมพูชา บอร์เนียว ฟิลิปปินส์ ญี่ปุ่น

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นในป่าเบญจพรรณหรือป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,300 ม.

เวลาออกดอก-ติดผล เดือนเมษายน

ประโยชน์.- เนื้อไม้อ่อน ใช้เป็นเชื้อเพลิง ใบบดละเอียด ใช้รักษาแผลสด และโรคบิด อากา-
คัน โรคผิวหนัง โรคผิวหนัง และทำเป็นยาต้มใช้เป็นยาแก้ไอ (Guillaumin, 1945)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 36, 104 (BCU); J.F. Maxwell 96-1658, B. Hansen 2783, C. Phengkai et al. 7501 (BKF)

3. *Micromelum*

Bl., Bijdr. 1825; Kurz, For. Fl. Burma I: 186. 1877.

ไม้พุ่ม หรือไม้ต้นขนาดเล็ก ไม่มีหนาม ใบประกอบแบบขนนก เรียงสลับ ดอกขนาดเล็ก ออกเป็นช่อแยกแขนงลักษณะคล้ายช่อเชิงหลั่น ที่ปลายกิ่ง กลีบเลี้ยงเรียบหรือปลายเป็น 3-5 แฉก หรือจักฟันเลื่อย กลีบดอก 5 กลีบ เรียงจรดกัน หรือเกือบซ้อนเหลื่อมในดอกตูม เกสรเพศผู้ 10 อัน แยกกัน เรียงสลับกับกลีบดอก รังไข่ มี 5 ช่อง พบน้อยที่เป็น 2-6 ช่อง แต่ละช่องมี 2 ออวูล ก้าน เกสรเพศเมียว่าง่าย คอตกบริเวณโคน ผลแบบผลมีเนื้อ มี 1-2 เมล็ด เปลือกเมล็ดชั้นนอกบาง

Micromelum minutum (Forst.) Wight. & Arn., Prod. 1: 448. 1834; Dassanayake & Fosberg in Revised Handb. Fl. Ceylon V: 454. 1985; Craib, Fl. Siam. Enu. I: 228. 1931; Guillaumin in Gagnep. Fl. Gen. I.-C. I, supp. 2: 617. 1945. – *M. pubescens* Bl., Bijdr.: 138. 1825; Hooker, Fl. Br. Ind. I: 501. 1875; Kurz, For. Fl. Burma I: 186. 1877; Brandis, Ind. Trees.: 114. 1906; Guillaumin, Fl. Gen. I.-C. I: 648. 1945; Ridl., Fl. Mal. Pen. I: 352. 1967. – *Limonia minuta* Forst. f., Prodr.: 33. 1786.

ไม้พุ่มถึงไม้ต้นขนาดเล็ก สูง 2-6 ม. ลำต้นและกิ่งแก่เกือบเกลี้ยง กิ่งอ่อนมีขนละเอียด ใบ ก้านใบยาว 3.5-7 ซม. มีขนละเอียด แกนกลางใบยาว 17-22 ซม. ใบย่อยจำนวน 5-11 ใบ เรียง สลับ รูปไข่แกมรูปขอบขนานถึงรูปใบหอก ขนาด 5.5-15 x 1.5-4.5 ซม. ใบล่าง ๆ มีขนาดเล็กลง ปลายใบเรียวสอบแหลม โคนใบเบี้ยว ขอบใบจักฟันเลื่อยหรือหยักซี่ฟัน ผิวใบทั้งสองด้านเกือบ เกลี้ยง ยกเว้นบริเวณเส้นกลางใบมีขนละเอียด ด้านล่างปกคลุมด้วยจุดโปร่งแสงหนาแน่น เส้น แขนงใบแบบขนนกจำนวน 8-11 เส้น ก้านใบย่อยยาว 4-10 มม. ช่อดอก มีขนละเอียด ใบ ประดับ ขนาดเล็ก รูปสามเหลี่ยมแคบ หรือกึ่งรูปแถบ ยาวได้ถึง 3 มม. มีขน ดอก มีกลิ่นฉุน ก้าน ดอกย่อยยาวประมาณ 3 มม. มีขนละเอียด กลีบเลี้ยง เชื่อมกันเป็นรูปถ้วย สีเขียวอมเหลืองขนาด ประมาณ 1 มม. ปลายแยกเป็น 5 แฉกสั้น ๆ ปลายมนถึงแหลม มีขน กลีบดอก หนา แยกกัน สี เหลืองอมเขียว รูปรีแกมรูปขอบขนาน ปลายแหลม โค้งพับลงเมื่อบานเต็มที่ ขนาด 6 x 1.5-2 มม. ด้านนอกมีขนละเอียดเล็กน้อย บริเวณส่วนบนของด้านในมีขนยาวที่เส้นกลางกลีบ เกสรเพศผู้ ติดอยู่บนฐานดอก เรียงเป็น 2 วง สั้น 5 อัน ยาว 5 อัน เรียงสลับกัน ก้านชูอับเรณูอันสั้น รูปแถบ แกมรูปลิ้นแคบ ยาว 1.5-2.5 มม. อันยาวโคนป่องพอง ปลายแหลมรูปลิ้น ยาว 3-5 มม. เกลี้ยง อับ เรณูสีเหลือง รูปไข่หรือรูปกึ่งกลมแกมรูปขอบขนาน ขนาด 1.5-1.8 x 1 มม. เกลี้ยง ก้านชูอับเรณู ติดที่ฐานอับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 5 คาร์เพล ยาวประมาณ 5 มม. ก้านเกสรเพศเมีย รูปทรงกระบอก ยาว 1.5-2 มม. เป็นสัน ปลายเป็นข้อต่อ เกือบเกลี้ยงหรือมีขนที่โคน ยอดเกสรเพศ

เม็ยเป็นตุ่มกลมถึงหยักเป็นพูเล็กน้อย จานฐานดอก รูปถ้วยสูง 1-1.5 มม. รังไข่ รูปไข่แกมรูปขอบขนาน ขนาด 2 x 1-1.5 มม. มีขนยาวสีน้ำตาลปกคลุม มีก้านยาวประมาณ 0.5 มม. ออวูลจำนวน 2 อันต่อช่อง โค้งลงล่าง ผล ไม่พบ (ภาพที่ 120)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง น่าน; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : ร้อยเอ็ด อุบลราชธานี สุรินทร์ นครราชสีมา; ภาคตะวันออก : จันทบุรี ตราด ปราจีนบุรี ชลบุรี; ภาคกลาง : สระบุรี; ภาคใต้ : ภูเก็ต

การกระจายพันธุ์.- เทือกเขาหิมาลัย จากจีนไปจนถึงออสเตรเลีย คาบสมุทรมอินโดจีน

นิเวศวิทยา.- ริมทางเดินเท้าในป่าเบญจพรรณ หรือในป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,150-1,260 ม. เวลาออกดอกเดือน มกราคม - กุมภาพันธ์

ชื่อพื้นเมือง.- กากับลัก จี้อยย หญ้าสาบอิน มองตอง จี๊ปกตัวผู้ (ภาคเหนือ); คอมขน สามโขก (เชียงใหม่); กะม่วง สมุยช้าง (ยะลา); กันโทรัก (เขมร-สุรินทร์); ชะมุย (ชุมพร); ดอกสมัด สะแบก (อุบลราชธานี); หัสคุณ (สระบุรี); จี๊ ลันจี (จันทบุรี); เพี้ยฟานตง สมัดตง สมัดตัน (เลย); หวด (ลำปาง); มวยช้าง (ตรัง); มวยขาว (ประจวบฯ); สมุย (สุราษฎร์ธานี); หมุยขน (นครศรีธรรมราช)

ประโยชน์.- ในอินโดจีน ใช้ใบรักษาโรคหิด ชี้อื้อ อาการคัน และโรคผิวหนัง (Guillaumin, 1945)

- ทางภาคใต้ของไทย ใช้กินเป็นพืชผักพื้นบ้าน ใบอ่อนจิ้มน้ำพริก ใส่ข้าวย่า (วัชรประชาศรีสรเดช, 2542)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 94, 161 (BCU); K. Bunchuai 381, Winit 847, B. Hansen 7403, H.B.G. Garrett 262 (BKF)

SAMBUCACEAE

ไม้ต้น หรือไม้พุ่ม อาจพบเป็นไม้เลื้อย หายากที่เป็นไม้ล้มลุก ใบเดี่ยวหรือใบประกอบ ออกเป็นคู่ตรงข้าม ปกติไม่มีหูใบ ดอกขนาดเล็กหรือขนาดกลาง มักออกเป็นช่อแบบช่อกระจุก หรือช่อแยกแขนง สมมาตรตามรัศมี หลอดกลีบเลี้ยงเชื่อมติดกับรังไข่ ปลายแยกเป็น 4-5 แฉกหรือหยักซี่ฟัน หรือมากกว่า กลีบดอกเชื่อมกันเป็นหลอด รูปกรวย หรือรูปกงล้อ ติดอยู่โดยรอบจานฐานดอก อวบน้ำ 3-5 พู เรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม เกสรเพศผู้เท่ากับจำนวนแฉกกลีบดอกและเรียงสลับกับ

แฉก ติดอยู่ภายในหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูติดที่กึ่งกลางอับเรณู อับเรณูแตกตามยาว รังไข่ได้
วงกลีบ มี 2-5 ช่อง พบน้อยที่มี 1 ช่อง แต่ละช่องมี 1 ออวูล หรือมากกว่า ห้อยลง ยอดเกสรเพศ
เมียเท่ากับจำนวนช่องของรังไข่ หรือเชื่อมกันเป็น 1 อัน ไร่ก้านหรืออยู่บนก้านเกสรเพศเมียรูป
เส้นด้าย ผลแบบผลมีเนื้อหลายเมล็ด ไม่แตก พบน้อยที่เป็นผลแห้งแตก เมล็ด 1-จำนวนมาก

Sambucus

Tourn. ex Linn. Syst. Ed. I. 1735.

ไม้ต้น หรือไม้พุ่ม พบน้อยที่เป็นกิ่งไม้พุ่ม ใบประกอบแบบขนนก ขอบใบย่อยจักฟันเลื่อย
หรือจักเป็นชายคิ้ว ดอกขนาดเล็ก ออกเป็นช่อเชิงหลั่นแกมช่อซี่ร่ม หรือช่อแยกแขนง กลีบเลี้ยง
โคนเป็นหลอดรูปไข่หรือรูปลูกชาม ปลายเป็น 3-5 แฉก หรือจักฟันเลื่อย กลีบดอกรูปกงล้อหรือรูป
ระฆัง ปลายแยกเป็น 3-5 แฉก กลีบเรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม พบยากที่เรียงจรดกัน เกสรเพศผู้ 5
อัน ติดที่โคนหลอด จานฐานดอกโค้งนูนหรือไม่มี รังไข่มี 3-5 ช่อง แต่ละช่องมี 1 ออวูล ห้อยลง
ก้านเกสรเพศเมียสั้น ปลายแยกเป็น 3 แฉก ผลคล้ายผลมีเนื้อหลายเมล็ด

Sambucus javanica Reinw. in Bl. Bijdr.: 657; Clarke in Hook. Fl. Brit. Ind. III: 2. 1882;
Danguy in Lecomte, Fl. Gen. I.-C. III.: 2. fig. I. 1930; Kanjilal, Fl. Assam III: 1. 1939;
Backer, Fl. Java II: 357. 1965. – *S. wightianus* Wall. Cat. 6303. – *S. chinensis* Lindl. in
Trans. Hort. Soc. Lond. VI: 297. – *S. thunbergiana* Miq. in Ann. Mus. Lugd. Bat. II: 265;
Kurz, For. Fl. II: 3. 1877.

ไม้พุ่มสูงประมาณ 2 ม. ลำต้นและกิ่งกลม เกลี้ยง เป็นร่อง ใบ ก้านใบยาว 2.5-3 ซม. แกน
กลางใบมีต่อมรูปถ้วย สีเหลือง ใบย่อยจำนวน 5-7 ใบ รูปขอบขนานถึงรูปใบหอก ขนาด 7-14 x 2-
4 ซม. ปลายใบเรียวแหลมยาว โคนใบมนหรือเว้าเล็กน้อย ขอบใบจักฟันเลื่อย เนื้อใบบางเมื่อ
แห้ง ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ไร่ก้าน ระหว่างใบย่อยมีต่อมซึ่งมีก้านยาวประมาณ 2-4 มม. จำนวน
2 ถึงหลายต่อม เส้นแขนงใบแบบขนนกจำนวน 14-17 คู่ มีต่อมมีก้านอยู่ระหว่างก้านใบ ช่อดอก
แบบช่อกระจุกแยกแขนง ออกที่ปลายกิ่ง เกลี้ยงหรือมีขนละเอียดเล็กน้อย มีต่อมรูปถ้วย สีเหลือง
ขนาด 2.5-4 มม. กระจายอยู่ทั่วไป ใบประดับ ขนาดเล็ก ดอก มีกลิ่นหอมอ่อน ๆ ก้านดอกย่อย
เป็นข้อ กลีบเลี้ยง รูปถ้วย ยาวประมาณ 1 มม. เกลี้ยง ปลายเป็นแฉกแหลม 5 แฉก กลีบดอก รูป
กงล้อแกมรูประฆัง ยาว 5 มม. สีขาว แฉกกลีบดอก 5 แฉก จรดกัน รูปรีแกมรูปไข่ ปลายแหลม

ขนาด 2 x 1 มม. เกือบ เกสรเพศผู้ แยกกัน ยาว 1.5-2 มม. โคนก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกับโคนกลีบดอก อับเรณูกึ่งรูปกลมแกมรูปไต สีเหลือง จำนวน 2 ช่อง แยกตามยาวทางด้านข้าง เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 3 คาร์เพล ยอดเกสรเพศเมียหยักเป็นพู่สั้น ๆ รั้งไข่ เชื่อมติดกับกลีบเลี้ยง เกือบ มีจำนวน 3 ช่อง ออวูล ห้อยลง จำนวน 1 อันต่อช่อง พลาเซนตาที่ยอด ผล รูปกลม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 3-4 มม. สีดำเมื่อสุก มี 3 เมล็ด (ภาพที่ 121)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ลำปาง

การกระจายพันธุ์.- อัลดัม ตะวันออกของเบงกอล ลิกซิม อินเดีย จีน คาบสมุทรวินโดจีน
อินโดนีเซีย ญี่ปุ่น

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นตามชายป่า ที่เปิดโล่งในป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,500 ม.
เวลาออกดอกเดือน พฤษภาคม - สิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.- สะพ่านกัน (ภาคเหนือ); น้อ (เชียงใหม่); เส็งแกะบลี (แม่ฮ่องสอน)

ประโยชน์.- ชาวเขาใช้ยอดอ่อน บดตำพอกฝี (วิระชัย ณ นคร, 2541)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 50 (BCU); N. Fukuoka T-62172, J.F. Maxwell 95-769, H. Koyama T-61614 (BKF)

SAPINDACEAE

ไม้เถาเนื้อแข็ง ไม้พุ่มหรือไม้ต้น มีขนเดี่ยวหรือขนรูปดาว หรือมีเกล็ดต่อม (glandular scale) ใบเดี่ยว หรือใบประกอบแบบขนนก เรียงสลับ หรือเรียงเวียนสลับ ไม่มีหูใบ ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง ช่อกระจุก หรือช่อกระจุก ดอกสมบูรณ์เพศหรือแยกเพศ สม่มาตรตามรัศมีหรือสมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 5 กลีบ แยกหรือเชื่อมกัน ลักษณะเหมือนกันทั้งหมดหรือมี 2 แบบ เรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม กลีบดอก (3-5) กลีบ มีเกล็ด 1-2 เกล็ดอยู่ด้านใน หรือไม่มีกลีบดอก เรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม จำนวนดอกเป็นวงแหวนหรือเป็นต่อมแยกกัน เกสรเพศผู้ 8 อัน ก้านชูอับเรณูแยกกัน มีขนปกคลุม รั้งไข่เหนือวงกลีบ มี 1-4 ช่อง แต่ละช่องมี 1-2 ออวูล พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ ก้านเกสรเพศเมียอยู่ปลายรั้งไข่ ยอดเกสรเพศเมียเป็นแฉกหรือไม่มีแฉก ผลแบบผลแห้งแตก ผลเปลือกแข็งเมล็ดเดี่ยว (nut) ผลมีเนื้อหลายเมล็ด ผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง หรือผลปีกเดี่ยว เมล็ดมักมีเยื่อหุ้มเมล็ด

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. ใบประกอบแบบมีใบย่อย 3 ใบหรือรูปนิ้วมือ มักมีตุ่มใบเป็นกลุ่มชน ดอกสมมาตรด้านข้าง
 ..... 1. *Allophyllus*
 1. ใบประกอบแบบขนนก ไม่มีตุ่มใบ ดอกสมมาตรตามรัศมี ..... 2. *Lepisanthes*

1. *Allophyllus*

L., Sp. Pl.: 348. 1753; Gen. Pl. ed. 5: 164. 1754; Leenh., Blumea 15: 301. 1967. – *Gemella* Lour., Fl. Cochinch.: 648. 1760. nom. illeg., non Hill, 1961. – *Schmidelia* L., Mant. Pl. 1: 10. 1767. nom. illeg., non Boehm. in Ludwig, 1760. – *Ornitrophe* Comm. ex Juss., Gen.: 247. 1789.

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก ดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้นหรือต่างต้น ใบประกอบแบบมีใบย่อย 3 ใบ หรือรูปนิ้วมือ ใบย่อยที่อยู่ตรงกลางมักมีขนาดใหญ่กว่า ฐานใบเบี้ยว ขอบใบกึ่งเรียบถึงหยักมน หรือจักฟันเลื่อย ตุ่มใบมักเป็นกลุ่มชน ช่อดอกคล้ายช่อกระจุกแยกแขนง ออกที่ซอกใบ อาจพบเป็นดอกเดี่ยวดอกสมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 4 กลีบ แยกกัน วงนอก 2 กลีบ ขนาดเล็กกว่าวงใน กลีบดอก 4 กลีบ มีส่วนคล้ายก้านกลีบยาวและเกล็ดสั้น ๆ 2 เกล็ด ฐานฐานดอก แยกเป็นพูอยู่ด้านหน้ากลีบดอก เกสรเพศผู้ 8 อัน ก้านชูอับเรณูมีขน อับเรณูเกลี้ยง รังไข่มีก้านสั้น ๆ มี 2 ช่อง มีขนปกคลุม ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็นแฉกลึก ออจุลจำนวน 1 อันในแต่ละช่อง ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง ปกติมีเพียง 1 ช่องที่พัฒนา เมล็ดกลม ไม่มีเยื่อหุ้มเมล็ด

Allophyllus cobbe (L.) Raeuschel, Nomencl. ed. 3: 108. 1779; Leenh., Blumea 15: 301. 1967; Yap in Tree Fl. Mal. 4: 436. 1989; Leenh. in Fl. Mal. 1.11: 459. fig. 6. 1994; P.C. van Welzen in Fl. Thail. 7,1: 176. fig. 4. 1999. – *Rhus cobbe* L., Sp. Pl.: 267. 1753. – *A. sootepensis* Craib, Kew Bull.: 474. 1911. – *A. eustachys* Radlk., Kew Bull.: 264. 1912. – *A. betongensis* Craib, Kew Bull.: 359. 1926.

ไม้พุ่มถึงไม้ต้นขนาดเล็ก สูง 2-3 ม. ลำต้น และกิ่งกลม เกลี้ยง ใบ ประกอบแบบมีใบย่อย 3 ใบ ใบที่อยู่ตรงกลางขนาดใหญ่กว่าอีก 2 ใบ ก้านใบยาวได้ถึง 11 ซม. เกือบเกลี้ยงถึงมีขน

ละเอียดเล็กน้อย ด้านบนเป็นร่อง ใบย่อยรูปรีแกมรูปไข่กลับถึงรูปใบหอกกลับ ขนาด 7.5-30 x 2.7-10 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบสอบเรียว ขอบใบจักซี่ฟันห่าง ๆ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน เส้นแขนงใบแบบขนนก จำนวน 9-11 คู่ ช่อดอก ยาวได้ถึง 16 ซม. มีขนละเอียด ใบประดับ ขนาดเล็ก รูปไข่ ยาว 0.5 มม. หรือน้อยกว่า ปลายแหลม ดอก แยกเพศอยู่ต่างต้น ดอกเพศผู้ มี กลิ่นหอมอ่อน ๆ ก้านดอกย่อยยาวประมาณ 2 มม. มีขนละเอียด กลีบเลี้ยง เชื่อมกันที่โคนเล็กน้อย สีเขียวอ่อน ขนาดไม่เท่ากัน รูปคุ่ม กลีบใหญ่ 2 กลีบอยู่วงใน รูปกลม ขนาด 1.5 x 1.5 มม. กลีบเล็ก 2 กลีบอยู่วงนอก รูปกลม ขนาด 1.3 x 1 มม. ด้านในค่อนข้างเกลี้ยง ด้านนอกมีขนละเอียด กลีบดอก สีขาว รูปขอบขนานแกมรูปรีอ่อน ปลายหยักเป็นพูเล็ก ๆ ขนาด 1.5-2 x 0.5-0.75 มม. มีส่วนคล้ายก้านกลีบประมาณ 2 ใน 3 ของความยาวกลีบดอกทั้งหมด เรียงสลับกับกลีบเลี้ยง ผิวด้านในมีกลุ่มขนยาวสีขาวหนาแน่น จานฐานดอก สีเหลือง จำนวน 4 พู ขนาดประมาณ 0.5 มม. เรียงอยู่ด้านเดียวตรงข้ามกับเกสรเพศผู้ ด้านนอกเกลี้ยง ด้านในมีขน เกสรเพศผู้ แยกกัน จำนวน 8-(9) อัน ขนาดไม่เท่ากัน ยาว 2-2.5 มม. รวมเป็นกลุ่มอยู่ด้านเดียว ติดอยู่ด้านในของจานฐานดอก โผล่พ้นกลีบดอก ก้านชูอับเรณูค้อย ๆ สอบเรียวแหลมไปที่ปลาย มีขนยาว อับเรณูรูปกลม ขนาด 0.5 มม. มีขน จำนวน 2 ช่อง แตกตามยาว ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังค่อนไปทางฐานอับเรณู ดอกเพศเมีย ไม่พบ (ภาพที่ 122)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ พิชญโลก; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : สระแก้ว

การกระจายพันธุ์.- บริเวณเขตรอบเส้นศูนย์สูตร อเมริกาใต้ แอฟริกาใต้ มาดากัสการ์ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ศรีลังกา : ต้นแบบ) คาบสมุทรมลายู

นิเวศวิทยา.- พบใกล้ลำธารในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,000 ม. เวลาออกดอกเดือน ตุลาคม

ประโยชน์.- - เนื้อไม้ค่อนข้างแข็ง แต่ไม่ค่อยทนทานมากนัก จึงมักใช้สำหรับเป็นโครงสร้างชั่วคราว และเป็นส่วนประกอบของเครื่องมือเครื่องใช้ภายในบ้าน เช่น ไม้พาดบนชื้อด้ามมีด ไม้ตีฝ้าย นอกจากนี้ยังใช้ทำหูกกรรเชียง คาบูก และใช้เป็นไม้พิน

- ใบบดละเอียด หรือนำไปทำยาต้มพร้อมกับรากและเปลือกใช้เป็นยาแก้ไข้ ปวดท้อง

- ผลสุกกินได้แต่รสค่อนข้างเปรี้ยว ในนิวกินีใช้ผลเป็นยาเบื่อปลา (van Welzen, 1999)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 42, 146 (BCU); K. Larsen, T. Smitinand & E. Warncke 995, T. Smitinand 90-244 (BKF)

2. *Lepisanthes*

Blume, Bijdr.: 237. 1825; Leenh., Blumea 17: 33. 1969; Yap in Tree Fl. Mal. 4: 444. 1989. – *Erioglossum* Blume, Bijdr.: 229. 1825. – *Otophora* Blume, Rumphia 3: 142. 1847. – *Otolepis* Turcz., Bull. Soc. Nat. Mosc. 21: 572. 1848.

ไม้ต้น หรือไม้พุ่ม ใบประกอบแบบขนนกปลายคู่ หรือใบประกอบแบบมีใบย่อย 1 ใบ เรียงสลับ ไม่มีหูใบ ใบย่อยเรียงเกือบตรงข้าม ขอบใบเรียบ ไม่มีตุ่มใบ ช่อดอกคล้ายช่อกระจุกแยกแขนง ออกที่ซอกใบและปลายกิ่ง มีใบประดับ มีทั้งดอกสมบูรณ์เพศและดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้น ดอกสมบูรณ์เพศตามรัศมี กลีบเลี้ยงและกลีบดอกมีอย่างละ 4-5 กลีบ กลีบเลี้ยงเป็นช่อดัง ใ้คง ขนาดใหญ่ กลีบดอกขนาดเท่ากัน สั้นกว่าหรือยาวกว่ากลีบเลี้ยง มีส่วนคล้ายก้านกลีบสั้นหรือยาว โคนกลีบด้านในแต่ละกลีบมีเกล็ดหรือเดือย 1 หรือ 2 อัน มีขนปกคลุมหนาแน่น ฐานฐานดอกเป็นวงหรือรูปถ้วย ปลายหยักเป็น 5 เหลี่ยม เกสรเพศผู้ (4-)8(-18) อัน ก้านเกสรเพศผู้มีขนยาวปกคลุมหนาแน่น รังไข่กึ่งใ้ก้าน เป็นเหลี่ยม 3 เหลี่ยม มี 3 ช่อง แต่ละช่องมี 1 ออวูล ก้านเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมียเป็น 3 แฉก ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง เป็น 3 พู ไม่แตก ผนังชั้นนอกแข็ง ชั้นกลางเป็นเนื้อนุ่ม ใ้ก้านหรือมีก้านสั้น เมล็ดรูปรี ไม่มีเยื่อหุ้มเมล็ด

Lepisanthes rubiginosa (Roxb.) Leenh., Blumea 17: 82. 1969; Leenh. in Fl. Mal. 1,11: 648. fig. 52c. 1994; Welzen in Fl. Thail. 7,1: 214. fig. 18b. plate VII: 3. 1999. – *Sapindus rubiginosa* Roxb., Pl. Corom. 1: 44. t. 62. 1796. – *Erioglossum rubiginosum* (Roxb.) Blume var. *villosum* Gagnep. in Fl. Gen. I.-C. supp. 1: 934. 1950.

ไม้พุ่มถึงไม้ต้นขนาดเล็ก ลำต้นและกิ่งเรียบ มีขนละเอียด ใบ ประกอบแบบขนนกปลายคู่ ก้านใบยาว 7-10 ซม. มีขน ใบย่อยจำนวน 4-7 คู่ เรียงตรงข้ามหรือกึ่งตรงข้าม รูปขอบขนานแกมรูปรี รูปไข่ หรือรูปไข่กลับ ขนาด 8-20 x 2-6 ซม. ปลายใบแหลม โคนใบสอบเรียว หรือเบี้ยวเล็กน้อย ผิวใบค่อนข้างเกลี้ยง ยกเว้นบริเวณเส้นใบมีขน เส้นแขนงใบแบบขนนกจำนวน 9-15 คู่ ช่อดอก ยาวได้ถึง 10-12 ซม. มีขน ใบประดับ รูปใบหอก ยาว 2-2.5 มม. ด้านนอกมีขนยาว ดอก มีกลิ่นหอมหวาน ก้านดอกย่อย ยาว 2.5-3 มม. เป็นช่อ กลีบเลี้ยง แยกกัน ขนาดไม่เท่ากัน สีเขียว รูปไข่กลับถึงกึ่งรูปกลม ปลายมน ขนาด 1.5-3 x 1.5-2.5 มม. ด้านนอกปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ ด้าน

ใบเกลี้ยง ขอบเป็นขนครุย กลีบดอก แยกกัน สีเหลืองอ่อน รูปรีแกมรูปขอบขนานหรือรูปไข่กลับ ปลายมน ขนาดประมาณ 3 x 2 มม. ค่อนข้างเกลี้ยง ที่โคนกลีบดอกมีเกล็ด 1 อัน ปลายเป็นสัน คล้ายรูปกระบอง 2 สัน ยาว 1.5-3 มม. ปกคลุมด้วยขนยาวสีขาวนวลหนาแน่น ขอบกลีบเป็นขนครุย มีส่วนคล้ายก้านกลีบยาว 0.5-1 มม. เกสรเพศผู้ แยกกัน จำนวน 8 อัน ขนาดไม่เท่ากัน สัน 4 อัน ยาว 1.5-2 มม. ยาว 4 อัน ยาว 2.5-3.5 มม. เรียงเป็นครึ่งวงกลมอยู่หลังรังไข่ภายในจานฐานดอก เกสรเพศผู้ก้านชูอับเรณูมีขนยาว อับเรณูขนาด 0.5 มม. จำนวน 2 ช่อ แตกตามยาว ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังอับเรณู จานฐานดอก รูปวงแหวน ขนาดใหญ่ เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 3 คาร์เพล ยอดเกสรเพศเมียหยักเป็นพู รังไข่ ขนาดประมาณ 1 มม. ปกคลุมด้วยขนยาว ออวูล ติดบริเวณฐาน จำนวน 1 อันต่อช่อ ผล เป็น 3 พู แต่ละพูยึดยาวขนาด 8-13 x 7-8 มม. ขณะยังอ่อน สีเขียวเข้ม มีขนสีขาวปกคลุม (ภาพที่ 123)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง แพร่ สุโขทัย; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เพชรบูรณ์ เลย ขอนแก่น; ภาคตะวันออก : นครราชสีมา สุรินทร์ อุบลราชธานี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคกลาง : สระบุรี นครนายก นครปฐม กรุงเทพฯ สมุทรปราการ; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด; ภาคใต้ : ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ตรัง พังงา กระบี่ สตูล สงขลา ยะลา

การกระจายพันธุ์.- เอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากอินเดีย (ต้นแบบ) ถึงแถบตะวันออกเฉียงใต้ของจีนและคาบสมุทรอินโดจีน ตลอดไปจนถึงคาบสมุทรสลายูถึงตะวันตกเฉียงเหนือของออสเตรเลีย

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นในป่าเบญจพรรณ ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 900 ม. เวลาออกดอกเดือน มีนาคม ติดผลเดือน มีนาคม - เมษายน

ชื่อพื้นเมือง.- มะหวด ข้า (ทั่วไป); หวดลาว สีฮอกน้อย (ภาคเหนือ); หวดคา มะหวดป่า (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ); ชันรุ หวดคา มะหวดบาท มะหวดลิง (ภาคตะวันออกเฉียงใต้); กะข้า กำจ่า กำข้า มะจ่า ไม้กำจ่า นำข้า (ภาคใต้)

ประโยชน์.- ในอินเดีย ซึ่งพบเป็นไม้ต้นมีขนาดค่อนข้างใหญ่ นิยมใช้เนื้อไม้ในงานก่อสร้างต่างๆ ส่วนในแถบคาบสมุทรสลายู ใช้เป็นไม้พินหรือเป็นไม้ตำข้าว ตำมจับเครื่องมือต่าง ๆ ยาต้มจากใบและราก อาจรวมทั้งผลและเมล็ด ใช้เป็นยาแก้ไอ โบอ่อนรับประทานเป็นผัก และผลซึ่งมีรสหวาน อร่อย มักเป็นที่ชื่นชอบของเด็ก ๆ (van Welzen, 1999)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 22 (BCU); Adisai 16 (BKF)

SIMAROUBACEAE

ไม้พุ่ม หรือ ไม้ต้น ใบประกอบแบบขนนก เรียงสลับ มีหูใบหรือไม่มี ดอกขนาดเล็ก แยกเพศอยู่ต่างต้น หรือเป็นดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยงเชื่อมกันที่โคน ปลายแยกเป็น 3-5 แฉก กลีบดอก 3-5 กลีบ แยกกัน เรียงแบบชั้นนอกหรือจรดกันในดอกตูม เกสรเพศผู้จำนวนเท่ากับกลีบดอก หรือเป็นสองเท่าของกลีบดอก ติดอยู่ที่ฐานของจานฐานดอก เรียงสลับกับกลีบดอก โคนก้านชูอับเรณูเป็นเกล็ดหรือมีรยางค์ อับเรณู มี 2 ช่อง แดกตามยาว รังไข่มี 2-5 อัน มีก้านชู โคนรังไข่อาจเชื่อมกัน พลาเซนตารอบแกนร่วม หรืออาจเชื่อมกันเฉพาะก้านเกสรเพศเมีย ส่วนรังไข่แยก มีพลาเซนตาที่ฐานหรือที่ยอด รังไข่แต่ละอันมี 1 ช่อง แต่ละช่องมี 1-2 ออวูล ผลแบบผลแห้งแตก ผลแยกแล้วแตก หรือผลปึกเดียว

Picrasma

Blume, Bijdr. 5: 247. 1825; Nootboom in Fl. Mal. 1,6: 212, t. 15. 1962; in Fl. Thail. 2,4: 446. 1981.

ไม้พุ่ม หรือ ไม้ต้น ดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้นหรือต่างต้น ใบประกอบแบบขนนกปลายคี่ โคนก้าน ช่อแกนกลาง บวมพอง หดเล็กลงเมื่อแห้ง ใบย่อยเรียงตรงข้าม หูใบร่วงง่าย ช่อดอกแบบช่อกระจุกเชิงประกอบ มีใบประดับขนาดเล็ก ดอกเพศเมียขนาดใหญ่เป็นสองเท่าของดอกเพศผู้ กลีบเลี้ยง 4-5 กลีบ แยกกัน หรือเชื่อมกันที่โคน ติดทนจนเป็นผล กลีบดอก 4-5 กลีบ แยกกัน ขนาดใหญ่กว่า เรียงจรดกันในดอกตูม เกสรเพศผู้ 4 หรือ 5 อัน ไม่มีเกล็ดด้านหลัง ฐานดอกค่อนข้างหนา บางครั้งขยายขนาดเมื่อเป็นผล รังไข่มีได้ถึง 7 อัน แยกกัน แต่ละอันมี 1 ออวูล พลาเซนตาที่ฐาน ในดอกเพศผู้ไม่พบรังไข่หรืออาจลดรูป ก้านเกสรเพศเมียเชื่อมกันตอนปลาย โคนก้านแยกกัน บางครั้งแยกเป็นอิสระ 1 หรือ 2 อัน ผลแห้งแตก มี 1-4 ผล เปลือกปนเมื่อแห้ง

Picrasma javanica Blume, Bijdr. 5: 248. 1825; Craib in Fl. Siam. En. 1: 240. 1926; Nootboom in Fl. Mal. 1,6: 214, t.15. 1962; in Fl. Thail. 2,4: 447. 1981.

ไม้พุ่มขนาดใหญ่กิ่งไม้ต้นขนาดเล็กสูง 4-6 ม. ลำต้นและกิ่งกลม เรียบ เกลี้ยง ใบ ยาว 10-30 ซม. เกลี้ยง ก้านใบยาว 4-6 ซม. แขนกกลางใบยาวได้ถึง 10 ซม. ใบย่อยจำนวน 5-7 ใบ เรียงตรงข้ามหรือกึ่งตรงข้าม รูปรีแกมรูปขอบขนานถึงรูปไข่ ขนาด 6.5-17 x 2.7-6 ซม. ปลายใบเรียวแหลม ยอดหู่ หรือยาวคล้ายหาง โคนใบแหลมรูปลิ้มถึงเบี้ยวเล็กน้อย ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน เส้นแขนงใบแบบขนนก จำนวน 5-7 คู่ ก้านใบย่อยยาว 1-7 มม. หูใบ คล้ายใบ รูปเกือบกลม ปลายมนกลม ขนาด 5-20 x 7-25 มม. ช่อดอก ยาวได้ถึง 15 ซม. มีขนละเอียด ใบประดับ รูปแถบถึงรูปไข่กลับ หรือรูปกลม ขนาด 1.5-2 มม. เกลี้ยง ร่วงง่าย ดอก แยกเพศอยู่ต่างต้น ดอกเพศผู้ ก้านดอกย่อยยาว 4-6 มม. ปกคลุมด้วยขนสั้นหนาแน่น กลีบเลี้ยง ขนาดเล็ก สีเขียวอ่อน เชื่อมกันยาวประมาณ 1 มม. แฉกกลีบเลี้ยงลึกประมาณครึ่งหนึ่งของความยาว รูปไข่กว้างถึงรูปสามเหลี่ยม ปลายแหลม ขอบเป็นขนครุย ด้านในเกลี้ยง ด้านนอกมีขน กลีบดอก สีขาวอมเขียวอ่อน รูปขอบขนานแกมรูปรีหรือรูปไข่ โค้งพับลง ปลายแหลมแกมเรียวแหลมถึงเป็นติ่งหนาม ขนาด 4-5 x 2 มม. เกลี้ยงทั้งสองด้าน ฐานฐานดอก รูปวงแหวน สีเหลือง สูงประมาณ 0.75 มม. หยักพับเป็นจีบ 4 พู มีขน เกสรเพศผู้ แยกกัน ยาว 4.5-5.5 มม. ติดอยู่ด้านนอกของฐานฐานดอก ก้านชูอับเรณูยาว 3.5-4 มม. บริเวณโคนปล้องออกแล้วค่อย ๆ เรียวแคบไปที่ปลาย ปกคลุมด้วยขนยาวหนาแน่น อับเรณู สีเหลือง รูปไข่ ขนาด 1.5-2 x 1 มม. เกลี้ยง ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังอับเรณู ดอกเพศเมีย ไม่พบ (ภาพที่ 124)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง ตาก น่าน แพร่ พิชณุโลก; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เพชรบูรณ์ เลย; ภาคตะวันออกเชิงใต้ : ชลบุรี จันทบุรี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี; ภาคใต้ : นครศรีธรรมราช ตรัง พัทลุง

การกระจายพันธุ์.- สิกขิม อัสสัม พม่า และจากอ่าวตังเกี๋ย ลงไปทางใต้จนถึงคาบสมุทรมลายู (อินโดนีเซีย: ต้นแบบ)

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นในป่าดิบชื้นที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 ม.
เวลาออกดอกเดือน มีนาคม

ชื่อพื้นเมือง.- กอมขม ตะพ้านกัน ตึงตัน ขางขาว ขางครั้ง มะด้า (ภาคเหนือ); หมาซล กะล้า เพาะตัน ไม้หอมตัวผู้ (ภาคตะวันออกเฉียงใต้); ด้า หิงน้ำ หยน้ำใบเล็ก (ภาคใต้); เนียปะโจ มะป้อจ (กะเหรี่ยง/ภาคเหนือ); กรอสะนาสมูล (เขมร/ภาคตะวันออกเฉียงใต้)

ประโยชน์.- เปลือกต้นใช้แก้ไข้มาลาเรีย ผล ใช้บำบัดเป็นยากวาดคอเด็กแก้เจ็บคอ มีรสขม (วิระชัย ผนนคร, 2539)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 97, 172 (BCU); Bunnak 671, Din 214, 182, Winit 835, J.F. Maxwell 86-196 (BKF)

SOLANACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้เลื้อย ไม้พุ่ม หรือไม้ต้นขนาดเล็ก ลำต้นมักมีหนาม ใบเดี่ยวหรือใบประกอบแบบขนนก เรียงสลับ ไม่มีหูใบ ขอบใบเรียบ หยักซี่ฟัน หรือแยกเป็นแฉกตื้นหรือลึก ช่อดอกแบบช่อซี่ร่ม ช่อกระจุก ช่อแยกแขนง ออกเป็นกระจุก หรือเป็นดอกเดี่ยวที่ซอกใบ ปลายกิ่ง หรือออกตรงข้ามใบ ดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี ส่วนประกอบของดอกมักเป็นจำนวน 5 พบยากที่เป็น 4 หรือ 6-9 กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมกัน ติดทนและมักขยายขนาดใหญ่ขึ้นเมื่อเป็นผล กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมกัน ดอกบานรูปกงล้อ หรือโคนเชื่อมกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 แฉก เกสรเพศผู้เท่ากับจำนวนกลีบดอก ติดอยู่ภายในหลอดและเรียงสลับกับกลีบดอก อับเรณูแตกตามยาวหรือแตกเป็นช่องที่ปลาย รังไข่เหนือวงกลีบ มี 2-5 ช่อง แต่ละช่องมีออวุลจำนวนมาก พลาเซนตารอบแกนร่วม ผลแบบผลมีเนื้อหลายเมล็ด หรือผลแห้งแตก

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. กลีบเลี้ยงรูปถ้วยปลายตัด มักมีจักฟันเลื่อยเล็ก ๆ 5-10 จักที่กิ่งปลายกลีบ ผลสีแดงหรือม่วงแดง เมล็ดรูปสามเหลี่ยม หรือรูปสามเหลี่ยมแกมรูปไต ..... 1. Lycianthes
1. กลีบเลี้ยงโคนเชื่อมกัน ปลายแยกเป็นแฉกยาว 5 แฉก มักขยายขนาดใหญ่ขึ้นและปิดคลุมเมล็ด เมล็ดกลม แบบคล้ายจาน ..... 2. Solanum

1. Lycianthes

Hassler, Annuaire Conserv. Jard. Bot. Geneve 20: 180. 1917. – Solanum subgenus Lycianthes Dunal in A. DC., Prodr. 13(1): 161. 1852.

ไม้พุ่ม หรือไม้กึ่งพุ่ม พบน้อยที่เป็นไม้ล้มลุกหรือไม้เลื้อย ไม่มีหนาม ใบเดี่ยว ขอบใบเรียบ ช่อดอกมี 1-10 ดอก ออกเป็นกระจุกที่ซอกใบ สอดคล้องตามรัศมี ส่วนประกอบของดอกเป็นจำนวน 5 พบน้อยที่เป็น 4 มีก้านดอก กลีบเลี้ยงเชื่อมกัน ปลายตัด มักมีจักฟันเลื่อย 5-10 จักที่กิ่งปลาย กลีบ หรือจักเป็นรูปแถบแกมรูปลิ้นแฉกหรือเป็นติ่งรูปกรวย เท่าหรือไม่เท่ากัน กลีบดอกสีขาวหรือสีฟ้าอมม่วง รูปกงล้อหรือรูปดาว ปลายเป็นแฉกตื้นหรือลึก เกสรเพศผู้ติดที่ปลายหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูรูปรี แตกเป็นช่องเฉียง ๆ ที่ปลาย รังไข่มี 2 ช่อง แต่ละช่องมีออวูลจำนวนมาก ผลแบบมีเนื้อหลายเมล็ดรูปกลม สีแดง หรือสีม่วงแดง เมล็ดขนาดเล็ก จำนวนมาก รูปคล้ายสามเหลี่ยม หรือรูปสามเหลี่ยมแกมรูปไต

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ดอกสีขาว ออกเป็นช่อ 1-2 ดอก ..... 1. *L. biflora*
 1. ดอกสีม่วงอมน้ำเงิน ออกเป็นช่อกระจุก 3-8 ดอก ..... 2. *L. laevis*

1. *Lycianthes biflora* (Lour.) Bitt. 1919; Backer in Fl. Java 2: 476. 1965;... in Fl. Yunnanica 2: 592. fig. 168. 1979. – *Solanum biflorum* Lour. in Flor. Cochinch. I: 159; J.D. Hooker, Fl. Br. Ind. IV: 232. 1885; Bonati in Fl. Gen. I.– C. IV: 320. 1936.

ไม้พุ่มสูง 2-3 ม. ลำต้นและกิ่งมีขน ใบ รูปไข่แกมรูปรี ขนาด 2.5-15 x 1-7 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบสอบเรียว เนื้อใบบางเมื่อแห้ง ผิวใบทั้งสองด้านปกคลุมด้วยขนหลายเซลล์ ด้านล่างมีจุดเล็ก ๆ สีขาวจำนวนมาก เส้นแขนงใบแบบขนนก ก้านใบยาวได้ถึง 2.5 ซม. มีขนสั้น ๆ ช่อดอก ประกอบด้วย 1-2 ดอก ดอก ก้านดอกย่อยยาว 5-8 มม. กลีบเลี้ยง สีเขียว รูปถ้วย ปกคลุมด้วยต่อมเล็ก ๆ สีขาว จำนวนมากและมีขนหนาแน่น หลอดกลีบเลี้ยงยาว 2.5-3 มม. แฉกกลีบเลี้ยงจำนวน 10 แฉก รูปแถบยาว 2-2.5 มม. มีขนยาว กลีบดอก เชื่อมกันเล็กน้อยที่โคน รูปกงล้อ สีขาว จำนวน 5 กลีบ รูปไข่แกมรูปรี ขนาด 9-10 x 3 มม. มีต่อมขนาดเล็กสีขาวจำนวนมาก ด้านในเกลี้ยง ด้านนอกมีขนละเอียด กลีบเรียงจรดกัน ปลายแหลม เกสรเพศผู้ แยกกัน จำนวน 5 อัน ติดอยู่ที่โคนกลีบดอก ก้านชูอับเรณูยาวประมาณ 0.5-0.75 มม. เกลี้ยง อับเรณูรูปขอบขนาน ขนาด 3.5 x 1.5 มม. ก้านชูอับเรณูติดที่ฐานอับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 2 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมีย รูปเส้นด้าย ยาวประมาณ 6 มม. เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลมแกมรูปคล้ายกระบอก รังไข่ กึ่งรูปกลม ขนาดประมาณ 1.5 มม. เกลี้ยง ผล รูปกลม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 7-8 มม. สีเขียว

และเปลี่ยนเป็นสีแดงสดเมื่อสุก ก้านผลยาวได้ถึง 1.5 ซม. กลีบเลี้ยงติดทนในผล เมล็ด จำนวน มาก รูปสามเหลี่ยม ขนาดประมาณ 1-1.5 มม. มีขน (ภาพที่ 125-126)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ ตาก; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย จีน ลาว กัมพูชา มาเลเซีย อินโดนีเซีย ญี่ปุ่น

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นอยู่ในป่าเบญจพรรณชื้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 ม.

เวลาออกดอกเดือน ตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.- มะแว้งป่า

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 62, 73 (BCU); TDBS 10515, 10427, G. Murata et al. 15154 (BKF)

2. *Lycianthes laevis* (Dunal) Bitter, Abh. Naturwiss. Vereine Bremen 24: 484. 1920; Z. Zhi-yun, L. An-ming & W.G. D'Arcy in Fl. China 17: 327. 1994. – *Solanum laevis* Dunal in Poiret, Encycl. Suppl. 3: 751. 1813.

ไม้พุ่มสูงประมาณ 1.5-2 ม. ลำต้นและกิ่งปกคลุมด้วยขนละเอียด ใบ รูปรีแคบถึงรูปไข่แกมรูปใบหอก ขนาด 2-17 x 0.7-5 ซม. ปลายใบเรียวแหลมยาว ฐานใบสอบเรียว ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนมีขนสั้นกระจายห่าง ๆ ด้านล่างเกือบเกลี้ยงยกเว้นตามเส้นใบ เส้นแขนงใบแบบขนนกจำนวน 5-7 คู่ ก้านใบยาวประมาณ 1.5 ซม. มีขนสั้น ๆ ดอก ออกเป็นช่อกระจุกจำนวน 3-8 ดอก ก้านดอกย่อยรูปเส้นด้าย ยาวได้ถึง 1.5 ซม. มีขน กลีบเลี้ยง รูปถ้วยหรือรูปประฆัง ยาว 2.5-3 มม. สีม่วงอมน้ำตาล ปลายตัด ด้านในเกลี้ยง ด้านนอกเกือบเกลี้ยงถึงมีขนละเอียดเล็กน้อย แฉกกลีบเลี้ยง 5 แฉกเล็ก ๆ ปลายชู ขนาด 1-1.5 มม. อยู่ด้านข้างห่างจากปลายหลอดกลีบเลี้ยงลงมาประมาณ 1 มม. เกสรเพศผู้ จำนวน 5 กลีบ เรียงจรดกัน สีน้ำเงินอมม่วง โคนกลีบด้านในเป็นแฉกสีเขียว หลอดกลีบดอกสั้น ประมาณ 2 มม. เกสรเพศเมีย รูปรีแกมรูปไข่ ปลายแหลม ขนาด 6 x 3 มม. เกือบเกลี้ยง ยกเว้นบริเวณปลายแฉก มีขนละเอียดเล็กน้อยทั้งสองด้าน เกสรเพศผู้ จำนวน 5 อัน เป็นกระจุกอยู่ตรงกลางบนปากหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้น ประมาณ 0.5 มม. สีขาว เกสรเพศเมีย อับเรณูรูปขอบขนาน ปลายแหลม ขนาด 3 x 1.5 มม. สีเหลือง เกสรเพศเมีย มีขนละเอียดเล็กน้อย เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 2 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียเรียวยาว 6-7 มม. เกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลมหรือเป็นพู โผล่พ้นกลีบดอก รั้งไข่ รูปกึ่งกลม ขนาด

2 x 1.5-2 มม. เกือบ ผล กลม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 5 มม. เกือบ เมล็ด จำนวนมาก รูปสามเหลี่ยมแบน ขนาดประมาณ 1.5 มม. สีน้ำตาลอ่อน เกือบ (ภาพที่ 127)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : ประจวบคีรีขันธ์
กาญจนบุรี; ภาคใต้ : ระนอง

การกระจายพันธุ์.- จีน (กวางสี ไหนาน ยูนนาน) อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- พบริมถนนในป่าดิบเขาที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,510 ม.

เวลาออกดอกเดือน สิงหาคม

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา..- P. Klinratana 133 (BCU); R. Geesink et al 7423, 8055, G. Murata et al. T-15735, TDBS 813, K. & S.S. Larsen 34393 (BKF); Prayad 1501 (BK)

2. Solanum

L., Sp. Pl. 1: 184. 1753; Linn. Syst. ed. I. 1735.

ไม้ล้มลุก ไม้เลื้อย ไม้พุ่ม หรือไม้ต้นขนาดเล็ก อาจมีหนาม มีขนเป็นขนเดี่ยว ขนแตกแขนง หรือขนรูปดาว บางครั้งเป็นขนต่อม ใบเดี่ยวหรือใบประกอบแบบขนนก ขอบใบเรียบ หยักซี่ฟัน เป็นแฉกตื้นหรือลึก ช่อดอกออกที่ซอกใบ หรือออกตรงข้ามใบ ส่วนใหญ่เป็นช่อกระจุก ช่อแยกแขนง ช่อซี่ร่ม ออกเป็นกระจุกหรือเป็นดอกเดี่ยว ไม่มีใบประดับ ดอกสมบูรณ์เพศ สดมมาตรตามรัศมี ส่วนประกอบของดอกมักเป็นจำนวน 5 กลีบเลี้ยง เชื่อมกัน ปลายแยกเป็นแฉก กลีบดอกส่วนใหญ่เป็นรูปกงล้อหรือรูปดาว เกสรเพศผู้ ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก อับเรณูมักติดกันหรือเชื่อมกันอยู่รอบ ๆ ก้านเกสรเพศเมีย แตกเป็นช่องที่ปลายแต่หลังจากนั้นมักแตกตามยาว รังไข่มี 2-5 ช่อง แต่ละช่องมีออวูลจำนวนมาก พลาเซนทารอบแกนร่วม ขยายขนาดใหญ่ขึ้น ผลแบบมีเนื้อหลายเมล็ด มักฉ่ำน้ำ มีกลีบเลี้ยงติดทน บางครั้งขนาดใหญ่ขึ้นและปิดคลุมผล เมล็ดกลมแบนคล้ายจาน

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ไม้กึ่งพุ่มหรือไม้พุ่มขนาดเล็ก สูงไม่เกิน 1 เมตร มีหนาม ขอบใบหยักเว้าเป็น 9-14 แฉกตื้น ๆ ดอกสีม่วง ออกเป็นช่อแบบช่อวงแฉกคู่ ..... 1. *S. barbisetum*

1. ไม้พุ่มสูงประมาณ 1.5-3 ม. ไม้มีหนาม ขอบใบเรียบ ดอกสีขาวอมเขียว ออกเป็นช่อกระจุกเชิงประกอบ ..... 2. *S. erianthum*

1. *Solanum barbisetum* Nees, Trans. Linn. Soc. London 17: 51. 1837; Z. Zhi-yun, L. An-ming & W. D'Arcy in W. Zheng-yi & P.H. Raven in Fl. China 17: 324. 1994.

ไม้กึ่งพุ่มถึงไม้พุ่มสูง 0.5-1 ม. ลำต้นและกิ่งมีหนาม ทุกส่วนปกคลุมด้วยขนรูปดาวยาว ใบเดี่ยว รูปรีแกมรูปไข่ ขนาดประมาณ 18 x 11 ซม. ปลายใบแหลม โคนใบแหลม ขอบใบหยักเว้าเป็นแฉกตื้น ๆ ประมาณ 9-14 แฉก ผิวใบทั้งสองด้านปกคลุมด้วยขนเดี่ยวยาวและขนรูปดาวหนาแน่น เส้นแขนงใบแบบขนนกจำนวน 6-8 คู่ ก้านใบยาว 3-7 ซม. มีหนามและขนรูปดาว ช่อดอก แบบช่อวงแฉกคู่ ในแต่ละช่อมีจำนวน 6-12 ดอก ปกคลุมด้วยขนยาวหนาแน่น ดอก ก้านดอกย่อยยาว 7-12 มม. มีขนยาวหนาแน่น กลีบเลี้ยง ยาว 8-10 มม. สีม่วง หลอดกลีบเลี้ยงสั้นมาก แฉกกลีบเลี้ยงยาวกว่ามาก จำนวน 5 แฉก รูปรีแกมรูปขอบขนาน ปลายแหลม ด้านนอกปกคลุมด้วยขนรูปดาวหนาแน่น ด้านในเกลี้ยง กลีบดอก รูปกึ่งล้อแกมรูปดอกเข็ม สีม่วง หลอดกลีบดอก ยาว 2.5-3 มม. เกลี้ยง แฉกกลีบดอกจำนวน 5 แฉก รูปใบหอกแคบ ปลายสอบเรียวแหลม ขนาด 13-15 x 2.5 มม. ด้านนอกมีขนรูปดาวหนาแน่น ด้านในเกลี้ยง เกสรเพศผู้ แยกกัน จำนวน 5 อัน ก้านชูอับเรณูยาวประมาณ 2 มม. เกลี้ยง อับเรณูขนาดใหญ่ สีเหลือง รูปใบหอก ขนาด 10 x 1.5 มม. เกลี้ยง จำนวน 2 ช่อ แตกตามช่อง ก้านชูอับเรณูติดที่ฐานอับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 2 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย กลม ยาว 5-6 มม. เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม รั้งไข่ ขนาดประมาณ 1 มม. เกลี้ยง จำนวน 2 ช่อ ออวูล จำนวนมากต่อช่อ ผล แบบมีเนื้อหลายเมล็ด สุกสีเหลือง นิ่ม หลุดจากช่่วง่าย (ภาพที่ 128)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี
ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้ : นครศรีธรรมราช

การกระจายพันธุ์.- ตอนใต้ของยูเนียน บังคลาเทศ อินเดีย ลาว

นิเวศวิทยา.- พบริมถนนหรือริมทางเดินเท้าในป่าดิบเขา หรือในพื้นที่รกร้าง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,300 ม. เวลาออกดอกเดือน พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.- มะเขือแจ้ป่า (ภาคเหนือ); มะเขือแจ้ (กาญจนบุรี); มะอึกป่า (นครศรีธรรมราช); มะอึกหมวก (ประจวบคีรีขันธ์)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 122 (BCU); J.K. Jackson 6151, Winit s.n (BKF)

2. *Solanum erianthum* D.Don, Prodr.; Fl. Nepal: 96. 1825; Z. Zhi-yun & W.G. D'Arcy in Fl. China 17: 316. 1994. - *S. verbascifolium* sensu Trimen, Handb. Fl. Ceylon 3: 232. 1895; Clarke in Hook.f., Fl. Br. Ind. 4: 230. 1883; Backer & van den Brink, Fl. Java 2: 471. 1965, non L.

ไม้พุ่มสูง 1.5-3 ม. ทุกส่วนมีขนสั้น ๆ และปกคลุมด้วยขนรูปดาวหนาแน่น ใบ เดี่ยว รูปไข่แกมรูปใบหอก ขนาด 13-24 x 5-11 ซม. ปลายใบเรียวแหลมปลายหุบ โคนใบกลม ขอบใบเรียบ เนื้อใบค่อนข้างหนา ผิวใบทั้งสองด้านปกคลุมด้วยขนรูปดาว ด้านล่างมีขนสั้นนุ่มหนาแน่นกว่า เส้นแขนงใบแบบขนนก จำนวน 7-11 คู่ ก้านใบยาว 2-7 ซม. มีขนรูปดาวหนาแน่น ช่อดอก แบบช่อกระจุกเชิงประกอบ ออกที่ปลายกิ่ง ปกคลุมด้วยขนรูปดาวหนาแน่น ดอก ก้านดอกย่อยยาว 3-5 มม. มีขนรูปดาว กลีบเลี้ยง รูปประมัย สีเขียว ปกคลุมด้วยขนรูปดาวหนาแน่น หลอดกลีบเลี้ยง ยาวประมาณ 4 มม. แฉกกลีบเลี้ยงจำนวน 5 แฉก รูปไข่ ปลายแหลม ยาว 4-5 มม. ด้านในมีขนสั้น ๆ ด้านนอกมีขนรูปดาวหนาแน่น กลีบดอก รูปกงล้อ สีขาวอมเขียว หลอดกลีบดอกสั้น ประมาณ 2-2.5 มม. เกสรเพศผู้ แยกกัน จำนวน 5 อัน ติดอยู่ที่โคนกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้น ประมาณ 1-1.5 มม. เกสรเพศเมีย อับเรณูสีเหลือง รูปขอบขนาน ขนาดประมาณ 3 x 1 มม. เกสรเพศเมีย 2 ช่อ แตกตามช่อ ก้านชูอับเรณูติดที่ฐานอับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 2 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียเรียวผอม ยาว 5-6 มม. เกสรเพศเมีย ยอดเกสรเพศเมียรูปคล้ายกระบอง ยาวประมาณ 0.5 มม. รังไข่ รูปไข่ ขนาด 2.5-3 x 1.5 มม. ปกคลุมด้วยขนยาวหนาแน่น มี 2 ช่อ ผล รูปกลม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 8 มม. ปกคลุมด้วยขนเดี่ยวและขนรูปดาว ก้านผลยาว 8-9 มม. เมล็ด ขนาดเล็กแบน จำนวนมาก สีน้ำตาลอ่อน (ภาพที่ 129)

ประเทศไทย.- พบขึ้นกระจายทั่วไปทั่วทุกภาคของประเทศไทย

การกระจายพันธุ์.- มีถิ่นกำเนิดอยู่ในอเมริกาใต้ และแพร่กระจายอย่างกว้างขวางทั่วไปในเอเชียเขตร้อน และหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิก

นิเวศวิทยา.- พบข้างทางเดินเท้าใกล้ลำธารในป่าเบญจพรรณขึ้น ความสูงจากระดับน้ำทะเล 650 ม. เวลาออกดอก เดือนมกราคม

ชื่อพื้นเมือง.- ฝ่าแป้ง (ภาคเหนือ); มั่งพะไป ล้มเม่อเจ้อ (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน); จับแป้ง (สุโขทัย); มะเขือตง (ขอนแก่น); ส่างโมง (เลย); ดับยาง (ภาคกลาง); ตะแป้ง (สิงห์บุรี); ซากะฮ้าย ซาตาย หูควาย (ภาคใต้)

ประโยชน์.- - เปลือกกราก มีรสหวาน แต่เป็นพิษ และสามารถใช้เป็นยาบรรเทาอาการอักเสบ และอาการข้ออักเสบได้ (Zhang et al., 1994)
- เปลือกรักษาโรคผิวหนัง ใบพอกแผล แก้น้ำร้อนลวก (วิระชัย ณ นคร, 2540)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 7 (BCU); T. Smitinand 1020, K. Larsen & T. Smitinand 9394 (BKF)

STERCULIACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม หรือไม้ต้น มักมีขนรูปดาว ใบเดี่ยว หยักเว้ารูปฝ่ามือหรือใบประกอบแบบนิ้วมือ เรียงสลับหรือเรียงเวียนสลับ มีหูใบและมักร่วงง่าย ช่อดอกแบบช่อกระจุก ช่อแยกแขนง หรือเป็นช่อเดี่ยว ๆ ออกตามซอกใบ พบบ้างที่ออกที่ปลายกิ่ง ดอกแยกเพศหรือสมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้างหรือตามรัศมี กลีบเลี้ยง 3-5 เชื่อมกันเป็นหลอดหรือเชื่อมกันเฉพาะส่วนโคน กลีบดอก 5 กลีบ แยกกัน เรียงสลับกับกลีบเลี้ยง หรือไม่มีกลีบดอก เกสรเพศผู้และเกสรเพศเมียมักอยู่บนก้านชูเกสรเพศผู้และเพศเมีย (gynandrophore) เกสรเพศผู้ 5 อันถึงจำนวนมาก เกสรเพศผู้ที่สมบูรณ์จะอยู่สลับกับเกสรเพศผู้ที่ไม่สมบูรณ์ ก้านชูอับเรณูแยกกัน หรือเชื่อมกันเป็น 1 กลุ่ม อับเรณูมี 2 ช่อง แตกตามยาว รังไข่เหนือวงกลีบ มี 1-10 ช่อง แต่มักพบเป็น 5-6 ช่อง แต่ละช่องมีออวูล 2 ถึงจำนวนมาก พลาเซนทารอบแกนร่วม ผลแบบผลแยกแล้วแตก ผลแห้งแตก หรือผลแตกแนวเดียว

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. ดอกมีทั้งกลีบเลี้ยงและกลีบดอก สมบูรณ์เพศ

2. เกสรเพศผู้ 10 อัน อยู่บนก้านชูเกสรเพศผู้และเพศเมีย ออวูลจำนวนมากต่อช่อง เมล็ดกลม ..... 1. *Helicteres*

2. เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดที่โคนและเรียงตรงข้ามกับกลีบดอก ออวูล จำนวน 2 อันต่อช่อง เมล็ดรูปสามเหลี่ยมแข็ง ..... 2. *Melochia*

1. ดอกมีเฉพาะกลีบเลี้ยง ไม่มีกลีบดอก ดอกแยกเพศ ..... 3. *Sterculia*

1. Helicteres

L., Sp. Pl.: 963. 1753; Hutch., Gen. Fl. Pl. 2: 516. 1967; Gagnep. in Fl. Gen. I.-C. 1: 487. 1910; C. Phengklai in Thai For. Bull. (Bot.) 23: 85. 1995. – Alicteres Neck., Elem. 2: 304. 1790. – Methorium Schott & Endl., Melet. Bot.: 29. t. 5. 1832. – Anisora Rafin., Sylva Tellur.: 74. 1838.

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก มีขนรูปดาว ใบเดี่ยว เรียงสลับ ดอกเดี่ยวหรือออกเป็นกระจุก ตามซอกใบ ดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยงเชื่อมกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 3-5 แฉก กลีบดอก 5 กลีบ แยกกัน ขนาดไม่เท่ากัน มักมีก้านกลีบ บริเวณโคนก้านมักมีติ่ง (auricle) เกสรเพศผู้ 10 อัน ก้านชูอับเรณูเชื่อมกันเป็นหลอด เกสรเพศผู้ที่ไม่สมบูรณ์ 5 อัน ติดอยู่ที่โคนก้านชูอับเรณู รังไข่มี 5 ช่อง แต่ละช่องมีออวุลจำนวนมาก ก้านเกสรเพศเมียยาวเรียว ยอดเกสรเพศเมีย มี 5 แฉก ผลแบบผลแห้งแตก ปิดเวียนหรือตรง มีขน เมล็ดกลม จำนวนมาก

Helicteres elongata Wall. ex Boj. in Hort. Maurit.: 35. 1837; Mast. in Fl. Br. Ind. 1: 365. 1874; Kurz, Fl. Burma 1: 144. 1877; Craib in Fl. Siam. En. 1: 171. 1925; C. Phengklai in Thai. For. Bull. (Bot) 23: 86. 1995. – H. plebeja Kurz, J. As. Soc. Bengal. 39,2: 67. 1870; Mast. in Fl. Br. Ind. 1: 366. 1874; Kurz, Fl. Burma 1: 144. 1877; Gagnep. in Fl. Gen. I.-C.: 491. 1911; Craib in Fl. Siam. En. 1: 174. 1925; – H. glabriuscula Wall. ex Mast. in Fl. Br. Ind. 1: 366. 1874.

ไม้พุ่มสูงประมาณ 1 ม. ลำต้นและกิ่งกลม เกือบทุกส่วนปกคลุมด้วยขนรูปดาว ใบ รูปไข่ แฉกถึงรูปใบหอก ขนาด 2-12 x 0.5-4 ซม. ปลายใบสอบเรียวแหลม โคนใบมนกลมหรือเบี้ยวเล็กน้อย ขอบใบจักฟันเลื่อยหรือมีฟัน ผิวใบทั้งสองด้านปกคลุมด้วยขนรูปดาวสาก ๆ กระจายห่าง ๆ เส้นแขนงใบแบบขนนก จำนวน 5-7 คู่ ก้านใบยาว 1.5-8 มม. ปกคลุมด้วยขนรูปดาวและต่อมเล็ก ๆ สีน้ำตาล หูใบ รูปแถบ ยาว 2-5 มม. มีขน ช่อดอก แบบช่อกระจุกสั้น ๆ จำนวน 1-3ดอก ออกตรงข้ามกับใบ ใบประดับ รูปแถบแกมรูปใบหอก ขนาด 3-5 x 0.5 มม. มีขน กลีบเลี้ยง รูปประฆัง สีเขียว ปกคลุมด้วยขนรูปดาว หลอดกลีบเลี้ยงยาว 4-5 มม. แฉกกลีบเลี้ยงจำนวน 5 แฉก รูปสามเหลี่ยม ปลายแหลม ยาว 1.5-3 มม. ปกคลุมด้วยขนรูปดาว กลีบดอก สีม่วงอ่อน รูปช้อน

ปลายมนกลม โคนสอบเรียว มีติ่งแหลมแผ่ยื่นออกไปเป็นรยางค์ด้านข้าง ๆ ละ 1 อัน ขนาด 8-10 x 2-3 มม. เกือบ และมิต่อมโล ๆ ขนาดเล็ก เกสรเพศผู้ ยาวประมาณ 1-1.5 มม. เรียงเป็นวงกลม รอบเกสรเพศเมีย อยู่บริเวณปลายก้านชูเกสรเพศผู้และเพศเมีย ยาวประมาณ 5-6.5 มม. มีขนยาวที่โคน อับเรณูรูปกลม ก้านชูอับเรณูติดที่ฐานอับเรณู เกสรเพศผู้เป็นหมัน จำนวน 5 อัน เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 5 คาร์เพล ก้านชูเกสรเพศเมีย ยาวประมาณ 1.5 มม. ยอดเกสรเพศเมีย หยักเป็นพู 3-5 พู รังไข่ กึ่งรูปกลมแกมรูปไข่ 5 พู ขนาด 0.8-0.9 x 0.75 มม. มีขนสั้น ๆ ออวล จำนวนหลายอันต่อช่อง ผล รูปขอบขนาน 5 พู ขนาด 1.5-2 x 0.5-0.7 ซม. ปกคลุมด้วยขนรูปดาวหนาแน่นและขนยาว มีต่อมปลายขน ปลายบิดเล็กน้อย (ภาพที่ 130)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ แพร่ สุโขทัย; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เพชรบูรณ์ เลย สกลนคร ขอนแก่น; ภาคกลาง : สระบุรี; ภาคตะวันออก : ชัยภูมิ; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : ชลบุรี ปราจีนบุรี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : อุทัยธานี กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย พม่า ตอนใต้ของจีน ตังเกี๋ย (ต้นแบบ) เวียดนาม

นิเวศวิทยา.- พบบริเวณที่โล่งริมถนนตัดผ่านในป่าเบญจพรรณ ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 600-700 ม. เวลาออกดอกเดือน เมษายน - ตุลาคม ติดผลเดือน ตุลาคม - กันยายน

ชื่อพื้นเมือง.- ข้าวจี (เชียงใหม่); ข้าวฉั่น (ภาคกลาง); ข้าวจีเล็ก (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

ประโยชน์.- เปลือกมีเส้นใยนำไปทำเชือกใช้ผูกของได้ (Chamlong Phengkai, 1995)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 70, 109 (BCU); Shimizu et al. 21012, R. Geesink 6087, C. Phengkai et al. 6236, 6245 (BKF)

2. Melochia

Dill. ex. Linn., Syst. Nat. ed. 1: 674. 1753; Benth. & Hook.f., Gen. Pl. 1: 223. 1867.

ไม้กึ่งพุ่ม ถึงไม้ต้นขนาดเล็ก ใบเดี่ยว เรียงสลับ ส่วนประกอบของดอกเป็นจำนวน 5 หรือจำนวนเท่าของ 5 ดอกสมบูรณ์เพศ ออกเป็นกระจุก หรือเป็นช่อแยกแขนงหลวม ๆ ที่ซอกใบหรือปลายกิ่ง มีทั้งกลีบเลี้ยงและกลีบดอก กลีบเลี้ยงเชื่อมกัน กลีบดอกแยกกัน เกสรเพศผู้ 5 อัน เรียงตรงข้ามกับกลีบดอก และเชื่อมติดที่โคนกลีบ รังไข่มี 5 ช่อง แต่ละช่องมี 2 ออวูล ก้านเกสรเพศเมีย

รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แยกกัน ยอดเกสรเพศเมียเดี่ยวแคบ ผลกลม หรือรูปรี เป็นพุ่มตามยาว 5 พู แตกตามสัน เมล็ดรูปสามเหลี่ยมแข็ง

Melochia corchorifolia L., Sp. Pl.: 675. 1753; Mast. in Fl. Br. Ind. 1: 374. 1874; Gagnep. in Fl. Gen. I.-C. 1: 509. 1911; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 284. 1922; Craib in Fl. Siam. En. 1: 178. 1925; C. Phengkhai in Thai. For. Bull. (Bot.) 23: 91. 1995. - *M. concatenata* L., l.c.: 675. 1753.

ไม้กิ่งพุ่มหรือไม้พุ่มขนาดเล็ก สูงประมาณ 50 ซม. ลำต้นและกิ่งกลม ปกคลุมด้วยขนรูปดาวขณะยังอ่อน กิ่งแก่เกือบเกลี้ยง ใบ รูปไข่แกมรูปคล้ายสามเหลี่ยม ขนาด 8-30 x 5-20 มม. ปลายใบแหลม โคนใบกลมหรือกึ่งตัด ขอบใบจักฟันเลื่อย ปลายจักมีขนยาวแหลม มีขนยาวเอนแนบกับผิวใบทั้งสองด้านโดยเฉพาะบริเวณเส้นใบ เส้นใบรูปฝ่ามือออกจากโคนใบจำนวน 3-5 เส้น และแตกออกเป็นเส้นแขนงใบแบบขนนกจำนวน 6-8 เส้น ก้านใบยาว 4-10 มม. ปกคลุมด้วยขนเดี่ยวและขนรูปดาวหนาแน่น หูใบ จำนวน 2 อัน อยู่ที่โคนก้านใบ รูปแถบแกมรูปขอบขนาน ยาว 4-6 มม. ปลายเรียวแหลม มีขนยาวปกคลุม ช่อดอก แบบช่อกระจุก จำนวน 2-6 ดอก ใบประดับรูปแถบ แยกกัน จำนวน 4 กลีบ ขนาดไม่เท่ากัน ยาว 5-7 มม. ปกคลุมด้วยขนยาวหนาแน่นจัดเรียงเป็นวง กลีบเลี้ยง เชื่อมกันรูปประฆัง ยาว 2-2.5 มม. สีเขียวอ่อน ด้านนอกปกคลุมด้วยขนยาว ด้านในเกลี้ยง แฉกกลีบเลี้ยงจำนวน 5 แฉก รูปสามเหลี่ยมปลายเป็นติ่งแหลม ยาวประมาณ 0.5 มม. มีขนละเอียด กลีบดอก จำนวน 5 กลีบ สีชมพูอมม่วง โคนกลีบด้านในมีแต้มสีเหลือง รูปไข่กลับแกมรูปใบหอกกลับ ปลายมนกลม ขนาด 5 x 2 มม. เกสรทั้งสองด้าน เกสรเพศผู้ ยาวประมาณ 2 มม. เชื่อมกันเป็นหลอดที่โคน เกสรเพศเมีย อับเรณูสีเหลืองอ่อน รูปขอบขนาน ขนาดประมาณ 1 มม. เกสรเพศเมีย ติดอยู่ที่ปลายหลอดเกสรเพศผู้ หนี้ออกด้านนอก ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังอับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 5 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมีย ยาวประมาณ 1 มม. เกสรเพศเมีย แยกเป็น 5 แฉก ยอดเกสรเพศเมียรูปแถบ รั้งไข่ รูปไข่แกมรูปกลม ขนาดประมาณ 1.5 x 1 มม. ปกคลุมด้วยขนยาวหนาแน่น ออวูล จำนวน 2 อันต่อช่อง ผล ไม้พอบ (ภาพที่ 131)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ อุตรดิตถ์; ภาคกลาง : ชัยนาท อ่างทอง กรุงเทพฯ พระนครศรีอยุธยา; ภาคตะวันออกเชิงใต้ : ฉะเชิงเทรา; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี; ภาคใต้ : สุราษฎร์ธานี สตูล

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย (ต้นแบบ) พม่า จีนตอนใต้ ไต้หวัน ญี่ปุ่น เวียดนาม ภูมิภาคมาเลเซีย ออสเตรเลีย และฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.- พบบริเวณที่โล่งได้รับแสงเต็มที่ และในป่าเบญจพรรณที่ถูกรบกวน ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,120 ม. เวลาออกดอกเดือน ตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.- ขางปากปุด (ภาคเหนือ); เส็งเล็ก สะแองโบนน (ภาคกลาง)

ประโยชน์.- - เปลือกต้นใช้ทำเป็นเชือกได้ (Chamlong Phengkai, 1995)

- ใบนำมาพอกลดอาการปวดบวมของช่องท้อง และอาการปวดของหัวใจ นอกจากรากนี้ใบและรากทำยาพอกรักษาฝีดาษ (Burkill, 1935)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 191 (BCU); G. Murata et al. T-37003, T-14753, C.F. van Beusekom et al. 3957, T. Smitinand s.n (BKF)

3. Sterculia

Linn., Diss. Dass.: 29. 1747; Sp. Pl.: 1007. 1753; Amoen., Acad. 1: 412. 1749; Benth. & Hook.f., Gen. Pl. 1: 217. 1867; Tantra. in Lemba. Penel. Hutan: 35. 1976.

ไม้พุ่ม หรือไม้ต้นผลัดใบ ใบเดี่ยว ใบเดี่ยวหยักเว้ารูปฝ่ามือ หรือคล้ายใบประกอบแบบนิ้วมือ เรียงเวียนสลับ มักออกเป็นกระจุกแน่นที่ปลายกิ่ง ขอบใบเรียบ ส่วนประกอบของดอกเป็นจำนวน 5 ดอกแยกเพศ ออกที่ซอกใบ เหนือรอยแผลใบและที่ปลายกิ่ง ไม่มีกลีบดอก กลีบเลี้ยงแยกกันหรือเชื่อมกันที่โคน ในดอกเพศผู้มีเกสรเพศผู้ 10(-15) อัน เป็นกระจุกแน่นกลมอยู่ที่ปลายหลอดเกสรเพศผู้ซึ่งเรียวยาว ดอกเพศเมียมีรังไข่ 5 อัน แยกกัน แต่ละรังไข่มีออวูล 2- จำนวนมาก ก้านเกสรเพศเมียแยกหรือเชื่อมกันหรืออยู่ชิดกัน ยอดเกสรเพศเมียแยกกัน ส่วนใหญ่มีกัังงอ ผลแบบผลแตกแนวเดียว หนาและแข็งเหมือนเนื้อไม้ เมล็ด 1-20 เมล็ด รูปรีหรือรูปไข่กลับ ไม่มีปีก

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ใบรูปขอบขนานแกมรูปรีถึงรูปใบหอกกลับ เรียงเวียนสลับ แฉกกลีบเลี้ยงกิ่งแยก เกดถึงถึงมีขนาดเล็กน้อย ..... 1. *S. lanceolata*
1. ใบรูปใบหอกกลับยาว เรียงเป็นกลุ่มที่ปลายกิ่ง แฉกกลีบเลี้ยงเชื่อมกันที่โคนประมาณ 3 มม. มีขนยาว ..... 2. *S. lanceolata* var. *principes*

1. *Sterculia lanceolata* Cav., Diss. 5: 287. t. 145. fig. 1. 1788; Gagnep. in Fl. Gen I.-C. 1: 470. 1911; Craib in Fl. Siam. En. 1: 167. 1925; C. Phengklai in Thai. For. Bull. 23: 98. 1995. – *S. tonkinensis* A. DC., Bull. Herb. Boiss. 2,3: 368. 1903.

ไม้พุ่มสูง 2-2.5 ม. ลำต้นและกิ่งกลม มีขนรูปดาวกระจายห่าง ๆ ใน เดี่ยว รูปขอบขนาน แกมรูปรีแคบถึงรูปใบหอกกลับ ขนาด 7-24 x 1.5-7 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบแหลมรูปติ่มถึงมน ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างเกือบเกลี้ยงถึงมีขนรูปดาวเล็กน้อย กระจายห่าง ๆ ตามเส้นใบ เส้นแขนงใบแบบขนนก จำนวน 7-11 คู่ ก้านใบยาว 1.5-3.5 ซม. มีขนรูปดาวห่าง ๆ ปลายและโคนก้านพอง ช่อดอก แบบช่อแยกแขนง ยาวได้ถึง 12 ซม. ดอก แยกเพศอยู่ร่วมต้น มีกลีบชั้นเดียว ดอกเพศผู้ ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1-2 ซม. ก้านดอกย่อยยาว 4-8 มม. เป็นช่อ ดอกสมมาตรด้านข้างเล็กน้อย กลีบเลี้ยง เชื่อมกันเล็กน้อย สีเขียวปนสีแดงเรื่อ ๆ ปลายแยกเป็น 5 แฉกเล็กเกือบถึงโคนกลีบ รูปไข่แกมรูปรี ปลายเป็นติ่งแหลม ขนาด 6-8 x 2-3.5 มม. ด้านนอกปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ ทั้งขนเดี่ยวและขนรูปดาว ด้านในเกลี้ยงหรือมีขนละเอียดเล็กน้อย กลีบเลี้ยงจรดกัน เกสรเพศผู้ จำนวน 10 อัน ติดเป็นช่อกลมอยู่ที่ปลายหลอดเกสรเพศผู้ซึ่งเรียวยาวได้ ยาว 1-3 มม. เกลี้ยง อับเรณูขนาดเล็ก กลม สีเหลือง ดอกเพศเมีย คล้ายดอกเพศผู้ แต่ขนาดเล็กกว่าเล็กน้อย เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 5 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียยาวประมาณ 2.5-3 มม. มีขนยอดเกสรเพศเมียหักเป็น 5 พู รั้งไข่ รูปกลม เป็น 5 พู ขนาดประมาณ 1.5 มม. มีขนยาว อยู่บนก้านชูสีเหลือง ยาวประมาณ 2 มม. เกลี้ยง มีจำนวน 5 ช่อ ออวูล จำนวนหลายอัน ประมาณ 8-10 อันต่อช่อ ผล ไม่พบ (ภาพที่ 132)

ประเทศไทย.- พบทั่วไปในทุกภาคของประเทศไทย

การกระจายพันธุ์.- ศรีลังกา จีน (ต้นแบบ) เวียดนาม ลาว คาบสมุทรมลายู

นิเวศวิทยา.- พบบริเวณที่โล่งแจ้งในป่าเบญจพรรณ ความสูงจากระดับน้ำทะเล 720-1,200 ม. เวลาออกดอกเดือน กุมภาพันธ์ - มีนาคม

ชื่อพื้นเมือง.- จะด่อนตบ (ภาคเหนือ); ป่อผ่าสาม กิ่งวง ต่างไก่ ลั่นป่อเอือน (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ); หงอนไก่หลังขาว (ภาคใต้)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 15, 162 (BCU); T. Smitinand 557, H. Koyama T-34007, C. Phengklai 33, C. Niyomdham 59, H.B.G. Garrett 778, Winit 1249 (BKF)

2. *Sterculia lanceolata* Cav. var. *principis* (Gagnep.) Phengklai, Thai. For. Bull. (Bot) 23: 99. 1995. – *S. principis* Gagnep., Lee., Not. Syst. 1: 82. 1909; in Fl. Gen. I.–C. 1: 468. t. 21b.1911; Craib, Fl. Siam. Enu. 1: 169. 1925.

ไม้พุ่มสูง 1-2 ม. ลำต้นและกิ่งกลม ใบ เดี่ยว ออกเป็นกลุ่มอยู่ที่ปลายกิ่ง รูปใบหอกกลับ ขนาด 15-45 x 5-9.5 ซม. ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม โคนใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง เส้นแขนงใบแบบขนนกจำนวน 7-10 คู่ เส้นกลางใบด้านล่างนูนเด่นชัด ก้านใบยาว 1.3-4 ซม. เกือบเกลี้ยงถึงมีขนเล็กน้อย หูใบ รูปสามเหลี่ยม ยาว 7-10 มม. สีนํ้าตาลอ่อน ปกคลุมด้วยขนรูปดาว ปลายเรียวแหลม ร่วงง่าย ช่อดอก แบบช่อกระจุก ยาวได้ถึง 18 ซม. ใบประดับ ปกคลุมด้วยขนรูปดาว ดอก แยกเพศอยู่ร่วมต้น สมมาตรตามรัศมีหรือสมมาตรด้านข้างเล็กน้อย มีกลีบดอกชั้นเดียว ดอกเพศผู้ ก้านดอกย่อยยาว 2-3.5 มม. ปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ ส่วนบนเป็นข้อ ดอกตูมและก้านดอกปกคลุมด้วยขนรูปดาว กลีบเลี้ยง จำนวน 5 กลีบ เชื่อมกันเล็กน้อยที่โคนประมาณ 3 มม. สีชมพูอมเขียว แฉกกลีบเลี้ยงรูปไข่ ปลายแหลม ขนาด 6.5 x 3 มม. มีขน กลีบเรียงจรดกัน เกสรเพศผู้ แยกกัน จำนวน 10 อัน อยู่รวมเป็นกระจุกล้อมรอบเกสรเพศเมียที่เป็นหมันอยู่ที่ปลายหลอดเกสรเพศผู้ ยาวประมาณ 6 มม. โด่งอ กว้าง ก้านชูอับเรณูสั้นมาก อับเรณูรูปไข่ เกสรเพศเมียเป็นหมัน จำนวน 5 อัน ดอกเพศเมีย กลีบเลี้ยงเชื่อมกันประมาณ 2 มม. มีขน แฉกกลีบเลี้ยงจำนวน 5 แฉก รูปรีแกมรูปขอบขนาน ปลายแหลม ขนาด 8 x 3.5 มม. มีขน เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 5 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียยาวประมาณ 2 มม. กลม มีขน ยอดเกสรเพศเมียแบน หยักเป็น 5 พู ก้านชูเกสรเพศเมียยาวประมาณ 3 มม. เกลี้ยง รั้งไข่ รูปกลม มีขนยาวหนาแน่น จำนวน 5 ช่อง ออวูล จำนวนหลายอันต่อช่อง ผล แห้งแตกเป็น 5 คาร์เพล ผนังผลหนา สีแดงสด ก้านผลยาว 3-3.5 ซม. เมล็ด สีดำ รูปรีแกมรูปขอบขนาน ขนาด 1.5-1.7 x 0.8-1 ซม. (ภาพที่ 133-134)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง แพร่ ตาก; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เลย การกระจายพันธุ์.- ยูนนาน พม่า ลาว (ต้นแบบ)

นิเวศวิทยา.- พบริมลำธารในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 600-800 ม. เวลาออกดอกเดือน มกราคม – พฤษภาคม เวลาติดผลเดือน พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.- ลิ่นงวง เกาส์ป่า (ภาคเหนือ)

ประโยชน์.- เมล็ดนำไปเผาไฟ รับประทานได้

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 1, 27, 61 (BCU); T. Santisuk et al. 105, K. Bunchuai & B. Nimanong 1469, J.F. Maxwell 89-59, Vanpruk 353, T. Smitinand 7946, H.B.G. Garrett 1023 (BKF)

THEACEAE

ไม้พุ่ม หรือไม้ต้น ใบเดี่ยว เรียงสลับ ไม่มีหูใบ ดอกส่วนมากเป็นดอกเดี่ยว พบน้อยที่เป็นช่อแบบช่อกระจุกหรือช่อแยกแขนง สมมาตรตามรัศมี สมบูรณ์เพศหรือแยกเพศ มีใบประดับ 2 ใบ ถึงจำนวนมากอยู่ใต้กลีบเลี้ยง กลีบเลี้ยงส่วนใหญ่ 5 กลีบ เรียงซ้อนเหลื่อมในดอกตูม แยกหรือเชื่อมกัน กลีบดอกส่วนใหญ่ 5 กลีบ เรียงแบบซ้อนเหลื่อมในดอกตูม มักเชื่อมกันเล็กน้อยที่โคน เกสรเพศผู้ส่วนใหญ่มีหลายอันถึงจำนวนมาก เรียงเป็นหลายวง แยกกันหรือเชื่อมกันที่โคน ก้านชูอับเรณูติดที่ฐานหรือตรงกลางอับเรณู อับเรณูแตกตามยาว รังไข่เหนือวงกลีบ พบน้อยที่เป็นกิ่งได้ วงกลีบ มี 2-5 ช่อง ก้านเกสรเพศเมีย 2-5 อัน แยกหรือเชื่อมติดกัน ออตุล 2 อันหรือมากกว่าในแต่ละช่อง พลาเซนตารอบแกนร่วม ผลแบบผลแห้งแตก หรือผลมีเนื้อหลายเมล็ด พบน้อยที่เป็นผลแบบแอปเปิล

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. ผลแห้งแข็งเป็นเนื้อไม้ แตกกกลางพู่ เกสรเพศผู้ วงนอกเชื่อมกันเป็นหลอดยาว วงใน 3-5 อันแยกกัน ..... 1. *Camellia*
  1. ผลแห้งมีเนื้อหนาเหมือนแผ่นหนัง ไม่แตก เกสรเพศผู้เชื่อมกันเล็กน้อยที่โคน ..... 2. *Pyrenaria*
1. *Camellia*

Linn., Sp. Pl. ed. 1: 698. 1753; Gen. Pl. ed. 5: 311. 1754; Sealy, Rev. Gen. *Camellia*:14. 1958. – *Thea* Linn., Sp. Pl. ed. 1: 515. 1753.

ไม้พุ่ม หรือไม้ต้น ใบเรียงสลับ บางคล้ายกระดาษหรือหนาเหมือนแผ่นหนัง ดอกเดี่ยวหรือเป็นกระจุก 2-3 ดอก ออกที่ซอกใบหรือพบน้อยที่ออกที่ปลายยอด กลีบเลี้ยง 5 กลีบถึงหลายกลีบ

เรียงแบบซ้อนเหลื่อม มักจะค้อย ๆ เปลี่ยนจากใบประดับไปเป็นกลีบดอก ติดทนจนเป็นผล กลีบดอกส่วนใหญ่ 5-7 กลีบ เชื่อมกันเล็กน้อยที่โคน เกสรเพศผู้จำนวนมาก วงนอกเชื่อมกันที่โคนและเชื่อมติดกับกลีบดอก วงในแยกกัน ก้านชูอับเรณูติดตรงกลางอับเรณู รังไข่มี 3-5 ช่อง แต่ละช่องมี 4-6 ออวูล ก้านเกสรเพศเมีย 1-5 อัน แยกหรือเชื่อมติดกัน ผลแบบผลแห้ง แข็งเป็นเนื้อไม้ แตกกกลางพู เมล็ดกลมหรือด้านหนึ่งแบน ด้านหนึ่งนูน

Camellia connata (Craib) Craib, Fl. Siam. En. 1: 113. 1925; Keng in Fl. Thail. 2,2: 147. 1972. – *Thea connata* Craib, Kew Bull. 1914: 6; Gagnep. in Fl. Gen. I.–C. Suppl. 1: 314. 1943.

ไม้พุ่มถึงไม้ต้นขนาดเล็ก สูง 3-4 ม. ลำต้นและกิ่งแก่เกือบเกลี้ยง กิ่งอ่อนมีขนสั้น ๆ ใบ รูปรีหรือรูปรีแกมรูปไข่กลับ ขนาด 3-12 x 1.5-5 ซม. ปลายใบเรียวแหลมยอดชู โคนใบแหลมถึงมน ขอบใบจักฟันเลื่อยถี่ เนื้อใบค่อนข้างหนา ผิวใบด้านบนเกลี้ยงยกเว้นบริเวณเส้นกลางใบมีขนสั้น ๆ ด้านล่างปกคลุมด้วยจุดโปร่งใสสีน้ำตาลขนาดเล็กกระจายห่าง ๆ เส้นแขนงใบแบบขนนก ก้านใบยาว 5-7 มม. มีขนสั้น ๆ ดอก ออกเดี่ยว ๆ หรือเป็นกลุ่ม 2-3 ดอก สมบูรณ์เพศ ใบประดับย่อยและกลีบเลี้ยงไม่แยกแตกต่างกันอย่างชัดเจน จำนวน 10-11 อัน ซ้อนกันเป็นชั้น ๆ รูปไข่ถึงรูปกลมรอบหยัก ขนาด 3.5-7 x 3-6 มม. สีเขียว ขนาดเล็กน้อยถึงเกลี้ยง กลีบดอก จำนวน 5-(6) กลีบ สีขาว ขนาดไม่เท่ากัน รูปไข่กลับถึงรูปรีกว้าง ปลายมนหรือกลม ขนาด 12-17 x 7.5-10 มม. โค้งเข้าเกลี้ยง เกสรเพศผู้ จำนวนมากกว่า 20 อัน สีเหลือง เรียงเป็น 2 วง ก้านชูอับเรณูของวงนอกเชื่อมกันตลอดความยาวเป็นหลอด สูงประมาณ 1.3 ซม. เกลี้ยง ปลายหยักชี้พื้นไม่สม่ำเสมอ อับเรณูติดอยู่บริเวณส่วนหัว เกสรเพศผู้วงในแยกกัน จำนวน 3-5 อัน อับเรณูขนาด 1.5-2 มม. เกลี้ยง จำนวน 2 ช่อง แตกตามยาว เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 3 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียอันสั้น ประมาณ 1.5-2 มม. เกลี้ยง ปลายแยกเป็น 3 แฉก ยอดเกสรเพศเมียหยักเป็นพู รังไข่ รูปไข่ ขนาด 2-4 มม. ปกคลุมด้วยขนยาวหนาแน่น มี 3 ช่อง พลาเซนตาที่ยอด ออวูล จำนวน 2 อันต่อช่อง ผล รูปทรงกลม มี 1 เมล็ด ในแต่ละช่อง (ภาพที่ 135)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เลย; ภาคกลาง : ระบุรี นครนายก; ภาคใต้ : ระนอง สุราษฎร์ธานี

การกระจายพันธุ์.- เป็นพืชถิ่นเดียวของประเทศไทย

นิเวศวิทยา.- พบริมลำธารในป่าเบญจพรรณชื้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 600-750 ม. เวลาออกดอกเดือน มิถุนายน - กรกฎาคม

ชื่อพื้นเมือง.- เมียงฮืออาม จำเมียง (ภาคเหนือ)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 125 (BCU); A.F.G. Kerr 1878, A.F.G. Kerr 2732, 6428, 6294, Winit 1134 (K)

2. *Pyrenaria*

Blume, Bijdr.: 1119. 1827.

ไม้พุ่ม และไม้ต้น ใบเรียงสลับ บางคล้ายกระดาษ ดอกเดี่ยว ออกที่ซอกใบ ใบประดับย่อย 2 ใบ กลีบเลี้ยงปกติ 5 กลีบ ขนาดไม่เท่ากัน เปลี่ยนจากใบประดับไปเป็นกลีบดอก กลีบดอกส่วนใหญ่ 5 กลีบ หรือ 6 กลีบ เชื่อมกันที่โคน เกสรเพศผู้จำนวนมาก เชื่อมติดกับโคนกลีบดอก ก้านชูอับเรณูติดตรงกลางอับเรณู รังไข่ส่วนใหญ่มี 5 ช่อง ก้านเกสรเพศเมียส่วนใหญ่มี 5 อัน แยกหรือเชื่อมกัน ออวุลปกติมี 2-3 อันในแต่ละช่อง ผลแบบผลแห้ง มีเนื้อ หนาเหมือนแผ่นหนัง ไม่แตก เมล็ดรูปขอบขนาน ด้านหนึ่งแบนด้านหนึ่งนูน หรือเป็นเหลี่ยม

Pyrenaria garrettiana Craib, Kew Bull.: 87. 1924; in Fl. Siam. En. 1: 131. 1925; Gagnep. in Fl. Gen. I.-C. suppl. 1: 302. 1943; Keng in Fl. Thail. 2, 2: 150. 1972. -- *Sinopyrenaria garrettiana* (Craib) Hu, Acta phytotax. Sin. 5(4): 282. 1956.

ไม้พุ่มถึงไม้ต้นขนาดเล็ก กิ่งอ่อนปกคลุมด้วยขนสั้นนุ่ม ใบ รูปรี ขนาด 3-11 x 1.5-4 ซม. ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม โคนใบแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบด้านบนมีขนสั้น ๆ เล็กน้อย ด้านล่างปกคลุมด้วยขนยาวโดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณเส้นกลางใบ เส้นแขนงใบแบบขนนก เส้นใบย่อยเห็นไม่ชัด ก้านใบยาว 5-7 มม. มีขน ใบประดับ รูปสามเหลี่ยม ขนาด 3-5 มม. จำนวน 2 อัน แนบติดอยู่ใต้กลีบเลี้ยง ดอก ออกเดี่ยว ๆ ที่ซอกใบบริเวณปลายกิ่ง กลีบเลี้ยง หนา เชื่อมกันเล็กน้อยที่โคน สีเขียว จำนวน 5 กลีบ รูปไข่ ปลายแหลม ขนาดประมาณ 4 x 3 มม. ด้านนอกมีขนสั้น ๆ ด้านในเกลี้ยง กลีบดอก หนา เชื่อมกันเล็กน้อยที่โคน หลอดกลีบดอกสั้นประมาณ 1 มม. แยกกลีบดอก จำนวน 5 แฉก รูปรีกว้าง ขนาดประมาณ 7 x 5 มม. ด้านในเกลี้ยง สีแดงอมน้ำตาล ด้านนอกปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ สีขาวอมเหลือง เกสรเพศผู้ ยาว 2.5-5 มม. ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกันที่โคน

ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก โม่โม่พันกลีบดอก อับเรณูจำนวน 2 ช่อ แตกตามยาว เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 5 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียสั้น ปลายแยกเป็น 5 แฉก ยอดเกสรเพศเมียมกลม รั้งไข่ออกเป็นรูปวงกลมหรือรูปไข่ ขนาด 3.5-4 มม. เป็นร่องตามยาว 5 ร่อง ปกคลุมด้วยขนยาว ออวูล จำนวน 2 อันต่อช่อ ผล มีเนื้อ กิ่งรูปกลม ขนาดประมาณ 3.5 x 2 ซม. ปลายหักเว้าเป็น 5 จีบตั้ง ๆ กลีบเลี้ยงติดทนในผล เมล็ด เป็นรูปครึ่งวงกลม ด้านหนึ่งแบน อีกด้านนูน เกือบ

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี;
ภาคใต้ : ระนอง

การกระจายพันธุ์.- เป็นพืชถิ่นเดียวของประเทศไทย

นิเวศวิทยา.- พบในป่าเบญจพรรณหรือป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,350 ม.
เวลาออกดอก-ติดผลเดือน พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.- เมียงผี (เชียงใหม่)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 47 (BCU); J.F. Maxwell 96-1647, 87-1478, N.
Fukuoka T-62498 (BKF)

TILIACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม และไม้ต้น พบน้อยที่เป็นไม้รอเลื้อย มีขนรูปดาวหรือเกล็ด ใบเดี่ยว เรียงสลับ หรือเรียงเวียนสลับ ใบส่วนใหญ่กว้างง่าย ดอกเดี่ยวหรือเป็นช่อแบบช่อกระจุก ดอกส่วนใหญ่สมบูรณ์เพศ พบน้อยที่เป็นดอกแยกเพศ ส่วนประกอบของดอกเป็นจำนวน 5 สมมาตรตามรัศมี กลีบดอกเรียงสลับกับกลีบเลี้ยง เกสรเพศผู้จำนวนมาก แยกกันหรือเชื่อมติดกันเป็น 5 กลุ่ม ติดอยู่บนฐานดอกนูน (torus) ซึ่งบางครั้งเกิดอยู่บนก้านชูเกสรเพศผู้ ก้านชูอับเรณูติดที่ฐานหรือด้านหลังของอับเรณู อับเรณูมี 2 ช่อ แตกตามยาว มีหรือไม่มีเกสรเพศผู้เป็นหมัน รั้งไข่ออกเป็นวงกลีบ มี 2-10 ช่อ แต่ละช่อมี 2-หลายออวูล พลาเซนทารอบแกนร่วม ก้านเกสรเพศเมียรูปลิ้นแฉกหรือแตกกิ่ง ยอดเกสรเพศเมียเป็นพูหรือแหลม ผลแห้งหรือมีเนื้อ มีปีกหรือไม่มี เมล็ด 1-หลายเมล็ด ไม่มีปีก

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. ช่อดอกออกที่ซอกใบ ยอดเกสรเพศเมียแบบก้านปิดหรือเป็นพู ผลมี 2-4 พู ..... 1. *Grewia*

1. ช่อดอกออกตรงข้ามใบ ยอดเกสรเพศเมียแหลม ผลไม่เป็นพู่ ผนังผลเป็นหนาม....2. *Triumfetta*

1. *Grewia*

Linn., Sp. Pl.: 964. 1753; Gen. Pl. ed. 5: 412. 1754. – *Chadara* Forskahl, Fl. Aegypt. Arab.: 105. 1775. – *Mallococca* Foster, Char. Gen.: 77. t. 39. 1776. – *Graevia* Neck., Elem. 2: 253. 1791. – *Vincentia* Bojer in Hook., Bot. Misc. 1: 293. t. 62. 1830. – *Arsis* Loureiro, Fl. Cochinch.: 335. 1790.

ไม้พุ่ม ไม้พุ่มรอเลื้อย หรือไม้ต้น ใบเรียงสลับระนาบเดียว เส้นใบ 3-5 เส้นออกจากจุดเดียวกันที่โคนใบ ขอบใบจักฟันเลื่อย จักฟันเลื่อยถี่ จักฟันเลื่อยซ้อน หรือหยักซี่ฟัน ช่อดอกแบบช่อกระจุก ออกที่ซอกใบ ส่วนประกอบของดอกเป็นจำนวน 5 ดอกสมบูรณ์เพศและแยกเพศ กลีบเลี้ยงแยกกัน มีขนด้านนอก เกสรเพศผู้หรือมีขนด้านใน กลีบดอกแยกกัน เกสรเพศผู้หรือมีขน มีต่อมที่โคนเกสรเพศผู้แยกกัน ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังอับเรณู อับเรณูโค้งงอ แตกตามยาว เกสรเพศผู้เป็นหมันไม่พบในดอกเพศผู้ แต่มีหลายอันในดอกเพศเมีย รั้งไข่มี 2-4 ช่อง แต่ละช่องมี 2 ออวูล ก้านเกสรเพศเมียรูปลิ้มแคบ ยอดเกสรเพศเมียแบบก้นปัด (peltate) หรือเป็นพู่ ผลแบบผลแห้ง ไม่มีปีก มี 2-4 พู ไม่แตก

Grewia hirsuta Vahl, Symb., Bot. 1: 34. 1789; Roxb., Fl. Ind. 2: 587. 1832; Mast. in Fl. Br. Ind. 1: 391. 1874; Kurz, For. Fl. Burma 1: 159. 1877; C. Phengkklai in Fl. Thail. 6,1: 24. fig. 15. plate V: 12. 1993. – *G. tomentosa* Juss. in Ann. Mus. Paris 4: 89. t. 44. f. 1. 1804; Gagnep. in Fl. Gen. I.-C. 1: 535. 1911; Craib in Fl. Siam. En. 1: 187. 1925.

ไม้พุ่มสูง 1.5 – 2.5 ม. ทุกส่วนมีขนนุ่ม กิ่งก้านกลม ปกคลุมด้วยขนรูปดาวหนานุ่ม ใบ รูปขอบขนานแกมรูปใบหอก ขนาด 8-25 x 1.5-5 ซม. ปลายใบแหลมหรือเรียวแหลม โคนใบกลม ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบด้านบนมีขนรูปดาวกระจายห่าง ๆ มีมากตามเส้นใบ ด้านล่างปกคลุมด้วยขนรูปดาวหนานุ่มหนาแน่น เส้นแขนงใบแบบขนนก จำนวน 7-11 คู่ เส้นใบย่อยคล้ายรั้วบันได ก้านใบยาว 5-10 มม. ปกคลุมด้วยขนสีน้ำตาลหนาแน่น หูใบ รูปแถบ ยาว 8-10 มม. มีขนปุย ฟูง่าย ช่อดอก ก้านช่อดอกหรือกิ่งไร้ก้าน ใบประดับ รูปขอบขนาน ปลายแหลม ขนาดประมาณ 4 x 1 มม. ด้านในเกลี้ยง ด้านนอกมีขน ดอก มีทั้งเพศเดียวและสมบูรณ์เพศ ก้านดอกย่อยยาว 3-5 มม. มีขน ดอก

ตุ้ม รูปไข่แกมรูปขอบขนาน ยาว 6-8 มม. ปกคลุมด้วยขนสั้นนุ่ม กลีบเลี้ยง สีเขียวอ่อน โคนงอพับลง รูปใบหอกแกมรูปขอบขนาน ปลายแหลม ขนาด 8-9 x 1.5-2 มม. ด้านในเกลี้ยง ด้านนอกปกคลุมด้วยขนยาวหนาแน่น กลีบดอก สีเขียวอ่อนแกมเหลือง รูปไข่หรือรูปขอบขนาน ปลายเว้าตื้นเบี้ยวเล็กน้อย ขนาดเล็กกว่ากลีบเลี้ยง ขนาด 2.5-3.5 x 1-2 มม. บริเวณตรงกลางของส่วนโคนโค้งงอเป็นแอ่งเล็กน้อย มีต่อมสีขาว ด้านในมีแฉกขนยาว ด้านนอกบริเวณครึ่งล่างของกลีบมีขนยาว ครึ่งบนเกลี้ยง กลีบเรียงจรดกัน เกสรเพศผู้ ติดอยู่บนฐานดอก ก้านชูอับเรณูรูปเส้นด้าย สีขาว ยาว 3-3.5 มม. เกลี้ยง อับเรณูรูปกึ่งกลมแกมรูปขอบขนาน ขนาดประมาณ 0.5 มม. สีน้ำตาล เกลี้ยง เกสรเพศเมีย ก้านเกสรเพศเมียทรงกระบอกเรียว ยาว 2.5-3 มม. เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียกลมแบน มีตุ่มหนาม รั้งไข่ รูปกลม ขนาด 3.5 x 3 มม. มีขนปกคลุมหนาแน่น จำนวน 4 ข้อง ออวูล จำนวน 2 อันต่อช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม ผล เป็นผลแห้งไม่แตก รูปกลม จำนวน 4 พู สีเขียว (ภาพที่ 136)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ พะเยา ลำปาง ลำพูน แพร่ ตาก นครสวรรค์; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เลย; ภาคตะวันออก : นครราชสีมา ชัยภูมิ นครนายก สุรินทร์; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : ชลบุรี จันทบุรี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้ : พังงา สุราษฎร์ธานี

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย พม่า ศรีลังกา (ต้นแบบ) ตอนใต้ของจีน ภูมิภาคอินโดจีน คาบสมุทรมลายู และอินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- พบอยู่ในป่าไผ่ และป่าเบญจพรรณ ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 950 ม. เวลาออกดอกเดือน สิงหาคม ติดผลเดือน ธันวาคม

ชื่อพื้นเมือง.- ข้าวก๋วยอก ยาบซีโก้ ห่าม้า ชามัด ปอแป้ (ภาคเหนือ); ข้าวตาก ข้าวผาย (ภาคกลาง)

ประโยชน์.- เปลือกต้นมีเส้นใยค่อนข้างเหนียวใช้ทำเชือกได้ดี ผลสุกรับประทานได้ (Chamlong Phengkhai, 1993)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 134, 143 (BCU); K. Larsen & T. Santisuk 2688, Murata et al. T- 17139, M. Tagawa & N. Fukuoka T-1044 (BKF)

2. Triumphetta

Linn., Sp. Pl. ed. 1: 444. 1753; Gen. Pl. ed. 5: 203. 1754; Burret, Notizbl. Bot. Gart. Berlin 9: 861. 1926.

ไม้ล้มลุก หรือไม้กึ่งพุ่ม ใบเรียงเวียนสลับ เส้นใบ 3-5 เส้นออกจากจุดเดียวกันที่โคนใบ ขอบใบจักฟันเลื่อยถี่ เรียบหรือหยักเว้าเป็นพู ดอกเป็นช่อกระจุก ออกตรงข้ามใบ สมบูรณ์เพศ ส่วนประกอบของดอกเป็นจำนวน 5 กลีบเลี้ยงแยกกัน ด้านนอกมีขน ด้านในเกลี้ยง กลีบดอกแยกกัน หรือเชื่อมกันเป็นหลอดขณะยังอ่อน เกลี้ยง มีต่อมที่โคนกลีบ เกสรเพศผู้แยกกัน ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังอับเรณู อับเรณูรูปกึ่งกลม แตกตามยาว ไม่มีเกสรเพศผู้เป็นหมัน รังไข่มี 2-5 ช่อง แต่ละช่องมี 2 ออวูล ก้านเกสรเพศเมียรูปลิ้มแคบ ยอดเกสรเพศเมียแหลม ผลแบบผลแห้งไม่แตก ไม่มีปีก ไม่เป็นพู่ ผั้ผลเป็นหนาม

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ใบรูปไข่ถึงรูปกึ่งกลม ปลายหยักเป็น 3 พู ตื้น ๆ ผลขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 7 มม. หนามบนผนังผลชั้นนอกมีขนยาวบริเวณครึ่งล่าง ..... 1. *I. bartramia*
1. ใบรูปไข่ ปลายสอบเรียวแหลม ผลขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 1-2.3 ซม. หนามบนผนังผลชั้นนอก มีขนยาวปกคลุมเกือบตลอดทั้งอัน ..... 2. *I. pilosa*

1. *Triumfetta bartramia* Linn., Syst. ed. 10: 1044. 1759; Craib in Fl. Siam. En. 1: 190. 1925; C. Phengkklai in Fl. Thail. 6,1: 49. fig. 32. plate VIII: 18. 1993. – *I. rhomboidea* Jacq., Mast in Fl. Br. Ind. 1: 395. 1874; Gagnep. in Fl. Gen. I.-C. 1: 553. 1911. – *I. anquilata* Lamk., Ency. 3: 421. 1791. – *I. Polyflora* Lour., Fl. Cochinch.: 417. 1790.

ไม้พุ่มขนาดเล็ก สูง 1-1.5 ม. กิ่งก้านมีขนรูปดาวกระจายห่าง ๆ ใบ รูปไข่ถึงรูปกึ่งกลม ขนาด 2-6 x 0.5-3.5 ซม. ปลายใบเรียวแหลม หรือเป็นติ่งแหลม โคนใบมนหรือกลม ขอบใบจักฟันเลื่อยหยาบ ผิวใบทั้งสองด้านปกคลุมด้วยขนรูปดาว ด้านบนมีจุดเล็ก ๆ กระจายทั่วไป ปลายใบหยักเป็น 3 พูตื้น ๆ เมื่อแก่เต็มที่ เส้นแขนงใบแบบฝ่ามือจำนวน 3-5 เส้น จากโคนใบ ก้านใบยาว 0.5-1.5 ซม. ปกคลุมด้วยขนรูปดาว หูใบ ร่วงง่าย ใบประดับ รูปแถบแกมรูปใบหอก ขนาด 1.5-3 มม. มีขนสั้น ๆ ดอก ก้านดอกย่อยยาว 0.5-1 มม. เป็นช่อ ปกคลุมด้วยขนรูปดาว ดอกบานช่วงบ่าย กลีบเลี้ยง สีแดงอมเขียว รูปแถบแกมรูปขอบขนาน ยาว 5-6 มม. ปลายมีติ่งแหลมสีเขียว ด้านใน

เกลี้ยง ด้านนอกมีขนสั้น ๆ มีเส้นขีดตามยาวกลีบ กลีบดอก เรียงซ้อนเหลื่อม สีเหลือง รูปใบหอก กลีบแกมรูปรีขน ปลายมน ขนาด 5 x 1.5 มม. โคนกลีบมีกลุ่มขนยาว เกสรเพศผู้ จำนวน 10 อัน ยาวประมาณ 4 มม. ติดอยู่บนฐานรองดอก ก้านชูอับเรณูเกลี้ยง อับเรณูสีเหลือง รูปกลมแกมรูปขอบขนาน ขนาด 0.5 มม. เกสรเพศเมีย ก้านเกสรเพศเมีย ยาวประมาณ 3 มม. เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียปลายแหลม รังไข่ สูง 1-1.5 มม. ปกคลุมด้วยรยางค์คล้ายหนามปลายโค้งงอเป็นตะขอ หนาแน่น บริเวณฐานของรังไข่มีต่อม จำนวน 5 ต่อม และมีแผ่นขนครุย รังไข่จำนวน 4 ช่อง ออวูล ห้อยลง จำนวน 1 อันต่อช่อง ผล รูปกลม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 7 มม. ผั้ผลชั้นนอก เป็นหนามยาว หนามปกคลุมด้วยขนยาวบริเวณครึ่งล่าง (ภาพที่ 137)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ สุโขทัย ตาก นครสวรรค์; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เลย; ภาคตะวันออก : นครราชสีมา; ภาคกลาง : ชัยนาท; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : ระยอง; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : อุทัยธานี กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์; ภาคใต้ : ระนอง สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ตรัง สงขลา นราธิวาส

การกระจายพันธุ์.- จีน อินเดีย (ต้นแบบ) เนปาล ศรีลังกา ภูมิภาคมาเลเซีย บรูไน ไต้หวัน ญี่ปุ่น แอฟริกาใต้ ออสเตรเลีย และแอฟริกา

นิเวศวิทยา.- พบข้างทางเดินเท้าในบริเวณป่าเปิดที่เคยถูกรบกวน ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 580-700 ม. เวลาออกดอก-ติดผล เดือน ตุลาคม - ธันวาคม

ชื่อพื้นเมือง.- ปอหุ่มอยู่ ปอเส้ง ผมพุ่งน้อย (ภาคเหนือ); หมากดั่งตุน (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ); เส้ง ชี้ครอกเล็ก (ภาคตะวันตกเฉียงใต้); กิ่งคกเล็ก (ภาคกลาง)

ประโยชน์.- เปลือกต้นมีเส้นใยค่อนข้างเหนียว ใช้ทำเป็นเชือกได้ดี (Chamlong Phengkai, 1993) ทั้งต้นทำเป็นยาต้มกับน้ำข้าวใช้เป็นยาสมานหลังเป็นโรคบิดหรือไม่มีแรง ในอินเดียนำเมือกจากต้นใช้ฉีดรักษาโรคหนองในเรื้อรัง (Burkill, 1935)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 76, 149 (BCU); C. Phengkai 10337, H.B.G. Garrett 253, M. Tagawa et al. 357, C. Phengkai & T. Smitinand 6011, H. Koyama et al. T-30205, G. Murata et al. 41823 (BKF)

2. *Triumfetta pilosa* Roth, Nov. Sp.: 223. 1821; Mast. in Fl. Br. Ind. 1: 394. 1874; Ridl., Fl. Mal. Pen. 1: 304. 1922; Craib in Fl. Siam. En. 1: 191. 1925; C. Phengkai in Fl. Thail. 6,1:

46. fig. 29. plate VIII: 19. 1993. - *I. pseudocana* Spr. & Craib, Kew Bull.: 23. 1911; Craib in Fl. Siam En. 1: 191. 1925.

ไม้กึ่งพุ่ม สูง 1-1.5 ม. ทุกส่วนปกคลุมด้วยขนรูปดาวหนาแน่น ใบ รูปไข่ ขนาด 4.5-12 x 1.5-5.5 ซม. ปลายใบสอบเรียวแหลม โคนใบมน ขอบใบจักฟันเลื่อยชัน ผิวใบทั้งสองด้านปกคลุมด้วยขนเดี่ยวและขนรูปดาวโดยเฉพาะทางด้านล่างหนาแน่นกว่า เส้นแขนงใบแบบฝ่ามือจำนวน 3 เส้น ออกจากจุดเดียวกันที่โคนใบ ก้านใบยาว 0.5-3 ซม. มีขน หูใบ รูปสามเหลี่ยมยาวถึงรูปไข่แคบ ส่วนปลายเป็นแถบยาว 6-8 มม. มีขนสั้น ๆ ช่อดอก ปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ ใบประดับ รูปขอบขนานแคบถึงรูปใบหอกหรือรูปแถบยาว 3-6 มม. ดอก ก้านดอกย่อยยาว 3-3.5 มม. ปกคลุมด้วยขนรูปดาว ดอกตูมรูปขอบขนาน กลีบเลี้ยง สีเขียว รูปแถบถึงรูปใบหอกแคบแกมรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 8 มม. ด้านในเกลี้ยง ด้านนอกปกคลุมด้วยขนรูปดาว กลีบดอก สีเหลือง รูปขอบขนานแคบถึงรูปหอก ปลายกลม ขนาด 5-6 x 1-1.5 มม. โคนกลีบมีขนยาวและมีต่อม เกสรเพศผู้ จำนวน 10 อัน ติดอยู่บนฐานรองดอก ก้านชูอับเรณูรูปเส้นด้ายยาวประมาณ 5 มม. เกสรอับเรณูรูปขอบขนาน ขนาด 0.5 มม. สีเหลือง เกสรเพศเมีย ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยาว 5-5.5 มม. เรียบ เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียปลายแหลม รังไข่ รูปกลม ปกคลุมด้วยขนหนาแน่น ที่โคนรังไข่มีแผ่นจานฐานดอกรูปถ้วย ส่วนครึ่งบนมีขนนุ่มยาว รังไข่จำนวน 3-4 ช่อง พลาเซนทารอบแกนร่วม ออวูล จำนวน 2 อันต่อช่อง ผลแห้ง รูปกลม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 1-2.3 ซม. ผนังผลชั้นนอกเป็นหนามปลายงอเป็นปุ่ม หนามมีขนยาวปกคลุมเกือบตลอดทั้งอัน (ภาพที่ 138)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง แพร่ พิชณุโลก; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เพชรบูรณ์ เลย; ภาคตะวันออก : นครราชสีมา; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี; ภาคกลาง : นครนายก; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : ชลบุรี; ภาคใต้ : สงขลา ปัตตานี

การกระจายพันธุ์.- จีน อินเดีย (ต้นแบบ) เนปาล ภูมิภาคอินโดจีน ภูมิภาคมาเลเซีย และแอฟริกา

นิเวศวิทยา.- พบบริเวณที่โล่งแจ้งในป่าเบญจพรรณ ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 750 ม. เวลาออกดอกเดือน กันยายน - ธันวาคม เวลาติดผลเดือน ตุลาคม - ธันวาคม

ชื่อพื้นเมือง.- หล้าผมยุง หล้าผมยี่ ผมยุง หางไก่ ปอหยุมยู่ อ้นกะเหรี่ยง (ภาคเหนือ); อ้นน้อย อ้น ไม้ขาว หล้าตัวตุน หมากเขือขน (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

ประโยชน์.- เปลือกต้นมีเส้นใยค่อนข้างเหนียว ใช้ทำเชือกได้ดี (Chamlong Phengkklai, 1993)

- ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 75, 147 (BCU); J.F. Maxwell 96-1222, T. Smitinand & J.A.R. Anderson 7248, T. Shimizu et al. 20219, Luang Vanpruk 336 (BKF)

URTICACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้พุ่ม หรือไม้ต้น บางครั้งพบเป็นไม้เลื้อย หรือพืชอิงอาศัย ใบเดี่ยว เรียงสลับ หรือออกตรงข้าม มีหูใบ ร่วงง่าย ดอกขนาดเล็ก มักออกเป็นกระจุกแน่น เรียงเป็นช่อกระจุก ช่อเชิงลด หรือช่อแยกแขนง มีวงใบประดับขนาดเล็กรองรับ ดอกแยกเพศ หรือพบน้อยที่มีดอกเพศเดียว และดอกสมบูรณ์เพศร่วมต้น วงกลีบรวมมี 3-5 แฉก พบน้อยที่ลดรูปเหลือ 1 หรือ 2 แฉก เรียงแบบซ้อนเหลื่อม หรือขอบทับเข้าในดอกตูม เกสรเพศผู้จำนวนเท่ากับวงกลีบรวม และเรียงตรงข้ามกับกลีบ ก้านชูอับเรณูสั้นและตรง หรือยาวกว่าและโค้งงอในดอกตูม อับเรณู 2 ช่อง แฉกตามยาว รังไข่แยกหรืออาจเชื่อมติดกับวงกลีบรวม มี 1 ช่อง 1 ออวูล ก้านเกสรเพศเมียเดี่ยวหรือปลายแยกเป็น 2 แฉก หรือมี 2 อัน บางครั้งอาจลดรูปเหลือเพียงยอดเกสรเพศเมียเป็นกลุ่มหรือฝอย ไร่ก้าน ผลแบบผลมีเนื้อหลายเมล็ด ผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง ผลเปลือกแข็งเมล็ดเดี่ยว ผลเป็นกระเปาะไม่แตกหรือผลปีกเดียว หรือผลรวมมีเนื้อหรืออวบน้ำที่เกิดจากทั้งช่อดอกเชื่อมติดกัน เมล็ดมีเปลือกชั้นนอกบาง

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. ยอดเกสรเพศเมียรูปเส้นด้ายยาว ผิวใบด้านล่างไม่มีขนหนานุ่มสีขาวหรือเทา
  2. ยอดเกสรเพศเมียด้านหนึ่งมีปุ่มเล็ก มักติดทน ..... 1. Boehmeria
  2. ยอดเกสรเพศเมียด้านหนึ่งมีขนอุย เป็นข้อต่อกับปลายรังไข่ ร่วงง่าย ..... 4. Pouzolzia
1. ยอดเกสรเพศเมียสั้นคล้ายแปรง รูปใบหอกหรือเกือบเป็นตุ่มกลม ผิวใบด้านล่างปกคลุมด้วยขนหนานุ่มสีขาวหรือสีเทา
  3. ดอกเพศเมียมีวงกลีบรวม อวบน้ำมีเนื้อเมื่อแก่เต็มที่ ..... 2. Debregeasia
  3. ดอกเพศเมียไม่มีวงกลีบรวม ดอกเพศผู้มีกลุ่มขนนุ่มยาวอยู่ตรงกลาง ..... 3. Maoutia

1. Boehmeria

Jacq., Enum. Pl. Carib. 9. 1760; Kurz in For. Fl. Burma II: 422. 1877.

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก ใบออกตรงข้ามหรือเรียงสลับ เส้นใบ 3 เส้นออกจากฐานใบ หูใบ แยกหรือเชื่อมกัน ดอกขนาดเล็ก หรือออกเป็นกระจุกเล็ก ๆ มีใบประดับบางและแห้งรองรับ และจัดเรียงเป็นกระจุกใหญ่ขึ้น ช่อเชิงลด หรือช่อกระจุกแยกแขนงที่ชอกใบ ดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้นหรือต่างต้น ดอกเพศผู้ มีวงกลีบรวม 4 แฉก พบน้อยที่เป็น 3 หรือ 5 แฉก รูปไข่ เรียงจรดกันในดอกตูม เกสรเพศผู้จำนวนเท่ากับวงกลีบรวม รังไข่ไม่เจริญ ดอกเพศเมีย วงกลีบรวมรูปหลอดแบนหรือโป่งข้างเดียว บริเวณปากหลอดกลีบเว้าคอด ปลายเป็น 2-4 จักพินเลื้อย รังไข่ไร้ก้านหรือมีก้าน ถูกหุ้มอยู่ในหลอดวงกลีบรวม บางครั้งเชื่อมติดกัน ภายในมี 1 ออวูล ตั้งขึ้น ยอดเกสรเพศเมีย รูปเส้นด้ายยาว ด้านหนึ่งมีปุ่มเล็ก ๆ (papillose) บางครั้งติดทน ผลแบบผลแห้งเมล็ดล่อน ถูกหุ้มไว้ด้วยวงกลีบรวม ผันผลแข็งเปราะและบาง หรือลักษณะคล้ายผลเปลือกแข็งเมล็ดเดียว

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ใบเรียงตรงข้าม หรือเรียงสลับในกิ่งที่อยู่บริเวณปลาย
  2. แผ่นใบรูปไข่ ช่อดอกออกเป็นกระจุกตามชอกใบและส่วนล่าง ๆ ของกิ่งที่ไม่มีใบ
..... 1. *B. clidemioides* var. *platyphyloides*
  2. แผ่นใบรูปใบหอก ช่อดอกแบบช่อเชิงลด ออกเป็นกระจุกแน่น ห้อยลงตามชอกใบ
..... 2. *B. macrophylla*
1. ใบเรียงสลับ
  3. แผ่นใบรูปไข่กลับแกมรูปใบหอก หรือรูปรีแกมรูปขอบขนาน ผิวใบด้านบนเกลี้ยง
..... 3. *B. malabarica*
  3. แผ่นใบรูปหัวใจถึงรูปไข่กว้างหรือกึ่งรูปกลม ผิวใบด้านบนมีขนตลก .....
..... 4. *B. thailandica*

1. *Boehmeria clidemioides* Miq. var. *platyphyloides* Yahara in Acta Phytotax. Geobot. XXXII : 11. 1981.

ไม้พุ่มสูง 0.5-2 ม. แตกกิ่งก้านสาขามาก ใบ เรียงตรงข้าม หรือเรียงสลับในกิ่งบริเวณยอด รูปไข่ ขนาด 2-16 x 0.8-8 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบกลม ขอบใบจักพินเลื้อยแกมหยักซี่ฟัน

เนื้อใบค่อนข้างหนา ผิวใบด้านบนมีขนสั้นกระจายห่าง ๆ และมีต่อมขนาดเล็กจำนวนมาก ด้านล่างปกคลุมด้วยขนหนาแน่นกว่า เส้นใบแบบฝ่ามือ จำนวน 3 เส้น ออกจากโคน และแตกแขนงแบบขนนก ก้านใบยาวได้ถึง 12 ซม. มีขน หูใบ รูปใบหอก ขนาด 6-7 x 2 มม. ปลายเรียวแหลม ขอบเป็นครุย ด้านในเกลี้ยง ด้านนอกมีสันตามยาว 1 สัน ปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ ช่อดอก ออกเป็นกระจุก ตามส่วนล่าง ๆ ของกิ่งที่ไม่มีใบและชอกของใบที่อยู่ด้านล่างซึ่งร่วงง่าย ช่อดอกไร้ก้านดอก แยกเพศ ไม่มีกลีบดอก ดอกเพศเมีย ขนาดยาวประมาณ 2-3 มม. วงกลีบรวม เชื่อมติดกับรังไข่ รูปไข่สีเขียว ภายในมี 1 คาร์เพล 1 ช่อ ออวูล จำนวน 1 อันต่อช่อ ผล ถูกปกคลุมด้วยวงกลีบรวมรูปไข่กลับเรียวบาง คอดเป็นคอปปลายแยกเป็น 2 แฉกสั้นและกว้าง โคนแหลมรูปลิ้น ยาวประมาณ 1.5 มม. ปกคลุมด้วยขนยาวนุ่ม เมล็ด ขนาดประมาณ 1 มม. มีปีกแคบ ๆ โคนมีหางยาว ผิวเรียบ ดอกเพศผู้ไม่พบ (ภาพที่ 139)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่

การกระจายพันธุ์.- เป็นพืชเฉพาะถิ่นของพื้นที่สูงทางภาคเหนือของไทย

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นอยู่ริมตลิ่ง ในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 580-760 ม.
เวลาออกดอก - ติดผล เดือนธันวาคม - เมษายน

ชื่อพื้นเมือง.- -

หมายเหตุ.- เป็นพืชมีพิษ เมื่อจับโดนผิวหนังจะมีอาการคัน

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 79 (BCU); G. Murata et al. 15807 (BKF)

2. *Boehmeria macrophylla* D. Don, Prodr. Fl. Nepal. 60. 1825; Hook. f., Fl. Br. Ind. 5: 577. 1888; Craib, Kew Bull. 1911: 470; Gagnep. in Lecomte, Fl. Gen. I.-C. 5: 845. 1929; T. Yahara in Acta Phytotax. Geobot. XXXII: 13. 1981. - *B. penduliflora* Wedd. Ann. Sci. Nat. ser. 4, 1: 199. 1854, nom. nud.

ไม้พุ่มสูง 1.5-3 ม. ลำต้นและกิ่งเกือบเกลี้ยง กิ่งแก่เกลี้ยง ใบ เรียงตรงข้าม รูปใบหอก ขนาด 10-24 x 2.5-6 ซม. ปลายใบเรียวแหลมถึงยาวคล้ายหาง โคนใบเบี้ยวเล็กน้อยหรือรูปลิ้นถึงมน ขอบใบจักฟันเลื่อย เนื้อใบบางเมื่อแห้ง ผิวใบทั้งสองด้านเกือบเกลี้ยง ยกเว้นตามเส้นใบ ผิวใบด้านบนหยิกย่น ปกคลุมด้วยต่อมขนาดเล็กสีขาวหนาแน่น ใบแต่ละคู่ขนาดไม่เท่ากัน ใบหนึ่งก้านสั้น ประมาณ 0.7-2 ซม. อีกใบก้านยาวประมาณ 4-7 ซม. มีขนสั้น ๆ หูใบ รูปแถบแกมรูปใบหอก ยาว 4-5 มม. ปลายเรียวแหลม ช่อดอก ห้อยลง ยาว 15-25 ซม. ปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ ใบประดับรูปไข่แกมรูปใบหอก ปลายเรียวแหลม ขนาด 2.5 x 1-1.5 มม. จำนวน 1 อันต่อช่อดอก เกลี้ยง

ดอก แยกเพศ ขนาดเล็ก เป็นกระจุกกลมแน่นไว้ก้านรวมกันเป็นช่อเชิงลดเรียวยาวผอมไม่ต่อเนื้อ ร่วงง่ายเมื่อแห้ง ดอกเพศเมีย ขนาดประมาณ 1.5 มม. เกสรเพศเมีย จำนวน 1 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียสั้น ยอดเกสรเพศเมีย รูปแถบยาวประมาณ 0.75 มม. มีขน รังไข่ รูปไข่กลับ ขนาดประมาณ 0.8-1 มม. ผนังแข็ง ภายในมีจำนวน 1 ช่อ ผลาเรณูที่ฐาน ออวูล จำนวน 1 อันต่อช่อ ผล ถูกหุ้มด้วยวงกลีบรวมแบน รูปไข่กลับแคบ ยาว 2-3 มม. ปลายเรียวคอดเป็นคอ มี 2-4 แฉกสั้น ๆ โคนแหลมรูปปลีมี เมล็ด ขนาดประมาณ 0.6 มม. มีปีกแคบ ๆ และมีหางยาว ดอกเพศผู้ไม่พบ (ภาพที่ 140)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่

การกระจายพันธุ์.- ทางตะวันออกของเทือกเขาหิมาลัย อัลดัม ตอนเหนือของพม่า ตอนเหนือของภูมิภาคอินโดจีน และทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีน

นิเวศวิทยา.- พบใกล้ลำธารในป่าเบญจพรรณขึ้น ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 ม. เวลาออกดอกเดือน ธันวาคม

ชื่อพื้นเมือง.- จ้าปาน ป่าน (เชียงใหม่)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 155 (BCU); J.F. Maxwell 96-1174 (BKF)

3. *Boehmeria malabarica* Wedd. Monogr. Urtic.: 355. 1856. & in DC. Prodr. 16(1): 203. 1864; Hook. f. Fl. Brit. Ind. 5: 575. 1888; Gagnep. in Lecomte, Fl. Gen. 1.-C. 5: 839. 1929; Kurz, For. Fl. Burma 2: 422. 1877; T. Yahara in Acta Phytotax. Geobot. XXXII: 5. 1981. - *B. glomerulifera* Miq. sensu Back. & V.D. Brink Jr. Fl. Java 2: 45. 1965. - *Urtica malabarica* Wall. Cat. No. 4610. 1831, nom. nud.

ไม้พุ่มลำต้นตั้งตรง ถึงไม้ต้นขนาดเล็ก สูง 2-5 ม. กิ่งกลม ยอดอ่อนปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ ใบเรียงสลับ รูปไข่กลับแกมรูปใบหอก หรือรูปรีแกมรูปขอบขนาน ขนาด 9-16 x 3.5-6 ซม. ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลมแกมยาวคล้ายหาง โคนใบมนหรือกลม ขอบใบหยักมนถี่หรือจักฟันเลื่อย เนื้อใบบางเมื่อแห้ง ผิวใบด้านบนเกลี้ยง อาจมีรอยหยักย่น ด้านล่างปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ สีเทา ก้านใบเรียวยาว ยาว 0.8-4 ซม. หูใบ ขนาดเล็ก ร่วงง่าย รูปใบหอก ยาวประมาณ 5 มม. ปลายเรียวแหลม ด้านนอกมีขนละเอียด ดอก แยกเพศ ดอกเพศเมีย ขนาดเล็ก สีขาวอมเขียว ไว้ก้าน ประกอบกันเป็นช่อแน่น ออกที่ซอกใบและบริเวณส่วนล่างของกิ่งที่ไม่มีใบ วงกลีบรวมรูปรีกว้างถึงรูปกลม ยาว 1-1.5 มม. ปกคลุมด้วยขนละเอียด เกสรเพศเมีย จำนวน 1 คาร์เพล ก้าน

เกสรเพศเมียยาว 0.5-1 มม. มีขนละเอียด รั้งไข่อันจำนวน 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน ออวูล จำนวน 1 อันต่อช่อง ผล รูปไข่ ขนาดประมาณ 1-1.2 มม. ปกคลุมด้วยวงกลีบรวม ปลายแหลม คอดเป็นคอสั้น ๆ และปกคลุมด้วยขนแน่นสั้นทั่วไป เมล็ด ขนาดประมาณ 1 มม. แข็ง สีน้ำตาล ไม่มีปีกและหาง ดอกเพศผู้ไม่พบ (ภาพที่ 141)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง แพร่ ตาก; ภาคตะวันออกเฉียงใต้:

กาญจนบุรี; ภาคใต้ : ระนอง สุราษฎร์ธานี ตรัง

การกระจายพันธุ์.- ทางตะวันออกเฉียงเหนือ ศรีลังกา ภูมิภาคอินโดจีน คาบสมุทรมลายู อินโดนีเซีย และบอร์เนียว

นิเวศวิทยา.- พบในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 800 ม.

เวลาออกดอกเดือน เมษายน

ชื่อพื้นเมือง.- -

ประโยชน์.- ลำต้นของพืชชนิดนี้ และส่วนใหญ่ของ *Boehmeria* ให้เส้นใยที่เหนียวและแข็งแรง (Kurz, 1877)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 100 (BCU); Th. Sorensen, K. Larsen & B. Hansen 1099, Winit 1673, B. Hansen & T. Smitinand 12982 (BKF)

4. *Boehmeria thalindica* Yahara in Acta Phytotax. Geobot. XXXII : 4. 1981.

ไม้พุ่ม ลำต้นตั้งตรง สูง 2-3 ม. กิ่งก้านกลม ปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ ใบ เรียงสลับ รูปหัวใจถึงรูปไข่กว้าง หรือถึงรูปกลม ขนาด 10-18 x 8-14 ซม. ปลายใบเรียวแหลมยาว โคนใบรูปหัวใจเล็กน้อย ขอบใบจักฟันเลื่อยแกมหยักซี่ฟัน เนื้อใบค่อนข้างหนา ผิวใบด้านบนมีขนสาก ด้านล่างปกคลุมด้วยขนสั้นหนานุ่ม ก้านใบยาว 4-15 ซม. มีขนสั้น ๆ หูใบ รูปใบหอก ขนาด 8-10 x 3-4 มม. ปลายเรียวแหลมแยกเป็น 2 แฉก ร่วงง่าย ช่อดอก แบบช่อกระจุกแยกแขนงยาวได้ถึง 14 ซม. ปกคลุมด้วยขนละเอียด ดอก แยกเพศ ดอกเพศเมีย ไร่ก้านหรือกิ่งไร่ก้าน เกสรเพศเมีย จำนวน 1 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียยาวประมาณ 0.5 มม. มีขน ยอดเกสรเพศเมียรูปแถบ ติดทน รั้งไข่อันเชื่อมติดกับวงกลีบ รูปไข่ถึงรูปกึ่งกลม ขนาดประมาณ 0.5 มม. เกลี้ยง ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน ออวูล จำนวน 1 อันต่อช่อง ผล ถูกหุ้มไว้ด้วยวงกลีบรวมแบน รูปไข่กลับ ยาว 1-1.5 มม. ปลายมนหรือแหลมแยกเป็น 2-4 แฉก สั้น ๆ ผิวด้านนอกมีขน ดอกเพศผู้ไม่พบ (ภาพที่ 142)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ลำปาง แพร่ พิชณุโลก; ภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ : เลย เพชรบูรณ์; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี

การกระจายพันธุ์.- เป็นพืชถิ่นเดียวของประเทศไทย

นิเวศวิทยา.- พบริมทางเดินเท้าในป่าที่เคยถูกรบกวน ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ
580 ม. เวลาออกดอกเดือน ธันวาคม

ชื่อพื้นเมือง.- สร้อยป่า

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 80 (BCU); J.F. Maxwell 94-1308, Y. Wonglekha
38, C.F. van Beusekom et al. 4665, K. Bunchuai 1203 (BKF)

2. *Debregeasia*

Gaud., Bot. Bonite Voy. t. 90; Hook., Fl. Br. Ind. V: 590. 1890; Gagnep., Fl. I.-C. V:866.
1927.

ไม้พุ่มหรือไม้ต้น ใบเรียงสลับ ขอบใบจักฟันเลื่อย มีเส้นใบ 3 เส้น ออกจากจุดเดียวกันที่
โคนใบ หูใบปลายแยกเป็น 2 แฉก ดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้นหรือต่างต้น ออกเป็นช่อกระจุกแน่น รวม
เป็นช่อแยกแขนง หรือคล้ายช่อเชิงลด ไร่ก้าน ดอกเพศผู้ กลีบเลี้ยง 3-5 กลีบ เรียงจรดกัน เกสรเพศ
ผู้ 3-5 อัน โด่งทับเข้าด้านในดอกตูม เกสรเพศเมียเป็นหมัน เกสรหรือเป็นขนปุย ดอกเพศเมีย
ฐานดอกอวบน้ำ เนื้อ วงกลีบรวมรูปไข่หรือรูปไข่กลับ อวบน้ำในผล บริเวณปากคอดเล็กมาก รังไข่
ตรง อยู่ภายในวงกลีบ ผลแบบผลแห้งเมล็ดล่อน ขณะยังอ่อนเชื่อมติดกับวงกลีบรวมมีเนื้อ

Debregeasia velutina Gaud., Voy. Monde Bonite, Bot., Atlas: Tab. 90. 1844; Hooker, f.,
Fl. Br. Ind. 5: 590. 1890; Trimen, Fl. Ceylon 4: 119. 1898; Brandis, Indian Trees: 618.
1906; Gagnep. in Lecomte, Fl. Gen. Indoch. 5(2): 867. 1928; C. M. Wilmot-Dear in Kew
Bull. 43(4): 675. f. 1. 1988. – *Missiessya velutina* (Gaud.) Wedd. in Ann. Sci. Nat. 4°
ser,1: 195. 1854. – *Debregeasia longifolia* (Burm. f.) Wedd. in DC., Prodr., 16(1): 235.
1859; Kanjilal & Das., Fl. Assam 4: 295. 1940.

ไม้พุ่มขนาดใหญ่สูง 2-3 ม. ลำต้นและกิ่งเขียว ปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ ใบ รูปรีแคบถึงรูปใบ
หอก ขนาด 7-18 x 1.2-5 ซม. ปลายใบเรียวแหลม ฐานใบมน ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบด้านบนมี
สีเขียว หยิกย่น มีขนกระจายห่าง ๆ ด้านล่างปกคลุมด้วยขนสั้นหนาแน่น สีขาวเทา เส้นใบ 3 เส้น
ออกจากโคนใบ และแตกแขนงแบบขนนก 4-5 คู่ เส้นใบย่อยชัดเจน ก้านใบยาว 0.7-2 ซม. ปก
คลุมด้วยขนสีขาว หูใบ รูปไข่แกมรูปใบหอก ขนาด 7-9 x 2 มม. ปลายแยกเป็น 2 แฉก เรียวแหลม
ยาว ด้านในเกลี้ยง ด้านนอกมีขนบนสันตามยาว 2 สัน ช่อดอก ยาวได้ถึง 1.5 ซม. กว้างประมาณ
4 มม. หรือมากกว่า ออกตามลำต้นและที่ซอกใบ สีเขียวอมเหลือง แตกกิ่งแบบแยกสองแฉก ปก
คลุมด้วยขนละเอียด ก้านดอกสั้นประมาณ 0.5 มม. หรือไร้ก้าน ใบประดับ จำนวน 2-3 อัน ขนาด
ประมาณ 2 มม. ขอบเป็นขนครุย ดอกเพศผู้ ไม่พบ ดอกเพศเมีย มีวงกลีบรวมรูปไข่ ยาว
ประมาณ 1 มม. ปลายแยกเป็น 3 จักซี่ฟัน สีขาวอมเขียว เกสรเพศเมีย มีก้านเกสรเพศเมียสั้น
มาก ยอดเกสรเพศเมียคล้ายแปรง (penicillate) รังไข่ รูปไข่ จำนวน 1 ช่อง ภายในมีออวุล 1 อัน
ตั้งขึ้น ผล รูปไข่ ขนาดประมาณ 1 มม. สีเหลืองหรือสีน้ำตาล เมื่อสุกสีส้ม (ภาพที่ 143)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่ ตาก; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เลย

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย เนปาล ภูฏาน บังคลาเทศ ศรีลังกา พม่า จีน ภูมิภาคอินโดจีน
อินโดนีเซีย ญี่ปุ่น ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.- พบบริเวณชายฝั่งริมลำธารในป่าดิบชื้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ
600 ม. เวลาออกดอก - ติดผล เดือนธันวาคม

ชื่อพื้นเมือง.- ไช้ปลา (เลย); แบลนกี (แม่ว-เชียงใหม่)

ประโยชน์.- เส้นใยนำไปใช้ประโยชน์ได้ ผลกินได้ (Mabberley, 1997)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 78 (BCU); T. Smitinand 10285, 4369, Put
3477, Parinya, Winai & Santi 127 (BK)

3. Maoutia

Wedd., in Ann. Sc. Nat. Ser. IV. i: 193. 1854.

ไม้พุ่ม ใบเรียงสลับ มีเส้นใบออกจากฐานใบ 3 เส้น ขอบใบหยักมนหรือจักฟันเลื่อยถี่ ผิว
ใบด้านล่างปกคลุมด้วยขนนุ่มสีขาวหรือสีเทา หูใบอยู่ที่ซอกใบ ปกติมักแยกเป็น 2 แฉกลึก ดอก
ขนาดเล็ก ไร้ก้าน ออกเป็นกระจุกเล็ก ๆ หรือช่อกระจุกแน่น ดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้นหรือต่างต้น

ดอกเพศผู้: กลีบรวมแยกเป็น 5 แฉก รูปไข่ เรียงจรดกันในดอกตูม เกสรเพศผู้ 5 อัน ดอกเพศเมีย ไม่มีกลีบรวม รังไข่มี 1 ช่อง 1 ออวูล ก้านเกสรเพศเมียติดทน ยอดเกสรเพศเมียรูปใบหอกหรือเกือบเป็นตุ่มกลม ผลแบบผลแห้งเมล็ดล่อน รูปไข่ แบนหรือเป็นสามเหลี่ยมทู่ ๆ มีขน

Maoutia puya Wedd. in Ann. Sc. Nat. ser. 4, l: 193; Kurz, For. Fl. Brit. Burma II: 429. 1877; Hook, Fl. Brit. India V: 592. 1890; Gagnep. Fl. I.-C. V: 870. 1927. – *Boehmeria puya* Hook. Lond. Journ. Bot. III: 316. tab. 7. 1851. – *B. frutescens* Don. Prodr. 59. – *Urtica puya* Ham. in Wall. Cat. 4605.

ไม้พุ่มสูงประมาณ 1.5 ม. กิ่งอ่อนปกคลุมด้วยขนยาวนุ่มสีขาว ใบ รูปไข่ถึงรูปรีแกมรูปขอบขนาน ขนาด 4-10 x 1.5-5 ซม. ปลายใบเรียวแหลม ฐานใบแหลมถึงมน ขอบใบจักฟันเลื่อย แกมหยักซี่ฟัน ผิวใบด้านบนเป็นรอยหยักย่น มีขนสาก ๆ ด้านล่างปกคลุมด้วยขนยาวสีขาวหรือสีเทาเงินหนานุ่ม เส้นใบจำนวน 3 เส้น ออกจากจุดเดียวกันที่โคนใบ ก้านใบยาว 1- ซม. มีขนนุ่มสีขาว หูใบ รูปใบหอกสีน้ำตาล ยาว 6-10 มม. ปลายแยกเป็น 2 แฉกลึกเรียวแหลม มีขน ดอกขนาดเล็ก ไร้ก้าน ออกรวมกันเป็นกระจุกกลม เรียงตัวเป็นช่อกระจุกแตกกิ่งแยกสองแฉก ออกตามซอกใบ ช่อดอกเพศผู้ขนาดใหญ่กว่าช่อดอกเพศเมียเล็กน้อย ใบประดับ รูปใบหอก ปลายเรียวแหลม ยาวประมาณ 1.5 มม. ขอบเป็นขนครุย ดอกเพศผู้ มีวงกลีบรวมเชื่อมกันเล็กน้อยที่โคน จำนวน 5 แฉก รูปรีแกมรูปไข่ ปลายแหลม ขนาด 1-1.5 x 0.75 มม. ด้านในเกลี้ยง ด้านนอกมีขน มีเกสรเพศเมียเป็นหมันเป็นกระจุกขนปลายตรงกลางดอก เกสรเพศผู้ จำนวน 5 อัน ติดอยู่ตรงข้ามกับแฉกกลีบ ม้วนพับเข้าด้านในในดอกตูม ก้านชูอับเรณูเรียวผอม ยาวประมาณ 1 มม. เกลี้ยง อับเรณูขนาดเล็ก ประมาณ 0.5 มม. จำนวน 2 ช่อง แตกตามยาว ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังอับเรณู ดอกเพศเมีย ไม่มีวงกลีบรวม ก้านเกสรเพศเมียสั้น ติดทนจนเป็นผล ยอดเกสรเพศเมียกลม รังไข่ รูปไข่ ภายในมี 1 ออวูล ตั้งขึ้น ผล ไม่พบ (ภาพที่ 144)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เลย

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย พม่า ภูมิภาคอินโดจีน อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นในป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 ม.
เวลาออกดอกเดือน พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.- จำปาน (เชียงใหม่); ประจอ ละชะมี เขยมีย (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน)

ประโยชน์.- เปลือกต้นให้เส้นใยเหนียวแข็งแรง (Kurz, 1877)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 53 (BCU); Prayad 889, 406, A.F.G. Kerr 5556 (BK).

4. Pouzolzia

Gaud., in Freyc. Voy. Bot. 503.1826; Kurz in For. Fl. Burma II: 425. 1877.

ไม้ล้มลุก ไม้กึ่งพุ่ม หรือไม้พุ่ม ใบเรียงสลับ พบน้อยที่ออกตรงข้าม ขอบใบเรียบหรือจักฟันเลื่อย เส้นใบ 3 เส้นออกจากฐานใบ หูใบแยกกัน มักติดทน ดอกขนาดเล็ก ออกเป็นกระจุกที่ซอกใบหรือจัดเรียงเป็นช่อเชิงลด ดอกแยกเพศอยู่ร่วมต้น พบน้อยที่อยู่ต่างต้น ดอกเพศผู้มีวงกลีบรวม 4-5 แฉก พบน้อยที่เป็น 3 แฉก แฉกรูปไข่ ปลายเรียวแหลม เรียงจรดกันในดอกตูม เกสรเพศผู้จำนวนเท่ากับวงกลีบรวม รังไข่ไม่เจริญ ดอกเพศเมียวงกลีบรวมเชื่อมกันเป็นหลอด มักเป็นรูปไข่ ปลายเว้าคอคอดมี 2-4 จักฟันเลื่อย รังไข่ถูกหุ้มไว้ด้วยวงกลีบรวมปกติจะแยก พบน้อยที่เชื่อมติดกับวงกลีบรวม รังไข่ไร้ก้าน ภายในมี 1 ออวูล ตั้งขึ้น ยอดเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย เป็นข้อต่อกับปลายรังไข่ ด้านหนึ่งมีขนขุย ร่วงง่าย ผลแห้งเมล็ดล่อน ล้อมรอบด้วยวงกลีบรวม หรือปีกหรือสันที่ขยายขนาดผนังผลแข็งเปราะ เป็นมันวาว

Pouzolzia sanguinea (Blume) Merr., J. Asiat. Soc. Straits 84: 233. 1921. - Urtica sanguinea Blume, Bijdragen tot de flora van Nederlandsch Indië 501. 1825.

ไม้พุ่มสูง 1.5-2 ม. กิ่งอ่อนเป็นสีแดง ปกคลุมด้วยขนหยาบแข็ง ใบ รูปใบหอก ขนาด 4-16 x 1-5 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบรูปลิ้นหรือมน ขอบใบหยักซี่ฟันแกมจักฟันเลื่อย เนื้อใบบางเมื่อแห้ง ผิวใบปกคลุมด้วยขนหยาบแข็งทั้งสองด้าน ก้านใบยาว 5-10 มม. มีขน หูใบ รูปใบหอก ยาวประมาณ 5 มม. ปลายเรียวแหลมยาว ช่อดอก เป็นกระจุกแน่น ปกคลุมด้วยขนหนาแน่น ดอกเพศผู้ ก้านดอกย่อยยาว 1-1.5 มม. มีขนยาว วงกลีบรวม เชื่อมกัน ยาวประมาณ 2 มม. สีเขียวอมแดงหรือสีชาว แยกเป็นแฉกลึกถึงกึ่งกลาง จำนวน 4 แฉก รูปไข่ ปลายแหลม ด้านในเกลี้ยง ด้านนอกมีขนบริเวณครึ่งบน เกสรเพศผู้ จำนวน 4 อัน ติดอยู่บนฐานดอก เรียงตรงข้ามกับวงกลีบรวม สีชาว ก้านชูอับเรณูแบน ยาวประมาณ 2.5 มม. ปลายเรียวสอบแหลมรูปลิ้น โคนด้านในมีขนยาว อับเรณูรูปขอบขนาน ขนาดประมาณ 1 มม. เกลี้ยง จำนวน 2 ช่อ แตกตามยาว ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังอับเรณู เกสรเพศผู้โค้งงออยู่ภายในดอกตูม ดอกเพศเมีย ไร้ก้านหรือกึ่งไร้ก้าน วง

กลีบรวม เป็น 1 แผ่นหุ้มรังไข่ ยาวประมาณ 2 มม. ด้านในเกลี้ยง ด้านนอกมีขน ปลายสอบแคบ หักเป็นแฉกลิ้น ๆ 2-4 แฉก เกสรเพศเมีย จำนวน 1 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียสั้น ประมาณ 0.25 มม. เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียรูปแถบยาวประมาณ 3 มม. สีน้ำตาลเข้ม เป็นข้อ ปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ รังไข่ รูปไข่แกมรูปรีขนาด 1.5 x 1 มม. เกลี้ยง ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาที่ฐาน ออวูล จำนวน 1 อัน ขนาดใหญ่เต็มช่อง ผล ไม่พบ (ภาพที่ 145)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่

การกระจายพันธุ์.- พม่า ภูมิภาคอินโดจีน

นิเวศวิทยา.- พบบริเวณที่โล่งแจ้งในป่าเบญจพรรณ ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 ม. เวลาออกดอกเดือน สิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.-

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 130 (BCU); W.T. Tsang 29225, T. Shimizu et al. 19822 (BKF)

VERBENACEAE

ไม้ล้มลุก ไม้เถาเนื้อแข็ง ไม้พุ่ม และไม้ต้น ลำต้นหรือกิ่งมักเป็นเหลี่ยม ใบเดี่ยว พบบ้างที่เป็นใบประกอบ ออกตรงข้าม พบน้อยที่เรียงเป็นวงรอบ หรือเรียงสลับ ขอบใบเรียบหรือเว้าเป็นแฉก ไม่มีหูใบ ช่อดอกแบบช่อกระจุกหรือช่อกระจุก อาจมีวงใบประดับ ดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตร ด้านข้าง กลีบเลี้ยง 5 กลีบ โคนกลีบเชื่อมกัน ปลายแยกเป็นแฉก หรือหักเป็นซี่ฟัน ติดทน กลีบดอก 5 กลีบ โคนกลีบเชื่อมกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก ไม่เท่ากัน หรือเป็นรูปปากเปิด เกสรเพศผู้ 4 อัน แบบยาว 2 คู่ สั้น 2 คู่ ติดที่หลอดกลีบดอก เกสรเพศเมียประกอบด้วย 2 คาร์เพล รังไข่เหนือวงกลีบ มี 2-4 ช่อง แต่ละช่องมี 1-2 ออวูล พลาเซนตารอบแกนร่วม หรือรังไข่มี 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ ก้านเกสรเพศเมียอยู่ที่ยอดของรังไข่ ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง หรือผลมีเนื้อหลายเมล็ด

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. ดอกออกเป็นช่อกระจุกแน่น มีวงใบประดับรูปรีถึงรูปไข่ สีม่วงชมพู รองรับช่อดอกเด่นสะดุดตา ..... 3. *Congea*
1. ช่อดอกแบบช่อกระจุก ช่อกระจุกแน่น ช่อแยกแขนง หรือช่อเชิงหลั่น ไม่มีวงใบประดับ
  2. ดอกสมมาตรตามรัศมี ..... 1. *Callicarpa*
  2. ดอกสมมาตรด้านข้างชัดเจนหรือเบี่ยงเล็กน้อย
    3. ดอกตูมบวมหรือป่องพองบริเวณปลาย เกสรเพศผู้มักยื่นยาวพันกลีบดอกมาก ..... 2. *Clerodendrum*
    3. ดอกตูมไม่ป่องพองบริเวณปลาย เกสรเพศผู้สั้นกว่ากลีบดอก หรือบางครั้งยาวพันกลีบดอกเล็กน้อย ..... 4. *Premna*

1. *Callicarpa*

Linn., Sp. Pl. 1: 111. 1753.

ไม้พุ่มหรือไม้ต้น พบน้อยที่เป็นไม้เลื้อย กิ่งกลมหรือเป็นสี่เหลี่ยม ใบ ออกตรงข้ามหรือออกเป็นวงรอบ 3 ใบ ช่อดอกแบบช่อกระจุก ออกที่ซอกใบ มีก้านหรือไร้ก้าน ใบประดับรูปแถบ ดอกสมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยงเชื่อมกันรูปประมง ปลายตัดหรือเป็น 4 หยักซี่ฟันเล็ก ๆ กลีบดอก เชื่อมกันรูปประมง หรือเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 4 แฉก เกสรเพศผู้ 4 อัน ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูเรียว มักยาวไล่หลังพันกลีบดอก อับเรณูรูปไข่หรือรูปขอบขนาน แตกเป็นช่องตามยาวหรือแตกเป็นรูกลม รังไข่เป็น 2 ช่องไม่สมบุรณ์ ออวูล 2 อันต่อช่อง ติดตรงกลางหรือที่ปลายรังไข่ ก้านเกสรเพศเมียมักจะยาวกว่าเกสรเพศผู้ ยอดเกสรเพศเมียป่องพอง ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง ขนาดเล็ก กลม ผันงผลชั้นในแข็ง ชั้นกลางมีเนื้อ ชั้นนอกบาง เมล็ด ขนาดเล็ก รูปขอบขนาน

Callicarpa rubella Lindley var. *rubella*, Bot. Reg. 11: t. 883. 1825; C. Shou-liang & M.G. Gilbert in Fl. China 17: 13. 1994.

ไม้พุ่มสูง 1-2 ม. ทุกส่วนปกคลุมด้วยขนสั้นนุ่ม ใบ รูปไข่แกมรูปรีถึงรูปใบหอก ขนาด 5-12 x 2-5 ซม. ปลายใบเรียวแหลมถึงยาวคล้ายหาง โคนใบเป็นรูปหัวใจเล็กน้อยถึงรูปติ่งหู เบี้ยวเล็กน้อย ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบด้านบนปกคลุมด้วยขนเดี่ยวและต่อมเล็ก ๆ ด้านล่างปกคลุมด้วยขนรูปดาวหนาแน่น เส้นแขนงใบแบบขนนก จำนวน 8-10 คู่ ก้านใบสั้น น้อยกว่า 5 มม. ช่อดอกขนาดกว้างประมาณ 2-4 ซม. ก้านช่อดอกยาว 1-2 ซม. ใบประดับ รูปขอบขนาน ความยาวน้อย

กว่า 1 มม. มีขน ดอก ก้านดอกย่อยยาว 1-1.5 มม. ปกคลุมด้วยต่อมเล็ก ๆ จำนวนมาก และขน รูปดาว กลีบเลี้ยง รูปประฆัง ปลายกลีบหยักเป็น 4 พู ตื้น ๆ ปลายแหลม กลีบดอก สีม่วงอ่อนอมชมพู หลอดดอกยาว 1.5-2 มม. เกสรเพศผู้ แฉกกลีบดอกหยักเป็น 4 พู ตื้น ๆ ขนาดประมาณ 1 ใน 4 ของหลอด ปลายแฉกกลมหรือค่อนข้างแหลม เรียงซ้อนเหลื่อม เกสรเพศผู้ แยกกัน ติดอยู่ที่โคน หลอดกลีบดอก เรียงสลับกับแฉก ก้านชูอับเรณู ยาวประมาณ 2 มม. สีม่วงอ่อน เกสรเพศผู้ อับเรณู อ้วนสั้น รูปขอบขนาน สีเหลือง มีต่อมขนาดเล็กจำนวนมากด้านหลัง จำนวน 2 ช่อง ก้านชูอับเรณู ติดที่ฐานอับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 2 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยาว 2-4 มม. เกสรเพศเมีย ยอดเกสรเพศเมียหยักเป็นพู รั้งไข่ รูปกลม เกสรเพศเมีย จำนวน 1 ช่อง ออวูล จำนวน 2 อัน ต่อช่อง ผล รูปกลม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 2-3 มม. เกสรเพศเมีย สีม่วงอมชมพู ออกเป็นช่อที่ชอกใบ (ภาพที่ 146-147)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เลย; ภาคใต้ : ระนอง พังงา

การกระจายพันธุ์.- จีน พม่า เวียดนาม ลาว มาเลเซีย อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นอยู่ในป่าเบญจพรรณและริมถนนในป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 1,280 ม. เวลาออกดอกเดือน พฤษภาคม ติดผลเดือน ตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.- ชาเปียดง น้ำลายผีเสื้อ (เลย); ผ่า (เชียงใหม่); ฟ่า (ภาคกลาง)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 43, 137 (BCU); K. Larsen et al. 30836 (BKF)

2. Clerodendrum

L., Sp. Pl. ed. 1,1: 109. 1753; Burm. ex L., Gen. Pl. ed. 1: 186. 1737; L., Gen. Pl. ed. 5: 285. 1754; Moldenke & A.L. Moldenke in Fl. Ceyl. 4: 407. 1983. – Clerodendron Burm., Thes. Zeyl.: 66. Pl. 29. 1737.

ไม้พุ่ม หรือไม้ต้น ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก ช่อดอกแบบช่อกระจุก ช่อแยกแขนง ช่อเชิงหลั่น หรือช่อกระจุกแน่น ออกที่ปลายยอดหรือเหนือชอกใบ ดอกกลมมาตรฐานข้าง กลีบเลี้ยง สีเดียวกันหรือสีตัดกันกับกลีบดอก โคนเชื่อมเป็นรูปถ้วย ปลายตัดหรือแยกเป็น 5 แฉก มักขยายใหญ่เมื่อเป็นผล อาจหุ้มหรือไม่หุ้มผล เกสรเพศผู้ กลีบดอกสีขาว ม่วงหรือแดง โคนกลีบเชื่อมกันเป็นหลอดแคบ ตรงหรือโค้ง ปากหลอดดอกมักขยาย ปลายแยก 5 แฉก ยาวใกล้เคียงกันหรือไม่

เท่ากัน เรียงซ้อนเหลื่อม เกสรเพศผู้ 4 อัน ติดอยู่บนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูมักยาวพ้นหลอดกลีบดอก เรียงสลับกับกลีบดอก อับเรณูรูปไข่หรือรูปขอบขนาน แดกตามยาว รั้งไข่เป็น 4 พู มี 4 ช่อง ช่องละ 1 ออวูล พลาเซนตารอบแกนร่วม หรือมี 1 ช่อง พลาเซนตาดตามแนวตะเข็บ ผลแบบผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง รูปกลมหรือรูปไข่กลับ มี 4 พู เมล็ดรูปขอบขนาน

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ใบรูปไข่กว้างถึงรูปสามเหลี่ยม ช่อดอกแบบช่อกระจุกเชิงประกอบแน่น หรือช่อกระจุกกลม
  2. ขอบใบเรียบ กลีบเลี้ยงสีเขียว ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางดอก 1-1.5 ซม. ขอบกลีบดอกม้วนลง ..... 1. C. colebrookianum
  2. ขอบใบหยักซี่ฟันไม่สม่ำเสมอ กลีบเลี้ยงสีม่วงเข้ม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางดอก 2-3 ซม. ขอบกลีบดอกตรงถึงหยักเป็นคลื่นเล็กน้อยดอกมีกลิ่นหอมแรง ..... 4. C. lasiocephalum
1. ใบรูปอื่น ๆ ช่อดอกแบบช่อกระจุกแยกแขนง หรือช่อกระจุกแยกแขนง
  3. ช่อดอกแบบช่อกระจุกแยกแขนง แกนช่อดอกยืดยาว ช่อห้อยลง ..... 5. C. wallichii
  3. ช่อดอกแบบช่อกระจุกแยกแขนง ช่อตั้งขึ้น
    4. กลีบเลี้ยงรูปถ้วยหรือรูประฆัง ปลายตัด หนาหยุ่นคล้ายฟองน้ำ ..... 6. C. serratum var. serratum
    4. กลีบเลี้ยงเชื่อมกันเล็กน้อย หรือเชื่อมกันเป็นหลอดยาว ปลายแยกเป็น 5 แฉกชัดเจน กลีบบาง
      5. แผ่นใบรูปรีแกมรูปไข่กลับ ขนาดไม่เท่ากันในแต่ละคู่ ขอบใบเรียบ ดอกสีขาวถึงสีเหลืองอ่อน กลีบเลี้ยงเชื่อมกันเล็กน้อย ประมาณ 2 มม. .... 2. C. garrettianum
      5. แผ่นใบรูปไข่กว้างแกมรูปหัวใจ ปลายอาจหยักเว้าเป็น 3-5 หยักตื้น ๆ ขอบใบหยักซี่ฟันและเป็นขนครุย ดอกสีแดง กลีบเลี้ยงเชื่อมกันเป็นหลอดยาวประมาณ 2 ซม. .... 3. C. kaempferi

1. Clerodendrum colebrookianum Walp., Repert. Bot. Syst. 4: 114. 1845; Clarke in Hook. f. Fl. Br. Ind. 4: 594. 1885; Craib Contr. Fl. Siam.: 443; C. Shou-liang & M.G. Gilbert in Fl. China 17: 40. 1994. - C. glandulosum Colebr. ex Wall.; O. Ktze Rev. Gen. Pl. II: 505; P. Dop in Fl. Gen. I.-C. IV: 860. 1935.

ไม้พุ่มสูง 1-2 ม. กิ่งอ่อนเป็นสี่เหลี่ยม กิ่งแก่เกลี้ยง ใบ รูปสามเหลี่ยม ขนาด 10-30 x 8-25 ซม. ปลายใบแหลม โคนใบรูปหัวใจหรือโคนตัด ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน เส้นแขนงใบแบบฝ่ามือจำนวน 3 เส้น ออกจากโคนใบ ก้านใบยาวได้ถึง 30 ซม. เกลี้ยงถึงมีขนละเอียดเล็กน้อย ช่อดอก แบบช่อกระจุกเชิงประอบแน่นถึงช่อกระจุกกลม ดอก ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1-1.5 ซม. ก้านดอกย่อยยาว 2.5-3 มม. มีขนละเอียด กลีบเลี้ยง รูปประฆัง สีเขียว หลอดกลีบเลี้ยงยาว 2.5 มม. ปกคลุมด้วยขนละเอียด แฉกกลีบเลี้ยงจำนวน 5 แฉกสั้น ๆ ประมาณ 1 มม. หรือน้อยกว่า ปลายแฉกแหลมมีต่อมรูปกลมที่โคนของแต่ละแฉก กลีบดอก รูปดอกเข็ม สีขาว หลอดกลีบดอกยาวประมาณ 2.7 ซม. เกลี้ยง แฉกกลีบดอกจำนวน 5 แฉก รูปขอบขนาน ขนาด 5 x 1.5 มม. เกลี้ยง ขอบกลีบมนลง เกสรเพศผู้ แยกกัน ยาว 1.8-2 ซม. โผล่พ้นกลีบดอก อับเรณูรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 2.5 มม. สีม่วงเข้ม บิดเล็กน้อย ก้านชูอับเรณูติดกึ่งกลางอับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 2 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้ายยาวประมาณ 3 ซม. โผล่พ้นกลีบดอก เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียเป็น 2 แฉก รังไข่ จำนวน 1 ช่อง หรือเป็น 4 ช่องไม่สมบูรณ์ พลาเซนตาที่ฐาน ออวูล จำนวน 4 อัน ต่อช่อง ผล รูปกลม สีเขียว ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 8 มม. เป็น 4 พู กลีบเลี้ยงขยายและติดทนในผล (ภาพที่ 149)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ แพร่ ตาก; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
: เลย หนองคาย; ภาคใต้ : ตรัง นครศรีธรรมราช

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย พม่า ยูนนาน ภูมิภาคอินโดจีน มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นอยู่ในป่าเบญจพรรณ ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 ม.

เวลาออกดอกเดือน พฤษภาคม - ตุลาคม ติดผลเดือน ตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.- บึงขาว นมสวรรค์เขา เข็มป่า

ประโยชน์.- ทั้งต้นต้มดื่มและอาบแก้ไข้ชาง ใบอ่อนใช้กินเป็นผัก ชาวจีนฮ่อและไทยใหญ่ ใช้ยอดอ่อนลนไฟ พกรักษาโรคเลือดจาง

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 68 (BCU); J.F. Maxwell 75-850; Winit 1536
(BK)

2. Clerodendrum garrettianum Craib, Bull. Misc. Inform.: 444. 1911; Dop in Fl. Gen. I.-C. IV: 868. 1935; C. Shou - liang & M.G. Gilbert, Fl. China 17: 36. 1994.

ไม้พุ่มสูง 1-2 ม. กิ่งอ่อนปกคลุมด้วยขนสั้นนุ่ม กิ่งแก่เกือบเกลี้ยงหรือเกลี้ยง ใบ ขนาดแผ่นใบและก้านใบไม่เท่ากันในแต่ละคู่ รูปรีแกมรูปไข่กลับ ขนาด 2.5-16 x 0.9-6 ซม. ปลายใบเรียวแหลมยาว โคนใบแหลมถึงกลม ขอบใบเรียบ เนื้อใบบางเมื่อแห้ง ผิวใบด้านบนมีขนสั้นกระจ่ายห่าง ๆ มีมากบริเวณเส้นใบ ด้านล่างมีขนหนาแน่นกว่า โดยเฉพาะตามเส้นใบ เส้นแขนงใบแบบขนนก จำนวน 7-9 คู่ ก้านใบยาว 0.5-5 ซม. ปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ ช่อดอก แบบช่อกระจุกแยกแขนง ยาวได้ถึง 9 ซม. ใบประดับ รูปใบหอก ปลายเรียวแหลม ยาว 0.5-1 ซม. มีขน ดอก ก้านดอกย่อยยาว 10-12 มม. มีขน กลีบเลี้ยง เชื่อมกันเล็กน้อย ประมาณ 2 มม. สีนํ้าตาลแดงอมเขียว แฉกเล็กเกือบถึงโคน ขนาดเท่ากันหรือเกือบเท่ากัน จำนวน 5 แฉก รูปใบหอก ปลายสอบเรียวแหลม ขนาด 7-10 x 2.5 มม. มีขนสั้น ๆ ทั้งสองด้าน กลีบดอก รูปดอกเข็ม สีครีมหรือสีเหลือง หลอดกลีบดอกเป็นทรงกระบอกเรียวผอม กว้างประมาณ 1 มม. ยาว 2-2.2 ซม. ด้านในเกลี้ยง ด้านนอกปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ แฉกกลีบดอกรูปไข่กลับแกมรูปใบหอกกลับ ปลายแฉกกลม ขนาด 8 x 3 มม. ด้านในเกลี้ยง ด้านนอกมีขน เกสรเพศผู้ แยกกัน ขนาดเท่ากัน ติดอยู่บริเวณส่วนบนของหลอดกลีบดอก โผล่พ้นกลีบดอก ก้านชูอับเรณูรูปเส้นด้าย ยาว 1-1.5 ซม. เกลี้ยง อับเรณูรูปไข่แกมรูปรี ขนาด 1.5-2 x 1 มม. สีนํ้าตาล เกลี้ยง ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังใกล้ฐานอับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 2 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยาว 3-3.5 ซม. เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก ปลายแหลม รั้งไข่ รูปกลม ขนาดประมาณ 2.5 มม. สีเขียว เป็น 4 พู เกลี้ยง ภายในมีจำนวน 1 ช่อง หรือเป็น 4 ช่องไม่สมบูรณ์ พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ ออวูล จำนวน 4 อันต่อช่อง ผล ไม้พอบ (ภาพที่ 150)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่

การกระจายพันธุ์.- ตอนใต้และตะวันตกเฉียงใต้ของยูเนียน ลาว

นิเวศวิทยา.- พบในป่าเบญจพรรณ ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 820-1,270 ม. เวลาออกดอก เดือน ตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.- ป่าตายวายป่า (เชียงใหม่)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 74, 136 (BCU); T. Smitinand 1722, Winit 1476, C. Phengkklai et al. 7425, สราดย์ 168, ธวัชชัย 700 (BKF)

3. *Clerodendrum kaempferi* (Jacq.) Sieb. ex Steud., Nom. Bot., ed. 1,208. 1821; Schau. in A. DC., Prodr. 11: 657, 674 & 669. 1847; Moldenke in Dassanayake, Fl. Ceyl. IV: 415. 1983. - *C. squamatum* Vahl, Clarke in Hook.f., Fl. Br. Ind. 4: 593. 1885; P.Dop in Fl. Gen.

I.-C. 4: 862. 1935; Dunn et Tutchet in Kew Bull.: 205. 1912; *C. japonicum* (Thunb.) Sweet Hort. Brit.: 322.

ไม้พุ่ม สูงประมาณ 1.5 ม. ลำต้นและกิ่งเกลี้ยง มีช่องอากาศกระจายอยู่ทั่วไป ใบ รูปไข่ กว้างแกมรูปหัวใจ หรืออาจหยักตื้น ๆ เป็น 3-5 พู ขนาด 12-35 x 11-30 ซม. ปลายใบเรียวแหลม หรือมีติ่งแหลม โคนใบรูปหัวใจ ขอบใบหยักซี่ฟันและเป็นขนครุย ผิวใบด้านบนปกคลุมด้วยขนยาว ด้านล่างปกคลุมด้วยเกล็ดแบบก้นปิดหนาแน่น และขนสั้น ๆ บริเวณเส้นใบ เส้นใบแบบฝ่ามือ จำนวน 3 เส้นออกจากโคนใบ และแตกแขนงเป็นแบบขนนก ก้านใบยาวได้ถึง 30 ซม. มีกลุ่มขนหนาแน่นรูปวงแหวนอยู่ตรงบริเวณรอยต่อ ช่อดอก แบบช่อกระจุกแยกแขนง ขนาดใหญ่ ออกที่ซอกใบ ใบประดับ รูปแถบ ยาวประมาณ 5 มม. มีขน กลีบเลี้ยง ค่อนข้างสมมาตรตามรัศมี สีแดง เชื่อมกันเป็นหลอดยาวประมาณ 2 ซม. มีขนสั้น ๆ แฉกกลีบเลี้ยง จำนวน 5 แฉก รูปไข่แกมรูปขอบขนาน ปลายเรียวแหลม ขนาด 10 x 3.5-4 มม. ด้านในเกลี้ยง ด้านนอกมีขนสั้น ๆ กลีบดอก รูปดอกเข็ม สีแดง หลอดกลีบดอกยาวประมาณ 2.2 ซม. ปกคลุมด้วยขนละเอียด แฉกกลีบดอกรูปรีแกมรูปใบหอกกลับ ปลายแหลมถึงมน ขนาด 10-13 x 4-5 มม. ด้านในเกลี้ยง ด้านนอกมีขนละเอียด โคนกลีบที่อยู่ตรงกลางมีแต้มสีม่วงขาว เกสรเพศผู้ แยกกัน ขนาดเท่ากัน โผล่พ้นกลีบดอก ก้านชูอับเรณูรูปเส้นด้ายยาว 3.5 ซม. สีแดง เกสรเพศเมีย อับเรณูรูปรียาว ขนาด 3-3.5 x 1-1.5 มม. เกสรเพศเมีย ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังอับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 2 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมีย รูปเส้นด้าย ยาว 2.7-4.8 ซม. เกสรเพศเมีย ยอดเกสรเพศเมียเป็น 2 แฉก รั้งไข่ม้วนทรงระบอก ขนาด 2 x 1.5 มม. เกสรเพศเมีย ภายในมีจำนวน 1 ช่อง หรือเห็นเป็น 4 ช่องไม่สมบูรณ์ พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ ออวูล จำนวน 4 อันต่อช่อง ผล ไม้พอบ (ภาพที่ 151)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย แม่ฮ่องสอน; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เลย

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย หมู่เกาะอันดามันถึงตอนใต้ของจีน ไทหนาน ไต้หวัน เวียดนาม ลาว คาบสมุทรมลายู อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.- พบใกล้ลำธารในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 600-700 ม. เวลาออกดอกเดือน พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.- บึงตาไถ่ บึงแดง บึงพี่ขาว บึงพี่แดง พอกวอ

ประโยชน์.- - ใช้ปลูกเป็นไม้ประดับกันอย่างกว้างขวางในประเทศที่อยู่ในเขตร้อน และเขตกึ่งร้อน

- ในเวียดนาม ใช้ใบชงดื่มเป็นชา

- ในอินโดนีเซียใช้ส่วนต่าง ๆ แขนงน้ำส้มสายชู สารละลายใช้รักษาโรคหนองใน ใบเคี้ยวกินรักษาอาการถ่ายอุจจาระเป็นเลือด และน้ำคั้นจากใบใช้เป็นยาทาตัว หรืออาบ (Dassanayake, 1983)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 116 (BCU)

4. Clerodendrum lasiocephalum C.B.Clarke, in Hook.f. Fl. Brit. Ind. IV: 594. 1885.

ไม้พุ่มสูง 1-1.5 ม. บริเวณกิ่งอ่อนมีขน ใบ รูปไข่กว้างถึงรูปสามเหลี่ยม ขนาด 13-26 x 10-20 ซม. ปลายใบแหลม โคนใบตัดถึงเว้าเป็นรูปหัวใจเล็กน้อย ขอบใบหยักซี่ฟันไม่สม่ำเสมอ เนื้อใบค่อนข้างหนา ผิวใบปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ ทั้งสองด้าน เส้นใบแบบฝ่ามือจำนวน 3 เส้น ออกจากโคนใบและแตกแขนงเป็นแบบขนนก ก้านใบยาว 3.5-13 ซม. เป็นข้อ ร่วงง่าย ปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ ช่อดอก แบบช่อกระจุกกลม แน่น แบน ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางของช่อดอกประมาณ 6-10 ซม. ไร้ก้าน ปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ ใบประดับ รูปแถบยาว ขนาด 2-3 x 0.5 ซม. มีขน ดอก มีกลิ่นหอมแรง ก้านดอกย่อยยาวประมาณ 3 มม. มีขน กลีบเลี้ยง สีม่วงเข้ม เชื่อมกันเป็นหลอดยาว 5-8 มม. มีขน แฉกกลีบเลี้ยงจำนวน 5 แฉก รูปแถบแกมรูปใบหอก ขนาด 8-10 มม. มีขนสั้น ๆ และมีต่อมรูปกลมหรือรูปโล่ จำนวน 1 อัน ที่โคนแฉก กลีบดอก รูปดอกเข็ม สีขาว หลอดกลีบดอกเรียวยาว 2-3 ซม. เกสรเพศผู้ แฉกกลีบดอก กลีบล่างหยักเป็น 2 พู ขนาด 9-10 x 5-6 มม. กลีบบนจำนวน 3 พู ขนาดประมาณ 7 x 4 มม. ขอบกลีบเป็นคลื่นเล็กน้อย เกสรเพศผู้ แยกกัน ติดอยู่ที่หลอดกลีบดอกบริเวณเหนือกึ่งกลางเล็กน้อย ก้านชูอับเรณูรูปเส้นด้าย ยาวประมาณ 5 ซม. เกสรเพศเมีย อับเรณูขนาดประมาณ 2.5 มม. ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังอับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 2 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยาวประมาณ 6 ซม. เกสรเพศเมีย ยอดเกสรเพศเมียเป็นสองง่าม รั้งไข่อูรูปขอบขนานแกมทรงกระบอก ขนาด 1-1.5 มม. เกสรเพศเมีย ภายในมีจำนวน 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ ออวูล จำนวน 4 อันต่อช่อง ผล ไม่พบ (ภาพที่ 152)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย เทือกเขาหิมาลัย คาบสมุทรมินโดจีน

นิเวศวิทยา.- พบอยู่ในป่าเบญจพรรณชื้นและป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 600-1,300 ม. เวลาออกดอกเดือน พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.- บึงขาว

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 34 (BCU); R. Pooma 595, C.F. van Beusekom & C. Phengkai 1329, W.N. 501 (BKF)

5. Clerodendrum serratum (L.) Moon var. serratum Schau. in A. DC., Prod. 11: 657, 664,674 & 675. 1847; Clarke in Hook. f., Fl. Br. Ind. 4: 592. 1885; Trimen, Handb. Fl. Ceylon 3: 360. 1895; Brandis, Indian Trees: 508. 1906. -Volkameria serrata L., Mant. 1: 90. 1767. - Clerodendrum macrophyllum Sims in Curtis, Bot. Mag. 52: pl. 2536. 1825. - Clerodendron serratum (L.) Spreng. in L., Syst. ed.16,2: 758. 1825.

ไม้พุ่มสูงประมาณ 1.5 ม. ลำต้นตั้งตรง กิ่งก้านเป็นร่อง กิ่งอ่อนปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ กิ่งแก่เกลี้ยง ใบ เรียงเป็นวงรอบข้อละ 3 ใบ รูปขอบขนาน หรือรูปไข่กลับแกมรูปขอบขนาน ขนาด 7-26 x 4-8 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบสอบเรียวหรือแหลมรูปลิ้ม ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน เส้นแขนงใบแบบขนนก จำนวน 9-11 คู่ ก้านใบสั้นมาก ประมาณ 3 มม. หรือกิ่งไร้ก้านช่อดอก แบบช่อกระจุกแยกแขนง ยาวได้ถึง 30 ซม. ปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ ก้านช่อดอกอวบอ้วน ยาว 1.5-7.5 ซม. ใบประดับ คล้ายใบ รูปไข่ ขนาด 1.5-3 x 1-2 ซม. มีขนสั้น ๆ สีชมพูเรื่อ ๆ เมื่อยังอ่อน ดอก ก้านดอกย่อยเรียวผอม ยาว 1-4 มม. ปกคลุมด้วยขนละเอียดหนาแน่น กลีบเลี้ยงรูปถ้วยหรือรูปประฆัง ยาว 5-6 มม. สีฟ้าเมื่อยังอ่อน และเปลี่ยนเป็นสีเขียวย่อมน หนาหยาบคล้ายฟองน้ำ ปลายตัด กลีบดอก สีขาวหรือขาวปนม่วง หลอดกลีบดอกทรงกระบอกป่องพอง ยาว 5-9 มม. ด้านนอกเกลี้ยง ด้านในมีขนหนาแน่นบริเวณที่เกสรเพศผู้ติดอยู่ แฉกกลีบดอกขนาดไม่เท่ากัน กลีบคู่หลังและกลีบคู่ข้างตรงแบน หรือเป็นรูปค้อมเล็กน้อย แผ่กางออก รูปรีหรือรูปไข่กลับ ปลายมน ขนาด 6-12 มม. สีเหลืองอมเขียวหรือสีฟ้า มีเส้นสีขาวที่โคน กลีบหน้าโค้งลง กิ่งรูปช้อน ยาวประมาณ 2 เท่าของความยาวหลอดกลีบดอกหรือประมาณ 1.5 ซม. โค้งงอเป็นแอ่ง สีม่วงเข้ม เกสรเพศผู้ แยกกัน จำนวน 4-(5) อัน ยาว 2-4 ซม. ใฝ่พันกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสีฟ้าอมชมพู โค้งงอ บริเวณโคนก้านมีขนยาวหนาแน่น อับเรณูสีเหลือง ขอบสีน้ำตาล ก้านชูอับเรณูติดด้านหลัง โกลีฐานอับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 2 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียยาวเท่ากับ ความยาวของเกสรเพศผู้หรือยาวกว่าเล็กน้อย เรียวผอม เกลี้ยง ใฝ่พันกลีบดอก รังไข่ เกลี้ยง ภายในมี 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ ออวูล จำนวน 4 อันต่อช่อง ผล ไม่พบ (ภาพที่ 153)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ น่าน ตาก กำแพงเพชร; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เลย; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : ปราจีนบุรี; ภาคตะวันออก : นครราชสีมา; ภาคตะวันตกเฉียงใต้ : กาญจนบุรี อุทัยธานี

- การกระจายพันธุ์.- ปากีสถาน อินเดีย ศรีลังกา จีน พม่า ภูมิภาคอินโดจีน คาบสมุทรมลายู
 นิเวศวิทยา.- พบบริเวณที่โล่งแจ้งในป่าเบญจพรรณ และป่าดิบเขา ที่ความสูงจากระดับน้ำ
 ทะเล 900-1,150 ม. เวลาออกดอกเดือน ธันวาคม
- ชื่อพื้นเมือง.- แข็งม้า (เชียงใหม่); ชะรักป่า (เชียงใหม่); แคว้งค่า (ภาคเหนือ)
- ประโยชน์.- - ในพืชชนิดนี้มีสารเรียก "saponin" มีคุณสมบัติในการรักษาโรคภูมิแพ้และยับยั้ง
 การขับน้ำย่อยในกระเพาะ และสาร "D-mannitol" ในเปลือกกราก ใช้เป็นตัวทำ
 ละลายในทางเภสัชกรรม และเป็นตัวป้องกันที่มีโลหะ Boron อยู่ในบริเวณที่มีพืช
 ชนิดนี้ขึ้นอยู่ ในทางอุตสาหกรรมใช้ mannitol ในการผลิตเรซินเทียม พลาสติก
 และสารละลายนำไฟฟ้าในกระบวนการผลิตวิทยุ
- ในมาลาเลีย นิยมกินดอก สำหรับสตรีที่อยู่ระหว่างการคลอดบุตร
  - รากใช้รักษาอาการไข้ โรคเกี่ยวกับหลอดเลือด โรคหัวใจมีน้ำมูก ต้มในน้ำรวมกับขิง
 และผักชี รักษาอาการคลื่นเหียน อาเจียน นอกจากนี้ยังใช้เป็นตัวเร่งในการหมัก
 เบียร์ที่ทำจากข้าว และยับยั้งพิษงู
  - ใบต้มน้ำมัน ใช้รักษาอาการตาอักเสบ และใช้กินเป็นผักได้
  - เมล็ดมีฤทธิ์เป็นยาระบายอ่อน ๆ เมื่อต้มน้ำมันเหลือง ใช้รักษาโรคบวมน้ำ
  - ดอกอ่อนที่ยังเขียว กินได้ (Moldenke, 1983)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 83, 132 (BCU); Nai Noe 214 (BK)

6. *Clerodendrum wallichii* Merr., J. Arnold Arbor. 23: 220. 1952; Schau. in A.DC., Prodr.
 11: 663. 1847; Clarke in Hook. f., Fl. Br. Ind. 4: 591. 1885; Backer & Bakh., Fl. Java 2:
 611. 1965. C. Shou-liang & M.G. Gilbert in Fl. China 17: 36. 1994.

ไม้พุ่มสูง 2-3 ม. ลำต้นและกิ่งค่อนข้างเกลี้ยง กิ่งอ่อนเป็นสี่เหลี่ยม ใบ รูปรีหรือรูปขอบ
 ขนาน ขนาด 7-20 x 2-8 ซม. ปลายใบเรียวแหลมยาวหรือมีติ่งแหลม โคนใบแหลมถึงรูปลิ้น ขอบ
 ใบค่อนข้างเรียบถึงจักฟันเลื่อยห่าง ๆ เนื้อใบบางเมื่อแห้ง ผิวใบเกือบเกลี้ยง ด้านบนมีขนสั้น
 กระจายห่าง ๆ เส้นแขนงใบแบบขนนก จำนวน 5-8 คู่ ก้านใบยาว 2.5-6 ซม. เกลี้ยง ช่อดอก แบบ
 ช่อกระจุกแยกแขนง ยาวได้ถึง 40 ซม. ช่อห้อยลง ก้านช่อดอกทุกติ่งยาว 1.5-2.5 ซม. ทำมุม
 ประมาณ 90° กับแกนช่อดอก ใบประดับ รูปแถบ ขนาดเล็ก ดอก ก้านดอกย่อยยาวได้ถึง 2 ซม.
 ปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ กลีบเลี้ยง รูปสามเหลี่ยม สีเขียวหรือสีเขียวแกมแดง หลอดกลีบเลี้ยงยาว 2.5-3
 มม. เกลี้ยง แฉกกลีบเลี้ยง จำนวน 5 แฉก รูปไข่หรือรูปรีแกมรูปขอบขนาน ปลายแฉกแหลม ขนาด

3.5-6.5 x 1.5-2 มม. ด้านนอกปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ ด้านในเกลี้ยง กลีบดอก รูปดอกเข็ม สีขาว หลอดกลีบดอกยาว 9-13 มม. เกลี้ยงถึงมีขนละเอียด แฉกกลีบดอก รูปไข่กลับแกมรูปใบหอกกลับ ปลายแฉกมน ขนาด 11-15 x 4-4.5 มม. ด้านนอกมีขนละเอียด ด้านในเกลี้ยง เกสรเพศผู้ แยกกัน ขนาดเท่ากัน ติดอยู่บนหลอดกลีบดอกบริเวณใกล้ปากหลอด ก้านชูอับเรณูรูปเส้นด้าย ยาวเกือบสองเท่าของกลีบดอก ประมาณ 1.6-2.5 ซม. สีขาว เกลี้ยง อับเรณูรูปขอบขนาน ขนาด 2.5-4 x 1.5 มม. สีเหลืองหรือสีน้ำตาล เกลี้ยง ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังอับเรณู เกสรเพศเมีย มีก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยาวเท่ากับความยาวของเกสรเพศผู้หรือยาวกว่าเล็กน้อย สีขาว เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมีย หยักเป็น 2 พู เล็กน้อย รังไข่ กึ่งรูปกลมหรือเป็น 4 พู เล็กน้อย ขนาด 1.5-2 มม. เกลี้ยง ภายในมีจำนวน 1 ช่อง พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ ออวูล จำนวน 4 อันต่อช่อง ผล ไม่พบ (ภาพที่ 154)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : ชลบุรี ตราด; ภาคกลาง : กรุงเทพฯ; ภาคใต้ : ชุมพร นครศรีธรรมราช ตรัง ยะลา

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย ปากีสถาน ภูฐาน บังคลาเทศ พม่า ตอนเหนือถึงตอนใต้ของจีน ตะวันตกเฉียงใต้ของยูเนียน ภูมิภาคอินโดจีน ตอนใต้ของหมู่เกาะนิโคบาร์

นิเวศวิทยา.- พบบริเวณที่โล่งแจ้งในป่าเบญจพรรณ และในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 650-800 ม. เวลาออกดอกเดือน ตุลาคม - ธันวาคม

ชื่อพื้นเมือง.- ระย้าแก้ว ดังควาย แป้งพวง ยายกลิ้งดอกขาว

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 72, 81 (BCU); Put 435, A.F.G. Kerr 11614, 9448 (BK)

3. Congea

Roxb., Pl. Corom. 3: 90. t. 293. 1819; Benth. & Hook., Gen. Pl. 2,2: 1159. 1876; Kurz, For. Fl. Burm. II: 256. 1877; Clarke in Hook.f., Fl. Br. Ind IV: 602. 1885; Dop in Fl. Gen. I.-C. IV: 908. 1936. - Roscoea Roxb., Fl. Ind. III: 54. 1832, pro parte, (altera parte Sphenodesme). - Calochlamys Presl, Bot. Bemerk.: 148. 1844.

ไม้รอเลื้อย ขนาดใหญ่ มักมีขนเดี่ยวและขนรูปดาว ใบเดี่ยว ออกตรงข้าม ขอบใบเรียบ ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง ออกที่ซอกใบและปลายกิ่ง ช่อย่อยแบบช่อกระจุกแน่น มีก้าน มีดอกย่อย 3-9 ดอก วงใบประดับ (involucral bract) 3 หรือ 4 ใบ แยกหรือเชื่อมกันที่โคน สีม่วงชมพูหรือขาว มีขนสั้นหนานุ่ม รูปรีหรือรูปขอบขนานหรือรูปไข่ ดอกมักไร้ก้าน บางครั้งอาจมีก้านยาว กลีบเลี้ยงเชื่อมกันรูปหลอดหรือรูปกรวย ปลายเป็น 5 จักฟันเลื่อย กลีบดอกรูปปากเปิดเบี้ยว หลอดกลีบดอกรูปทรงกระบอก เกือบแยก เว้นแถบขนอุยในหลอดกลีบดอก กลีบบนตั้งขึ้น หยักเป็น 2 แฉก กลีบล่าง 3 แฉก เกสรเพศผู้ 4 อัน ติดอยู่ที่ปากหลอด ยาวพันกลีบดอก อับเรณูรูปเกือบกลม รังไข่รูปไข่กลับ เกือบมีต่อมเล็ก ๆ ที่ยอด มี 2 ช่องไม้มสมบูรณ์ แต่ละช่องมี 2 ออวูล ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยาวเท่ากับเกสรเพศผู้ ยอดเกสรเพศเมียเป็น 2 แฉกสั้น ๆ ผลเมล็ดเดี่ยวแข็ง รูปไข่กลับ มี 1 เมล็ด

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. วงใบประดับ ส่วนใหญ่ จำนวน 4 ใบ รูปไข่แกมรูปรี สีชมพูแกมเขียว ..... 1. *C. forbesii* var. *ridleyana*
  1. วงใบประดับ จำนวน 3 ใบ รูปรีแกมรูปไข่กลับ สีชมพูม่วง เด่นสะดุดตา ..... 2. *C. tomentosa*
1. *Congea forbesii* King & Gamble var. *ridleyana* Munir in Gard. Bull. Singap. 21: 292. fig. 4a. 1966. - *C. vestita* Griff. in King & Gamble in Journ. As. Soc. Beng. LXXIV, II: 865. 1908; Ridley, Fl. Mal. Penin. II: 640. 1923; Dop in Fl. Gen. Indoch.: 911. 1936.

ไม้รอเลื้อย ลำต้นและกิ่งกลม ทุกส่วนปกคลุมด้วยขนสีน้ำตาลอ่อนหนาแน่น ใบ รูปรี ขนาด 5-14 x 3-7 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบกลมถึงหยักเว้ารูปหัวใจเล็กน้อย ขอบใบเรียบ เนื้อใบค่อนข้างหนา ผิวใบด้านบนมีขนสั้นกระจายห่าง ๆ ด้านล่างปกคลุมด้วยขนสั้นสีน้ำตาลหนาแน่น เส้นแขนงใบแบบขนนก จำนวน 4-6 คู่ ก้านใบยาว 5-10 มม. มีขน ช่อดอก แบบช่อแยกแขนง ช่อย่อยเป็นกระจุก ออกตรงข้าม ประกอบด้วยดอกย่อยจำนวน 5-7 ดอก ช่อดอกอ่อนปกคลุมด้วยขนสั้นสีเหลืองอมน้ำตาลหนาแน่น และมักมีขนยาวและขนาดใหญ่กว่าปะปนอยู่ด้วย ก้านช่อดอก ยาว 8-10 มม. วงใบประดับ รองรับช่อดอกย่อย จำนวน 3-4-(5) ใบ รูปไข่แกมรูปรี ขนาด 13-23 x 7-15 มม. สีม่วงอมชมพูแกมเขียว ด้านบนมีขนสั้นสีเทาหนาแน่น ใบประดับย่อย รูปไข่ ขนาด 8-13 x 6-7 มม. มีขน กลีบเลี้ยง รูประฆัง ค่อนข้างสมมาตรตามรัศมี สีเขียวอ่อน ด้านนอกปกคลุมด้วยขนยาวสีน้ำตาลอ่อนหนาแน่น ด้านในมีขนสั้น ๆ หลอดกลีบเลี้ยงยาว 6-7 มม. แฉกกลีบเลี้ยงรูปไข่

ปลายแหลม ยาว 3-4 มม. กลีบดอก รูปปากเปิด สีขาวมีแต้มสีม่วงเข้ม หลอดกลีบดอก ยาว 7-8 มม. ด้านนอกเกลี้ยง ด้านในมีขนบริเวณที่ติดของเกสรเพศผู้ แฉกกลีบดอก ด้านล่างจำนวน 3 พู รูปไข่แกมรูปกลม ขนาด 1.5-2 x 1.5 มม. ด้านบนจำนวน 2 พู ขนาด 2-2.5 x 1-1.3 มม. ปลายแฉกกลม ขอบเป็นคลื่นเล็กน้อย เกสรเพศผู้ แยกกัน เป็น 2 คู่ยาวไม่เท่ากัน คู่สั้นยาวประมาณ 8 มม. คู่ยาวประมาณ 13-15 มม. ติดอยู่บริเวณใกล้ปากหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูรูปเส้นด้าย ยาว เกลี้ยง อับเรณูรูปกลม ขนาดประมาณ 0.5 มม. สีม่วงเข้ม เกลี้ยง ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังอับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 2 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยาว 1.8-1.9 ซม. เกลี้ยง ยอดเกสรเพศเมียรูปลิ้น จานฐานดอก รูปวงแหวนสั้น ๆ อยู่ที่โคนรังไข่ รังไข่ รูปไข่กลับแกมรูปขอบขนาน ปลายมนกลม ขนาด 2.5-3 x 1.5 มม. เกลี้ยง มีต่อมโตขนาดเล็กจำนวนมากอยู่ด้านบน ภายในมีจำนวน 2 ช่องไม่สมบูรณ์ ออวูล จำนวน 2 อันต่อช่อง พลาเซนตาที่ยอด ผล ไม่พบ (ภาพที่ 155)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย

การกระจายพันธุ์.- คาบสมุทรมลายู สุมาตรา

นิเวศวิทยา.- พบบริเวณริมถนนในป่าเบญจพรรณ ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 950 ม.

เวลาออกดอกเดือน มกราคม

ชื่อพื้นเมือง.- -

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 88 (BCU); H.C. Donan 21509 (K)

2. *Congea tomentosa* Roxb., Pl. Coromandel 3: 90. 1820; P. Dop in Gagnep., Fl. Gen. I.-C. IV,2: 911. 1935; C. Shou-liang & M.G.Gilbert in Fl. China 17: 49. 1994; Kurz, For. Fl. II: 256. 1887; Clarke in Hook. f. Fl. Br. Ind. IV: 603. 1882; Craib in Kew Bull.: 445. 1911. - *Roscoea tomentosa* Roxb., Fl. Ind. III: 56. 1832. - *R. villosa* Roxb., Fl. Ind. III: 55. 1832.

ไม้รอเลื้อย ลำต้นและกิ่งกลม กิ่งอ่อนปกคลุมด้วยขนสั้นสีเหลืองอมน้ำตาลหนานุ่ม ใบ รูปรีถึงรูปไข่ ขนาด 4.5-13 x 2.5-8 ซม. ปลายใบแหลม โคนใบกลม ขอบใบเรียบ เนื้อใบค่อนข้างหนา ผิวใบด้านบนมีขนสั้นกระจายห่าง ๆ ด้านล่างปกคลุมด้วยขนยาวนุ่มสีขาวหนาแน่น เส้นแขนงใบแบบขนนกจำนวน 5-6 คู่ ก้านใบยาว 7-10 มม. ปกคลุมด้วยขนนุ่ม ช่อดอก เป็นกระจุกเรียงตัวเป็นช่อแยกแขนง มีดอกย่อยประมาณ 6 ดอกในแต่ละช่อ ปกคลุมด้วยขนสั้นนุ่ม วงใบประดับ สีม่วงอมชมพู เด่นสะดุดตา จำนวน 3 อันต่อดอก รูปรีแกมรูปไข่กลับ ปลายมนถึงเว้าตื้น ๆ เล็กน้อย ขนาด 2-2.3 x 0.7-0.9 ซม. ดอก ไร่ก้าน กลีบเลี้ยง รูปประฆัง ยาว 6-7 มม. สีเขียว ทั้งสองด้านมี

ขนปุยยาวหนาแน่น หลอดกลีบเลี้ยงยาวประมาณ 4 มม. แฉกกลีบเลี้ยงรูปสามเหลี่ยม ปลายแหลม ยาวประมาณ 2 มม. กลีบดอก รูปปากเปิด สีขาวแกมม่วง หลอดกลีบดอกยาวประมาณ 5 มม. ด้านนอกเกลี้ยง ด้านในมีขนยาวบริเวณปากหลอด แฉกกลีบดอก กลีบล่างจำนวน 3 พู หดสั้น รูปกลม ยาวประมาณ 1 มม. กลีบบน จำนวน 2 พู ยึดยาวออก ปลายกลม ยาวประมาณ 4-5 มม. สีขาวมีแต้มสีม่วงตรงกลาง เกลี้ยง เกสรเพศผู้ แยกกัน ขนาดไม่เท่ากัน ติดอยู่ใกล้ปากหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูรูปเส้นด้าย ยาว 0.9-1.3 ซม. สีม่วง เกลี้ยง อับเรณูรูปกลม สีม่วง เกลี้ยง ก้านชูอับเรณูติดที่ฐานอับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 2 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยาวประมาณ 1.2 ซม. เกลี้ยง ยาวใกล้พ้นกลีบดอก ยอดเกสรเพศเมียเป็นสองแฉกสั้น ๆ รั้งไข่ รูปไข่กลับแกมรูปขอบขนาน ขนาดประมาณ 1.5 มม. เกลี้ยง บริเวณปลายมีต่อมเล็ก ๆ จำนวนมาก ภายในรังไข่มี 2 ช่อง ไม่สมบูรณ์ พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ ออวูล จำนวน 2 อันต่อช่อง ผล ไม่พบ (ภาพที่ 156)

ประเทศไทย.- พบขึ้นกระจายทั่วไปในเกือบทั่วทุกภาคของประเทศไทย

การกระจายพันธุ์.- อินเดีย บังคลาเทศ ทางตะวันออกของปากีสถาน ทางตะวันตกเฉียงใต้ของยูเนียน พม่า ลาว เวียดนาม มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.- พบบริเวณที่เปิดโล่งในป่าเบญจพรรณ ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 800 ม. เวลาออกดอกเดือน กุมภาพันธ์

ชื่อพื้นเมือง.- เครือออน (ภาคเหนือ); งวงขุม (เลย); จังปั้ง ออนแดง (เชียงใหม่); ท้องปลิง (จันทบุรี); พญาโจร พวงประติษฐ์ (กรุงเทพฯ); พลุหนีบ ล้วงส้มขาว (นครราชสีมา); สะแกบ สังขยา (พิษณุโลก / สงขลา)

ประโยชน์.- ปลูกเป็นไม้ประดับ หรือทำเป็นรั้วเตี้ย ๆ (Burkill, 1935)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 164 (BCU)

4. Premna

Linn., Mant. Pl.: 154. 1771, nom. cons. – Pygmaeopremna Merrill.

ไม้พุ่ม ไม้ต้น หรือไม้กึ่งพุ่ม ตั้งตรงหรือเลื้อย กิ่งกลม มักมีช่องอากาศกลมหรือรีขนาดเล็ก สีเหลือง ใบเดี่ยว ออกตรงข้าม ขอบใบเรียบหรือหยักมน 3-5 หยัก ช่อดอกแบบช่อแยกแขนงแยกสาม (trichotomous panicle) ออกที่ปลายยอด หรือช่อกระจุกออกตรงข้ามใบ ช่อเชิงหลั่นแยก

แขนง หรือช่อกระจุกแยกแขนง คล้ายช่อเชิงลด ดอกขนาดเล็ก กลีบเลี้ยงเชื่อมกันรูปถ้วยหรือรูประฆัง ปลายตัดหรือหยักซี่ฟัน ขนาดเท่ากันหรือแบ่งเป็น 2 ปากชัดเจน กลีบดอกเชื่อมกันเป็นหลอดสั้น ๆ ปลายแยกเป็น 4 กลีบหรือ 5 กลีบ แผ่กางออก กิ่งเท่ากันถึงแยกเป็น 2 ปากชัดเจน เกสรเพศผู้ 4 อัน สั้นกว่ากลีบดอก หรือบางครั้งยาวพันกลีบดอกเล็กน้อย รังไข่มี (2-หรือ) 4 ช่อง ออวูล 1 (หรือ 2) ต่อช่อง ก้านเกสรเพศเมียเป็นหลอดเรียวแคบ ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก ผล เมล็ดเดี่ยวแข็ง ขนาดเล็ก

Premna scandens Roxb., Fl. Ind. 3: 82. 1832; Kurz, For. Fl. Burma 2: 262. 1887; C.B. Clarke in Fl. Br. Ind. 4: 573. 1882; Brandis, Ind. Trees: 510. 1906; Dop in Fl. Gen. I.-C. IV: 817. 1935; C. Shou-liang & M.G. Gilbert in Fl. China 17: 26. 1994; Fletcher in Kew Bull.: 417. 1938.

ไม้เถาเนื้อแข็งขนาดใหญ่ กิ่งอ่อนปกคลุมด้วยขนสั้น ๆ กิ่งแก่เกลี้ยง ใบ รูปรีแกมรูปไข่ถึงรูปไข่กลับ ขนาด 8-20 x 5-13 ซม. ปลายใบเรียวแหลม โคนใบแหลมถึงกลม ขอบใบเรียบ เนื้อใบบางเมื่อแห้ง ผิวใบด้านบนมีขนเล็กน้อย ด้านล่างปกคลุมด้วยขนนุ่ม เส้นแขนงใบแบบขนนกจำนวน 7-11 คู่ มีเส้นขอบใบประมาณ 1-2 มม. จากขอบใบ ก้านใบยาว 2-4 ซม. ปกคลุมด้วยขนสั้นสีน้ำตาลหนาแน่น ช่อดอก แบบช่อกระจุกเชิงประกอบถึงช่อแยกแขนง ยาวได้ถึง 10 ซม. ใบประดับ รูปใบหอก ปลายแหลม ขนาด 2.5-3 x 1 มม. ด้านนอกมีขนยาว กลีบเลี้ยง รูปกรวย สีเขียว ยาวประมาณ 2 มม. ด้านนอกมีขนสั้น ๆ ด้านในเกลี้ยง แฉกกลีบเลี้ยงจำนวน 4 แฉก ขนาดไม่เท่ากัน ประมาณ 0.5-0.75 มม. กลีบดอก รูปกรวย สีขาว หลอดกลีบดอกยาวประมาณ 1.5 มม. ด้านนอกเกลี้ยง ด้านในมีขนยาว แฉกกลีบดอกจำนวน 4 แฉก โค้งพับลง ขนาดไม่เท่ากัน เรียงซ้อนเหลื่อม แฉกในสุดมีขนาดใหญ่ที่สุด ประมาณ 1.5 x 1.3 มม. กลีบล่างขนาดเล็ก จำนวน 3 พู ขนาดประมาณ 1 x 0.8 มม. ทั้งสองด้านมีขนและต่อมสีขาวเห็นชัดด้านนอก เกสรเพศผู้ แยกกันขนาดเท่ากัน โผล่พ้นกลีบดอก ก้านชูอับเรณูรูปเส้นด้าย ยาว 2.5-3 มม. เกลี้ยง อับเรณูกึ่งรูปกลมจำนวน 2 ช่อง ปลายแต่ละช่องติดกัน ส่วนโคนกางออก แตกเป็นช่องเล็ก ๆ ตามยาวด้านหน้า ก้านชูอับเรณูติดด้านหลังอับเรณู เกสรเพศเมีย ประกอบด้วย 2 คาร์เพล ก้านเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย ยาวประมาณ 3 มม. เกลี้ยง รังไข่ รูปกลม สูงประมาณ 0.5 มม. เกลี้ยง มีต่อมขนาดเล็ก จำนวนมาก อยู่บริเวณยอด ภายในมีจำนวน 2 ช่อง ไม่สมบูรณ์ พลาเซนตาตามแนวตะเข็บ ออวูล จำนวน 2 อันต่อช่อง ผล ไม่พบ (ภาพที่ 148)

ประเทศไทย.- ภาคเหนือ : เชียงราย เชียงใหม่; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เลย มุกดาหาร; ภาคตะวันออกเฉียงใต้ : ชลบุรี

การกระจายพันธุ์.- ยูนนาน ทางตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย ภูมิภาคอินโดจีน

นิเวศวิทยา.- พบขึ้นในป่าเบญจพรรณขึ้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 800 ม.
เวลาออกดอกเดือน พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.- สะคางเครือ (เลย)

ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ศึกษา.- P. Klinratana 177 (BCU); R. Pooma 1662, Din 208 (BKF)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

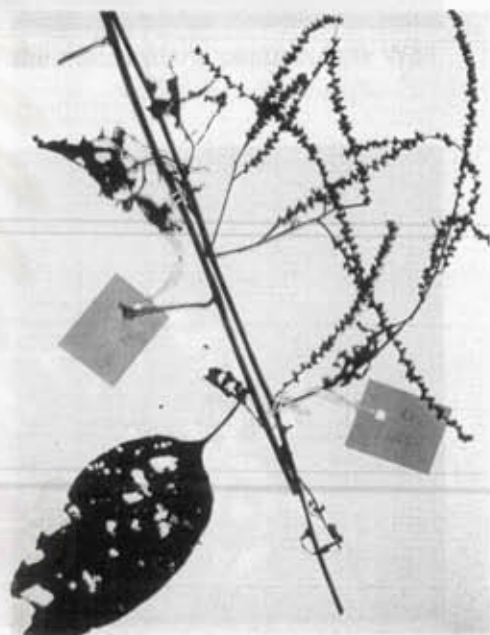
13. *Phlogacanthus curviflorus* (Wall.) Nees

14. *Pseuderanthemum acuminatissima*
(Miq.) Radlk.

15. *Alangium barbatum* (R.Br.) Baill.
var. *decipiens* (Evrard) Bloemt.

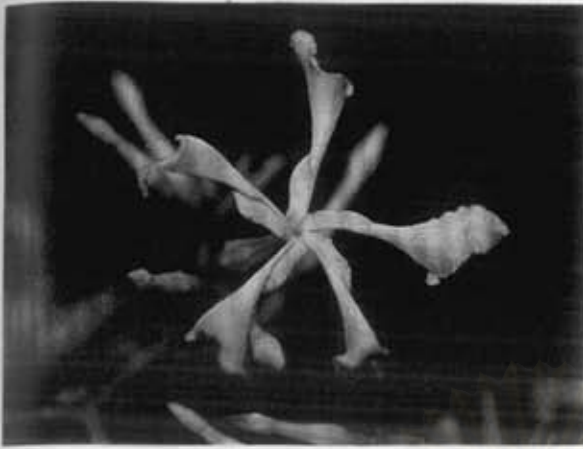
16. *Deeringia amaranthoides*
(Lamk.) Merr.

17. *Orophea polycarpa* A. DC.

18. *Chonemorpha griffithii* Hook.f.

19. *Epigynum auritum* (C.K. Schneid.)
Tsiang & P.T. Li

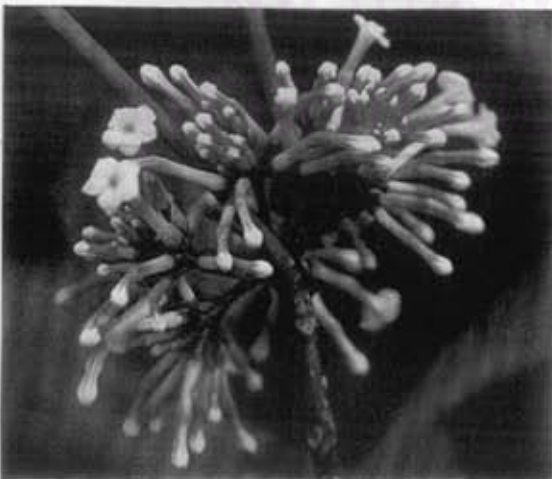
22. *Tabernaemontana peduncularis* Wall.

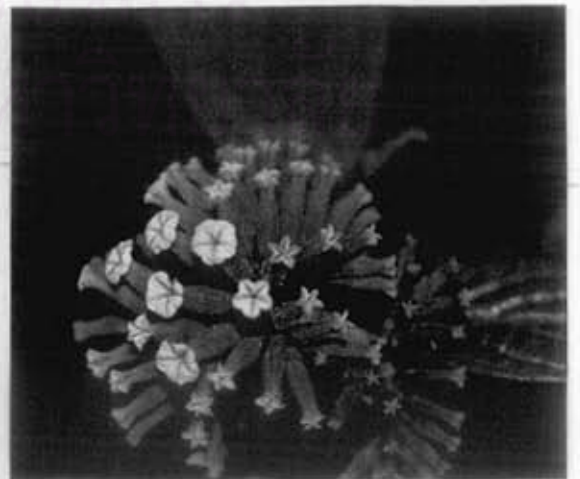
20. *Parameria laevigata* (Juss.) Moldenke

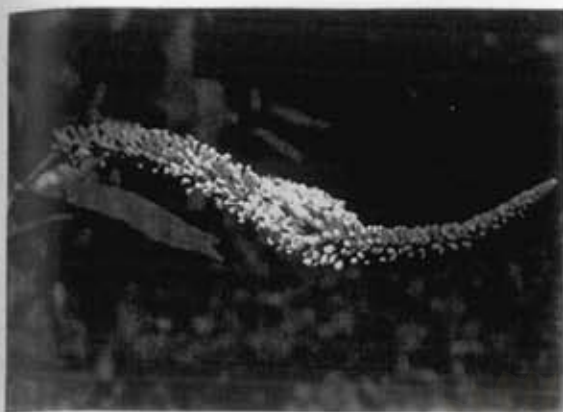
23. *Trachelospermum lucidum* (D. Don)
K. Schum.

21. *Rauvolfia verticillata* (Lour.) Baillon

24. *Tournefortia intonsa* Kerr

25. *Buddleja asiatica* Lour.

28. *Caesalpinia hymenocarpa* (Prain) Hattink

26. *Bauhinia ornata* Kurz var. *subumbellata*
(Pierre ex Gagnep.) K. & S.S. Larsen

29. *Cassia tora* L.

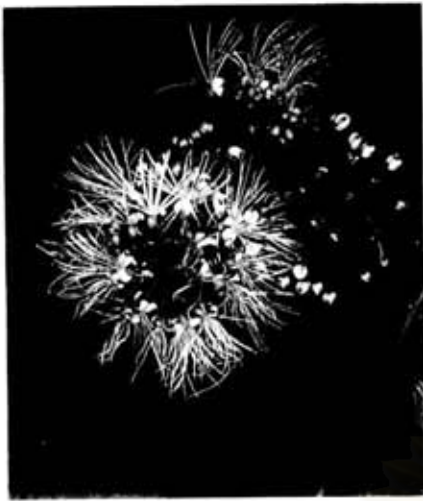

27. *Caesalpinia cucullata* Roxb.

30.-31. *Codonopsis celebica* (Bl.) Thuan

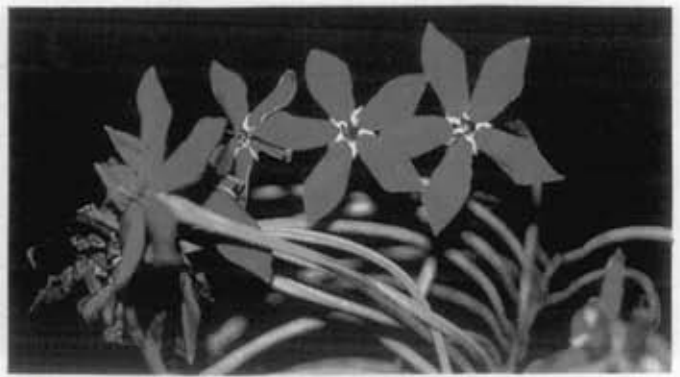
32. *Capparis assamica* Hook. f.
& Thoms.

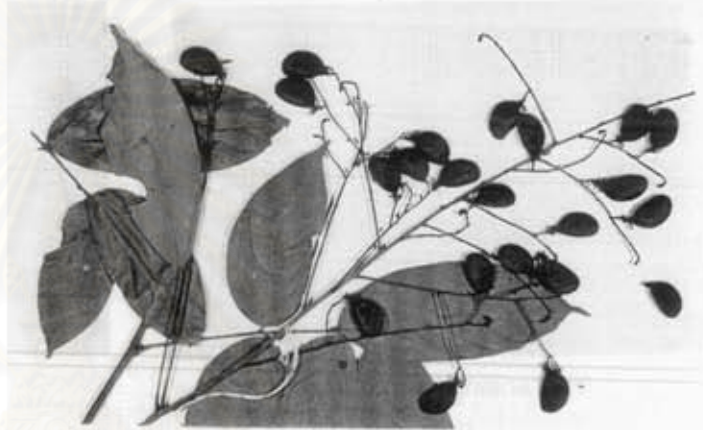
33. *Stixis suaveolens* (Roxb.) Pierre

34. *Salacia macrophylla* Blume

35. *Quisqualis indica* L.

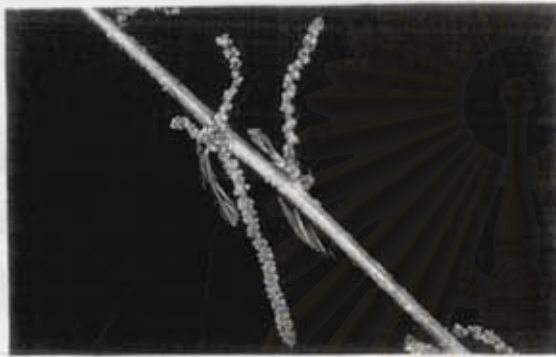
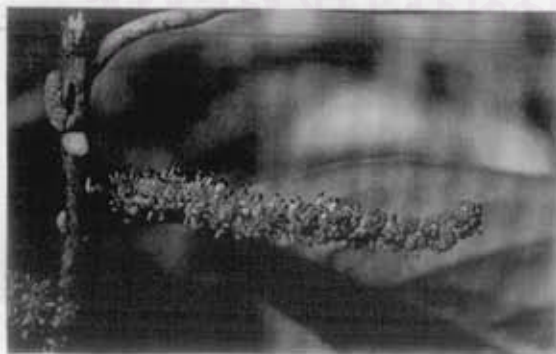
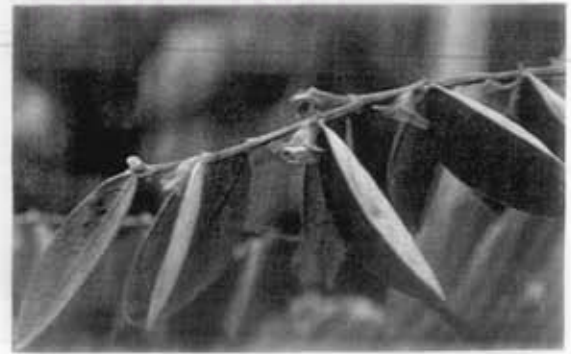
36. *Connarus semidecandrus* Jack

37. *Rourea minor* (Gaertn.) Leenh.

38. *Rourea minor* (Gaertn.) Leenh.

39. *Ipomoea soluta* Kerr40. *Acalypha kerrii* Craib41. *Acalypha kerrii* Craib42. *Aporosa planchoniana* Baill.
ex Muell. Arg.43. *Aporosa wallichii* Hook.f.45. *Baliospermum micranthum* Muell. Arg.44. *Aporosa wallichii* Hook.f.46. *Breynia angustifolia* Hook. f.

47. *Glochidion eriocarpum* Champ.

48. *Glochidion oblatum* Hook. f.

49. *Glochidion sphaerogynum*
(Muell.Arg.) Kurz

50. *Homonoia riparia* Lour.

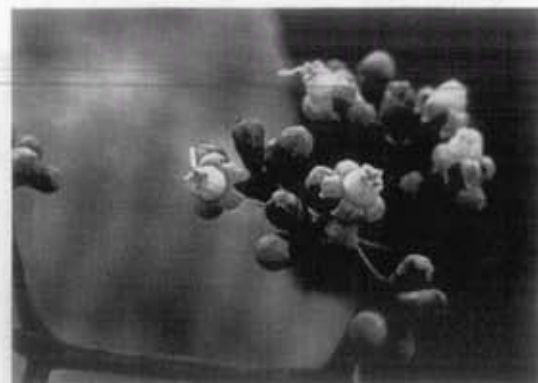
51. *Rhynchotechum ellipticum*
(Wall. ex D. Dietrich) A. DC.

52. *Dichroa febrifuga* Lour.

53. *Dichroa febrifuga* Lour.

54. *Pittosporopsis kerrii* Craib55. *Pittosporopsis kerrii* Craib56. *Colquhounia elegans* Wall. ex Benth.57. *Pogostemon heyneanus* Benth.58. *Litsea cubeba* (Lour.) Pers.59. *Leea aequata* L.60. *Leea indica* (Burm.f.) Merr.61. *Leea indica* (Burm.f.) Merr.

62. *Gelsemium elegans* (Gardn. & Champ.)
Benth.

66. *Abelmoschus manihot* (L.) Medicus
ssp. *tetraphyllus* (Roxb. ex Hornem.) Borss.

63. *Gelsemium elegans* (Gardn. & Champ.)
Benth.

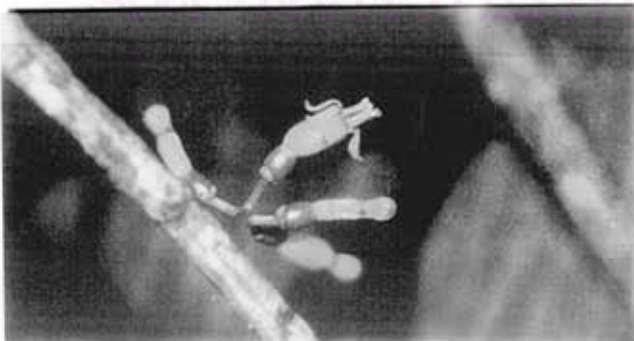
67. *Abelmoschus moschatus*
ssp. *moschatus* Medicus

64. *Helixanthera parasitica* Lour.

68. *Cenocentrum tonkinense* Gagnep.

65. *Macrosolen cochinchinensis* (Lour.) Tiegh.

69. *Thespesia lampas* (Cav.)
Dalz. & Gibbs var. *lampas*

70. *Sida rhombifolia* L. ssp. *rhombifolia*

71. *Urena lobata* L. var. *lobata* L.

72. *Melastoma malabathricum* L.

73. *Melastoma malabathricum* L.

74. *Osbeckia stellata* Buch.-Ham.
ex Ker-Gawler var. *crinita* C. Hansen

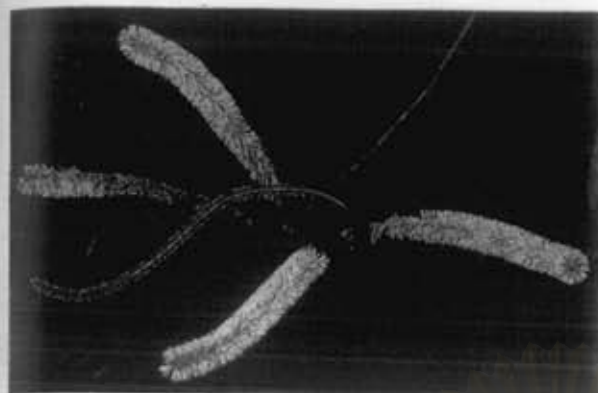
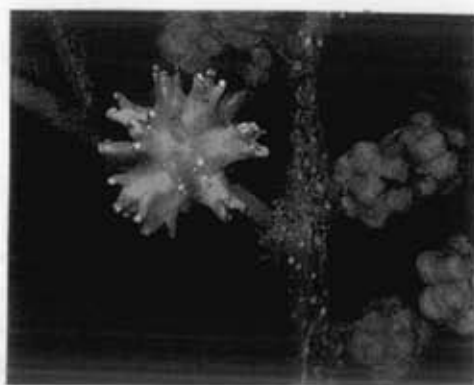
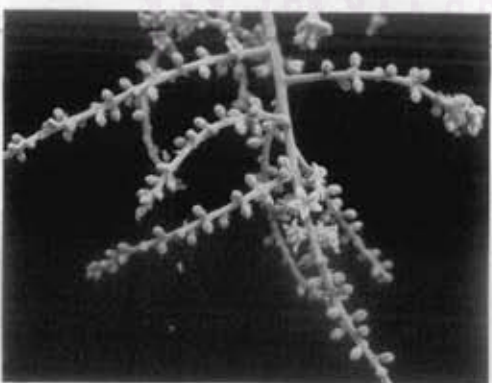
75. *Tinospora sinensis* (Lour.) Merr.

76. *Acacia concinna* (Willd.) DC.

77. *Acacia megaladena* Desv.
var. *indo-chinensis* Nielsen

78. *Entada rheedii* Spreng.79. *Maclura fruticosa* (Roxb.) Corner80. *Ardisia symplocifolia* (C.Chen)
K. Larsen & C.M. Hu81. *Ardisia symplocifolia* (C.Chen) K. Larsen
& C.M. Hu82. *Ardisia virens* Kurz83. *Embelia ribes* Burm f.84. *Embelia ribes* Burm f.85. *Maesa montana* A. DC.

86. *Maesa permollis* Kurz

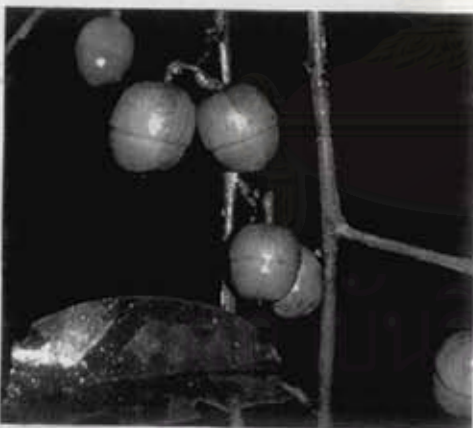
87. *Maesa ramentacea* (Roxb.) A.D.C.

88. *Decaspermum parviflorum*
ssp. *parviflorum* (Lam.) A.J. Scott.

89. *Olax* sp.

90. *Olax* sp.

91. *Jasminum coarctatum* Roxb.
var. *vanprukii* (Craib) P.S. Green

92. *Jasminum nervosum* Lour.

93. *Jasminum nervosum* Lour.

94. *Jasminum subglandulosum* Kurz

95. *Polygala arillata* Buch.-Ham.
ex D. Don

96. *Polygala arillata* Buch.-Ham.
ex D. Don

97. *Clematis eichleri* Tamura

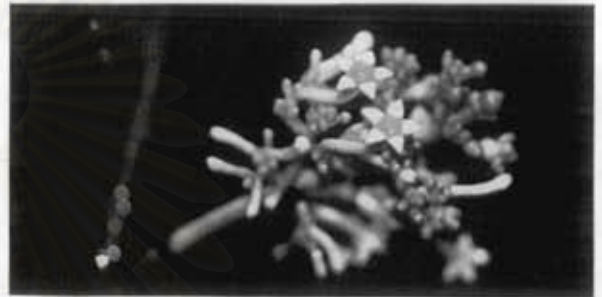
98. *Rubus blepharoneurus*
Card.

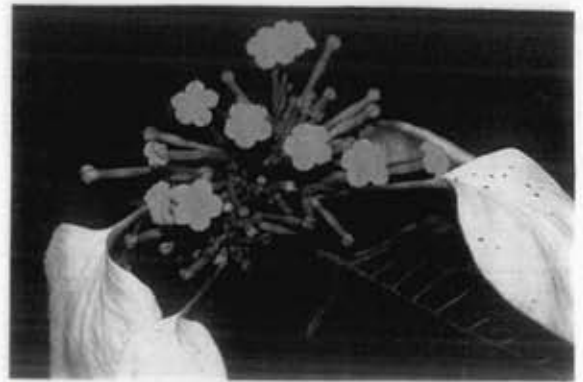
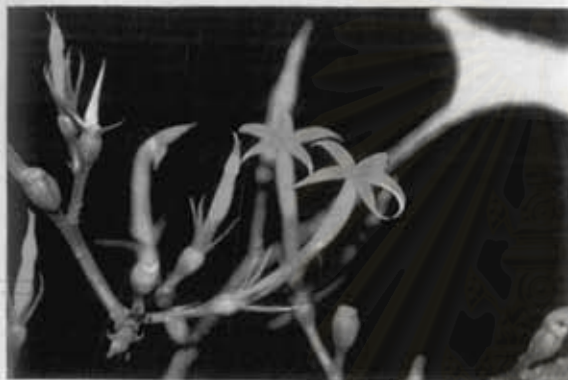
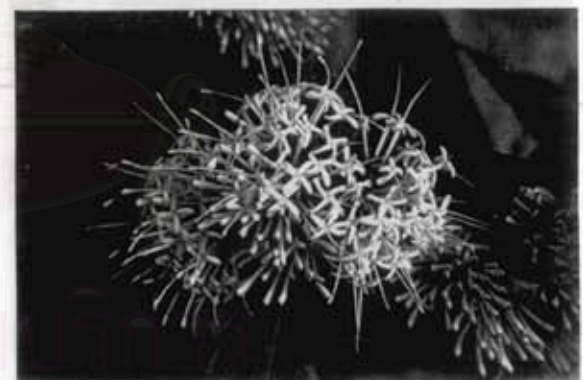

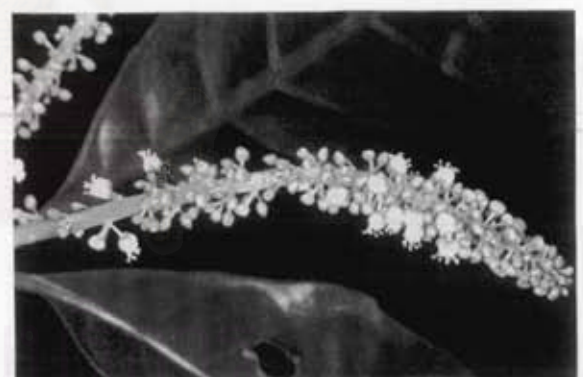
99. *Rubus ellipticus* J.E. Smith
var. *obcordatus* Franch.

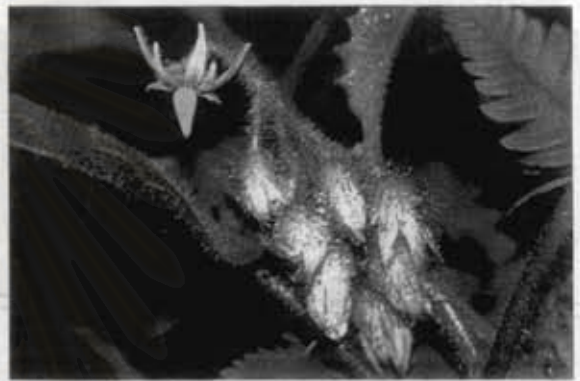

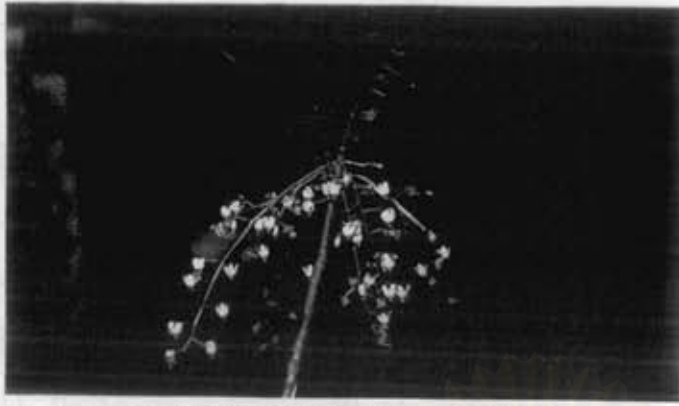
100. *Rubus ferox* Wall. ex Focke

101. *Rubus multibracteatus* Lev. & Van102. *Rubus multibracteatus* Lev. & Van103. *Canthium parvifolium* Roxb.104. *Chassalia curviflora* Thw.105. *Duperrea pavettifolia* Pitard106. *Morinda angustifolia* Roxb.107. *Mussaenda glabra* Vahl108. *Mussaenda kerrii* Craib

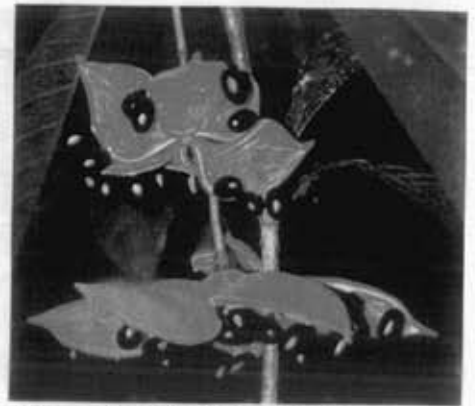
109. *Mussaenda sanderiana* Ridl.110. *Mussaenda* cf. *subsessilis* Pierre111. *Mussaenda wallichii* G. Don112. *Mycetia gracilis* Craib113. *Paederia wallichii* Hook.f.114. *Pavetta petiolaris* Wall. ex Craib115. *Pristomeris tetrandra* K. Schum.116. *Psychotria monticola* Kurz

117. *Clausena excavata* Burm. f.118. *Euodia gracilis* Kurz119. *Euodia gracilis* Kurz120. *Micromelum minutum* (Forst.) Wight. & Arn.121. *Sambucus javanica* Reinw.122. *Allophylus cobbe* (L.) Raeuschel123. *Lepisanthes rubiginosa* (Roxb.) Leenh.124. *Picrasma javanica* Blume

125. *Lycianthes biflora* (Lour.) Bitt.126. *Lycianthes biflora* (Lour.) Bitt.127. *Lycianthes laevis* (Dunal) Bitter128. *Solanum barbisetum* Nees129. *Solanum erianthum* D. Don130. *Helicteres elongata* Wall. ex Boj.131. *Melochia corchorifolia* L.132. *Sterculia lanceolata* Cav.

133. *Sterculia lanceolata* Cav. var. *principis*
(Gagnep.) Phengklai

134. *Sterculia lanceolata* Cav.
var. *principis* (Gagnep.) Phengklai

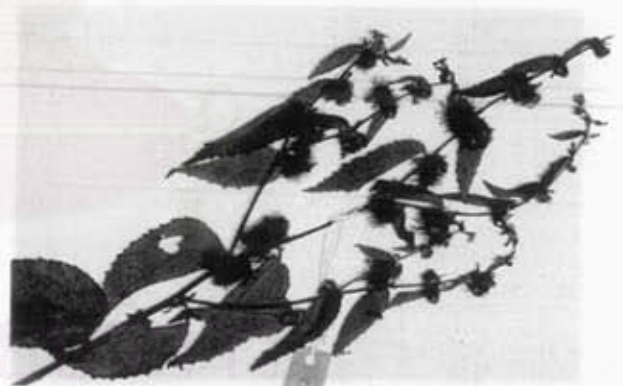
135. *Camellia connata* (Craib) Craib

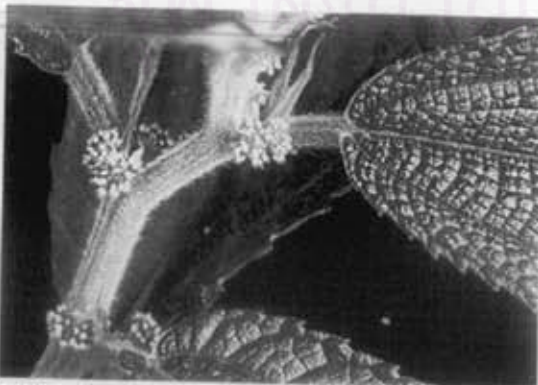
136. *Grewia hirsuta* Vahl

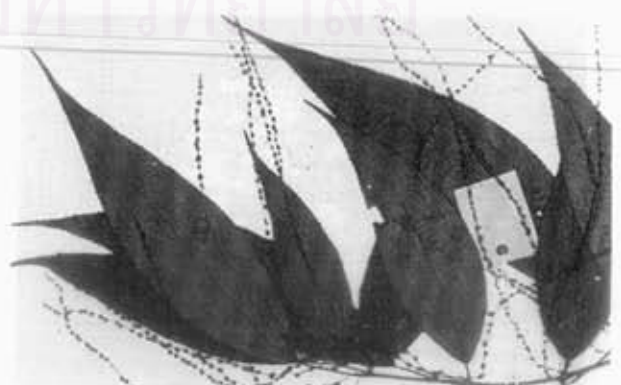
137. *Triumfetta bartramia* Linn.

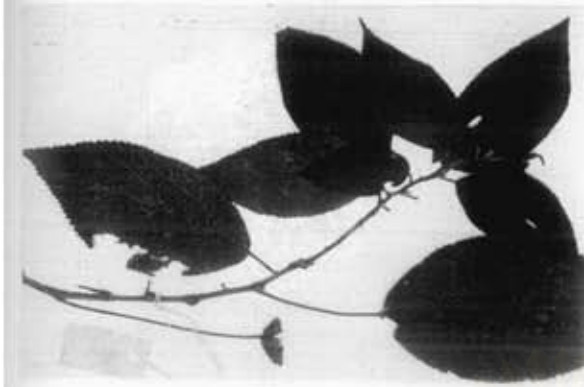
138. *Triumfetta pilosa* Roth

139. *Boehmeria clidemioides* Miq.
var. *platyphylloides* Yahara

140. *Boehmeria macrophylla* D. Don

141. *Boehmeria malabarica* Wedd.

142. *Boehmeria thailandica* Yahara

143. *Debregeasia velutina* Gaud.

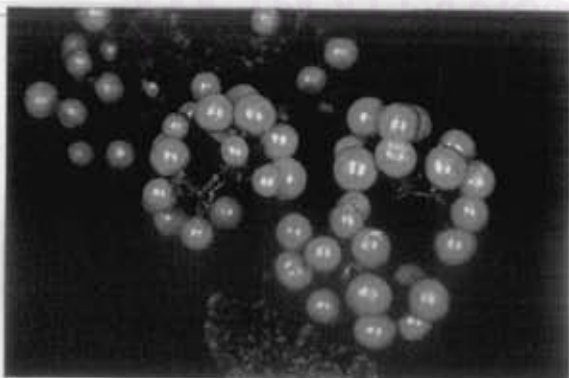
144. *Maoutia puya* Wedd.

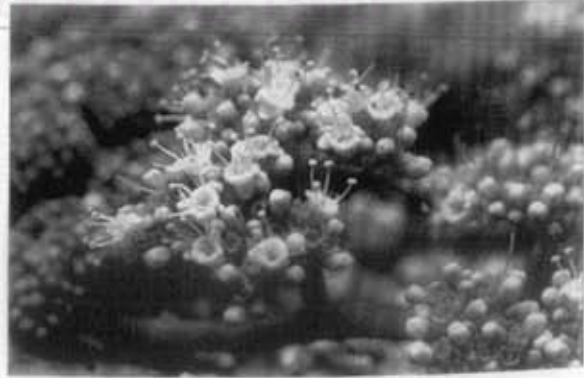
145. *Pouzolzia sanguinea* (Bl.) Merr.

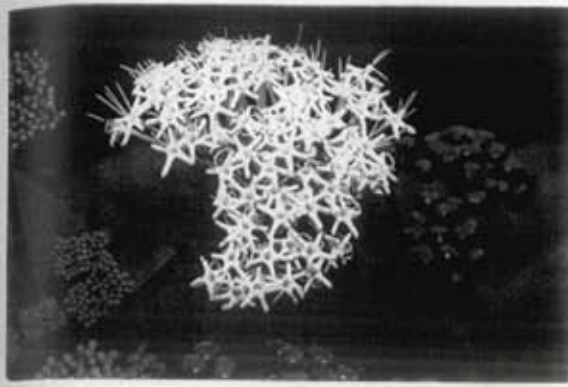
146. *Callicarpa rubella* Lindley var. *rubella*

147. *Callicarpa rubella* Lindley var. *rubella*

148. *Premna scandens* Roxb.

149. *Clerodendrum colebrookianum* Walp.

150. *Clerodendrum garrettianum* Craib

151. *Clerodendrum kaempferi* (Jacq.)
Sieb. ex Steud.

152. *Clerodendrum lasiocephalum* C.B. Clarke

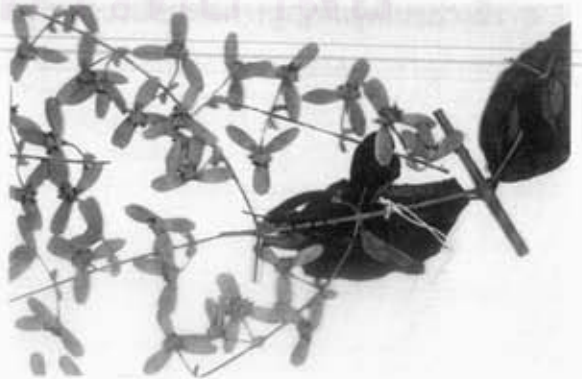
153. *Clerodendrum serratum* (L.) Moon
var. *serratum* Schau.

154. *Clerodendrum wallichii* Merr.

155. *Congea forbesii* King & Gamble
var. *ridleyana* Munir

156. *Congea tomentosa* Roxb.